

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

144709

TEKSTİL SANAYİNİN ENDÜSTRİLERARASI BAĞLILIK VE
EKONOMİK ETKİLERİNİN GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ YARDIMIYLA
DEĞERLENDİRİLMESİ (1980 SONRASI)

144709

İlkay DİLBER

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI

MANİSA
2004

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “ **TEKSTİL SANAYİNİN ENDÜSTRİLERARASI BAĞLILIK VE EKONOMİK ETKİLERİNİN GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ (1980 SONRASI)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2004

TUTANAK

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../2002 tarih ve .../... sayılı toplantısında oluşturulan Jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 8.maddesine göre Anabilim DalıProgramı Doktora öğrencisi 'ın konulu tezi incelenmiş ve aday/.../200.. tarihinde saat00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim Dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEK ÖĞRETİM DÖKÜMANTASYON KURULU

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Tez No:

Konu:

Üniv. Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: DİLBER

Adı: İlkay

Tezin Türkçe Adı: "TEKSTİL SANAYİNİN ENDÜSTRİLERARASI BAĞLILIK VE EKONOMİK ETKİLERİNİN GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ (1980 SONRASI)"

Tezin Yabancı Adı: "AN EXAMINATION OF ECONOMIC EFFECTS OF THE TEXTILE INDUSTRY USING INPUT-OUTPUT ANALYSIS AND ITS DEPENDENCE TO OTHER INDUSTRIES (SINCE 1980)"

Tezin Yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitüsü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı: 2004

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü: 1-Yüksek Lisans
2- Doktora
3-Tıpta Uzm.
4-Sanatta Yeterlilik

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 268

Referans Sayısı: 246

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: Hüseyin

Soyadı: KARAKAYALI

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe Anahtar Kelimeler

İngilizce Anahtar Kelimeler

1. Tekstil Sanayi
2. Girdi-çıkı Analizi
3. Endüstrilerarası Bağlılık

1. Textile Industry
2. Input-output Analysis
3. Dependence To Other Industries

ÖZET

Bu çalışmada; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin 1980'den sonraki dönemde Türkiye Ekonomisi içindeki rolü ve endüstriler arası bağıllığı incelenmiştir.

Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayi incelemeden önce; dünya tekstil ve konfeksiyon sanayiinin genel durumu değerlendirilmiştir. İncelemede tekstil ve konfeksiyon sanayii dış ticaretini düzenlemeye yönelik uluslararası anlaşma ve kuruluşları etkileri de gözden geçirilmiştir.

Tekstil denince, dar anlamda konfeksiyon sanayiinde kullanılan kumaş akla gelir. Geniş bir tarihi geçmişe sahip bulunan tekstil ve konfeksiyon sanayiini hem dünya ticaretinin hem de Türkiye'nin en önemli ürünleri arasındadır. Dünya ve AB dış ticareti içinde önemli bir paya sahip olan Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayiinin içinde bulunduğumuz son dönemlerde başta uygulanan teşviklerin azalması ve gümrük birliği sonrası dış piyasada zorlu rekabet koşulları ile karşı karşıya kalması, bu sanayii dalının ekonomik etkinliğini belirli ölçüde sınırlandırmıştır. Buna rağmen halen dış ticaretimizin en önemli ürünü konumunda bulunan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer sanayi dalları arasındaki ilişkinin boyutu da dikkat çekicidir.

Araştırmanın sonunda ele aldığımız modellerde, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin endüstriler arası bağıllığının derecesi belirlenmiş, elde edilen sonuçlar dikkate alınarak, bu sanayi dalının ekonomik etkinliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this work, the role of textile and ready made clothing industry in the economy of Turkey after 1980 and connection of the other industries with textile and ready-made clothing industry was analysed.

Before analysing textile and ready-made clothing industry of Turkey, the general condition on textile and ready-made clothing industry of the world was evaluated. In this work, the effects of international treatment and organizations towards the organizing the foreign trade of textile and ready-made clothing industry was checked.

From a simple point of view, textile reminds the material being used in ready-made clothing industry. Textile and ready-made clothing industry, which has a widespread history, is one of the most important products of both the world trade and the Turkish trade. Because of the reduction in encouragements and facing with conditions of difficult rivalry in foreign market after custom union, the economic effectiveness of this branch of industry is limited. Despite the fact that, the relation of textile and ready-made clothing industry which is still being the most important products of Turkish foreign trade with other industrial branches merits attention.

With in the models that we handled in the end of the investigation, the connection of the textile and ready-made clothing industry with other industries was determined; by taking the results into considerations, the economic activity of this branch of industry was emphasized.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ YAPISI VE
ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

I- DÜNYADA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ	5
A- PAMUK	11
1- Dünyada Pamuk Ekim Alanları, Üretimi ve Verimi	14
2- Dünyada Pamuk Tüketimi	16
3- Dünyada Pamuk Dış Ticareti	18
a - Dünyada Pamuk İhracatı	19
b - Dünyada Pamuk İthalatı	23
B- PAMUK İPLİĞİ	26
1- Dünyada Pamuk İpliği Üretimi	27
2- Dünyada Pamuk İpliği İhracatı	31
3- Dünyada Pamuk İpliği İthalatı	32
C- DÜNYADA KURULU PAMUKLU SİSTEM DOKUMA KAPASİTESİ	33
II - DÜNYA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ TİCARETİ	37
III – TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ DİŞ TİCARETİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR	46
A – TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE FAKTÖR YOĞUNLUĞU (DONATIMI) TEORESİ	46
B - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE STOLPER- SAMUELSON GELİR DAĞILIMI TEORİSİ	47

C - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE RYBCZYNSKI TEORİSİ	48
IV - DÜNYA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİ ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER	49
A - ÇOK ELYAFLILAR ANLAŞMASI (MFA) DÖNEMİ VE ÖNCESİ	50
B- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO) DÖNEMİ	51
1- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması (TGA) Dönemi	53
2- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması'nın (TGA) Hukuki ve Temel Özellikleri	53
C- DİĞER DIŞ TİCARET POLİTİKASI ARAÇLARINA İLİŞKİN UYGULAMALAR	54
1- Dampinge Karşı Önlemler	55
2- Telafi Edici Önlemler	57
3- Koruma Önlemleri Anlaşması Kapsamındaki Miktar Kısıtlamaları	61
4- Dahilde İşleme Rejimi	63
V - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE EĞİLİMLER, FASON ÜRETİM VE ESNEK ÜRETİM	64
A - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE FASON ÜRETİM	65
1- Fason Üretimin Olumlu Yönleri	67
2- Fason Üretimin Olumsuz Yönleri	68
B - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE ESNEK ÜRETİM	69
VI - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE ÇEVRE FAKTÖRÜ- EKOTEKSTİL	71
A- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE ÜRETİM EKOLOJİSİ	73
B- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE İNSAN EKOLOJİSİ	73

C- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE KULLANILMIŞ TEKSTİL ÜRÜNLERİNİN GİDERİLMESİ İLE İLGİLİ EKOLOJİ	73
VII- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	74

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN GENEL YAPISI, REKABET GÜCÜ VE TEMEL SORUNLARI

I- TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ

A- TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜRETİMİNİN ÖNEMİ

1- Pamuk Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticareti	79
2- Sentetik ve Akriklik Elyaf Üretimi	89
3- Pamuk İpliği Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticareti	92
4- Diğer Tekstil Hammaddeleri Üretimi (Tiftik ve Yapağı)	98
5- Dokuma Üretimi	100
6- Konfeksiyon Üretimi	103

B- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN İSTİHDAM HACMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

C- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN DIŞ TİCARET İÇİNDEKİ PAYI

1- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İthalat Hacmi	110
2- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Makinaları İthalatı	114
3- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İhracat Hacmi	118

D- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE YATIRIMLAR VE YATIRIM TEŞVİKLER	123
II - TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN REKABET GÜCÜ VE TEMEL SORUNLARI	126
A - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN REKABET GÜCÜ	126
1- AB Sürecinde Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii ve Rekabet Edebilirliği	126
2- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Türkiye – ABD İlişkileri	131
3- Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Çin Halk Cumhuriyeti İle Rekabet Gücü	134
B - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN TEMEL SORUNLARI	138
1- Tekstil Hammaddelerinde Yaşanan Sorunlar	140
2 - İşgücü Maliyetlerini Yükselten Kamusal Düzenlemeler ve Kayıtdışı İşgücü Sorunu	143
3 - Finansman Sorunu ve Eximbank Kredileri	148
4 - Kaliteli ve Ucuz Enerji Sağlanması	152
5 - Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin KDV Uygulamasında Karşılaştığı Sorunlar	156
III - SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN ENDÜSTRİLERARASI BAĞIMLILIK DERECESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

GİRİŞ	158
I - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN SEKTÖREL BAĞIMLILIĞI	159
A-TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN SEKTÖREL BAĞIMLILIĞININ 1990 YILI GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ	160

1 – 1990 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri	160
a - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Geriye Doğru Bağlantısı	160
b - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle İleriye Doğru Bağlantısı	162
c - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Sağladığı Katma Değer	163
2 – 1990 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Alt Sanayi Dallarını İle İlişkisi	167
a – Dokuma Sanayi	168
b - Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	169
c – Talep Değişmelerinin Geriye Ve İleriye Doğru Bağlantı Katsayıları İle Yorumlanması	171
d - 1990 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İthalat Yapısı	175
B-TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN BAĞIMLILIĞININ 1996 YILI GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU DEĞERLENDİRİLMESİ	SEKTÖREL YARDIMIYLA
	177
1 – 1996 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri	177
a – İmalat Sanayiinin 1996 Yılı İtibariyle Geriye Doğru Bağlantısı	177
b - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle İleriye Doğru Bağlantısı	179
c - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Sağladığı Katma Değer	179
2 – 1996 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Alt Sanayi Dallarını İle İlişkisi	186
a - Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı Ve Aprelenmesi Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları	187

b - Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları	189
c - Trikotaj Ürünleri İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları	191
d - Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları	192
e - 1996 Yılı Verilerine Göre Talep Değişmelerinin Geriye Ve İleriye Doğru Bağlantı Katsayıları ile Yorumlanması	193
f - 1996 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin İthalat Yapısı	198

II -NİHAİ TALEP DEĞİŞMELERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A - NİHAİ TALEP DEĞİŞMELERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN 1990 YILI GİRDİ - ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

202

B - NİHAİ TALEP DEĞİŞLERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN 1996 YILI GİRDİ - ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

205

C-TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN NİHAİ TALEBİNDE MEYDANA GELECEK DEĞİŞMENİN DİĞER ENDÜSTRİLERİN ÜRETİM MİKTARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

209

III - SONUÇ VE ÖNERİLER	213
YARARLANILAN KAYNAKLAR	217
EKLER	223
EK - I : Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii İle Etkileşim İçinde Olan Seçilmiş Sektörlerin Girdi-Çıktı Tablosu İncelemesi Ve Ters Matrisin Hesaplanması	224
EK - II : Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiindeki Nihai Talep Artışı Sonucu Diğer Sanayi Dalları Üretimindeki Değişmeler	227
EK - III : 1996 Yılı Girdi-Çıktı Tablosu Ters Matrisi	229

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Katma Değer Zinciri	10
Şekil-2: Pamuğun Kullanım Alanları	12
Şekil-3: Sentetik Elyaftan İplik Üreten Fabrikaların Tahmini Bölgesel Dağılımı (2001)	90
Şekil-4: Yün Ve Uzun Elyaftan İplik Üreten Fabrikaların Tahmini Sayılarının Bölgesel Dağılımı (2001)	91

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo – 1	: Yıllar İtibariyle Dünya Pamuk Göstergeleri ve Dış Ticareti	13
Tablo – 2	: Dünya Lif Talebi (Bin Ton)	17
Tablo – 3	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İhracatı (Bin Ton)	22
Tablo – 4	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İthalatı (Bin Ton)	25
Tablo – 5	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği Üretimi (Bin Ton)	28
Tablo – 6	: Dünyada Ring ve Open- end Pamuk İpliği Kapasitesi (Adet)	29
Tablo – 7	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Ring ve Open-end İplik Kapasitesi	30
Tablo – 8	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği İhracatı (Bin Ton)	31
Tablo – 9	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği İthalatı (Bin Ton)	32
Tablo – 10	: Dünyada Pamuklu Sistem Dokuma Kapasitesi (Tezgah-Adet)	34
Tablo – 11	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Pamuklu Sistem Dokuma Kapasitesi (Tezgah-Adet)	36
Tablo – 12	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Tekstil Sanayii İhracatı ve Payları	38
Tablo – 13	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Tekstil Sanayii İthalatı ve Payları	40
Tablo – 14	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Konfeksiyon İhracatı ve Payları	41
Tablo – 15	: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Konfeksiyon İthalatı ve Payları	42
Tablo – 16	: Bazı Ülkeler ve Bölgelerde Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Kendine Yeterlilik İndeksi (1985-2004)	44
Tablo – 17	: Yerli Dokuma Üretiminin Toplam Tüketim İçindeki Payı (1915)..	77
Tablo – 18	: Türkiye’de Pamuk Üretimi ve Verimi (Hektar)	80
Tablo – 19	: Türkiye Pamuk Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı	81
Tablo – 20	: GAP’ın Devreye Girmesiyle Türkiye Pamuk Üretimi Tahmini	82
Tablo – 21	: Türkiye ve Bazı Ülkelerde Pamuk Üretim Maliyetleri (US/da)	83
Tablo – 22	: Türkiye Pamuk Tüketimi Durumu (LİF)	84
Tablo – 23	: Türkiye Pamuk İhracatı ve İthalatı	85
Tablo – 24	: Ülkeler İtibariyle Türkiye Pamuk İthalatı (000 Ton)	86
Tablo – 25	: Türkiye’de Pamuğun Yurtiçi Borsa Fiyatları (TL/Kg)	87
Tablo – 26	: Türkiye’de Pamuk Destekleme Alım Fiyatları (TL/Kg)	88
Tablo – 27	: Türkiye’de Toplam Elyaf Üretimi (Ton)	89
Tablo – 28	: Türkiye’de Toplam Elyaf Tüketimi ve Kullanımı (Ton)	91
Tablo – 29	: Türkiye’de İplik Üretimi (Ton)	93
Tablo – 30	: Türkiye’de İplik Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (1999)	94
Tablo – 31	: Pamuklu Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranları	94
Tablo – 32	: Türkiye’de İplik Makinelerine Göre Firmaların Dağılımı	95
Tablo – 33	: Türkiye’de İplik Makinelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (1999)	96
Tablo – 34	: Türkiye’de İplik Makinelerinin Yaşlarına Göre Üretimi (1999)	96
Tablo – 35	: Seçilmiş Ülkelere Göre Türkiye Pamuk İpliği İhracatı	97
Tablo – 36	: Seçilmiş Ülkelere Göre Türkiye Pamuk İpliği İthalatı	98
Tablo – 37	: Diğer Tekstil Hammaddeleri Üretimi (Tiftik, Yapağı)	99

Tablo – 38 :	Türkiye’de Dokuma Üretimi	101
Tablo – 39 :	Dokuma Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranları	102
Tablo – 40 :	Türkiye’de Konfeksiyon Üretimi Değerleri ve Kapasite Kullanım Oranları	104
Tablo – 41 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Üretiminde Çalışanlar Endeksi (1992 Baz Yıl)	106
Tablo – 42 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Çalışanlar Endeksi (Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)	107
Tablo – 43 :	Yıllar İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İthalatının Türkiye Toplam İthalatındaki Payı	111
Tablo – 44 :	Ürün Gruplarına Göre Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İthalatı (Bin Ton)	112
Tablo – 45 :	Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Birim İthal Fiyatları (\$/Kg)	113
Tablo – 46 :	En Fazla Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Ürünü İthalatı Yapılan Ülkeler.....	114
Tablo – 47 :	Türkiye’nin Tekstil ve Konfeksiyon Makinaları İthalatı (Milyon \$)	115
Tablo – 48 :	Türkiye’nin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Makine ve Ekipman İthalatı, İhracatı ve Yatırım Tutarı (Milyon \$).....	116
Tablo – 49 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Makine İthalatına Bağlı Yatırım Tutarı ve Amortisman Yükü	117
Tablo – 50 :	Yıllar İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon İhracatı (Bin \$)	119
Tablo – 51 :	Ürün Gruplarına Göre Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İhracatı (Bin Ton)	120
Tablo – 52 :	Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İhracatının Birim İhraç Fiyatı (\$/Kg)	122
Tablo – 53 :	En Fazla Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Ürünü İhracatı Yapılan Ülkeler	123
Tablo – 54 :	Yıllar İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiine Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı	125
Tablo – 55 :	Türkiye ve Çin’de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Üretim Maliyetlerinin Karşılaştırılması	135
Tablo – 56 :	Türkiye ve Çin’de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Alt Yapısının Karşılaştırmalı İncelemesi	135
Tablo – 57 :	Türkiye ve Çin’de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Pazarlama Süreci Kriterleri	136
Tablo – 58 :	Tam Kapasite İle Çalışmama Nedenlerine İlişkin Kalitatif Bilgiler (%) (Üretim Değeri Ağırlıklı)	139
Tablo – 59 :	Tekstil Sanayiinde İşgücü Maliyetlerinin Karşılaştırılması.....	144
Tablo – 60 :	Konfeksiyon Sanayiinde İşgücü Maliyetlerinin Karşılaştırılması	146
Tablo – 61 :	Eximbank’ın Kısa Vadeli Kredilerinin Sektörel Dağılımı (%)	150
Tablo – 62 :	Eximbank Kredilerinden Alınan Payın Genel İhracat Payına Oranı	150
Tablo – 63 :	Sanayii İçin Elektrik Fiyatları (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)	153
Tablo – 64 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Enerji Maliyetleri	155
Tablo – 65 :	Seçilmiş Sanayi Dallarının İleriye Ve Geriye Doğru Bağlantı Katsayıları Ve Toplam İleriye Ve Geriye Etkileri	165

Tablo – 66 :	Talep Değişmelerinin Yaratacağı Dolaysız Ve Dolaylı Etkiler (1990 Yılı).....	171
Tablo – 67 :	Seçilmiş Sanayi Dallarının İleriye Ve Geriye Doğru Bağlantı Katsayıları Ve Toplam İleriye Ve Geriye Etkileri	183
Tablo – 68 :	Talep Değişmelerinin Yaratacağı Dolaysız Ve Dolaylı Etkiler	194
Tablo – 69 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Girdi- Çıktı Ters Matrisi ve Nihai Talep Unsurları	195
Tablo – 70 :	Nihai Talep Değişmelerinin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Üzerindeki Etkileri	202
Tablo – 71 :	% 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Nihai Talep Unsurlarının Yeni Değerleri (Milyon TL)	203
Tablo – 72 :	Nihai Talep Unsurlarındaki % 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Gerekli Görülecek Üretim Miktarları (Milyon TL).....	204
Tablo – 73 :	Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Nihai Talep Unsurları	206
Tablo – 74 :	% 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Nihai Talep Unsurlarının Yeni Değerleri (Milyon TL)	208
Tablo – 75 :	Yeni Nihai Talep Unsurlarının Karşılanabilmesi İçin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Gerekli Görülecek Üretim Miktarları (Milyon TL)	209
Tablo – 76 :	Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayiinin Nihai Talebindeki Artışın Diğer Sanayi Dalları Üzerindeki Etlisi (Trilyon TL.)	210

GİRİŞ

Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı; mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı günümüzde ekonomik ve bir anlamda da siyasal ve kültürel bir globalleşmeye doğru gidilmektedir.

Yeni teknolojiler, özellikle enformasyon ve haberleşme teknolojilerindeki hızlı gelişme, ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişimin nesnel tabanını oluşturmaktadır. Mal-hizmet, finans piyasaları ve şirket yapılarındaki globalleşme, aslında bu gelişmenin bir sonucu olarak hızlanmaktadır.

1980'li yılların popüler kavramı postmodernizm iken, 1990'lı yılların kavramı globalleşme oldu. Globalleşme kavramının yaygın olarak kullanılmasının gerisinde, dünyanın önümüzdeki bin yıla girerken önemli değişimler yaşadığı varsayımı yatmaktadır¹.

Globalleşme iki açıdan değerlendirilebilir; global üretim, global finans. Günümüzde üretim işgücü maliyeti avantajı olması ve siyasi istikrar nedenleri ile uluslar üstü bir sistem şeklinde organize edilmektedir. Global finans ise para, kredi ve hisse senetleri piyasalarındaki düzenlenmemiş (unregulated) işlemlerdir. Bu iki unsur global iktisadı oluşturmaktadır².

Globalleşmenin iki sonucu vardır³. İlk sonucu devletin dışa açılması, ikinci sonucu toplumların yeniden yapılanması ve bir global-sosyal yapının ortaya çıkmasıdır. Üretimin yeniden yapılanması üretim organizasyonunun değiştirilmesidir. Buna göre kütle üretim yapan entegre üretim birimlerinden, merkezde küçük kontrol birimleri çevrede ise çok sayıda parça üreten birimlerin bulunduğu yeni bir modele geçilmektedir.

¹ Robert Cox, **Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe**, Cambridge University Press, 1993, s.25.

² M. Waters, **Globalization**, The Open University, New York, 1985, s.21.

³ A. Giddens, **The Consequences of Modernity, Polity**, Cambridge, 1990, s:45.

Üretimin yeniden organizasyonu ve global finanstaki değişime, tüketim mallarının global olarak homojenleşmesi ve nüfusun ulusal ve uluslararası düzeyde hareketliliği de eklemektedir.

Tüm bu globalleşme çabalarının ve gelişmelerinin yanında, emek-yoğun üretim teknolojisine dayalı sanayi yapıları nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin uyum sağlamada avantaj elde edemedikleri de görülmektedir. Başta kaynak dağılımı olmak üzere; döviz darboğazı, tasarruf yetersizliği ve tarıma dayalı bir endüstriyel yapının ağırlıklı olması, bu olumsuzlukların başta gelen nedenleri arasında yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını hızlandırabilmek amacıyla pek çok farklı görüş de ileri sürülmüştür. Ancak temel olarak varılan ortak nokta; mevcut kaynak dağılımı sorunu içinde tüm sanayi dallarının aynı anda kalkınmada etkin duruma getirilemeyeceğidir. Bu nedenle kalkınma bu ülkelerde önce belirli sanayi dallarında başlamış; ihracata ve üretime ivme kazandırıldıktan sonra, diğer sanayi dallarının gelişimi üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, rekabete açık ekonominin esaslarının yerleştirilmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesi, makro ve mikro fiyatların belirlenmesinde idari kararlar yerine, büyük ölçüde piyasa güçlerinin ikame edilmesi ve yurtiçi mali piyasaların yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu adımların en önemlisi ise; tekstil ve konfeksiyon sanayiine ekonomik kalkınmanın lokomotif görevinin verilmesidir. Özellikle emek-yoğun üretim teknolojisini kullanarak ucuz emek gücünü üretim sürecine aktarmak, kalkınmanın ilk döneminde önemlidir. Bu nedenle , hem Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı, hem de yarattığı katma değer açısından tekstil ve konfeksiyon sanayi ön plana çıkmıştır.

Bugün emek zengini tüm ülkeler ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla tekstil ve konfeksiyon sanayiini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde dünya tekstil ve konfeksiyon sanayiinin gelişimi, üretim ve tüketimi, dünya dış ticaret hacmi içindeki payı, bu sanayi

dalının hem temel girdileri olan elyaf, pamuk ve iplik üretimi, tüketimi ve dış ticareti hem de nihai mal grupları olan tekstil ve konfeksiyon üretimi, tüketimi ve dış ticareti üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda dünya ticaretini düzenleyen temel kurum ve anlaşmaların ışığı altında tekstil ve konfeksiyon sanayiinin durumu değerlendirilmiştir.

İkinci bölümünde ; Türkiye'nin ihracatı içinde önemli bir paya sahip olan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin 1980 sonrasındaki gelişimi dikkate alınmıştır. Dünya ekonomisindeki gelişme ile paralel hareket edebilmek amacıyla, ülkemiz tekstil ve konfeksiyon sanayi pamuk, iplik, dokuma ve konfeksiyon üretimi, tüketimi ve dış ticareti olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde sadece üretim, tüketim ve dış ticaret rakamları üzerinde durulmamış, aynı zaman da bu sanayi dalının önemli maliyet öğeleri, Türkiye'nin istihdam hacmi ve yatırım teşviklerindeki içindeki payı da belirlenerek, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel sorunları ve çözüm yolları incelenmeye çalışılmıştır.

Özellikle son yıllarda ardı ardına yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin hem üretim hem de ihracat içindeki payında bir gerileme görülmektedir. Bu sanayi dalının gelişen Türkiye Ekonomisi içinde kendine nasıl bir yol çizmesi gerektiği ve gücünü ne ölçüde koruduğu da üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Bugün tüm sanayi dallarının birbirleriyle önsel ve gerisel bağıllık içinde oldukları dikkate alındığında, bu sanayi dallarının yarattığı katma değerlerinde ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer sanayi dallarıyla aralarındaki ilişkinin saptanması için girdi-çıkıtı tablosu analizinin kullanılması faydalı olacaktır. DİE'nin 199 ve 1996 yılı rakamlarına göre hazırladığı girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak, önce imalat sanayiinin ekonomik yapı içindeki payı, geriye ve ileriye doğru bağlantı katsayıları ve yarattığı katma değer incelenmiş, daha sonra tekstil ve konfeksiyon sanayi ile diğer sanayi dalları arasındaki ilişki, bir sanayi dalının diğer bir sanayi dalına verdiği girdi ve diğer sanayi dalından aldığı çıktı açısından ayrıntılı olarak

değerlendirilmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin işgücü payı ve sermaye payı değerlendirilerek, bu sanayi dalının üretim tekniği, yarattığı katma değer ve imalat sanayiindeki yerinin belirlenmesinin yanında, Matris çözümleri ile tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelecek bir değişimin, diğer sanayi dallarına ne şekilde yansıtacağı incelenmiştir.

Ayrıca tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talep unsurları olan yatırım, tüketim ve ihracatta artış gerçekleştirebilmek için, nihai talep unsurlarına yönelik üretim artışlarının ne kadar olması gerektiği, tahminlemeler yolu ile incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN YAPISI VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Dünya ekonomisinin, ikinci dünya savaşı sonrası, üretimi ve ticareti hızla yükseliş göstermiştir. 1948 ile 1953 yılları arasında ticaret artış hızı yıllık ortalama % 6,7, 1958 ile 1963 yılları arasında yıllık ortalama ise % 7,4, 1963 ile 1968 arası dönemde ise % 8,6 olarak gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde de savaş sonrası dönemde değişim yaşanmıştır. İmalat sanayi üretiminin en hızlı arttığı ülkeler Dünya Bankası belirlemelerine göre orta gelir grubundaki gelişmekte olan ülkeler olmuştur. İmalat sanayinde en yüksek büyüme hızı Uzak Asya ülkelerinde (Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Tayvan) gerçekleşti. Bu bölgedeki az sayıdaki ülke - yeni sanayileşmekte olan ülkeler- sanayi üretiminde dünya ölçeğine ulaşmışlardır. Özellikle 1990 yıllarda emek yoğun üretimin gerçekleştiği tekstil ve konfeksiyon sanayi Asya ülkelerinde hızla gelişim göstermiştir.

Bu bölümde dünyada tekstil ve konfeksiyon sanayiinin yapısı, dünya ticareti içindeki payı ve tekstil ve konfeksiyon sanayi ticaretine yönelik olarak uygulanan uluslararası düzenlemeler incelenerek, Türkiye'nin dünya tekstil ve konfeksiyon sanayi yeri değerlendirilecektir.

I- DÜNYADA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii; dünyadaki en eski ekonomik faaliyetlerinden biridir. Yazılı tarihten önceki dönemlerde bile, çok basit anlamda tekstil ürünleri kullanılmaktaydı. Tekstil tarihinin başlangıcının taş devrine dayandığı söylenebilir. Kumaşın hayvan postunun yerini almasından beri tekstil, ekonomi tarihinde rol oynayan ana etkenlerden ve en eski insan uğraşlarından biri olmuştur.

Dokumacılıkta elle üretimin yerini makinenin alması ilk defa İngiltere'de sanayi devrimiyle gerçekleşmiştir. İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi, daha sonra Watt'ın buharlı makinesinden esinlenerek, Cartwright tarafından gerçekleştirilen ilk mekanik dokuma tezgahı ile Amerika'ya sıçramıştır. Amerika'da pamuklu çirçirlama makinesinin icadı ile pamuk üretiminin ve pamuklu dokuma sanayiinin gelişmesi sağlanmıştır. 1805 yılında Jacquard tarafından icat edilen, kendi adını taşıyan ve karmaşık desenlerin dokunmasını sağlayan mekanik sistem ve 1828 yılında Thorp tarafından icat edilen bilezikli eğirme makinesi ile ilgili makineleşmenin ana adımları atılmıştır.

18. yüzyılın ortalarında başlayan ve 19. yüzyılda giderek artan makineleşme uygulamaları ile hızla gelişen tekstil ve konfeksiyon sanayii, 20. yüzyılda, bütünüyle, mekanik üretim yöntemini uygulayan bir sanayi dalı niteliğini kazanmıştır. Son dönemlerde, temel bilimler ile elektronik ve bilgisayar mühendislikleri başta olmak üzere çeşitli mühendislik dallarındaki gelişmelerin, tekstil ve konfeksiyon sanayiine uygulanması sonucunda, gelişmiş ülkelerde sanayiinin yapısı, emek-yoğun sanayi durumundan, sermaye ve makine-yoğun sanayi durumuna dönüşmüştür. Söz konusu dönüşümde, makineleşme yolundaki gelişmelerin yanı sıra insan yapısı (yapay ve sentetik) liflerin icadının etkisi büyük olmuştur. Doğal lifler yerine kullanılabilen insan yapısı lifler makinelerin ve farklı üretim yöntemlerinin kullanımına olanak tanıdıklarından, teknolojinin gelişmesini zorlamışlardır. Düşük ücret düzeyine sahip gelişmekte olan ülkelerin, sanayileşmiş ülkelerin tekstil sanayi karşısında sağladıkları maliyet avantajları, teknolojik düzeyde sağlanan gelişmeler karşısında artık azalmıştır.

Diğer yandan, tasarım, üretim ve dağıtım arasındaki ilişkilerin uyumlaştırılmasını sağlayan ve bilgisayar ile desteklenen üretim ve yönetim sistemlerinin uygulamaya konulmasıyla dönüşüm tamamlanarak, tekstil ve konfeksiyon sanayii, aynı zamanda beyin gücü yoğun bir sanayi konumuna gelmiştir.

Dünya ticaret hacminin % 7'sini oluşturan tekstil ve konfeksiyon sanayii, sağladığı istihdam imkanları, üretim sürecinde yaratılan katma değer ve ihracat gelirleri içindeki yüksek payı nedeniyle, ekonomik kalkınma sürecinde önemli roller üstlenen bir sanayi dalıdır.

Gelişmiş ülkelerin 18. yüzyılda gerçekleştirdikleri sanayileşme sürecine damgasını vuran tekstil sanayii, yeni gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarında da aynı görevi yerine getirmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin kolayca taşınabilir olması, söz konusu sanayi dallarının dünyada hızla yayılmalarına olanak tanımıştır. Bu yayılma, gelişmiş ülkelerin üretim etkinliklerinin bir bölümünü geliştirmekte olan ülkelere aktarmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu aktarmalar daha çok sanayileşmiş ülkelerin, geliştirmekte olan ülkelere fason olarak hazır giysi yaptırılmaları şeklinde olmuştur. Üretimin bu şekilde yaygınlaştırılmasının temelinde, doğrudan doğruya işgücü maliyetinin uluslararası ölçekteki farklılığı yatmaktadır.

Ekonomik kalkınmanın ileri aşamalarına geçmiş gelişmiş ülkelerde tekstil ve konfeksiyon sanayiinin imalat sanayi üretimi içindeki payı sürekli azalırken, geliştirmekte olan ülkelere artmıştır. Özellikle emek-yoğun üretimin yapılması bu sanayi dalını geliştirmekte olan ülkelere açısından önemli konuma getirmiştir. Bununla beraber gelişmiş ülkelerin, dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii içindeki ticaret paylarını korumak istemeleri ve dış piyasadaki rekabet güçlerini devam ettirebilmek amacıyla korumacı ve kısıtlayıcı önlemler aldıkları da görülmektedir. Bu düzenlemeler, başlangıçta sadece gelişmiş ülkelerin yerli sanayilerini koruma amaçlı iken, zamanla geliştirmekte olan ülkelerin aleyhine sonuç vermeye başlamıştır.

Kısıtlayıcı düzenleme ve anlaşmalara rağmen, tekstil ve konfeksiyon sanayii ticareti, üretimden daha hızlı artmaktadır. Nitekim dünya tekstil üretimi son yirmi yıllık dönemde (1980-1999) sadece % 16 oranında artarken, dünya tekstil ticareti % 169 oranında artmıştır. Gelişmiş ülkeler konfeksiyon

üretiminden çekilirken, tekstil sanayiinde üretimden vazgeçmemektedirler. Avrupa Birliği ülkelerinde ve Japonya'da pamuklu tekstil sektöründe yaşanan daralmaya rağmen, sentetik tekstil ürünlerinde üretimlerini daraltmamışlardır.

Üç ayrı bölge itibarıyla değerlendirme yapıldığında, Amerika kıtasında tekstil üretimi son yirmi yıllık dönemde % 76 oranında artarken, dünya tekstil ticaretinden bu bölgenin aldığı payın % 108 oranında arttığı görülmektedir. Aynı dönemde Asya kıtasının üretimi % 90, ticareti de % 316 oranında artarken, Avrupa'nın ise tekstil üretiminin % 33 oranında daralmasına karşılık, ticaretinin % 117 oranında arttırdığı görülmektedir.

1980 yılında 418 milyar dolar olan dünya tekstil üretim değeri, 1995 yılında en yüksek değerine ulaşarak 517 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980-1995 arasında, Asya ülkelerinde tekstil üretim değeri % 97.7 , Amerika kıtasında % 76.3 oranında artarken aynı dönemde, Avrupa kıtasının üretimi % 32.4 oranında gerilemiştir.

1997 yılında dünya mal ticareti içinde tekstil sanayiinin payı % 2.9, konfeksiyon sanayiinin payı % 3.3 iken, aynı yılda dünya imalat sanayi ürünleri içindeki payı tekstil sanayi için % 4, konfeksiyon sanayi için ise % 4.5 olmuştur⁴.

1997 yılında Uzakdoğu Asya ülkelerinde teknolojik ve yapısal değişmeye dayanmayan sadece dış kaynak kullanımına bağlı bir gelişmenin sonucu başlayan finansal kriz⁵, bu ülkelerin tekstil üreticilerini de etkilemiştir. Üretim kapasitelerini arttıramadıkları için azalan verim yasası sonucu ekonomik verimlilikleri düşüş göstermiştir. Yaşadıkları krizden çıkabilmek için ürün fiyatlarını önemli ölçüde düşüren üreticiler, istikrarlı bir gelişme kaydeden dünya tekstil üretim ve ticaretinin gerilemesine neden olmuşlardır. 1995 yılında 517 milyar dolar olan dünya tekstil üretim değeri % 6.2 oranında azalarak, 1998 yılında 485 milyar dolara gerilemiştir.

⁴ Ali Rıza OKTAY, "Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Üzerine Bir Değerlendirme", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı: 236, Ağustos 1999, s. 12.

⁵ Paul KRUGMAN, "Will Asia Bounce Back?", 1998, www.mit.edu/krugman/homepage

1980'de dünya tekstil üretiminin % 53'nü gerçekleştiren Avrupa'nın payı 1998'de % 29'a gerilerken, aynı dönem içerisinde Asya'nın payı % 27'den % 41.6'ya yükselmiştir⁶. Söz konusu dönemde, Amerika kıtası dünya tekstil üretimindeki payını % 18'den % 29.5'e yükseltmeyi başarmıştır.

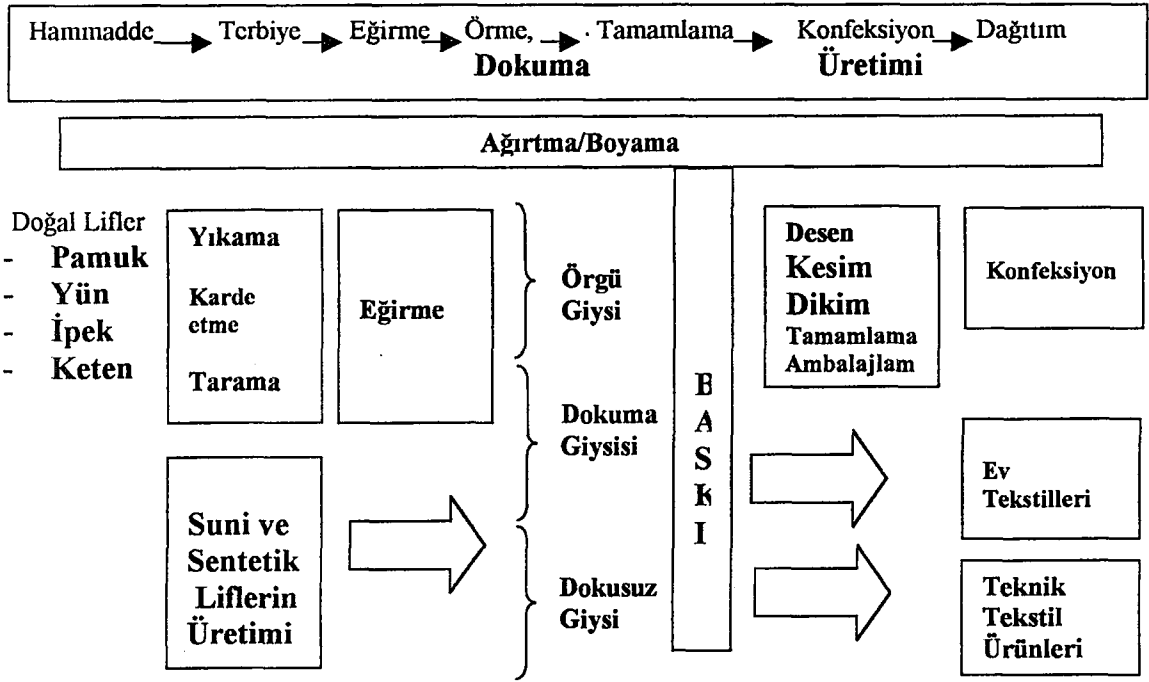
Bu dönemde, üretim en fazla, aralarında ülkemizin de bulunduğu Çin, Hindistan, Kore, Tayvan, Endonezya, Pakistan, Meksika, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerde artış kaydederken, Japonya, ABD gibi gelişmiş ülkelerin tekstil üretimi de nispi olarak artmıştır.

Tekstil sanayi; kullandığı pamuk, yün, ipek ve keten gibi doğal liflerin üretim sürecinden geçirilmesinden sonra yarattığı katma değer ve ürün çeşitlenmesi açısından da önemli bir değere sahiptir. Tekstil sanayiinin katma değer zinciri şekil - 1'de belirtilmiştir⁷.

Tekstil ticaretinde artan uluslararası rekabete karşı sahip oldukları avantajları ve pazar paylarını koruyabilmek için gelişmiş ülkeler yeni kapasite artışı yaratmaksızın, üretim süreçlerinin modernizasyonuna yönelik yatırımları gerçekleştirirken, gelişmekte olan ülkeler özellikle son on yılda bütünüyle bir yatırım hamlesi içinde olmuşlardır.

⁶ Bölge ülkelerinden Hong-Kong, Singapur, Tayvan ve Çin Asya krizinden etkilenmemiştir.

⁷ CBI, "The Role of Developing Countries in Imports of Textiles and Clothing into the Netherlands", CBI News Bulletin, No:231, March 1996, s.28.

Şekil-1: Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Katma Değer Zinciri

Gelişmiş ülkeler gerçekleştirdikleri yatırımlarla işgücü ve bütünüyle üretim verimliliğinde bir artış sağlamışlar, diğer taraftan AR-GE faaliyetleri sonucu tekstil ürünlerinin dayanıklılık, esneklik, buruşmazlık, yanmazlık, mensucatta kolay ütülenebilirlik gibi kalite özelliklerini geliştirerek, katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelirken, diğer taraftan tekno-tekstil, bio-tekstil, eko-tekstil gibi yeni alanlarla ve birim fiyatı çok yüksek yeni ürünlerle ürün yelpazelerini zenginleştirmeyi başararak rekabet edebilirliklerini sürdürmüşlerdir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii üretiminde kullanılan pamuk, pamuk ipliği, elyaf gibi temel hammaddelerin dünya ticareti ve üretimi içindeki payı da son derece önemlidir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer sanayi dalları ile endüstriyel ilişkilerinin belirlenebilmesi amacıyla , bu temel hammaddelerin yapısı alt başlıklar halinde incelenecektir.

A- PAMUK

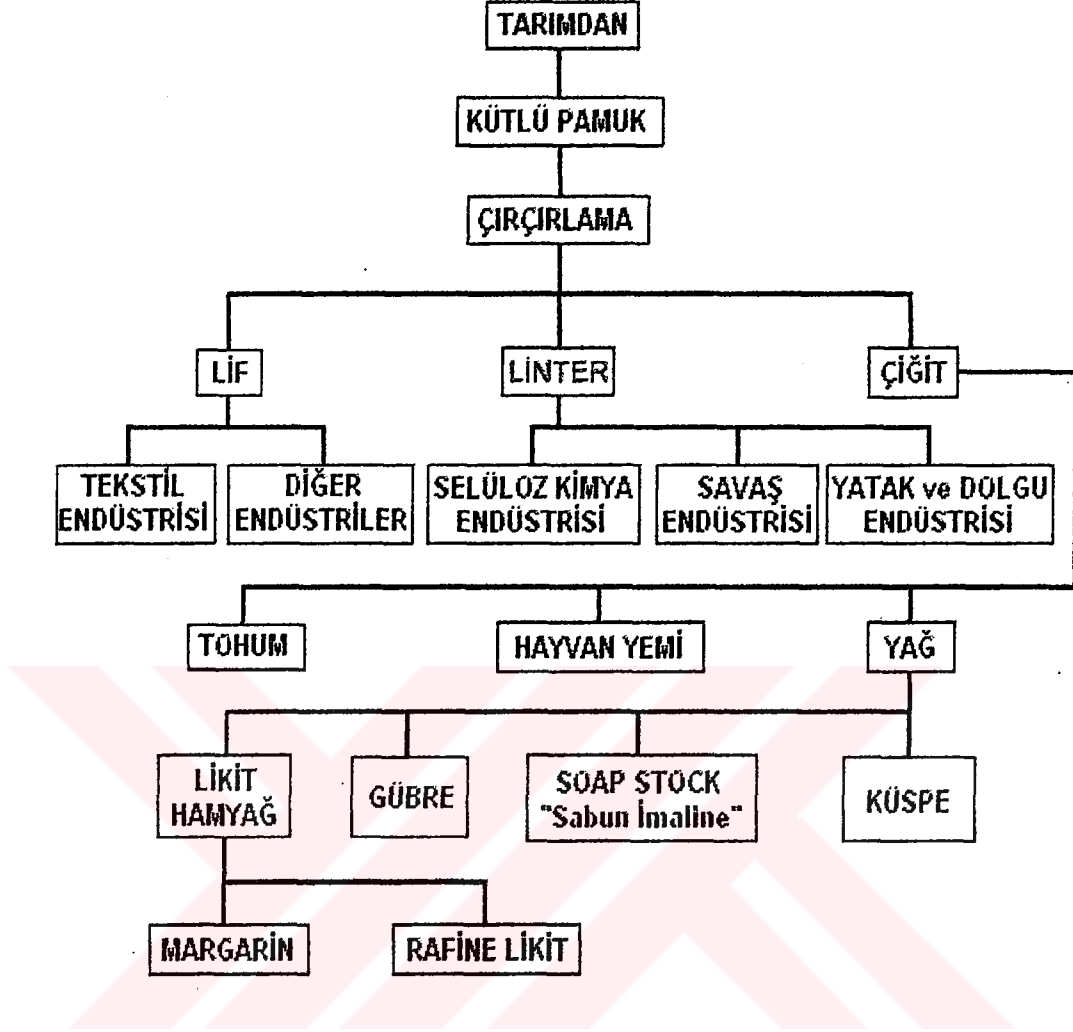
İnsanlar tarafından tarımının yapılma tarihi çok eski dönemlere rastlayan pamuk, lifi işlenen ilk bitkidir. Pamuğun eski dünyadaki beşiği Hindistan'da pamuk tarımının en az 5000 yıl önce yapıldığı, kumaş dokumasında kullanılmasının da M.Ö. 3000 yılına rastladığı arkeolojik kazılarda belirlenmiştir⁸. Pamuk hakkındaki ilk literatür de M.Ö 15. asıra aittir. Hintliler pamuklu kumaş dokuma sanatını 2000 yıl kadar tekellerinde tutmuş, Asurlular ancak günümüzden 3000-3500 yıl önce bu sanatı öğrenebilmişlerdir. Pamuğun Akdeniz sahillerinde yetiştirilmesi ancak günümüzden 2200 yıl önce Pelepones yarımadasının batısında ki küçük bir adada (Elis Adası) başlamış, büyük bir pamuk plantasyonu oluşturulmuş, Akdeniz' in liman şehirlerinde dokunan pamuklu kumaşlar değer olarak altınla aynı kabul edilmiştir.

Anadolu' nun Dünya pamuk üretimine katılması, günümüzden 1900 yıl öncesine kadar uzanır. Pamuk Anadolu' ya 1.yy. da Hindistan' dan getirilmiş olup Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde tarımı yapılmıştır. Bu dönemlerde ekilen pamuk çeşitleri kapalı kozalı Eski Dünya pamuklarıdır. 19.yy. dan itibaren ise dönemin uluslararası taleplere uygun Yeni Dünya orijinli, açık kozalı Upland varyeteleri getirilip ekilmeye başlanmış ve Osmanlı Devleti, 27.01.1862 tarihli genelgesiyle pamuk tarımını geliştirmek için geniş önlemler almıştır.

Endüstri bitkileri içinde lif ve yağ bitkilerinin her ikisine de giren pamuk, bir çok sanayiinin temel hammaddesini karşılayan önemli bir bitkidir. Pamuk lifi ile tekstil sanayiinin, çekirdeğinden elde edilen pamuk yağı ile bitkisel yağ sanayiinin, kapçık ve küspesi ile yem sanayiinin, ayrıca lifleri ile de selüloz sanayiinin hammaddesini oluşturmaktadır. Şekil – 2 'de pamuğun kullanım alanları görülmektedir⁹.

⁸ Oktay GENCER, **Genel Tarla Bitkileri**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No: 42, s. 35, Adana, 2002.

⁹ <http://www.taris.org.tr>, Pamuk Birliği/ Pamuk Hakkında, Mayıs, 2003.

Şekil-2: Pamuğun Kullanım Alanları

Günümüzde 69 ülkede tarımı yapılan pamuk, gerek lifi gerekse çiğidinden elde edilen yağı ve diğer yan ürünleriyle ekonomik değeri çok yüksek olan bir bitkidir. Lifi doğal oluşu, teri emiş gücü, ısıtılıp kaynatıldığında diğer liflere göre sağlam kalışı, statik elektriği daha az iletmesi, hava geçirgenliği ve hijyenik özellik taşıma avantajları ile beşeri ihtiyaçların karşılanmasında diğer bitkisel ve sentetik elyaflara tercih edilmektedir.

Tablo – 1 : Yıllar İtibariyle Dünya Pamuk Göstergeleri Ve Dış Ticareti

SEZONLAR	Ekim Alanı (000 Ha)	Verim (Kg/Ha)	Üretim (000 Ton)	Tüketim (000 Ton)	İthalat (000 Ton)	İhracat (000 Ton)	Pamuk Dış Ticaret Hacmi (000 Ton)
1980/81	33,640	411	13,831	14,215	4,555	4,414	8,969
1981/82	33,970	442	14,999	14,147	4,405	4,373	8,778
1982/83	32,594	444	14,480	14,453	4,351	4,261	8,612
1983/84	32,152	451	14,493	14,656	4,617	4,309	8,926
1984/85	35,224	546	19,245	15,108	4,600	4,512	9,112
1985/86	32,782	533	17,461	16,586	4,763	4,482	9,245
1986/87	29,465	518	15,269	18,198	5,516	5,755	11,271
1987/88	31,255	563	17,609	18,117	5,094	5,121	10,215
1988/89	33,510	546	18,301	18,470	5,431	5,728	11,383
1989/90	31,614	549	17,361	18,675	5,221	5,294	10,725
1990/91	33,185	573	19,004	18,574	6,505	5,081	10,302
1991/92	34,637	598	20,712	18,639	5,694	6,092	12,597
1992/93	32,331	555	17,939	18,638	5,760	5,525	11,219
1993/94	30,574	552	16,863	18,508	5,760	5,911	11,671
1994/95	32,128	582	18,689	18,307	6,634	6,350	12,984
1995/96	33,570	567	20,058	18,515	6,119	6,209	12,328
1996/97	34,045	567	19,607	19,378	6,137	6,051	12,188
1997/98	33,989	589	20,030	19,269	5,742	5,913	11,655
1998/99	33,310	557	18,551	18,922	5,429	5,274	10,703
1999/00	32,489	581	18,644	19,759	5,811	5,902	11,713
2000/01	33,910	609	19,251	19,683	5,689	5,689	11,378
2001/02*	33,690	628	21,416	19,854	6,282	6,282	12,564
2002/03*	33,441	601	19,375	20,260	6,218	6,218	12,436

Kaynak : Cotton World Statistics, 1996,1997,1998,1999,2000,2001, Raporlarından Düzenlenmiştir.

* 2001/2002, 2002/2003 sezonları tahmini rakamlardır.

1980-2003 yılları arasında gerçekleşen dünya pamuk göstergeleri ve dış ticareti tablo – 1’de gösterilmiştir. Dünya pamuk üretimi, ekim alanları , verimliliği, tüketimi ve dış ticareti, ülkeler itibariyle ayrı ayrı incelenecek ve Türkiye’nin pamuk dünyası içindeki payı açıklanmaya çalışılacaktır.

1- Dünyada Pamuk Ekim Alanları , Üretimi ve Verimi

Dünya pamuk ekim alanlarını güney ve kuzey yarım küredeki gelişimi incelendiğinde Güney yarımküredeki ekim alanlarının, kuraklık ve daha cazip alternatif ürünlere dönüş nedeniyle % 4 oranında azalmasından dolayı, ortalama ürünün yaklaşık 685 kilo/hektardan 600 kilo/hektara düşmesi beklenmektedir. Kuzey yarımkürede ise; Pakistan, Hindistan ve Çin'deki iç fiyatların artmasından dolayı, pamuk ekim alanlarının %15 artacağı ve üretimin de gelecek yıl son 12 yılın en yüksek seviyesi olan 5.4 milyon tona çıkacağı tahmin edilmektedir.

Dünya pamuk ekim alanlarının % 24'ü Hindistan, % 15,6 'sı ABD ve % 11,9'u Çin tarafından paylaşılmaktadır. Türkiye dünya pamuk ekim alanlarında % 2'lik bir pay ile yedinci sıradadır. Dünya pamuk ekim alanları 1993 yılından bu yana artış göstermiş, en yüksek değere 1996/1997 sezonunda 34,045 bin hektar ile ulaşmıştır. Daha sonraki dönemlerde toplam olarak azalış gösteren dünya pamuk ekim alanlarının 2002/2003 sezonunda 33,441 bin hektar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Dünyada pamuk en çok Asya, daha sonra Amerika kıtasında ekilmekte ve üretilmektedir. Ülkeler bazında dünya pamuk üretimi incelendiğinde, en büyük pamuk üreticilerinin Çin, ABD, Hindistan, Pakistan ve Bağımsız Devletler Topluluğu olduğu görülmektedir. Dünya pamuk ekim alanları arasında % 24'lük pay ile birinci sırada bulunan Hindistan, dünya pamuk üretiminde üçüncü sırada yer almaktadır. Hindistan'da son dönemlerde pamuk veriminin ortalama 293 kg/ha gibi düşük bir düzeyde bulunmasının üretim üzerindeki etkisi büyüktür.

Dünyada toplam pamuk üretiminin % 23'ü Çin tarafından gerçekleştirilmektedir. ABD' nin payı % 19,4, Hindistan'ın payı ise % 12,4 tür. Türkiye 2000/2001 sezonundaki 880 bin tonluk üretimi ile yedinci sırada yer almaktadır. Dünya pamuk üretimindeki artışın en önemli nedeni Çin ve Brezilya'nın pamuk üretiminde ortaya çıkan artıştır.

Son yıllarda bilimsel ve teknolojik alanda kaydedilen yenilikler yanında pamuk veriminde sağlanan artış tüm dünyada üretimde miktar ve kalite açısından büyük gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle çevre ve sağlık konularının kazandığı önem organik pamuk üretiminin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca, ABD'de gen aktarımı yoluyla elde edilen ve bazı özel karakterleri taşıyan yeni pamuk çeşitlerinin yaygın olarak üretimine başlamıştır¹⁰. Özellikle Biyoteknolojinin hayatımızın birçok kısmına girmesi ile genetik ürünlerin ekiminde büyük artış olduğu gözlemlenmektedir. Öyle ki bu ürünlerin ekildiği alanların genişliği 1996'da 1.7 milyon hektarken, 2002'de 55 milyon hektar olarak gerçekleşmiştir¹¹. Biyoteknoloji ürünleri alanındaki küresel pazarın 2005'e kadar yıllık 55 milyar \$'a ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Günümüzde Arjantin, Kanada, Çin ve ABD genetik ürün alanlarında %99 büyüme göstermiş, dünya üzerinde %75'i de gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli çiftçilerden oluşan toplam 5.5 milyon çiftçinin genetik ürünlere yöneldiği görülmektedir.

Genetik pamuk bugün dünyadaki ekili pamuk alanlarının %20'sine karşılık gelen 7 milyon hektarlık bir alana yayılmış durumda. Dünyanın 31 milyon hektarlık pamuk ekim alanının en azından yarısında, ortadan yüksek seviyeye kadar böcek ilacı kullanıldığı düşünülürken genetik pamuğun potansiyel olarak çok önemli yararları olduğu anlaşılmıştır. Genetik mühendislik çeşitlerinin genişleyen kullanımı, marjinal maliyetleri ve riskleri azaltmaktadır.

Genetik pamuğun 1996/97'de ticari üretiminin başlamasından bu yana sekiz ülkede ticareti yapılmaktadır: Arjantin, Avustralya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Güney Afrika ve ABD. Hindistan'da genetik pamuk ekimi 40 bin hektara düzeyine kadar çıkmıştır. Ticari amaçla yetiştirilen genetik pamuk verimi klasik yöntemle göre %129 verim artışıyla başarısını kanıtlamıştır.

¹⁰ İTO, Pamuk Sektör Profil Araştırması, İstanbul,2003, s.3.

¹¹ www.terstulder.com/makale/pamuk_ve_yun_iplik_makinelerinde_teknolojik_yenilikler2004, s.52 .

Dünya pamuk veriminde Avustralya hektar başına 1.407 kg verim ile ilk sıradadır. Avustralya'yı, 1.414 kg/ha verim ile Suriye ve 1.345 kg/ha verimle de Türkiye izlemektedir.

2000/2001 sezonunda dünya pamuk verim ortalaması 609 kg/ha olmuştur. 2001/2002 sezonunda 628 kg/ha, 2002/2003 sezonunda da 601 kg/ha 'lık pamuk verimi tahmin edilmektedir. Dünya pamuk veriminde son dönemlerde Suriye (1.414 kg/ha)¹², Türkiye, Çin, Brezilya ve Yunanistan'da önemle artışlar kaydedilmiştir.

2- Dünyada Pamuk Tüketimi

Dünya pamuk tüketimini etkileyen başlıca üç temel faktör; pamuk fiyatları, toplam dünya nüfusu ve kişi başına gayri safi gelirdeki değişimlerdir¹³. Özellikle son yıllarda sentetik elyaf fiyatlarının, pamuk fiyatlarına göre daha hızlı düşmesi nedeniyle tüketici tercihlerinde pamuk aleyhine gelişen değişim ile pamuğun toplam tüketimi içindeki payı sürekli düşmüş, 1960'lı yıllarda % 68 olan bu pay ,1998 yılında %42'lere gerilemiş, kişi başına pamuk tüketimi azalmıştır.

Tablo – 2'de görüldüğü gibi dünya lif talebi 1994-1998 döneminde yılda ortalama %3 artarak 45 milyon tona ulaşmıştır. Doğal elyaf talebi, dünya pamuk üretiminde yaşanan problemlerden dolayı 1994 yılında 20 milyon tona geriledikten sonra, 1996 yılında küçük bir sıçrama yapmış, 1997 yılında durgun seyretmiş ve 1998 yılında %1,5 gerilemiştir. Suni lif tüketimi uzun dönemde artış göstermemekle beraber, sentetik liflere, özellikle polyester ipliğe olan talep hızla artmaktadır. Söz konusu dönemde doğal lif talebi yılda ortalama %0,4 artarken, sentetik lif talebi %6,1 artmıştır. 1998 yılında diğer liflere talep düşerken sentetik liflere olan talep artmaya devam etmiştir.

¹² İzmir Ticaret Borsası, 2001 İktisadi Raporu, İzmir Ticaret Borsası Yayın No: 75, İzmir, 2002, s.22.

¹³ Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu, TSKB, Temmuz 1995, s.13.

Tablo – 2 : Dünya Lif Talebi (Bin Ton)

	1994	1995	1996	1997	1998	1998-1997 DEĞ. (%)
Suni Lifler	2.303	2.423	2.270	2.314	2.185	-5,6
İplik (devamlı)	650	663	649	625	599	-4,1
Elyaf	1.653	1.761	1.621	1.690	1.586	-6,1
Sentetik lifler	17.939	8.377	19.907	22.152	22.741	2,7
İplik (devamlı)	9.087	9.684	10.685	11.993	12.419	3,6
Elyaf	8.852	8.693	9.222	10.1559	10.322	1,6
Doğal Lifler	20.094	20.060	20.540	20.775	20.470	-1,5
Pamuk	18.445	18.504	19.035	19.311	19.022	-1,5
Yün	1.580	1.464	1.434	1.389	1.371	-1,3
İpek	69	92	71	75	77	2,7
Toplam	40.336	40.860	42.717	45.241	45.396	0,3

Kaynak: Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu, TSKB, Temmuz1995, s.13.

-Cotton World Statistics, 1996,1997,1998,1999 Raporlarından Düzenlenmiştir.

Başlıca pamuk üreticisi konumunda olan Çin, Hindistan, ABD, Pakistan aynı zamanda fazla pamuk tüketen ve pamuğu işleme kapasitesine sahip ülkelerdendir. Öte yandan, Dünya pamuğunun % 37'sinden fazlasını tüketen Çin ve Hindistan'da oldukça büyük bir polyester üretim kapasitesi yaratılmış ve Çin artık yalnız Dünyanın en büyük pamuk elyafı üreticisi değil, aynı zamanda en büyük sentetik elyaf ve bu arada polyester elyafı üreticisi konumuna gelmiştir. Dünyada pamuk yetiştirmeyen fakat pamuk işleyecek kapasitelere sahip ülkelerin başında ise Endonezya, Japonya ve Tayvan gibi ülkeler gelmektedir.

Dünya pamuk tüketiminin 2000/2001 sezonunda % 25,4'ü Çin tarafından yapılmaktadır. Aynı sezonda Hindistan, ABD, Pakistan ve Türkiye pamuk tüketimi en fazla olan ülkeler olarak Çin'i izlemektedir.

3- Dünyada Pamuk Dış Ticareti

Hammadde ve mal akımları, uluslar arası ekonomik ilişkiler içinde daima en eski ve ağırlıklı paya sahip olmuştur. Üretim teknolojisindeki ilerlemeler, insan ihtiyaçlarındaki artış, haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler dünya ticaretinin de gelişmesinde önemli pay almıştır.

Dünya ticaretindeki bu gelişme ülkelerin hangi mallar ile dış ticarete girmesi gerektiği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Ülkelerin bazı malları diğer ülkelerden daha ucuza üretmeleri aslında Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre hangi maldan dış ticarete girilmesi gerektiğini de açıklamaktadır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre bir ülke hangi malın üretimini daha düşük maliyet ve yüksek verim ile gerçekleştiriyorsa, bu malların üretiminde uzmanlaşarak daha yüksek maliyetle ürettiği malları diğer ülkelerden ithal edebilir¹⁴. Bir ülkenin bir malın üretiminde verimliliği düşük bile olsa, diğer ülkelerdeki verimliliğin bu ülkelerden daha düşük olması, verimlilikteki bu olumsuz farktan dahi karşılaştırmalı üstünlüğü oluşturabilir. Ülkeler bu yaklaşıma göre hareket etmekle kıt kaynaklarını en ekonomik biçimde kullanmış ve ekonomik refahlarını maksimum yapmış olurlar.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticareti açıklamanın yanında, özellikle düşük işgücü maliyeti ile tekstil ve konfeksiyon sanayii gibi emek-yoğun üretim alanlarında özellikle etkili olmaya başlayan Asya ülkelerinin de sağladığı karşılaştırmalı üstünlükler avantajını da belirlemektedir.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin geçerlilik alanı belirlenirken dikkat edilmesi gereken noktalar vardır¹⁵.

Ülkelerin yurt iç taleplerini karşılayacak şekilde üretim miktarını arttıramaması, bu açığın üretim fazlası olan ülkelerde ithalat yapılarak kapatılması sonucunu doğurur. Özellikle bu sorun tarımsal üretim ve

¹⁴ Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası İktisat*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1999, s.18-19.

¹⁵ Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., s.23.

madencilik sektöründe karşımıza çıkmaktadır. Gerekli toprak ve iklim özelliğinin görülmediği ülkelerde bu tür malların üretimi yapılamamaktadır.

Diğer taraftan gerekli teknoloji ve kalifiye işgücüne sahip olmamakta özellikle sanayi ürünleri ticaretinde etkili faktörlerden birisidir. Mevcut teknolojinin olmaması ya da o sanayi dalında üretimin yapılmaması durumunda özellikle gelişmekte olan ülkeler bu tür malları gelişmiş ülkelere ithal etmek zorundadır.

Aynı sanayi dalında faaliyet gösteren çeşitli ülkelerde mallar arasında kullanım ve yapılaş açısından farklılıklar vardır. Fiyat farkı dikkate alınmaksızın zevk ve tercih farklılıkları da dış ticareti belirleyebilir. Ancak karşılaştırmalı üstünlükler teorisi bu konuda yetersiz kalabilmektedir. Aynı şekilde fiyat farklılıklarındaki etkinin açıklanmasında da zevk tercihlerden yararlanarak karşılaştırmalı üstünlükler teorisi değerlendirilebilir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel hammaddesi olan pamuk ihracatı ve ithalatında karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin etkinliği belirgindir. Düşük maliyet ile üretim yapan tarımsal ülkelerin , özellikle Suriye, Sudan, Pakistan, Arjantin gibi, pamuk ihracatında son dönemlerde gelişim göstermesi karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre sağlanan avantajları açıklamaktadır.

a- Dünyada Pamuk İhracatı

Dünya pamuk ihracatı toplam olarak 1996 yılında 6,2; 1997 yılında 5,91; 1998 yılında 5,27 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 1999 yılında 5,9; 2000 yılında 5,69; 2001 yılında da 6,20 milyon ton olacağı tahmin edilmiştir.

Dünyada miktar ve değer olarak en büyük pamuk ihracat rakamına ulaşan ülke ABD'dir. Bu ülke 1996–1998 yıllarında sırasıyla 1,49; 1,63; 0,91 milyon ton ihracat yapmıştır. 1999–2001 yıllarında da 1,50; 1,46; 2,24 milyon ton ihracatta bulunacağı tahmin edilmiştir. Bu suretle ABD, dünya pamuk ihracatının 1996-1998 yıllarında yüzde 24,7; yüzde 27,6; yüzde 17,7'sini

karşılımış; son üç yılda da yüzde 24,5; yüzde 29,2; yüzde 30,3'ünü karşılayacağı hesaplanmıştır. ABD'de pamuk ekim alanlarının kısıtlı olması sebebiyle 1998 yılında pamuk üretimi bir önceki yıl seviyesine göre 1,0 milyon ton azalmış, 1999 yılında da 1997 yılına göre 700 bin ton azalacağı beklenmiştir. Bu durum pamuk fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Keza Çin'in ithalatını düşürmesi sebebiyle de ABD'nin ihracatı azalmıştır. Pamuk fiyatlarının artışı yönünden iyimser olan bu ortam 2000 yılında üretimin artacağı öngörüsünü doğurmuştur.

Dünya pamuk ihracatçısı ülkeler arasında altıncı sırada yer alan Arjantin'in pamuk ihracat miktarı 1996 yılında 296 bin ton olmuş, 1999 yılında 80 bin ton, 2000 yılında 90 bin ton, 2001 yılında da 110 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak Güney Amerika ülkelerinde Brezilyadaki tüketim azalması sonucu pamuk ithalatı düşmüş, 470 bin tona gerilemiştir. Brezilya pamuk tüketiminin 1999/2000 döneminde 45 bin ton artması, ithalatının ise 31 bin ton artması beklenmektedir. Öte yandan NAFTA anlaşmasının da etkisi ile Meksika pamuk tüketimi hızla büyümüş, dünyanın ikinci büyük pamuk ithalatçısı konumuna gelmiştir.

Çin dünya pamuk üretimi ve tüketimi yönünden ülkelerarası sıralamada ilk sırada yer alırken pamuk ihracatçısı ülkeler sıralamasında sonuncu sırada yer almaktadır. Çin'in ihracatı 1996 yılında 2 bin ton, 1997 yılında 6 bin ton, 1998 yılında 150 bin ton olarak gerçekleşmiş, 1999 yılında 370 bin ton, 2000 ve 2001 yıllarında da 200 bin ton olarak gerçekleşeceği varsayılmıştır. Çin 1990'lı yıllarda dünya pamuk piyasasını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak görülmüştür. 1994/95-1997/98 dönemlerinde Çin'de pamuk stoku büyük oranda artış göstermiş, bu nedenle de Çin Hükümeti pamuk politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Nitekim yönetim 1997/98 kampanya döneminden itibaren pamuk ithalatını düşürmek, ülke içi pamuk tüketimini desteklemek, büyük stokları eritmek yolunu benimsemiş, çiftçilere ödenen fiyatlardan kesip tekstil fabrikalarına aktarmıştır. Dahilde İşleme Rejimi ile ithal edilen pamuğa çok sıkı bir denetim getirilmiş, bu şekilde

anılan rejimle ÷lkeye getirilen pamuğun iç piyasada satılmasına engel olunmuŐ dolayısıyla bu t÷r ithalatın kesilmesine imkan tanınmıŐtır. Diğer taraftan yapısal reformlar çerçevesinde zarar eden fabrikalar kapatılmıŐ, 1,2 milyon kişi iŐten çıkarılmıŐ, pamuk fiyatlarının d÷Ő÷r÷lmesi yoluna gidilmiŐtir. 1997 yılında 2350 dolar/ton olan fiyatlar 1999 yılında 1145 dolar/ton seviyesine gerilemiştir. D÷Ő÷k fiyatların etkisiyle üretici ihracata yönelmiştir. Bu politikalar bu ÷lkede pamuk ihracatını hemen hemen sıfırdan 150 bin tona çıkmasına, ithalatın ise 400 bin tondan 73 bin tona d÷Őmesine neden olmuştur. Bu haliyle Çin net pamuk ihracatçısı ÷lke haline gelmiştir. 1999/2000 döneminde ise hükümetçe ithalatı desteklemeye, üretimi kısımaya, ihracatı geniŐletmeye ve stokların eritilmesinin devam ettirilmesine karar verilmiŐtir¹⁶.

1994/1995 sezonunda yaklaşık 2 milyon tonluk pamuk ihracatına sahip Bağımsız Devletler Topluluğu'nun; son yıllarda ihracatında bir azalma gözlenmektedir.

Seçilmiş ÷lkeler itibariyle dünya pamuk ihracatı tablo-3'de gösterilmiştir. 2000/2001 sezonunda bir önceki sezonu göre ABD'nin pamuk ihracatı % 2,5, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun % 6,4, oranında azalırken, Suriye'nin pamuk ihracatı % 33,9 oranında artmıştır.

¹⁶ <http://www.foreigntrade.gov.tr/cad/YAYIN/pamuk>.

Tablo- 3 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İhracatı (Bin Ton)

ÜLKELER	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002*	2002/2003*
ABD	2,047	1,687	1,495	1,633	915	1,502	1,464	2,243	2,113
Arjantin	220	296	302	288	164	80	90	70	45
BDT	1,999	1,638	1,414	1,326	1,313	1,312	1,228	1,157	1,096
Pakistan	32	315	26	74	1	150	115	30	50
Türkiye	1	58	42	23	86	44	21	22	20
Suriye	124	126	186	230	180	180	241	201	180
Meksika	43	103	100	75	44	22	20	28	12
Sudan	59	49	91	82	54	37	22	54	73
Diğer Ülkeler	2,012	2,193	2,395	2,182	2,517	2,575	2,488	2,477	2,629
TOPLAM	6,350	6,209	6,051	5,913	5,274	5,902	5,689	6,282	6,218

Kaynak : Cotton World Statistics, 1996,1997,1998,1999,2000,2001, Raporlarından Düzenlenmiştir.

*** Tahmini rakamlardır.**

b- Dünyada Pamuk İthalatı

Dünyada pamuk ithalatı son 10 yıl içinde, 5,2 milyon ton ile 6,5 milyon ton arasında değişmiştir. Toplam ithalat 1998 yılında 5,4 milyon ton iken, 2000 yılında 5,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir¹⁷.

Doğu Asya Ülkeleri dünyanın en büyük pamuk ithalatçısı ülkeleridir. Bu grupta yer alan ülkelerin toplam ithalatı 1997 ve 1998 yıllarında 1,7 ve 1,9 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında da 2,0 şer milyon ton olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. Grup içinde Endonezya, Güney Kore, Tayland, Japonya, Bangladeş, Hong Kong ve Hindistan en fazla pamuk ithalatı yapan ülkelerdir. Dünya pamuk ithalatının yıllık değişen oranlarda olmak üzere yüzde 6,2'si ile 9,6'sını Endonezya, yüzde 4,0'ı ile 12,1'ini Japonya, yüzde 5,0'i ile 8,6'sını Güney Kore Cumhuriyeti, yüzde 4,8'i ile 7,0'sini Tayland, yüzde 2,1'i ile 4,4'ünü Hong Kong, yüzde 1,6'sı ile 2,8'sini Bangladeş gerçekleştirmektedir.

İkinci büyük ithalatçı grup ülkeleri AB, Merkezi Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin de içinde bulunduğu gruptur. Bu grubun toplam pamuk ithalatı 1997 ve 1998 yıllarında 1,6 ve 1,5 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında da 1,6 şar milyon ton olacağı öngörülmüştür. AB ülkeleri içinde dünya pamuk ithalatının yıllık yüzde 4,6'sı ile 6,4'ünü İtalya, yüzde 1,9'u ile 4,5'ini Almanya, yüzde 1,9'u ile 2,9'unu Fransa, yüzde 2,6'sı ile 3,3'ünü Portekiz gerçekleştirmektedir. Merkezi Avrupa Ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Romanya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ithalat büyüklükleri itibariyle birbirlerini izlemektedir. Ülkemizin pamuk ithalatı aşağıda ayrı bir bölümde incelenmiştir.

Üçüncü grup pamuk ithalatçısı ülkeler Güney Amerika ülkeleridir. Bu ülkelerin toplam pamuk ithalatı diğer ilk iki grup ülkelere nazaran çok düşük olup 1997 ve 1998 yıllarında 580 bin ton ve 470 bin ton olarak gerçekleşmiş,

¹⁷ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, "V. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu" Diyarbakır Ticaret Borsası, 28-29 Nisan 2002, Diyarbakır, s.3.

1999, 2000 ve 2001 yıllarında da sırasıyla 410 bin ton, 360 bin ton ve 290 bin ton olacağı hesaplanmıştır. Güney Amerika ülkeleri içerisinde dünya pamuk ithalatının yıllık yüzde 2,1'i ile 8,8'ini Brezilya ithal etmektedir. Bu ülkeyi ithalat büyüklükleri itibarıyla Şili, Venezüella ve Peru izlemektedir.

2000/2001 sezonunda en çok pamuk ithal eden ülkeler sırasıyla; Endonezya, Tayland, Türkiye, İtalya ve Japonya olmuştur. 1999/2000 sezonunda pamuk ithal eden ülkeler arasında ilk sırada yer alan Türkiye, aynı dönemde yaşanan ekonomik kriz sonucu; kurlardaki artış ve üretimdeki azalmaya bağlı olarak, pamuk ithalatında % 39,1 oranında bir düşüş yaşamış ve 2000/2001 sezonunda dördüncü sırada yer almıştır.

Tablo- 4'de görüldüğü gibi 1994/1995 sezonundan 1998/1999 sezonuna kadar dünya pamuk ithalatında ilk sırada yer alan Çin'in, 1989/1999 sezonunda pamuk ithalatı % 81,7 oranında azalmıştır. Bunun en önemli nedeni iç üretim ile tüketimi karşılayabilmeleridir. Ancak tekstil ve konfeksiyon sanayiinin Çin ekonomisindeki artan önemi nedeniyle; 2002/2003 sezonunda pamuk ithalatının 400 bin ton olması beklenmektedir.

2000/2001 sezonunda Endonezya'nın pamuk ithalatı % 12,1, Tayland'ın % 19,2 oranında artarken, İtalya'nın pamuk ithalatı % 15,1 oranında azalmıştır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri içinde Rusya Federasyonu dünya pamuk ithalatının yıllık yüzde 2,8'i ile 16,5'ini ithal etmektedir. Bu ülke en fazla pamuk ithalatını 1991/92 döneminde 1,0 milyon ton olarak yapmış, bu dönemden sonra giderek azalan miktarlarda olmak üzere 1998/99 döneminde 179 bin tona düşmüştür.

Tablo- 4 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İthalatı (Bin Ton)

ÜLKELER	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002*	2002/2003*
Japonya	375	330	285	287	270	276	22	245	240
Fransa	119	110	130	120	112	109	95	99	98
Almanya	148	155	158	155	135	118	152	125	139
İtalya	347	345	349	342	330	365	310	300	307
İspanya	91	121	75	77	55	31	38	33	29
Çin	884	655	787	399	73	30	55	100	400
Romanya	50	63	58	51	43	40	42	27	28
Endonezya	452	470	467	419	500	455	510	550	537
Tayland	334	320	308	269	271	302	360	387	356
Hong-Kong	193	183	132	124	140	107	110	108	110
Türkiye	236	150	332	399	263	525	320	320	364
Kanada	51	55	57	66	72	65	75	81	77
Diğer Ülkeler	3,354	3,162	2,999	3,034	3,165	3,388	3,600	3,907	3,533
TOPLAM	6,634	6,119	6,137	5,742	5,429	5,811	5,689	6,282	6,218

Kaynak : Cotton World Statistics, 1996,1997,1998,1999,2000,2001, Raporlarından Düzenlenmiştir.

* Tahmini rakamlardır.

B- PAMUK İPLİĞİ

İplik; bükümlü veya bükümsüz ve nispeten küçük kesitli liflerin bir arada tutulmasıyla oluşan, eğirme işlemi sonucu meydana gelen büyük uzunlukta tekstil sanayii ürünüdür ve dokuma veya örmenin ana hammaddesini oluşturmakla birlikte, dikiş ipliği gibi nihai ürün olarak ta kullanılabilirler.

Kısa elyaftan eğirme suretiyle iplik üretmek, ancak bu elyafın birbirine tutunma kabiliyeti ile mümkün olur. Bu kabiliyete örnek olarak pamuk liflerinin bükümleri, keten liflerinin pürüzlülüğü, yün liflerinin pulları gösterilebilir. Esneklik veya elastikiyet elyafın birbirleri etrafında bükülmesini sağlar. Elyafın yeknesaklığı, ipliğe gerekli düzgünlüğü verir ve kalitesini iyileştirir. İpek gibi uzun lifler veya filamentlerde istenen sayıda filament sadece bir iplik üretir gibi birbirine bükülürler¹⁸.

İpliğin değeri ve karakteri;

a- Elyafın cinsi ve karakteri,

b- İnceliğin sağlanması için gerekli işlem miktarı,

c- İplikte mukavemeti artıran büküm miktarıyla saptanır.

İpliğin hangi amaç için kullanılacağı önceden bilinmelidir. Çünkü bu husus üretim safhalarının planlanmasında önemlidir.

Pamuk ipliği üretmek için önce pamuk tohumundan elyafının ayrılması gerekir. Bu işleme **Çırcırlama (Gining)** denir¹⁹. Daha sonra elyaf halindeki pamuk balyalanıp iplik fabrikalarına gönderilir.

Burada küçük pamuk öbekleri "sliver" adı verilen şerit görünümünde bir yapıya dönüştürülür. Bu kordonlardan (sliver) elde edilen düşük ve orta kaliteli iplikler ring'e gönderilirken, kaliteli iplik için penye işlemi uygulanır. Kordonlar

¹⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, **Tekstil ve Hazırgiyim Sektör Araştırması**, Ankara, 2001, s.19.

¹⁹ Cengiz SAYIN, "Türkiye'de Pamuktan Tekstile Uzanan Süreçte İzlenen Politikalar, Dış Pazar Rekabet Olanakları Ve Ülkeye Yansımaları ",V. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu , Diyarbakır Ticaret Borsası , Diyarbakır, 2002,s;2.

daha sonra ince dişli taraklar ile taranır, böylece elyafların daha düzgün hale (paralel) gelmesi sağlanır. Taranan elyaflar tekrar bir araya getirilerek tek bir kordon haline sokulur. Elyaf mekanik olarak eğilerek ipliğe dönüştürülür. Oluşturulan bu ipliğe **ring (eğirme)** denir. Bir diğer aşama da fitil ve eğirmenin aynı anda yapılmasıdır. Bu sistem ile elde edilen pamuk ipliğine **Open-End** denir²⁰. Bu sistem çok daha hızlı ve daha az toz üretmesine rağmen; üretilen ipliğin kalitesi, ring ipliğin kalitesinden daha düşüktür.

1- Dünyada Pamuk İpliği Üretimi

Dünya pamuk ipliği üretiminin 1992-2001 yılları arasında önemli bir gelişme göstermediği görülmektedir. Dünya pamuk ipliği üretiminde Çin ilk sırada yer alırken bu ülkeyi ABD, Hindistan ve Pakistan izlemektedir. Seçilmiş ülkeler itibariyle dünya pamuk ipliği üretimi tablo -5'de verilmiştir. 1997 yılına kadar periyodik bir artış gösteren pamuk ipliği üretimi; 1998 yılında %4 oranında gerileyerek 17 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı yıl Türkiye'nin pamuk ipliği üretimi yaklaşık %90'lık bir artış göstererek 475 bin tondan, 898 bin tona yükselmiştir. Son yıllarda pamuk ipliği üretimindeki artışla Türkiye, dünya sıralamasında beşinci sıraya yükselmiştir.

²⁰ Cengiz SAYIN, a.g.e., s:8.

Tablo - 5 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği Üretimi (Bin Ton)

ÜLKELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ABD	1,710	1,765	1,850	1,939	1,971	2,003	1,947	1,913	1,752	1,615
Brezilya	671	649	711	737	703	670	656	674	778	728
Belçika	26	28	31	31	33	35	34	32	34	34
Fransa	83	94	105	107	93	95	97	91	84	83
Almanya	152	154	155	160	129	136	131	171	160	160
Yunanistan	110	104	102	106	98	100	96	102	109	110
Polonya	77	92	97	107	99	97	92	64	70	70
Çin	5,014	5,020	5,121	5,142	5,146	5,771	5,471	5,670	6,576	6,839
Tayvan	400	346	325	341	323	331	364	327	342	317
Hong-Kong	177	163	163	167	126	130	121	120	108	112
Hindistan	1,575	1,510	1,672	1,731	2,087	2,253	2,015	2,157	2,290	2,192
Japonya	338	284	245	220	186	184	175	171	160	160
Kore	438	413	406	401	301	247	233	263	261	249
Pakistan	1,219	1,270	1,244	1,301	1,519	1,478	1,370	1,617	1,707	1,707
Türkiye	550	585	626	669	422	475	898	913	1,005	1,005
Mısır	273	311	261	257	259	288	273	219	180	194
Diğerleri										
TOPLAM	16,959	16,834	17,185	17,634	16,941	17,909	17,112	17,664	18,822	18,842

Kaynak: October 1994, Vol,47 No:1, Part:II

Pamuklu sanayide, 1980'li yılların ortalarından itibaren çok hızlı artan iplik kapasitesi, 1992 yılından itibaren yatırımlardaki azalma ile başta ABD, Japonya, Kore, Tayvan ve AB'de düşme eğilimine girmiştir. 1998 yılında yatırımların kapasiteden çıkan makine parkından daha az olması sebebiyle dünyada kısa elyaf ring işi 165,8 milyon adede, open-end rotoru ise 7,6 milyon adede gerilemiştir. 1998 yılı itibarıyla, dünyada kurulu kısa elyaf ring iş sayısının %70,4'ü Asya ve Okyanusya'da, %3,5'i AB'de olmak üzere %13,3'ü Avrupa'da (Türkiye dahil), %6,4'ü Güney Amerika'da, %5,5'i Kuzey Amerika'da ve %4,4'ü Afrika'da bulunmaktadır. Open-end rotor sayısının %36,6'sı Doğu Avrupa'da (%22,2'si Rusya'da), %7,3'ü AB'de olmak üzere %50'si Avrupa'da, %28,1'i Asya ve Okyanusya'da, %14,2'si Kuzey Amerika'da, %5,2'si Güney Amerika'da, %2,5'i Afrika'da bulunmaktadır²¹.

Tablo- 6 : Dünyada Ring ve Open-end Pamuk İpliği Kapasitesi (Adet)

YILLAR	RİNG (iğ)	OPEN-END (rotor)
1990	165.539.000	7.921.800
1991	169.058.000	8.064.000
1992	168.201.000	7.593.500
1993	163.596.000	7.675.500
1994	168.284.000	7.682.800
1995	167.526.000	7.291.400
1996	163.553.000	7.566.700
1997	166.888.000	7.653.800
1998	165.755.000	7.574.700

Kaynak: Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu**, TSKB, Temmuz

1999,s.21.

Bugün en yaygın eğirme sistemi, ring (bilezikli) eğirme sistemidir. Ring iplikçilik sistemi elyaf yönü ile ve iplik numaralama alanı bakımından en esnek sistemdir. Dayanıklılığı yüksek iplikler, ince numaralar ve özel iplikler için en uygundur. Ancak iplik üretiminde işlemlerin en pahalısıdır. Ring eğirme maliyeti kendisinden önceki tüm işlemlerin (harman, hallaç, tarama vs...) maliyetinden daha yüksektir. Yaklaşık olarak üretim maliyetinin % 60'ını oluşturur. Ring eğirme makinelerinde eğirme maliyetinde önemli düşüşler

²¹ Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu**, TSKB, Temmuz 1999,s.21.

sağlanamadığı için bunun yerini alacak yöntemler araştırılmış ve bugün ring eğirme sistemine alternatif ve hızla yaygınlaşan open-end sistemi bulunmuştur. Open-end sistemi orta ve kalın pamuk ipliğinden mamul, denim ve triko örgü iplikleri için oldukça uygundur²².

Tablo-7: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Ring ve Open-End İplik Kapasitesi

ÜLKELER	1997		1998		DEĞİŞİM	
	Ring (iğ)	Open-end (rotor)	Ring (iğ)	Open-end (rotor)	Ring (iğ)	Open-end (rotor)
Çin	42.456.000	578.200	42.456.000	578.200	0,0	0,0
Hindistan	34.874.000	309.000	35.499.000	351.600	1,8	13,8
ABD	4.527.000	925.000	4.282.000	949.000	-5,4	2,6
Pakistan	8.333.000	144.800	8.340.000	147.400	0,1	1,8
Endonezya	7.050.000	86.000	7.050.000	86.000	0,0	0,0
Brezilya	6.500.000	283.000	6.250.000	285.000	-3,8	0,7
Türkiye	5.832.000	388.000	5.679.000	418.000	5,5	7,7
Tayland	4.100.000	75.000	3.708.000	55.000	-9,6	-26,7
Japonya	3.880.000	94.000	3.670.000	86.000	-5,4	-8,5
Meksika	3.500.000	100.000	3.500.000	100.000	0,0	0,0
Rusya	3.553.000	1.766.000	3.390.000	1.684.900	-4,6	-4,6
Tayvan	3.334.000	140.000	3.041.000	110.000	-8,8	-21,4
Bangladeş	2.810.000	43.000	2.899.000	45.900	3,2	6,7
Mısır	2.988.000	41.200	2.600.000	40.000	-13,0	-2,9
İran	1.975.000	60.000	2.075.000	68.000	5,1	13,3
Kore	1.997.000	16.800	1.957.000	16.800	-2,0	0,0
Romanya	1.700.000	98.000	1.600.000	97.000	-5,9	-1,0
Özbekistan	1.400.000	323.800	1.400.000	323.800	0,0	0,0
AB	5.990.000	559.800	5.856.000	535.400	-2,2	-4,4
İtalya	1.667.000	105.700	1.627.000	100.600	-2,4	-4,8
İspanya	1.075.000	86.100	1.078.000	84.400	0,3	-2,0
Portekiz	1.100.000	42.000	1.050.000	42.500	-4,5	1,2
Yunanistan	800.000	35.000	800.000	35.000	0,0	0,0
Dünya Top.	166.888.000	7.653.800	165.755.000	7.574.700	-0,7	-1,0

Kaynak: Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu, TSKB, Temmuz 1999, s.16.

²² Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Tekstil ve Hazırgiyim Sektör Araştırması, Ankara, 2001, s.21.

Dünya pamuk iplik kapasitesi içinde Ring iğ'de en önemli pay Çin, open-end'de ABD'ye aittir. Türkiye, 1998 yılında, dünyada en büyük kapasiteye sahip ülkeler içinde ringde altıncı, open-end'de dördüncü sıradadır. Türkiye ringde dünya kapasitesinin %3,4'ü, AB'nin %97'si, dünya kapasitesinin open-end'de %5,5'i, AB'nin %78'i kadar iplik kapasitesine sahiptir.

2- Dünyada Pamuk İpliği İhracatı

Dünya pamuk ipliği ihracatı içinde en yüksek pay; tablo- 8'de seçilmiş ülkeler itibariyle dünya pamuk ipliği ihracatının 1999 yılı verileri dikkate alındığında; 534 bin tonla Hindistan'a aittir. Bu ülkeyi 455 bin tonla Pakistan ve 130 bin ile Çin izlemektedir. Çin ve Hindistan'ın 2000 yılı verilerine ulaşamamıştır. Türkiye'nin pamuk ipliği 1999 yılına kadar yükseliş göstermiştir. 1999 yılında 89 bin ton ile en yüksek değerine ulaşan Türkiye pamuk ipliği ihracatı, 2000 yılında yaşanan ekonomik durgunluğun etkisi ile 58 bin tona gerilemiştir.

Tablo - 8 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği İhracatı (Bin Ton)

ÜLKELER	1996	1997	1998	1999	2000*
Brezilya	17.4	13.8	10.7	16	18
Belçika	43.7	36.1	49.7	39	33
Fransa	21.1	20	23	25	22
Almanya	53	54.8	59.2	47	56
Yunanistan	28.2	30.4	36.2	31	36
Çin	142	153	130	130	*
Tayvan	26.3	29.4	39.4	33	*
Hindistan	402.3	450	560	534	*
Japonya	3.4	2.8	2.5	*	4
Kore	42	35	40.3	*	30
Pakistan	570	502.4	420.3	455	534
Türkiye			72.4	89	58
Mısır	*	*	40.6	32	46
Diğerleri	466.6	562.3	465.7	541	1.153
TOPLAM	1,816	1,890	1,950	1,972	1,990

Kaynak : World Textile Demand, October 2000, s.64.

* Tahmini rakamlardır.

3- Dünyada Pamuk İpliği İthalatı

Dünya pamuk ipliği ithalatı içinde en yüksek pay; tablo- 9'da seçilmiş ülkeler itibariyle dünya pamuk ipliği ithalatının 1999 yılı verileri dikkate alındığında; 378 bin tonla Hong-Kong'undur. Bu ülkeyi 129 bin tonla ABD ve 118 bin ile İtalya izlemektedir. Japonya'nın 1999 yılına ilişkin verilerine ulaşamamakla beraber dünya pamuk ipliği ithalatında önemli bir paya sahip olduğu da görülmektedir.

Dünya pamuk ipliği ithalatının % 15'lik bölümü AB üyesi ülkeler tarafından yapılmaktadır. Uzak-doğu ülkelerinin ve Japonya'nın dünya pamuk ipliği ithalatı içindeki payı yaklaşık % 23 düzeyindedir.

Tablo -9 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünya Pamuk İpliği İthalatı (Bin Ton)

ÜLKELER	1996	1997	1998	1999	2000*
ABD	55	75	100	129	*
Belçika	68	66	78	66	60
Fransa	56	62	61	56	63
Almanya	86	98	102	93	95
İtalya	90	121	115	118	140
Hollanda	16	19	18	15	16
İngiltere	72	69	63	51	47
Tayvan	72	82	82	67	*
Hong-Kong	392	429	387	378	474
Japonya	198	202	134	*	124
Diğerleri	1.135	1.270	1.422	1.699	1.806
TOPLAM	2,240	2,493	2,562	2,672	2,825

Kaynak : World Textile Demand, October 2000, s.65.

* Tahmini rakamlardır.

C- DÜNYADA KURULU PAMUKLU SİSTEM DOKUMA KAPASİTESİ

Dokuma makineleri genel olarak mekikli tezgahlar ve mekiksiz tezgahlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Dokuma işlemi eskiden el tezgahlarında yapılırdı. Bunlar günümüzde az gelişmiş ülkelerde özellikle bireysel olarak evlerde kullanılmaktadır. Dokuma makineleri çeşitli açılardan farklı şekillerde sınıflandırılırlar²³.

i - Atkı atma sistemine göre dokuma makineleri;

A)Tek fazlı dokuma makineleri	B)Çok fazlı dokuma makineleri
1 - Mekikli	1 - Çok dokuma bölmeli
2 - Mekiksiz	2 - Yuvarlak dokuma makinesi
	3 - Dalgalı ağızlıklı

ii- Ağızlık açma sistemine göre dokuma makineleri;

- 1- Eksantrikli
- 2 - Armürlü
- 3 - Jakarlı
- 4 - Dalgalı ağızlıklı

iii- Enlerine göre dokuma makineleri;

- 1 - Dar enli (tarak eni 120 cm. ye kadar)
- 2 - Orta enli (tarak eni 120-160 cm. arası)
- 3 - Geniş enli (tarak eni 160 cm. den 550 cm. ye kadar)

iv - Kumaş çeşidine göre dokuma makineleri;

- 1 - Pamuklu tezgahlar
- 2 - Yünlü tezgahlar
- 3 - İpekli ve santetikli tezgahlar
- 4 - Kadife tezgahları
- 5 - Havlu tezgahları
- 6 - Etiket tezgahları
- 7 - Halı tezgahları

²³ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, **Tekstil ve Hazırgiyim Sektör Araştırması**, Ankara, 2001, s.28.

Pamuklu sistemde, mekiksiz dokuma tezgahı sayısı 1994 yılında 711.000 adede ulaştıktan sonra gerileme eğilimine girmiş ve 1998 yılında 672.000 adede düşmüştür. Dünyada sürekli azalma olan mekikli tezgah sayısı ise 1,6 milyon adede gerilemiştir. Tablo – 10'da dünyada pamuklu sistem dokuma kapasitesinin, (mekikli ve mekiksiz tezgah üretim kapasitesinin) 1990 – 1998 yılları arasındaki gelişimi verilmiştir.

Tablo- 10 : Dünyada Pamuklu Sistem Dokuma Kapasitesi (Tezgah-Adet)

Yıllar	Mekiksiz	Mekikli
1990	599.430	2.158.520
1991	642.450	2.218.380
1992	665.610	2.023.740
1993	683.950	2.045.310
1994	711.190	1.905.390
1995	681.740	1.866.220
1996	679.750	1.710.040
1997	677.990	1.609.690
1998	671.690	1.553.540

Kaynak:International Textile Manufacturers Fedaration (ITMF) verilerinden derlenmiştir.

1994 yılı sonrasında, yatırımların gerilememesine rağmen, başta Rusya ve Japonya'da olmak üzere çok sayıda tezgahın kapasite dışı kalması dünyada pamuklu sistem dokuma kapasitesinin azalmasına sebep olmuştur. 1998 yılında yatırımlardaki gerileme de dokuma kapasitesindeki düşüşe katkıda bulunmuştur. 1998 yılı itibariyle, dünyada, kısa elyaf sanayiinde mekiksiz tezgahların %38,1'i Asya ve Okyanusya'da %8,7'si AB'de %15,8'i Rusya'da olmak üzere %39,4'ü Avrupa'da (Türkiye dahil), %12,1'i Kuzey Amerika'da, %7,6'sı Güney Amerika'da ve %2,8'i Afrika'da, Mekikli tezgahların %76,8'i Asya ve Okyanusya'da %9,1'i Güney Amerika'da, %5,1'i Avrupa'da, %5,6'sı Afrika'da, %3,4'ü Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. Dünyada pamuklu sistem dokuma kapasitesinde mekiksiz dokuma tezgahı sayısı 711.190 adete yükseldikten sonra azalma eğilimine girmiştir. 1998 yılında 671.000 adete kadar gerilemiştir. Mekikli dokuma tezgahı sayısı ise

1991 yılında 2.218.000 adet ile en yüksek düzeye ulaşmış daha sonra sürekli azalış kaydederek 1.5 milyon adete kadar gerilemiştir.

Uluslararası tekstil makineleri pazarı 1999 yılında genel bir durgunluğa girmiş ve bu durumdan en çok iğ makineleri ve dokuma makineleri etkilenmiştir. Kısa elyaf iplik iğlerinin payı önceleri toplam tekstil makineleri içindeki % 34 iken 1998 yılında % 16'ya inmiştir. Bu düşüşler uzun elyaf iplik iğlerinde daha düşük düzeyde olmuştur. Açık uçlu rotorlar da ise 1998 yılında oran % 44 iken 1999' da % 26'ya düşmüştür. Dokuma makinelerinde mekiksiz tezgahların teslimatı % 11' e düşmüştür. Mekikli tezgahların teslimatı ise % 4 dolayında kalmıştır.

1998' deki düşüşün ana nedeni Asya mali krizidir. Asya ülkeleri açık uç rotor teslimatını 1998'de % 20 iken 1999'da % 35'e, mekikli dokuma tezgahı teslimatını ise 1998'de % 54 iken 1999' da % 60'a çıkarmıştır. Açık uç rotor da en büyük pazar ABD olup, Brezilya ikinci sırada yer almaktadır. Mekiksiz tezgahlarda ise Çin pazarda en büyük paya sahiptir. Tayvan ve Güney Kore Çin'i izlemektedir. Asya dışında iki önemli pazar ise İtalya ve ABD'dir. Mekiksiz tezgahlar pazarında 1999'da en hızlı büyüme % 332 ile Tayland'a aittir. Vietnam'da bu oran % 222, Yunanistan'da % 209, Güney Kore'de % 180' dir. Bununla birlikte Türkiye pazarında 1999'da düşüş yaşanmıştır.

1999 uluslararası tekstil makineleri pazarı için zor bir yıl olmuştur ve Tekstil Makineleri İmalatçıları Federasyonunun (ITMF) verilerine göre hem eğirme hem de dokuma makineleri yatırımlarında düşüş gerçekleşmiştir..

Tablo- 11: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Pamuklu Sistem Dokuma Kapasitesi (Tezgah-Adet)

ÜLKELER	1997		1998	
	Mekiksiz	Mekikli	Mekiksiz	Mekikli
Rusya	113.450	10.670	106.200	9.990
ABD	60.990	7.760	58.600	4.630
Çin	45.800	687.500	45.800	687.500
Brezilya	35.200	98.200	35.800	92.000
Japonya	27.980	51.170	24.410	48.140
Endonezya	27.000	200.000	27.000	200.000
Kore	27.000	5.000	27.000	5.000
Özbekistan	25.790	-	25.790	-
Tayvan	20.050	3.040	20.050	3.040
Tayland	9.000	45.000	20.000	61.000
Romanya	20.300	3.500	20.000	3.500
Ukrayna	18.000	-	18.000	-
Türkiye	18.000	40.000	16.000	30.000
Pakistan	13.200	8.110	15.000	7.390
Polonya	8.000	10.000	8.000	10.000
AB	63.580	11.050	58.690	10.230
İtalya	12.800	1.700	12.780	1.710
Portekiz	13.800	2.800	10.200	2.200
İspanya	7.020	2.140	7.060	2.110
Fransa	7.000	-	6.600	-
Belçika	5.500	2.500	5.500	2.400
İngiltere	5.800	250	5.100	180
Almanya	5.100	90	4.950	60
Yunanistan	2.000	1.500	2.000	1.500
Dünya Toplamı	677.990	1.609.690	671.690	1.553.540

Kaynak: International Textile Manufacturers Federation (ITMF) 1999-2000 verilerinden derlenmiştir.

İplikte olduğu gibi dokumada da kapasite geliştirmekte olan ülkelerde yoğunlaşmakta olduğu görülse bile gelişmiş ülkelerin payı daha yüksektir. Türkiye'de dokuma sanayi ipliğin aksine, yeterince büyük değildir. Türkiye son yıllarda yaptığı büyük yatırımlar sayesinde, mekiksiz tezgah kapasitesi açısından 1998 yılında dünyada on üçüncü sırada yer almıştır. Türkiye aktif tezgah ve bunların ortalama çalışma süreleri dikkate alındığında Avrupa'da

en büyük dokuma kapasitesine sahip ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin mekiksiz tezgahlarda dünyadaki payı %2,4 olarak gerçekleşmiştir.

.II- DÜNYA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ TİCARETİ

Dünya ticaret hacminin % 7'sini oluşturan tekstil ve konfeksiyon sanayii, sağladığı istihdam imkanları, üretim sürecinde yaratılan katma değer ve ihracat gelirleri içindeki yüksek payı nedeniyle, ekonomik kalkınma sürecinde önemli roller üstlenen bir sanayi dalıdır.

1980'de 55 milyar dolar olan dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticareti, 1997 yılında 155 milyar dolara çıkararak en yüksek düzeyine ulaşmış, Asya krizi sonrasında düşen fiyatların etkisiyle ticaret hacmi 1999'da 148 milyar dolara gerilemiştir.

Ülke grupları itibarıyla, 1990 yılı ortalarına kadar Batı Avrupa en büyük tekstil ihracatçısı konumundaydı. Son yirmi yıllık dönem içerisinde; ucuz işgücü ile emek yoğun üretim tekniklerini geliştirerek, ihracatını % 316 oranında artırmayı başaran Asya'nın, toplam tekstil ihracatındaki payı % 27'den % 42'ye yükselirken, aynı dönemde Batı Avrupa, ihracatını sadece % 117 oranında artırmış ve 1980'de dünya tekstil ihracatından %53 oranında pay alırken 1998'de bu oran % 43'e gerilemiştir.

1990–1998 döneminde dünya tekstil ticareti yılda ortalama %5, konfeksiyon ticareti %7 artmıştır. 1980 yılında dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticareti içinde %57,5 olan tekstilin payı 1990 yılında %49,2'ye 1998 yılında da %45,6'ya düşmüştür.

1990 yılında dünyanın en büyük tekstil ihracatçıları sanayileşmiş ülkeler, Almanya, İtalya, Fransa, Belçika-Lüksemburg (AB Ülkeleri olarak değerlendirilmiştir), ABD ve Japonya iken, 1990-1998 döneminde ihracatlarını ortalamanın üzerinde artıran Hong-Kong, Çin, Güney Kore ve Tayvan üst sıralara çıkmışlardır. 1998 yılında ekonomik krizden etkilenen Asya ülkelerinin ihracatı durağan seyretmiştir. Bunu sonucunda 1997 yılında ilk üç sırada yer

alan Hong-Kong, Çin ve Güney Kore sıralamada geri düşerken Almanya birinci, İtalya üçüncü sıraya yükselmişlerdir. 1990-1998 döneminde ihracatını yılda ortalama %12 artıran Türkiye, 1998 yılında dünya ticaretinden aldığı %2,4'lük pay ile tekstil ihracatçısı ülkeler içinde on beşinci sıraya yükselmiştir²⁴.

1999 rakamlarıyla, önemli tekstil ihracatçısı olan ülkeler ve ihracat değerleri sırasıyla şu şekildedir; Çin 13 milyar dolar, Almanya 11.9 milyar dolar, İtalya 11.8 milyar dolar, Güney Kore 11.6 milyar dolar, ABD 9.5 milyar dolar, Fransa 7 milyar dolar, Japonya ve Belçika 6.6 milyar dolardır.

Tablo-12'de bazı seçilmiş ülkelerin dünya tekstil ihracatı içindeki paylarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi tekstil ihracatında gelişmekte olan ülkelerin payları giderek artmış, gelişmiş ülkelerin payları ise özellikle 1990'lardan sonra azalmıştır.

Tablo- 12: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Tekstil Sanayii İhracatı ve Payları

ÜLKELER	Değer (Milyar \$)	Dünya İhracatı İçindeki Payı (%)		
		2001	1980	1990
AB	50,54	49,4	48,7	34,4
Çin	16,83	4,6	6,9	11,4
Hong-Kong	12,21	-	6,3	13
G. Kore	10,94	4,0	5,8	7,4
ABD	10,49	6,8	4,8	7,1
Tayvan	9,92	3,2	5,9	6,7
Japonya	6,19	9,3	5,6	4,2
Hindistan	5,09	2,1	2,1	3,8
Pakistan	4,53	1,6	2,6	3,1
Türkiye	3,91	0,6	1,4	2,7

Kaynak : Türkiye Giyim Sanayicileri Demeği, **2002 Yılı Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayii Değerlendirme Raporu**, İstanbul, Ocak-2003, s.9.

Gelişmiş ülkeler, önemli tekstil ihracatçıları olmakla birlikte toplam ithalatlarıyla da önemli birer pazar konumundadırlar. En fazla tekstil ürünü

²⁴ Yavuz EGE, "Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999.s.15.

ithal eden ülkeler arasında bulunan ülkelerin toplam ithalat değerleri ise şöyledir; ABD 14.3 milyar, Çin 12.6, Almanya 9.9 milyar dolar, İngiltere 7.4 milyar dolar, Fransa 6.9 milyar dolar, İtalya 5.8 milyar dolar.

En büyük tekstil ithalatçıları temelde gelişmiş ülkelerdir. Dünyanın en büyük konfeksiyon ihracatçısı olan Çin üçüncü büyük tekstil ithalatçısı konumuna yükselmiştir. Hong-Kong'un ticaret hacmindeki büyüklüğünün arkasında re-eksport (tekrar ihracat) yatmaktadır. Hong-Kong, Çin Halk Cumhuriyeti'nden sonra dünyada en çok tekstil ürünü ihracatı yapan ülkedir²⁵. Hong Kong tekstil sanayii, özellikle kaliteli boyanmış ve baskı yapılmış kumaşları ile bilinmektedir. Ayrıca, pamuktan iplik, denim ve pamuklu örme tekstil ürünlerinde de Hong-Kong uluslararası ticarete önemli bir yere sahiptir.

Son yıllarda, Hong-Kong'daki birçok tekstil ürünleri imalatçısı, en son teknolojik yeniliklere sahip gelişmiş makine ve ekipmanları fabrikalarına kazandıran önemli yatırımlar yapmışlardır. Mekik dokuma tezgahı ve sonu açık rotor dokuma makineleri gibi modernize edilmiş tekstil makineleri Hong-Kong tekstil sanayiinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Uluslararası ticaretteki fiyat rekabetindeki pozisyonlarını daha da geliştirmek ve iyileştirmek amacıyla Hong-Kong tekstil imalatçıları, üretim birimlerini, katma değeri yüksek bir çok malın üretimine Hong-Kong'da devam etmekle birlikte özellikle Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere, üretim maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelere taşımışlardır.

1990-98 döneminde ABD'nin tekstil ithalatı artarken, Almanya'nın gerilemiştir. 1998 yılında Uzakdoğu Asya ülkelerinin tekstil ithalatı, ihracatındaki azalmaya paralel olarak düşmüştür.

²⁵ Hong-Kong Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, **Hong-Kong Özel İdare Bölgesi Tekstil ve Konfeksiyon Bölgeleri Raporu**, Ankara, Mayıs 2002, s:3.

Tablo- 13: Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Tekstil Sanayii İthalatı ve Payları

ÜLKELER	Değer Milyar\$	Ticaretteki Payı (%)			
		1980	1990	1997	1998
Hong-Kong	16.21	-	7,82	10,44	1,8
ABD	12.46	4,50	6,10	7,90	8,6
Çin	12.27	2,00	4,80	7,80	7,0
Almanya	10.39	12,2	10,80	6,60	7,0
İngiltere	8.46	6,30	6,40	5,40	5,3
Fransa	6.97	7,30	6,90	4,40	4,8
İtalya	6.41	4,70	5,60	4,10	4,2
Japonya	5.81	3,0	3,70	3,70	2,8
Belçika-Lük	3.99	4,20	3,30	2,50	2,8
Kanada	3.87	2,30	2,10	2,50	2,6

Kaynak : Yavuz EGE, "Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999.s.15.

Ülkemizin 2000 yılı tekstil ihracat ve ithalat değerleri sırasıyla 3.8 ve 3.2 milyar dolardır. Son on yılda ortalama 1.3 milyar doları aşan tekstil makine ithalatı ve toplam yatırım büyüklüğü itibarıyla gerek pamuklu ve gerekse de sentetik tekstil ürünlerinde önemli bir kapasiteye sahip ülkemiz için 3.8 milyar dolarlık tekstil ürünleri ihracatı yeterli görülecek bir rakam olarak değerlendirilmemelidir. Diğer taraftan, son on yılda yoğunlaşarak devam eden yatırımlara rağmen tekstil hammaddeleri ve ithalatımızın da artmış olması dikkat çeken bir husustur²⁶.

Tekstil makinelerinin büyük oranda gelişmiş ülkeler tarafından üretilmesi ve tekstil üretiminde teknolojinin her geçen gün yenilenerek üretim maliyeti içinde işçilik maliyetlerinin düşürmesi ve ayrıca miktar kısıtlamaları aracılığı ile yaratılan avantajların etkisiyle gelişmiş ülkelerin tekstil üretimi ve ihracatı önemini korumaktadır. Dünya konfeksiyon sanayi ticaretine bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin yine ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Ancak marka ve kalite gibi değerleri ön planda olan bazı ülkeler konfeksiyon ihracatındaki paylarını korumayı başarmışlardır. Dünya

²⁶ Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, 2002 Yılı Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayii Değerlendirme Raporu, İstanbul, Ocak-2003, s.9.

konfeksiyon sanayi ihracatında ilk üç sırayı Çin, ABD ve Hong-Kong almaktadır. 1980'de 41 milyar dolar olan dünya konfeksiyon ticareti sürekli artarak 1999 yılında 186 milyar dolara yükselmiştir. Son on yıllık dönemde (1990-99), Asya ülkeleri konfeksiyon ihracatı % 66.5 oranında artarak 47.5 milyar dolardan 79.1 milyar dolara, Avrupa konfeksiyon ihracatı % 33 oranında azalmış, ABD'nin ihracatı ise % 94.2 oranında artış kaydetmiştir. Tablo-18'de bazı seçilmiş ülkelerin dünya konfeksiyon ihracatı içindeki paylarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

En büyük ihracatçı ülke sıralaması ve ihracat değerleri 2001 yılı rakamlarıyla; Çin 22.3 milyar dolar, İtalya 13.2 milyar dolar, ABD 8.3 milyar dolar, Almanya 7.5 milyar dolar, Meksika 7.8 milyar dolar ve altıncı sıradaki ülkemiz 6.2 milyar dolar, Fransa 5.7 milyar dolar şeklinde oluşmuştur. Konfeksiyon ihracatını en fazla artırmayı başaramamış ülkeler; Kore, Endonezya, Malezya²⁷, Meksika, Türkiye'dir.

Tablo- 14 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Konfeksiyon İhracatı ve Payları

ÜLKELER	Değer (Milyar \$)		Dünya İhracatı İçindeki Payı (%)		
	2001	1980	1990	2001	
AB	47,09	42	37,7	24,1	
Çin	36,65	4,0	8,9	18,8	
Hong-Kong	23,45	-	14,26	11,3	
Meksika	8,01	0,0	0,5	4,1	
ABD	7,01	3,1	2,4	3,6	
Türkiye	6,63	0,3	3,1	3,4	
Hindistan	6,03	1,5	2,3	3,1	
Bangladeş	5,11	0,0	0,6	2,6	
Endonezya	4,53	0,2	1,5	2,3	
G. Kore	4,31	7,3	7,3	2,2	

Kaynak : Türkiye Giyim Sanayicileri Demeği, 2002 Yılı Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayii Değerlendirme Raporu, İstanbul, Ocak-2003, s.9.

²⁷ Asya kıtasının dinamik ekonomileri Asya kaplanlarıdır. (Japonya, Kore, Tayvan, Hong-Kong, Singapur, Endonezya, Tayland, Malezya ve Çin) Asya kaplanları yıllık ortalama % 8'lik büyüme hızı göstermişlerdir. Bunlar içinden; Japonya merkez güçtür. Kore, Tayvan, Hong-Kong, Singapur fason üretimin birinci halkası, Endonezya , Tayland ve Malezya ise fason üretimin ikinci halkasıdır.

En fazla konfeksiyon ürünü ithal eden ülkeler ve ithalat değerleri şöyledir: ABD 58.8 milyar dolar, Almanya 20.8 milyar dolar, Japonya 16.4 milyar dolar, Çin 14.8 milyar dolar, İngiltere 12.5 milyar dolar, Fransa 11.6 milyar dolar, İtalya 5.8 milyar dolar. Tablo-15'de bazı seçilmiş ülkelerin dünya konfeksiyon ithalatı içindeki paylarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Ülkemizin tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ihracat ve ithalat rakamlarının; Dünya Ticaret Örgütü verileri ile karşılaştırılmasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC) ile T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sınıflandırması arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Tablo- 15 : Seçilmiş Ülkeler İtibariyle Dünyada Konfeksiyon İthalatı ve Payları

ÜLKELER	Değer Milyar\$	Ticaretteki Payı (%)			
		1980	1990	1997	1998
Hong-Kong	15.02	-	6,40	8,50	1,00
ABD	5.30	16,70	23,60	27,40	29,90
Almanya	22.49	20,00	17,90	12,30	12,00
İngiltere	11.17	6,90	6,10	6,10	6,40
Fransa	10.76	6,30	7,30	5,90	6,30
İtalya	5.30	1,90	2,30	2,90	3,10
Japonya	16.73	3,70	7,70	9,10	7,90
Belçika-Lük	4.48	4,40	3,10	2,40	2,80
Hollanda	5.92	6,90	4,20	3,20	2,80
Meksika	3.36	0,30	0,50	1,80	2,00

Kaynak : Yavuz EGE, "Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999.s.15.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin en önemli göstergelerinden biri de tüketim ile kendi kendine yeterlilik arasındaki ilişkidir. Dünyada kişi başına tekstil ve konfeksiyon sanayii tüketimine bakıldığında, 1992 yılında gelişmekte olan ülkelerde 4,3 kg , gelişmiş ülkelerde ise 21,4 kg olarak gerçekleştiği görülmektedir. 1992 yılında ABD'de 29,4 kg ile rekor düzeye ulaşan kişi başına tekstil ve konfeksiyon sanayii tüketimi, azalan tasarruflar, artan dış ticaret açığı ve buna bağlı olarak doların değer kaybetmesine karşın,

canlılığını korumuştur. Yapılan tahminlere göre, 2004 yılında kişi başına tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri tüketiminin gelişmiş ülkelerde 26,4 kg ve gelişmekte olan ülkelerde 5 kg olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Buna göre, gelişmiş ülkelerde kişi başına tüketim gelişmekte olan ülkelere oranla daha hızlı artacaktır²⁸.

Birincil tekstil ürünlerinin %35'i gelişmiş ülkeler ve %65'i gelişmekte olan ülkeler tarafından üretilmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sanayii tüketiminin ne oranda iç üretim ile karşılandığını ifade eden Kendine Yeterlilik İndeksi incelendiğinde, bu durum daha iyi anlaşılır. Gelişmiş ülkelerin 1985'te 83 olan ortalama kendine yeterlilik indeksi, 1992 yılında 69'a düşmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise 1985 yılında 124 olan indeksin, 1992 yılında 143 olarak gerçekleştiği görülür.

Kendine yeterlilikleri giderek azalan gelişmiş ülkelerin artan tekstil ve konfeksiyon sanayii tüketimlerinin gelişmekte olan ülkelerde ek bir üretim artışı yaratması beklenmektedir. Ancak 2004 yılında 51,5 milyon ton olması beklenen dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii tüketiminin hangi gelişmekte olan ülkeler tarafından karşılanacağı kesin olmamakla birlikte, Çin, Güne Asya ve Güneydoğu Asya ülkelerin üretim kapasitelerinin bu tüketim artışı karşılayacak boyutta olduğu söylenebilir. Asya grubu ülkelerinin 1984 ile 1993 yılları arasında dünya iplik eğirme makine alımlarının ortalama %80'ini gerçekleştirmiş bulunmaları, bu ülkelerin yatırım ve üretim kapasitelerinin hacmi konusunda bir fikir verebilmektedir²⁹.

²⁸ John COKER, "World Textile and Clothing Consumption: Forecast to 2004", Textile Outlook International, London, Sept. 1995, s.18.

²⁹ Halit Rıfat ALTAY, Türkiye'de Tekstil sektörünün Durumu ve Tekstil Makinalarının İmalat İmkanları, MÜSİAD Araştırma Raporları-7, Bursa, 1994,s.103.

Tablo-16: Bazı Ülkeler Ve Bölgelerde Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayiinde Kendine Yeterlilik İndeksi (1985-2004)

ÜLKELER	1985	1992	1995	2004
Gelişmiş Batılı Ülkeler	83	69	65	58
ABD	80	77	75	71
AB	86	64	59	49
Japonya	99	73	66	60
Doğu Avrupa	140	107	110	115
Eski Sovyetler Birliği	90	100	99	100
Gelişmekte Olan Ülkeler	124	143	146	148
Çin	130	153	157	165
Latin Amerika	108	110	112	110
Güney Asya	129	149	147	156
Doğu ve Güneydoğu Asya	173	186	200	188

Kaynak: John COKER, "World Textile and Clothing Consumption: Forecast to 2004", Textile Outlook International, London, Sept. 1995.

Kotaların ortadan kalkacağı 2005 yılında % 223'lük artışla Çin'in 8.7 milyon ton tüketim miktarına ulaşacağı, ABD'nin % 200 artışla 9,6 milyon tonluk tüketime, Japonya'nın % 170'lik artışla 3,4 milyon tonluk ve Avrupa Birliği'nin ise % 150'lik artışla 8,3 milyon tonluk tüketim düzeyine ulaşacağı tahmin edilmektedir³⁰.

Tüketim artışındaki bu eğilim ülkemiz tekstil ve konfeksiyon sanayii ihracatı için maliyet açısından rekabet etmekte zorlanacağı Çin dikkate alınmazsa, ABD ve Japonya'nın potansiyel tüketici ve ithalatçılar olacağı ve Avrupa Birliği'nin tüketici olarak öneminin nispi olarak azalmaya başlayacağına işaret etmektedir.

Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerden Japonya'nın kendi kendine yeterliliğinin en yüksek oranda azalacağı ve bunun öncelikle Asya ülkeleri için 2005 sonrasında bu ülkeye ihracat artışına sebep olacağı düşünülmekle birlikte, Japonya'nın ülkemiz içinde özellikle konfeksiyon sanayiinde önemli bir yeni pazar olabileceğini düşünülebilir. Gelişmiş ülkelerin aksine Asya ülkelerinin 2005 sonrasında kendi kendine yeterliliklerinde % 49'luk, Çin'de ise % 39'luk bir artış olacağı tahmin edilmektedir.

³⁰ <http://www.kononline.com>; 2002 yılılık.doc, **Türk Konfeksiyon Sektörü**, İstanbul, 2002.

Bütün bu gelişmeler, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülke pazarlarında pazar paylarını artırma fırsatını verecektir. Gelişmekte olan ülkeler için tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatının artması, bu ülkelerin kalkınmaları için gerekli dövizin sağlanabilmesi bakımından önemlidir. Ancak işsizlik ve dış ticaret açıkları ile savaşmak zorunda olan gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemde tekstil ve konfeksiyon ithalatı konusunda zorlanmaları söz konusu olabilir³¹. Bununla birlikte, dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretinde kişi başına tüketiminin artması ve gelişmiş ülkelerin sözü edilen sanayi dalında kendi kendine yeterlilik derecelerinin azalmasının gelişmekte olan ülkelerin tekstil ve konfeksiyon sanayii ihracatında artışa yol açması beklenmektedir.

Dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretindeki liberalleşme ile üç önemli eğilimin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bunlar³² ;

- Emek maliyeti düşük ülkelerde geri teknolojilerle üretilen tekstil ürünleri ihracatının artması,
- Gelişmiş ülkelerde nihai tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ithalatının artması,
- Gelişmiş ülkelerde tekstil üreticilerinin ileri teknoloji gerektiren kumaş ve terbiye işlemleri teknikleri üzerinde yoğunlaşmalarıdır.

Serbest ticaret ortamında kazanç sağlamayı ümit eden gelişmiş ülkeler, 2005 yılında tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin tamamıyla GATT serbest ticaret sistemine alınmasından ancak, gelişmekte olan ülke pazarlarının ithalata açılması durumunda yarar sağlayabilirler. Ters durumda, ticaretteki serbestleşmeye bağlı olarak oluşacak fiyat rekabeti nedeniyle bu ülkelerde işsizliğin büyük boyutlara ulaşmasına neden olacaktır³³.

³¹ Ali AKDEMİR, “ Türkiye Hazır giyim ve Konfeksiyon Sektörü Teknoloji Üretme Stratejisi ”, I. Türkiye Hazır giyim ve Konfeksiyon Kongresi, İstanbul, 1993, s.180.

³² Azmi ÖZER, **Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu**, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul, Ağustos 1994, s.17.

³³ GATT, **Overview of Developments in Trade and Trading System**, C/RM/OV/5, Geneva, 15 Dec. 1994, s.8.

III- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ DIŞ TİCARETİNİN AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Ekonomik kalkınmanın başlangıç dönemlerinde öncü sektör görevini üstlenen tekstil ve konfeksiyon sanayiinin uluslar arası iktisadın konusunu oluşturan teoriler ile dış ticaret içindeki yeri ve önemi saptanabilir.

Özellikle bir ülkenin sahip olduğu üretim faktörleri yoğunluğu ile ilişkili olması ve emek-yoğun üretim tekniğinin yaygın olarak kullanılması tekstil ve konfeksiyon sanayiinin dış ticaret teorilerinde faktör yoğunluğu açısından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

A – TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE FAKTÖR YOĞUNLUĞU (DONATIMI) TEORİSİ

Faktör donatımı teorisine göre bir ülke hangi üretim faktörüne daha fazla miktarda sahipse, üretimi o faktörün yoğun olarak kullanıldığı mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Emek zengini ülkeler emek-yoğun malların üretiminde, sermaye zengini ülkeler sermaye-yoğun malların üretiminde uzmanlaşarak dış ticarete girerler.

Faktör donatımı teorisi şu varsayımlara dayanır³⁴.

- Ülkelerin faktör yoğunlukları birbirinden farklıdır.
- Bir malın üretim fonksiyonu bütün ülkelerde aynıdır.
- Ölçeğe göre sabit verim koşulları geçerlidir.
- Malların faktör yoğunlukları birbirinden farklıdır.
- Talep koşulları tüm ülkelerde aynı olmamakla birlikte benzerdir.

Hecksher-Ohlin teorisi olarakta anılan bu yaklaşım fiziki ve ekonomik olmak üzere iki şekilde tanımlanabilir. Fiziki tanım; üretim faktörlerinin fiziki miktarı veya faktör stoku ile tanımlanır. Bu yaklaşımda ülkelerin faktör donatımını belirlemek için sermaye stoku/emek stoku oranlarını karşılaştırmak gerekir. Sadece faktör miktarı dikkate alınarak yapılan bu

³⁴ Halil SEYİDOĞLU, *Uluslar arası İktisat*, İstanbul, 1994, s.66.

değerlendirme farklı nitelikte ve dönemlerde yapılmış sermaye yatırımlarını, eğitim ve becerilere göre emek türlerini bir arada değerlendirmesinden dolayı kavramsal olarak sorunlara yol açabilir.

Ekonomik tanımlama da ise üretim faktörlerinden emek ve sermayenin kullanılması karşılığında ödenen bedel dikkate alınır. Tekrar sermaye / emek oranı üzerinden değerlendirme yapılırken her faktöre yapılan ödeme faktör miktarı ile çarpılarak değerlendirilir. Üretim faktörü ödemelerinde miktarı fazla olan faktöre daha az, miktarı az olan faktöre ise daha yüksek ödeme de bulunulur. Emek zengini ülkelerde emeğe ödenen ücret daha düşüktür.

Günümüzde tekstil ve konfeksiyon sanayiinde ön plana çıkan ülkeler incelendiğinde emek miktarının sermaye miktarına oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Yaratılabilecek istihdam olanakları açısından etkili olan tekstil ve konfeksiyon sanayiinde emek miktarının fazla olması yapılan ücret ödemelerinin de düşük olmasına neden olmaktadır.Çin gibi özellikle son yıllarda tekstil ve konfeksiyon sanayiinde gelişme gösteren ülkelerin düşük ücret ile sağladıkları maliyet avantajları dikkati çeken önemli bir unsurdur.

B- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE STOLPER-SAMUELSON GELİR DAĞILIMI TEORİSİ

Bu yaklaşıma göre serbest ticaret ihracat sanayilerinde yoğun olarak kullanılan faktörün lehinedir. Korumacılık ise ithalata rakip sanayide kullanılan faktörlerin yararınadır. Korumacılık nedeniyle ekonomi bir bütün olarak zarar uğrasa bile ithalata rakip alanlarda çalışanlar bu korumacılıktan avantaj sağlar³⁵.

Ülkenin gümrük tarifesi koyması kıt kaynağının reel gelirini yükseltici etkide bulunur. Sermaye zengini olan bir ülke sermaye-yoğun malları ihraç edip, emek-yoğun malları ithal eder. Emek-yoğun ithal malları üzerine bir tarife koyunca gerek iç tüketiciler, gerekse iç üreticiler açısından emek-yoğun

³⁵ W.F.STOLPER, P.SAMUELSON, "Protection and real wages" Review of Economic Studies, Nov. 1941, s.140-176.

malların iç fiyatları, sermaye-yoğun malların iç fiyatlarına oranla yükselir. Dolayısıyla reel ücret gelirleri artar.

Emek-yoğun ithal malları üzerine tarife konulduğunda bu malın benzerlerinin yurtiçi üretimi genişlerken, sermaye-yoğun malının yurtiçi üretimi daralır. Emeğin bedeli yani ücret sermayenin bedeli olan faizden daha hızlı artar. Her iki sanayii dalında da ucuzlayan sermaye, fiyatı artan emeğin yerine ikame edilir.

Emek birimi üretimde daha fazla sermaye ile birleştirildiği için sonuçta emeğin verimliliği yükselir, parasal ve reel ücretlerde bir artış sağlanır. Emeğin ulusal gelir içindeki payı artmış olur. Gümrük tarifeleri ile korumacılığın yapılması uzmanlaşmadan yararlanmayı engeller. Tarife nedeniyle ülkenin toplam geliri azalırken bu gelir içindeki kıt olan faktörün geliri artar.

Teorinin işlerliği için gümrük tarifesi uygulayan ülkenin büyük ülke olması gerekir. Ülke tarife koyunca karşı ülke Pazar payını kaybetmemek için satış fiyatını kırar. Böylece hem ithal malı fiyatının hem de ithalata rakip sanayilerin fiyatlarının düşmesi sağlanır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde ABD' nin Türkiye'den gelen ihraç ürünlerinde sınırlandırmalar uygulaması, düşük maliyet ile ülke içine ürün girişine izin vermemesi bu teorinin işlerliğini bize göstermektedir. ABD emek veriminin ve ücretlerin tekstil ve konfeksiyon sanayiinde yüksek olmasının nedeni de yapılan bu kısıtlamalardır.

C – TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE RYBCZYNSKI TEORİSİ

İki mallı ve iki faktörlü bir modelde, tam çalışma koşulları altında bir faktörün arzı artarsa, bu faktörü yoğun olarak kullanan sanayi dalının üretimi artarken, arzı sabit kalan faktörün üretimi mutlak olarak azalır.

Emek-yoğun ve sermaye-yoğun iki sanayi dalını ele alarak teoremin işleyişi açıklanabilir. Türkiye emek-yoğun sanayi dalında tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, sermaye yoğun sanayi dalında da makine sanayiinde gelişim göstermektedir. Emek arzında meydana gelecek bir artış tam çalışma koşulları altında emek gücünün, emek-yoğun tekstil ve konfeksiyon sanayiine doğru kaymasına neden olacaktır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki bu üretim artışının sağlanabilmesi için gerekli sermaye miktarı ise makine sanayiinden tekstil ve konfeksiyon sanayiine, piyasa mekanizmasının işleyişi ile kendiliğinden gerçekleşir. Böylece tekstil ve konfeksiyon sanayiinin üretim miktarı artarken, diğer sanayi dalının üretim miktarı daralacaktır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde sermayeye olan talep artınca makine sanayiinin sermaye kazançları artacak ve sözkonusu faktör diğer kesimden bu alana doğru yönelecektir.

Rybczynski teoremi özellikle tek bir faktördeki değişimin onu yoğun olarak kullanan sanayi dalının üretimi üzerindeki etkisini ve diğer sanayi dallarındaki üretim değişmesini açıklamıştır. Bu teori aynı zamanda ekonomik büyümenin dış ticaret üzerindeki etkilerinin incelenmesinde de analitik yönden büyük önem taşır.

IV- DÜNYA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

İnsan yaşamında gıdadan sonra ikinci vazgeçilmez temel ihtiyaç maddesini oluşturan ve bu özelliği ile ülkelerin sanayileşme hareketlerinin ilk dönemlerinde öncelikli ürün sıralamasında yer alan tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri, üretim teknikleri ve pazara giriş imkanları açısından dünyada homojen ürün haline gelmiş bulunmaktadır³⁶.

Ancak, üretimin yaygınlaşması ve özellikle girdi avantajına sahip gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarını arttırmaya başlamaları, sanayi dalındaki korumacılık eğilimlerini de arttırmıştır. Gelişmiş ülkeler, dış ticaretin koruma

³⁶ Trevor A. FINNIE, *Textiles and Apparel in the USA*, EIU Special Report No:2632, London, July 1992, s.201

araçlarından olan gümrük vergilerini düşürerek ve miktar kısıtlamalarını kaldırarak dünya ticaret hacmini artırmayı, ticarete daha liberal bir ortam oluşturmayı ve böylelikle global siyasi ve ekonomik krizleri engellemeyi amaçlayan GATT Kurallarını tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretine uyarlamaktan kaçınmışlar, bu sanayi dalının farklı bir ticaret rejimi ile yönetilmesinin yollarını aramışlardır.

Gelişmiş ülkeler, düşük maliyetli üretici ülkelere yapılacak ithalatın yerli sanayilerine zarar verdiğini ve piyasa bozucu etkisi bulunduğu tezini savunarak geliştirmekte olan ülkelerin ihracatlarına önceleri tek taraflı kısıtlama getirmiş, daha sonra bu ülkeleri iki taraflı gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları yapmaya mecbur bırakmışlardır. Bu çerçevede, 1960 ile 1970'li yıllarda ya gönüllü ihracat kısıtlamaları ya da "Çok Elyaflılar Anlaşmasına " temel teşkil edecek olan miktar kısıtlamaları uygulanmaya başlanmıştır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ile ilgili uluslararası düzenlemeleri Çok Elyaflılar Anlaşması Dönemi ve Dünya Ticaret Örgütü Dönemi olmak üzere iki ayrı dönem bakımından incelemekte yarar vardır.

A- ÇOK ELYAFLILAR ANLAŞMASI (MFA) DÖNEMİ VE ÖNCESİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretine miktar kısıtlaması getiren ilk anlaşma, 1960'da Amerika tarafından Japonya ve diğer geliştirmekte olan ülkeleri kapsayacak şekilde, pamuklu tekstil ürünleri için uygulanmaya başlanmış ve daha sonra, anlaşma kapsamına sentetik elyaf ve yünlü ürünler de dahil edilerek, düzenlemelerin kapsamı genişletilirken, ihracatı sınırlamaya tabi kılınan ülke sayısı da artmıştır.

Her defasında geçici olması niyetiyle getirilen düzenlemelerin ilki, 1961 yılında uygulamaya konmuştur. Sadece pamuklu ürünleri kapsamak üzere uygulamaya konan "Uluslararası Pamuklu Tekstil Ticaretine İlişkin Kısa

Dönemli Düzenleme” daha sonra “Uzun Dönemli Pamuklu Tekstil Düzenlemesi” adı altında 1973 yılına kadar uzatılmıştır³⁷.

Suni ve sentetik, yün elyafların üretiminde ve ticaretinde gelişmekte olan ülkelerin aldıkları payın artması, bu ürünlerin de gelişmiş ülkelere kısıtlama kapsamına alınmasına neden olmuş, 1974 yılında “Çok Elyaflılar Düzenlemesi” (Multifiber Arrangement) düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. 1986 yılında yapılan uzatmada ipek ve bitkisel elyafların da ilavesiyle düzenlemenin kapsamı daha da genişletilmiştir.

GATT Çok Elyaflılar Düzenlemesi (MFA), her ne kadar tekstil ve konfeksiyon sanayiinde gümrük vergilerinin azalmasına, miktar kısıtlamalarının göreceli olarak kaldırılmasına imkan sağlayarak; dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretinin liberalleşmesine kısmi katkılar sağlamışsa da, üretimlerini son yirmi yılda önemli oranlarda artırmayı başarmış, aralarında ülkemizin de yer aldığı sanayileşmekte olan ülkelerin, dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretinden aldıkları payı sınırlayan ve artan rekabetle gelişmiş ülkeleri özellikle konfeksiyon sanayiinde birbirine kırdıran düzenlemeler olarak belirlenmelidir.

5 yıllık bir dönem için uygulamaya konulan söz konusu düzenlemeler, gelişmekte olan ülkelerin itirazlarına rağmen uygulanmaya devam etmiş ve tekstil konfeksiyon sanayii ticaretinin GATT kurallarına uyumlaştırılması sürekli olarak ertelenmiştir.

B- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO) DÖNEMİ

İçinde bulunduğumuz dönem, dış ticaret politikasını düzenleyen hemen hemen bütün kuralları doğrudan veya dolaylı etkileyen bir dönemin başlangıcı olma özelliğine sahiptir. Bu amaçla; Uruguay Round görüşmeleri sonucu 1995 yılı başında oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO - World

³⁷ Lale DURUİZ, Eyüp İLYASOĞLU, “Turkish Clothing Industry” Turkish Clothing Manufactures Association, 1. Printing, İstanbul, 1991, s.138.

Trade Organization) Anlaşması çerçevesinde MFA'nın yerine yürürlüğe giren ATC (Agreement on Textiles and Clothing - Tekstil ve Giyim Anlaşması) tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerine uygulanan kısıtlamaların 2005 yılına kadar aşamalı olarak kaldırılmasını öngören bir anlaşmadır.

ATC 10 yıllık geçiş sürecinde, kota uygulayan ülkelerin kotaları 4 kademedede ve her kademedede artan oranlarda kaldırmasını öngörmektedir. Teknik olarak ifade edilmek istenildiğinde, WTO Tekstil Giyim Anlaşması Kademeli Geçiş Takvimi 1990 yılı ithalatının 01.01.1995'de %16'sına, 01.01.1998'de %17'sine, 01.01.2002'de % 18'ine, 01.01.2005'de geri kalan % 49'a karşılık gelen ürünlerin serbestleştirilmesine ve Genel Kota Büyüme Oranlarının 1995-1998 arasında %16, 1998-2002 arasında %25, 2002-2005 arasında %27 artmasını öngörmektedir³⁸.

Bununla birlikte, ATC'nin 6. Maddesinde üye ülkelerin geçiş döneminde uygulayabilecekleri korunma önlemlerine yer verilmektedir. Buna göre bir malın ithalatından ciddi ölçüde etkilenen ve pazarında ciddi bir zarar veya zarar tehdidiyle karşılaşan ülkeler, 3 yıldan fazla olmamak ve yalnızca henüz GATT'a entegrasyonu gerçekleştirilmemiş ürünlere uygulanmak koşuluyla geçici korunma önlemine başvurabileceklerdir.

Ancak korunma önlemine başvurulabilmesi için öncelikle Tekstil İzleme Organı çerçevesinde taraf ülkelerin karşılıklı danışmalarda bulunması gerekmektedir. İkili danışmalar çerçevesinde çözüm bulunulamadığı takdirde, zarar gördüğünü iddia eden taraf geçici korunma önlemlerini uygulamaya başlayabilecek ve/veya durumu Tekstil İzleme Organı'na götürebilecektir. Tekstil İzleme Organı, zarar iddiasını açıklığa kavuşturacak hertürlü bilgi ve belgeyi değerlendirdikten sonra üye ülkelere tavsiyelerde bulunur.

Tekstil İzleme Organı (TIO), üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan daimi bir organ niteliğindedir ve gerektiğinde toplanır. ATC'nin uygulanmasının

³⁸ Okan OĞUZ, "Uruguay Round'un Türk Tekstil Sektörüne Etkileri", GATT Uruguay Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, Tuğrul ÇUBUKÇU (der.) TUSİAV Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994, s.23.

denetlenmesi ve ATC kapsamında üye ülkelerce alınan önlemlerin Anlaşmaya uygunluğunun incelenmesi gibi görevleri bulunmaktadır. Üye ülkeler arası anlaşmazlıklarda, ikili danışmalarla çözüme ulaşamadığı durumlarda sorunu inceleyerek üyelere tavsiyelerde bulunur. TIO, inceleme safhasında üye ülkelerden her türlü bilgi ve belgeyi isteyebilmektedir.

Diğer ticaret politikası araçları açısından da uluslararası kuralları düzenleyen ve ulusal mevzuatların bu kurallara uyumlu olması zorunluluğu getiren özel anlaşmalar da bu dönemin başlangıcında yürürlüğe konulmuştur. Bunlardan biri de Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması (TGA) 'dır.

1- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması (TGA) Dönemi

Bu dönem, WTO Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşmasının 01.01.1995 tarihinde yürürlüğe girmesi ile başlamış olup, 10 yıllık geçiş dönemi içerisinde, mevcut miktar kısıtlamalarının aşamalı bir şekilde azaltılması, kaldırılması ve de bu kapsamdaki ürünlerin GATT 1994'e entegre edilmesi şeklindeki kuralların hayata geçirilmesi ön görülmektedir.

Ayrıca, bu dönem içerisinde entegre edilen ürünlerle ilgili olarak WTO Koruma Önlemleri Anlaşmasında öngörülen usul ve işlem sürecine uyularak korunma önlemlerinin yürürlüğe konulabileceği konusunu hükme bağlamıştır³⁹.

2- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması'nın (TGA) Hukuki Ve Temel Özellikleri

Belirlenen 10 yıllık dönemde tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin ne şekilde ve hangi tarihlerde GATT'a entegre edilmesi gerektiği; uygulamadaki kotaların ne şekilde genişletilerek etkisinin azaltılacağı ve kaldırılacağı ayrıntılı bir şekilde hükme bağlanmıştır.

³⁹ Okan OĞUZ, "Uruguay Round'un Türk Tekstil Sektörüne Etkileri", a.g.e., s. 26.

Söz konusu anlaşma özet olarak;

- ◆ Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri dış ticaretinin GATT'a entegre edilmesi ve entegrasyonun yöntemi,
- ◆ Geçiş dönemi korunma önlemlerinin yürürlüğe konulabilmesine ilişkin kurallar,
- ◆ Çok Elyafıllar Anlaşması kapsamı dışındaki kısıtlamaların GATT'a entegrasyonu,
- ◆ Kotaların hangi oranlarda ve hangi dönemler için genişletilerek etkisinin azaltılacağı, konusunda ayrıntılı hükümler içermektedir.

C- DİĞER DİŞ TİCARET POLİTİKASI ARAÇLARINA İLİŞKİN UYGULAMALAR

Genel ekonomi politikasında olduğu gibi, dış ekonomi politikasında da hükümetler değişik araçlar kullanarak uluslararası ticaret ve faktör hareketlerinin yönüne, bileşimine ve içeriğine müdahale ederler. Fakat iç ekonomi politikası araçlarından farklı olarak; dış ekonomi politikasındaki araçların çoğu, diğer ülkeler ile yapılan anlaşmalardan büyük ölçüde etkilenmektedir⁴⁰.

Uluslararası ticarete avantaj sağlamaya yönelik olarak, rekabet düzenini bozan ve haksız rekabet sürecinin oluşmasına neden pek çok uygulamaya karşı; kullanılan tarife dışı, dış ticaret politikası araçları:

- Dampinge Karşı Önlemler,
- Telafi Edici Önlemler,
- Miktar Kısıtlamaları
- Dahilde İşleme Rejimi,

olarak ele alınabilir.

⁴⁰ Rıdvan KARLUK, "Uluslararası Ekonomi" ,Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 193.

1- Dampinge Karşı Önlemler

Malların dış piyasada iç piyasaya oranla daha düşük fiyatlardan satılması şeklinde tanımladığımız damping üçe ayrılır⁴¹.

- Arada bir yapılan damping
- Yıkıcı damping
- Sürekli damping

Ekonomide baş gösteren talep daralması, zevk ve tercihlerin değişmesi gibi geçici nedenlerle firmanın iç satışlarının yavaşlaması ve stoklarının artması sonucu, bu mallar değişken maliyetleri karşılayacak bir fiyattan dış piyasada satılabilir. Bu uygulamaya arada bir yapılan damping denir.

Bazen ekonomideki büyük bir firma, dış piyasadaki rakiplerini ortadan kaldırmak için fiyatlarını onların dayanamayacağı kadar düşürür, rakipler endüstriden çıktıktan sonra da monopolcü olarak aşırı yükseltir. Buna yıkıcı damping denir.

Bazı durumlarda ise bir firma malını dış piyasalarda sürekli olarak iç piyasadan daha düşük fiyatla satmayı planlayabilir. Bud sürekli damping olarak tanımlanır.

Damping sorununun uluslararası boyutta dünya ekonomisi gündemine gelmesi, 1920'li yıllara rastlar.⁴² Daha sonra GATT anlaşması çerçevesinde anti-damping ile ilgili hükümler bağlayıcı özelliği olmasa da yürürlüğe girmiştir. 1967 Kennedy Turu'ndan sonra anti-damping, tarife dışı bir dış ticaret politikası aracı konumuna gelmiş ve bağlayıcı nitelikte düzenlenmiştir.

Damping; bir ülkenin malını kendi iç pazar fiyatlarının altında bir fiyatla ihraç etmesidir. İthalatçı ülkenin üreticileri aleyhine olacak şekilde, bir ülke

⁴¹ Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., s.174.

⁴² M. Erol İYİBOZKURT, "Uluslararası İktisat Teorisi", Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1989, s:179.

malını dış pazarlara ucuz fiyat ile satarsa, bundan zarar gören ülke anti-damping vergisi uygular. GATT tarihinde ilk defa anti-damping vergisi, Şubat 1955'de İsveç tarafından İtalya'ya karşı uygulanmıştır.

Bir malın fiyatının normalden düşük veya diğer bir ifade ile dumpingli olması iki kritere bağlanmıştır:

- Malın ihraç fiyatının iç piyasa satış fiyatından düşük olması (% 5 marjla),
- Malın ihraç fiyatının üretim maliyetinden daha düşük olması.

Damping uygulaması ile bir ülkede pazarın bozulabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir.

- Belli ülkelerin belirli ürünlerinin ithalatında çok hızlı ve önemli artışların olması veya potansiyel bir artış tehlikesinin bulunması.
- İthal ürünlerin, ithalatçı ülkelerdeki benzer kalitedeki ürünlerin fiyatlarının çok altında bir fiyatla satılması.
- Yerli üreticilerin bu durumdan şikayetçi olmaları veya bu ithalat yüzünden tehlikeli duruma düşmeleri.
- Fiyat farklılıklarının hükümet müdahalesi sonucunda ortaya çıkması.

Diğer taraftan, dumpingli mal ihracatına karşı önlem alınabilmesi için, yöneldiği ülkede "maddi bir zarar"a yol açması ve bu zararla dumpingli ihracat arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması gerekmektedir. Maddi zarar gören sanayi veya temsilcileri tarafından yapılmış bir yazılı başvuru olmalı ve şikayet başvurusunda bulunanların, zarar gördüğü iddia edilen sanayiinin en az % 50'sini temsil etmesi ve bu ürünlerdeki toplam üretimin % 25'ini sağlaması gerekmektedir.

Dampinge karşı anti-damping vergisinin uygulanabilmesi için üç aşamalı bir soruşturma açmak gerekir. Birinci aşama ilgili ülke hükmü metninin soruşturmaya başlatılmasıdır. İkinci aşama da dumping meydana gelmiş ve zarar oluşmuş ise geçici vergi konulur. Üçüncü aşama ise geçici verginin kesinleşmesidir.

Diğer taraftan, anti damping marjının % 2 veya daha az olması durumunda veya dampingli ithalatın o üründeki toplam ithalatın % 3'ünden fazla olmaması durumunda, anti damping önlemlerinden istisna edilmektedir.

Dış ticaret politikası araçları içerisinde en fazla uygulamaya konulan dampinge karşı önlemler, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerine de uygulanmaktadır. Dampinge karşı vergileri en fazla uygulayan ülkelerde yapılan inceleme sonucunda, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri için yürürlüğe konan dampinge karşı önlemlere Avustralya ve Kanada'da rastlanılmadığı; ABD, AB, Meksika ve Türkiye'de yer verildiği 1997 yılında yapılan incelemelerde anlaşılmıştır.

Konuya ülkemiz uygulamaları açısından daha derinlemesine bakıldığında, halen uygulanan 35 adet önlemin 5'inin tekstil ve konfeksiyon sanayi ürünleri için yürürlüğe konulan önlemlerin oluşturduğu; başlatılan 95 soruşturmanın 28'inin bu ürünler için uygulandığı belirlenmiştir⁴³.

Dampinge karşı önlem uygulayan ülkelerin genellikle, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinden elyaf çeşitleri, suni ve sentetik iplik, pamuk ipliği ve mensucat çeşitlerine anti-damping vergisi uyguladıkları görülmektedir. Bununla birlikte, 01.01.1995 tarihinden sonra çok sayıda ülke, Dünya Ticaret Örgütü Anti-Damping Anlaşması'na uyumlu yeni yasal düzenlemeleri de uygulamaya koymuştur.

2- Telafi Edici Önlemler

Bir ülkede sektörler arasında kaynakların yeniden dağılımına neden olan bütçeye yük getiren bütün hükümet müdahaleleri sübvansiyon kapsamında düşünülür⁴⁴. Birçok OECD ülkesinde sınai sübvansiyonlar , tarifeler ve tarife dışı ticaret engellerine göre daha az sorun yaratmaktadırlar.

⁴³ Hüseyin ÖZTÜRK, “ Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Ticaretine Uygulanan Ticaret Politikası Önlemlerinin Dünü, Bugünü ve Geleceğinin İrdelenmesi”, DTM Dış Ticaret Dergisi, Sayı:12,, Ocak – 1999, s.75.

⁴⁴ M. Erol İYİBOZKURT, “Uluslararası İktisat Teorisi ve Politikası “ ,Ezgi Kitabevi, Bursa, 1995, s: 177.

Çünkü sübvansiyonlar, uluslararası ticarete daha az etkide bulunmakta ve belirlenip ortaya çıkarılmaları zaman almaktadır.

Uruguay turu ile spesifik sübvansiyon kavramı çıkmıştır .Spesifik sübvansiyon ; yalnızca bir firma yada sanayiye veya bir firma yada sanayi grubuna uygulanan sübvansiyondur.Spesifik sübvansiyonları 3 ayrı kategoride incelemiştir.Sübvansiyon Devlet veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından aşağıdaki şekillerde bir mali katkı olduğu durumdur.

- Devlet uygulamasının ,hibe,kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içermesi
- Vergi erteleme gibi mali teşvikler
- Devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yapması , garanti sağlaması veya özel bir kuruluşa yukarıda belirtilen tipteki fonksiyonları yürütme görevini vermesi.

1970'li yıllardan itibaren uluslararası ticarete sübvansiyonların önemi artmaya başlamıştır. Bu nedenle GATT Sübvansiyon Kodu Anlaşması 1974'de kabul edilmiş ve taraf ülkeler tarafından 1980'de yürürlüğe girmiştir.

Sübvansiyon anlaşması Devlet tarafından firmalara sağlanan finansal avantajlarla ilgilidir. Anlaşmada sübvansiyonun varlığından söz edilebilmesi için;

- Finansal bir avantaj sağlanması,
- Bir kamu kuruluşu tarafından yapılması,
- Ticari bir çıkarın söz konusu olması gerekmektedir.

Anlaşmada kırmızı sübvansiyonlar (yasak sübvansiyonlar), yeşil sübvansiyonlar (dava edilemez sübvansiyonlar) ve sarı sübvansiyonlar (dava edilebilir sübvansiyonlar) yer almaktadır.

Yasaklanmış sübvansiyonlar ihracat performansına dayalı olarak verilen sübvansiyonlar ile ithal mallar yerine milli malların kullanımını teşvik eden sübvansiyonlardır. İhracata prim verilmesi anlamına gelen döviz saklama imkanı yaratan uygulamalar, iç piyasada avantajlı taşıma ücretleri

uygulaması, Dolaysız vergiler ve sigorta primlerinin ihracatla ilgili üretimde muaf tutulması , iadesi ve ertelenmesi gibi uygulamalar bu sübvansiyon kapsamındadır.

Bu tür sübvansiyonların uygulanması durumunda ilgili ülke uygulamayı yapan ülkeden danışma talep edebilir. Bu talep üzerine taraflar 30 gün içinde uzlaşmaya çalışır. Bundan sonuç alınamazsa Anlaşmazlık Çözüm Organına (AÇÖ) başvurulur. Anlaşmazlık Çözüm Organına gerek görürse panel kurar . Panel sübvansiyonun kaldırılmasını tavsiye eder. Tavsiyeye uyulmazsa Anlaşmazlık Çözüm Organına şikayetçi ülkeye "karşıt tedbir alma" yetkisi verir. Anlaşmazlık Çözüm Organına Kararlarının temyize gidilmediği takdirde 30 gün_ içinde kabulü gerekir. Temyiz başvurusu ise itiraz merciine yapılır.

İzin verilebilir (dava edilemez) sübvansiyonlar ise bir sanayi dalı ile ilgili araştırma maliyetlerinin % 75'e kadarını, rekabet öncesi geliştirme faaliyetlerinin ise % 50'sine kadarını kapsayan sübvansiyonlardır. Bölgesel kalkınma çerçevesinde spesifik olmayan dezavantajlı bölgeye verilen yardımlar (GSYİH'nın %85'inde yüksek olmamalı) ,Çevre mevzuatına yönelik yardımlar bu sübvansiyon kapsamında değerlendirilir.

Sarı sübvansiyonlar (dava edilebilir sübvansiyonlar) ; sübvansiyon, sübvansiyonu uygulayan ülkenin pazarına benzeri malların ithalatını önlüyor veya azaltıyorsa, bir üye ülkenin üçüncü ülke pazarına benzer mal ihracını önlüyor ve azaltıyorsa, sübvansiyon yapılan malın fiyatı ,aynı pazardaki başka bir ülkenin benzer mallarının fiyatına oranla belirgin bir şekilde düşük ise , sübvansiyonu yapan ülkenin ,bir önceki yıl ortalamasına oranla dünya pazarındaki payı artıyorsa karşı önlem alınması gereken sübvansiyon uygulamalarıdır.

Anlaşmada yasaklanmış ve dava edilebilir sübvansiyonlar için iki türlü şikayet ve telafi sistemi mevcuttur. Birincisi, uygulanan sübvansiyonlardan zarar gördüğünü iddia eden tarafın Anlaşmazlık Çözüm Organı nezdinde şikayette bulunması ve bu mekanizma çerçevesinde çözüm arayışına girmesidir. Diğer bir çözüm ise telafi edici vergi uygulamasının başlatılmasıdır.

Ancak, telafi edici vergi uygulaması için zarar gördüğünü iddia eden tarafın zarar ile uygulamadaki sübvansiyon arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulabilecek kanıt ve belgeleri sağlaması gerekmektedir. Sübvansiyonlarla ilgili telafi edici tedbirler Sübvansiyonlar Komitesi'nde götürülmektedir. Bu Komitede tüm WTO üyelerinin temsilcileri bulunmaktadır.

Sübvansiyonlar bir ekonomide 3 temel etki yaratır.

- Nispi fiyatları değiştirerek kaynakların sektörler arasında yeniden dağılmasına neden olur.
- Gelir transferine yol açar. Gelir vergisi ödeyenlerden sübvansiyonlardan yararlananlara doğru yeniden dağılır.
- Dış ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratır.

Sübvansiyonlara karşı telafi edici vergi uygulaması yapılır. Telafi edici önlem, dünya ticaretinde uygulamada en çok karşılaşılan ikinci dış ticaret politikası aracıdır⁴⁵. Ancak, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerine uygulanan telafi edici önlemler, doğası gereği sınırlı sayılara ulaşabilmiştir. Bunun en önemli nedeni, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerine uygulanan kotalardır. Diğer bir nedeni ise; dampainge karşı uygulanan vergilerin, iç fiyatların devlet desteği olmadığı konumlarda telafi edici önlemleri bir ölçüde ikame edebilmesidir.

Bu noktada, sınırlı sayıda da olsa ülkemiz tekstil ve konfeksiyon sanayii ihraç ürünlerinin diğer ülkelerin telafi edici önlem uygulamasına konu edilebildiği gözlenmektedir. Söz konusu alandaki olumsuz etkinin giderilmesi veya karşılaşılmaması için en etkin yöntem, devlet tarafından verilen veya özel kesim tarafından talep edilen desteğin, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması" hükümlerine uygun olmasıdır.

⁴⁵ Hüseyin ÖZTÜRK, a.g.m., s.77.

Telafi edici verginin miktarı uygulanan sübvansiyon miktarını aşamaz. Bütün telafi edici vergiler, konulmalarından itibaren 5 yıl içinde kaldırılmak zorundadır.

3- Koruma Önlemleri Anlaşması Kapsamındaki Miktar Kısıtlamaları

Gümrük tarifelerinden farklı olarak, ithalat miktar veya değeri üzerinden mutlak bir sınırlama getiren uygulamalara miktar kısıtlaması denir⁴⁶. Miktar kısıtlamaları ilk kez 1929-1930'larda uygulamaya konulmuştur. 1930'da Fransa ithal buğday fiyatlarını miktar kısıtlaması ile yükselterek, üreticisini korumak amacıyla miktar kısıtlaması uygulayan ilk ülkedir.

Miktar kısıtlamalarının uygulamadaki türlerine baktığımızda üç farklı yapı karşımıza çıkar. Bunlar global kota, tahsisli kota ve gümrük tarife kotalarıdır⁴⁷.

Hükümetin mal hacmini belirlediği, ithalatın hangi ülke veya kimler tarafından yapılacağına müdahale etmediği kısıtlamalara global kota denir. Bu kotaların uygulanmasında her an ne kadar malın ithal edildiğinin kontrol edilmesi ve kota miktarı sağlanınca ithalatın kesilmesi gerekir. Özellikle siparişin verilmesiyle malın ülkeye gelmesi arasında bir zaman geçmesi sorunları daha da arttırır.

Bu sakıncaları önlemek amacıyla kotalar, özel ithalatçılar arasında belirli kıstaslara göre dağıtılabilir. Bu tip kotalara tahsisli kota denir. Tahsisli kotların uygulanışını kolaylaştırmak için lisans sistemine başvurulur. Bu sistemde lisans, kotaya tabi mallardan belirli bir miktar ithal etmek için ithalatçıya verilen ön izin belgesidir.

⁴⁶ Rıdvan KARLUK, *Uluslararası İktisat*, Web-Ofset, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No: 612, Eskişehir, 2000s.56.

⁴⁷ Halil SEYİDOĞLU, a.g.c., s. 162.

Diğer bir kota türü de gümrük tarifeli kotadır. Burada ikili tarife sistemi uygulanır. Belirli bir miktara kadar normal gümrük vergisi ödenerek ithalat yapılır, bu miktar aşıldıktan sonra tarifeler yükseltilir.

Miktar kısıtlamaları, hükümete gelir sağlayıcı bir etkiye sahip değildir. Bu uygulamalar iç piyasada mal arzını kısıtlayarak; iç fiyatların dünya fiyatlarının üzerine çıkmasına yol açar ve "kıtlık rantı" yaratır. Bu rant hükümete vergi geliri olarak yansımaya, doğrudan ithalatçıya gider. Ayrıca, piyasada oluşan fiyatın altındaki bir fiyattan mal arz edebilecek bir kısım üreticiler de yüksek piyasa fiyatlarından mal satarak ülkede gelirin tüketicilerden üreticilere aktarılmasına yani gelirin yeniden dağılım etkisine yol açar.

Kotaların ekonomik etkilerini şu şekilde değerlendirebiliriz.

- İthal mallarının yurtiçi arzını kısıtarak ithal malının fiyatını yükseltir.
- İthal malını yurtiçi talebini azaltır.
- Talebin yerli mallara kaymasını sağlar.
- Yerli malların üretimi artar.
- İthal edilen malların talebinin fiyat esnekliğinin birden küçük olması durumunda, gümrük tarifelerine oranla daha etken koruma sağlar.

Kotaların ekonomide yaratacağı olumsuz etkiler ise şunlardır:

- Miktar kısıtlamaları, ticaret akımları üzerindeki etkilerini fiyat mekanizmasının işleyişiyle gösteren araçlar değildir. Aşırı derecede katı bir uygulama olduğu için fiyat mekanizmasını ortadan kaldırır.
- Kotaya tabi bir malın talebi resmi ithalat kanallarından karşılanamayınca bu talep gayri resmi piyasalara kayabilir. Yabancı mal kaçakçılığı ve karaborsaya yol açar.
- Kotalarda saydamlık yoktur. İthalatta ne gibi engellemelerle karşılaşılacağı konusunda tam bir bilgi yoktur.
- Kotaların belirlenmesi, uygulanması ve denetimi yoğun bir bürokratik faaliyet gerektirir. Buda kaynak israfına neden olur.

Dış ticaret politikası araçları içinde doğrudan dış ticaret miktarını sınırlandırmaya yönelik bir uygulama olan miktar kısıtlamaları kapsamına, GATT'a entegre edilen tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri girmektedir. Anlaşmanın kapsamına giren ürün sayısı aşamalı olarak genişleyecek, 2005 yılından itibaren tüm ürünler bu kapsamda yer alacaktır.

Korunma Önlemleri Anlaşması çerçevesinde tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri için uygulanan miktar kısıtlaması gözlenmemekle birlikte, 2005 yılından itibaren belirgin bir hareketlenmenin olacağı tahmin edilmektedir.

4- Dahilde İşleme Rejimi

İthalat sırasında alınması gereken vergilerin teminata bağlanması suretiyle ithal edilen eşyanın ithalatçı ülkede işlendikten sonra öngörülen sürede ihraç edilmesini, işlenmiş ürünlerin ihraç edilmesinden sonra da ithalat sırasında alınmış olan teminatların veya tahsil edilmiş olan vergilerin iade edilmesini sağlayan, böylece ihracatı teşvik etmeyi amaçlayan ekonomik etkili bir gümrük rejimidir.

İhraç edilmesi düşünülen malların üretiminde kullanılacak olan hammadde, yardımcı madde, ara malları ve ambalaj malzemelerinin, başta çeşitli vergisel yüklerden muaf olmak üzere, çeşitli kolaylıklar ve teşviklerden yararlanmak amacıyla sağlamaktadır⁴⁸. Dahilde işleme rejimi kapsamında yurt dışından hammadde ve diğer girdileri ithal etmeyi düşünen firmalar, devlete karşı ihracat taahhüdünde bulunmak suretiyle, Dahilde İşleme İzin Belgesi almak zorundadır.

Dahilde İşleme İzin Belgeleri; firma müracaatına istinaden, yerli üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz etkilenmemesi; üretimin katma değer yaratan ve kapasite kullanımını ve ihracat potansiyelini artıran

⁴⁸ <http://www.itkib.org.tr>, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, **Dahilde İşleme Rejimi**, , 2000.

koşulları sağlaması ve firmanın ihracat performansı ve kapasite raporları dikkate alınarak düzenlenmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi tekstil ve konfeksiyon sanayiini iki kanaldan etkilemektedir. Bunlardan birincisi, 01.01.1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe konulan rejimin, yapılan ithalatın dış ticaret politikası araçları dışında tutulduğuna ilişkin hükmüdür⁴⁹. Bu hüküm çerçevesinde oluşturulması gereken kriterlerle yerli üretim dalına olumsuz etkide bulunmaması için gerekli kuralların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sanayiinin ithalata bağımlı hale gelmesinin önlenmesi, yatay ve dikey bütünleşmenin tam olarak saplanması gerekmektedir. Özellikle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dallarının birbirlerine olan bağımlılıklarının artırılması özel bir önem arz etmektedir.

V- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE EĞİLİMLER, FASON ÜRETİM VE ESNEK ÜRETİM

Günümüzdeki ekonomik gelişmeler gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde rekabeti ön plana çıkarmıştır. Rekabet, bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda üretim biçimleri de değişim göstermiştir. Fason üretim ve esnek üretim bunlardan bazılarıdır

Tekstil ve konfeksiyon sanayii, yapısı gereği talep dalgalanmalarının önceden öngörülemez kadar fazla olduğu bir sanayi dalıdır. Sanayiinin yapısı gereği bütün üreticiler kendilerini talebe göre esnetmek durumuyla karşı karşıyadır. Bu esnekliği sağlayabilmek için hem kendi üretimlerinden, hem de dışardan, yani fason üretimden yararlanmak zorundadırlar. Talep piyasasının esnek olmasının, işgücü maliyetinden daha önemli görülmesi, fason üretimin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Aşırı talep dalgalanmalarının firmaları kârlı olmayan yatırımlara yönlendirmesinden kaynaklanan bu durumun önlenmesi için, bazı firmalar talepteki dalgalanma fazla olduğunda da fason üretim yoluna başvurmuşlardır. Bu sayede küçük işletmeler kapasite kullanım oranlarını arttırabilmektedirler.

⁴⁹ Hüseyin ÖZTÜRK, a.g.m.,80.

A- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE FASON ÜRETİM

Başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada 1960'lı yıllarda başlayan işçi eylemleri ve 1970'terdeki petrol krizi çoğu ülkede önemli ekonomik sıkıntılar yaratmıştır. Kriz süresince zarara uğrayan büyük firmalar, işçilerine biraz makine ya da sermaye vererek onların küçük atölyeler açmalarını sağlamış, böylece hem maliyeti düşürmüştü, hem üretimde sürekliliği sağlamışlardır. Maliyet düşmesinin nedeni atölye sahibi olan işçinin üretimi çoğunlukla kendi ailesiyle birlikte gerçekleştirip, ayrıca bir işçilik ücreti ödememesinden kaynaklanmaktadır.

Bu ekonomik gelişmeler sonucu oluşan fason üretim; "biri diğerine göre ekonomik üstünlüğe sahip iki firma arasında ilişki sonucu küçük firmanın, büyük firma için anlaştıkları türde, miktarda ve kalitede sürekli olacak şekilde üretim yapması ve bu üretimi anlaştıkları tarihte teslim etmesidir" şeklinde tanımlanabilir⁵⁰.

Türkiye'de olduğu gibi dünyanın çoğu ülkesinde üretim, istihdam, toplam işyeri sayısı, yaratılan katma değer gibi ekonominin başlıca göstergeleri içinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin ağırlıklı paya sahip olması, fason üretimin de ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bir yandan fason üretimin, öte yandan ise küçük işletmelerin önemi gün geçtikçe daha çok artmaktadır. Buna paralel olarak toplam işletmeler içindeki fason üretim işletmelerinin sayıları artmakta, istihdam içindeki payları da yükselmektedir. Böylece özelde fason, genelde küçük işletmeler hem büyümeyi sağlamak hem de istihdam yaratmaktadır.

Fason üretimde iki firmanın anlaşması aralarında sürekli bir ilişki olacağı anlamına gelmektedir. Bunun nedeni siparişlerin daha sonra yinelenmesinden kaynaklanmaktadır. Yalnızca bir kerelik siparişi, fason olarak tanımlamak doğru olmaz. Fason çalışan bir firma sözleşmede belirtilen

⁵⁰ İzmir Ticaret Odası, AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü, İZTO Yayın No:106, İzmir, 1996, s.17-20.

türde, miktarda ve kalitede üretim yapmak durumundadır. Ayrıca sözleşmede, üzerinde anlaşılan bir teslim tarihi de söz konusu olabilir. Buna karşılık, "fason veren firma" sözleşmede kararlaştırılan miktarlarda ve zamanlarda ödeme yapmak durumundadır⁵¹.

Fason üretimde, ana firma ile fason üretim yapan uydu firmalar arasındaki teknolojik düzey ve emek verimliliği açısından çok büyük farklar olmaması gerekmektedir. Yoksa, gelişmiş teknoloji kullanan bir firmanın, geri ve emek yoğun teknoloji ile çalışan bir başka firma ile kuracağı fason ilişkisinden kârlı çıkması beklenemez.

Ekonomik bunalım ve sermaye yetersizliği nedeniyle son zamanlara kadar makine parklarını yenileyemediği gibi, yeni teknolojiye de yatırım yapamayan tekstil ve konfeksiyon sanayilerinin, bugüne kadar maliyet düşürücü unsur olarak ucuz işgücünü kullandığı ortadadır. Fason üretim modelinde kadın, çocuk, yabancı işgücü kullanılarak bu maliyeti düşürülmeye çalışılır. Ancak bu konuda da sınıra yaklaşılmış bulunmaktadır. Artık fason üretimin de sanayiye daha ucuz işgücü sağlaması mümkün görünmediğinden, bu noktada sanayiinin teknolojiye yatırımını arttırması gerekmektedir.

Fason üretimin boyutları konusunda, ne Türkiye'de ne de dünyada kesin rakamlar bulunmamaktadır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin ekonomik birimleri, özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde son 10 yıldır küçük işletmeleri ve buna bağlı olarak fason üretime dayalı bir kalkınmayı teşvik etmekte, bunun için büyük bütçeler ayırmaktadır. Genel olarak ABD ve Avrupa'da, dışardan satın alınan veya fason olarak ürettirilen parça oranı %50'lerde, Japonya'da bu oranın %75'lerde olduğu tahmin edilmektedir⁵².

Fason üretimde, üretimin kendisi kadar önemli bir nokta olan organizasyon aşamasındadır. Büyük firmalar onlarca atölye ile işbirliği içinde

⁵¹ İzmir Ticaret Odası, **AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü**, a.g.e., s.21.

⁵² İzmir Ticaret Odası, **AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü**, a.g.e., s.23

çalışmaktadırlar. Bilgisayar, sözü edilen organizasyonun gerçekleştirilmesi için gereklidir. Firmaların her an çıktı alması gerekmekte, yani sürekli işleyen bir programlamanın varlığı söz konusu olmaktadır. Bilgisayarlarla, hangi atölyede kaç tane siparişin olduğu, gelen ve kalite kontrolden geçen sipariş sayısının ne kadar olduğunun hemen bilinmesi gerekir. Ayrıca bu siparişlerin kaç tanesinin reddedildiği, kaç tanesinin bu atölyelere gitmek üzere bekletildiği ve gidiş tarihi gibi bilgilerin elde edilmesi işletmelerde organizasyonun devamlılığının sağlanması bakımından önemlidir.

Bilgisayarda yer alan bu bilgiler fason üretimin gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Aksi takdirde günümüzde fason üretimi gerçekleştirmek zordur. Büyük hacimli üretim söz konusu olduğundan, ayrıca atölyeler arasında ilişki de gerektiğinden, fason üretimin oldukça karışık bir süreç olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca büyük sipariş geldikçe daha fazla atölyeyle çalışmak ve kaliteye daha çok önem vermek zorunlu olmaktadır.

Bu aşamada kullanılan teknoloji ve kalite önemlidir. Büyük firmalar gelişen teknolojiyi kullanmak konusunda oldukça avantajlı durumdadırlar. Konfeksiyon sanayiinde üretim aşamalarına baktığımızda, ilk başlarda teknolojinin yoğun olduğu gözlenmektedir⁵³.

1- Fason Üretimin Olumlu Yönleri

Tekstil ve konfeksiyon sanayii emek-yoğun üretimi ile istihdam bakımından da önemli yere sahiptir. Son yıllarda hızla gelişen teknolojiler, özellikle iplik ve dokuma alt sanayilerinde doğrudan istihdamı azaltmakta beraber, bu sanayilerdeki dolaylı ve doğrudan etkileri nedeniyle, tekstil ve konfeksiyon sanayii istihdamın artmasında önemli rol oynamaktadırlar⁵⁴.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde işgücü maliyeti düşüktür. Kadın ve çocuk işçi kullanılabilmesi, ayrıca toplam çalışanlar içinde vasıflı işçi oranının

⁵³ Robert ROSEN, *İnsan Yönetimi*, Çev. Bulut GÜNDÜZ, Mess Yayınları No:260, İstanbul, 1998, s.34.

⁵⁴ İzmir Ticaret Odası, *AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü*, a.g.e., s.26.

az olması, maliyetin düşük olmasının en önemli unsurlarıdır. Büyük işletmelerde işçiler genellikle sendikalı ve sözleşmeli çalışmaktadırlar. Fason işletmede ise işverenin sigorta primi, gelir vergisi, izin ücreti, kreş, yemek gibi ödemelerden kaçınılmakta, bu nedenle maliyet düşmektedir. Dolayısıyla tekstil ve konfeksiyon gibi emeğin yoğun olduğu sanayilerde üretimde birim maliyet de düşük olmaktadır.

Fason üretimde çalışanlar, yönetenler ve işveren aynı mekanda yer almaktadırlar. Bu arada çoğu kişi aynı işi yapmakta olduğundan, çalışanlar arasında iletişim kolaylığı söz konusudur. Dolayısıyla üretim ve verimlilikte önemli bir etken olan motivasyon daha kolay artırılabilir. Büyük işletmelerde çalışanların sendikalı ve sözleşmeli olarak çalışmalarının yanı sıra, fason üretim yapılan atölyelerde çalışanlar grev yapamaz.

Fason üretimde, genellikle üretimin belli yönleri üzerinde yoğunlaşıldığı için uzmanlaşmaya daha açık bir yapı vardır. Bu uzmanlaşma, fason üretim yapan birçok atölye bulunduğundan, büyük hacimli üretim yapan işletmelerin talep esnekliklerinden olumsuz biçimde etkilenme olasılıklarının da azalmasına yardımcı olacaktır.

Fason üretim atölyelerinin gerek bölgesel, gerekse yurt çapında çok olması, bu üretimin istihdam artırıcı özelliğine bağlı olarak, gelir dağılımını dengeleyici özelliğini de göstermektedir.

2- Fason Üretimin Olumsuz Yönleri

Fason üretim yapan atölyelerde işçilik ücretleri düşüktür. Bu nedenle çalışanların önemli bir kısmı vasıfsızdır. Tüm bunlar, işletmelerde işgücü veriminin düşük olmasına yol açmaktadır⁵⁵.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde fason üretim yapan işletmelerde genellikle finansman sorunu görüldüğünden ve üretimlerini belli ölçüde tu-

⁵⁵ Robert ROSEN, *İnsan Yönetimi*, a.ge., s.41.

tabildiklerinden, fazla büyümemektedirler. Ayrıca fason üretim yapan işletmeler; ekonomik gelişmelere kolay adapte olabilmekle birlikte, olumsuz gelişmelerden de çabuk etkilendiklerinden iflasa sürüklenebilmektedirler. Fason üretimin ülke ekonomisine en olumsuz etkisi kayıtdışı ekonomiyi körüklemesidir.

B- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE ESNEK ÜRETİM

Esneklik; anlamı bir sistemin, yüksek üretim hızlarında bile üretim çeşitliliği sağlayabilmesi, hatlarda kolay değişiklik yapılabilmesi ve sistemin her türlü değişikliğe uyulanabilmesidir. Bir üretim hattında ise üretim hacmi büyük iken esneklik düşüktür. Esnek üretim sistemleri ise esneklik ve üretim hacmi arasındaki optimum dengeyi kurmuştur.

Esnek üretim sistemlerinin dört temel elemanı vardır;

- Bilgisayar sistemi
- İstasyon ve ilgili teçhizatlar
- Malzeme iletim sistemi
- Paletler, bağlama düzenleri, takımlar ve iş gücü.

Esnek üretim sistemi ekipmanları birincil ve ikincil ekipmanlar olarak sınıflandırılabilirler. Birincil ekipmanlar, üretilen iş parçasının yapısında bir değişikliğe yol açan ekipmanlardır. İkincil ekipmanlar ise, bunu başarmak için birincil ekipmanları yardımcı olarak kullanırlar.

Esnek üretim sistemi; gerçek bir orta hacim/orta çeşitlilik sistemidir. Esnekliği ve üretim hacminin yüksekliğini optimum noktada bütünleştirmiştir.

Esnek üretimin kısa ve uzun dönemde sağladığı farklı faydaları vardır. Kısa dönem faydaları;

- Mühendislik değişiklikleri
- İşleme değişiklikleri
- Tezgahların meşgul olması
- Kesici takım hataları

Uzun dönem faydaları;

- Farklı parça karışımları
- Yeni ürünlerin eklenmesi
- Üretim hacmindeki değişiklikler şeklinde sıralanabilir.

Bugün esnek üretim olarak adlandırılan endüstriyel organizasyon biçimi iki kaynaktan türemiş durumdadır. Bunlardan birincisi Japonya'daki "yalın üretim" olarak adlandırılan organizasyon modeli; ikincisi ise, İtalya'daki "esnek uzmanlık" denen, küçük ölçekli işletmelere dayalı sistemdir.⁵⁶

Japonya'da esnekleştirilmesi mümkün olan kitle üretimi yapılmaktadır. İtalya'daki durum ise farklıdır. İşverenler işçilerle uğraşmak yerine üretim aşamalarını taşeronlara vermektedirler. Aynı mekânı paylaşan küçük üretim birimleri, ana sanayiye fason üretim yaparak, İtalya'ya özgü bir esneklik modeli oluşturmaktadır.

Bu modele örnek ünlü Benetton firmasıdır. Benetton, Türkiye dahil çeşitli ülkelerde ve İtalya'da binlerce küçük atölyeye fason üretim yaptırmaktadır. Fakat bugün bu sistemi çalıştırmak, ancak büyük bir bilgisayar ağıyla mümkündür. Örneğin satış yapılır yapılmaz, merkeze bütün bilgiler; örneğin hangi kazağın, hangi bedeninin, hangi renginin satıldığı bildirilir. Tüketicinin tercihleri ve satış merkezindeki stok durumu anında tespit edilip, derhal üretime geçilir.

Bir esnek üretim modeli olarak, fason üretimin yaygın olarak kullanılan "esnek üretim" den temel farkı, esnek üretimin büyük işletmeler içindeki bir organizasyon biçimi iken fason üretimin küçük atölye üretimine dayanmasından kaynaklanmaktadır, ikinci önemli fark ise teknolojinin bu iki sistemdeki yeridir.

⁵⁶ İzmir Ticaret Odası, AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü, a.g.e., s.28.

Esnek üretimde teknoloji yaşamsal bir önem taşımaktadır. Zira, esnek üretim bu teknolojik gelişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık fason üretimde, yüksek teknoloji ayırt edici bir rol oynamaz. Fason üretimin, mutlaka emek-yoğun ya da teknoloji-yoğun bir üretim modeli olması zaten gerekmemektedir. Sanayilerde bazı üretim aşamaları sermaye/teknoloji - yoğun, bazı aşamalar ise emek-yoğun olabilir. Örneğin konfeksiyon sanayiinin tasarım ve biçki aşamaları teknoloji yoğun iken; dikim, emek-yoğun bir biçimde gerçekleşmektedir.

VI- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE ÇEVRE FAKTÖRÜ- EKOTEKSTİL

1995 yılında oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü'nün günümüzde üzerinde önemle durduğu iki konu çevre dumpingi ve sosyal dumpingdir. Sosyal dumping özellikle işgücünün çalışma koşulları ile ilgili konular üzerinde yoğunlaşmaktadır⁵⁷. Özellikle işgücünün yoğun olarak kullanıldığı sektörlerde; işgücünün uygun çalışma ve ücret düzeyinde çalıştırılmaması ülkelerin maliyet avantajı sağlamasına neden olur. Buda uluslararası piyasada haksız rekabetin oluşması sonucunu doğurur.

1980'li yıllarda dünya genelinde çevrenin korunmasına yönelik hareketlerin etkinlik kazanması, çevre dostu ürünlere olan talebin artmasına yol açmıştır. Birçok ülkede tüketiciler çevre sağlığını ciddi olarak dikkate almaya başlamışlardır. Günümüzde çevrenin korunması konusunda bilinçlenen tüketiciler, tüketim malları alımında, gıda ürünlerinden giysiye kadar çevre dostu olan ve doğal şartlarda üretilen ekolojik ürünler satın almaya yönelmektedirler⁵⁸.

Özellikle GATT ve onun dayandığı ilkeler, çevreci gruplar tarafından eleştirilmiştir. Serbest ticaretin getirdiği yoğun rekabet ve maliyeti düşürme girişimleri, üreticilerin aşırı kaynak kullanmalarına neden olabilir ve dolayısıyla çevre konusunda daha düşük standartlar benimsemesine yol açabilir.

⁵⁷ Nicholas HOPKINSON, "Completing the GATT Uruguay Round: Renewed Multilateralism or A World of Regional Trading Blocs?" , Wilton Park Paper 61, London. 1992, s. 25-28.

⁵⁸ İTKİB, "Türkiye'nin Petrolü Pamuk", Hedef, Sayı:21, Ağustos 1995, s.28.

GATT, bir malın nasıl üretildiğine bakılarak, ithalatının kısıtlanmasına izin vermez. Oysa bazı malların üretimi doğal çevreyi bozucu yöntemlerle yapılmakta olabilir.

GATT, çevre koruma standartları yüksek olan ülkelerin, düşük çevre standardına sahip olan ülkelere yaptıkları ithalat üzerine özel bir vergi koymalarına karşıdır. Aynı zamanda arzı tükenmekte olan doğal kaynakları korumak üzere, bu kaynakların yoğun biçimde kullanılan malların ihracını engelleyen kısıtlamalar konulmasını da onaylamaz.

Tüm bu tartışmalar sonucu 1994 yılında Uruguay'da yapılan görüşmeler sonucu Çevre Dampingi kabul edilmiş, ancak ülke çıkarları arasındaki derin çelişki nedeniyle ortak bir karar alınamamıştır.

Ekolojik ürün talebindeki bu gelişme tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerine de yansımış, özellikle son yıllarda bu ürünlerin üretiminde kullanılan boya maddelerinin ve kimyasalların tüketicilerde alerjik reaksiyonlara yol açması nedeniyle, insan sağlığına karşı duyarlı ve çevreye zarar vermeksizin üretilen ürünlere karşı talepte bir artış olmuştur.

Çağımızda çevre konusunda gösterilen duyarlılık, tekstil ürünlerine de ekolojik açıdan bakılmasına neden olmakta ve medya tarafından da desteklenmektedir. Bu yaklaşım sonucu tekstil ve konfeksiyon sanayii üreticilerinin, ürünlerini yüksek konsantrasyonlu zararlı maddelerden kaçınacak şekilde üretmek için büyük çaba göstermeleri gerekmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinde ekoloji genellikle üç biçimde ortaya çıkmaktadır.

A- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE ÜRETİM EKOLOJİSİ

Üretim Ekolojisi; tekstil ürünlerinin üretim aşamasında çevreye aktarılan ve insan sağlığına zararlı maddeler için gerekli önlemlerin alınması, ayrıca atıklarla ilgili uygun şartların sağlanması ve gürültünün kontrol altına

alınması gibi konuları içermektedir. Pamuk ipliği üretiminden başlayarak giysi haline gelinceye kadar olan tüm üretim safhalarında çevreye ve insanlara zarar verilmemesi,⁵⁹ hammadde ve enerji yönetimi ve tasarrufu, çevresel kazaların önlenmesi üretim ekolojisinin inceleme alanına girmektedir.

B - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE İNSAN EKOLOJİSİ

İnsan Ekolojisi; tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin üretim ve tüketim aşamasında, insanlara deriyle temas ve solunum yoluyla hiçbir şekilde zarar vermemesidir⁶⁰. Tüketicinin kullandığı tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinde insan sağlığına zararlı herhangi bir maddenin bulunup bulunmadığı, bu maddelerin hangi miktarlarda ürünler üzerinde yer aldığı ve bunların insan sağlığına ne tür zararlarının olduğu gibi konular insan ekolojisi tarafından ele alınmaktadır. Özellikle son yıllarda tüketicilerde bazı kimyasal maddelere ve metal iyonlarına karşı görülen alerjik reaksiyonlardaki artış, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin bu açıdan ele alınmasını gerektirmiştir.

C- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE, KULLANILMIŞ TEKSTİL ÜRÜNLERİNİN GİDERİLMESİ İLE İLGİLİ EKOLOJİ

Bu yaklaşım, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin yeniden kullanımı, yani çevreye zarar vermeyen yöntemlerle parçalanarak ya da hava kirliliğine yol açmadan güvenli şekilde ısı uygulama yöntemiyle yakılarak, çevre dostu (ekolojik) atıkların elde edilmesini kapsamaktadır⁶¹. Söz konusu atıklar kapsamına yalnızca kullanılmış tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin bu açıdan ekolojik anlamda ele alınmasını gerektirmiştir.

Dünya üzerinde yaşayan milyarlarca insanın her yıl eskitmekte oldukları tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri dikkate alındığında, bu atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeksizin giderilmesinin boyutları

⁵⁹ Nur GER, 2000'li Yıllarda Dünya Hazır giyim Ticareti ve Türk Hazır Giyim Sanayine Fütüristik Bir Yaklaşım, TGSD, İstanbul, 1995, s.17.

⁶⁰ Robert ROSEN, İnsan Yönetimi, a.g.e., s.38.

⁶¹ Ertuğ Yaşar, Türkiye- AT Gümrük Birliği'nin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Üzerine Etkileri, İTKİB, İstanbul, 1993, s.14.

ve önemi ortaya çıkmaktadır. Gerek üretim, gerekse insan ekolojisi ve atıkların giderilmesi ile ilgili ekolojik yaklaşımlar incelendiğinde, hepsinin ortak amacının çevre ve insan sağlığına duyarlı ürünlerin üretimi olduğu gözlenmektedir.

VII- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tekstil ve konfeksiyon sanayii dünya ticaret hacmi içinde hem nihai mal, hem de kullandığı hammaddelerin üretimi ve yarattığı katma değer açısından önemli bir paya sahiptir. Özellikle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin en önemli girdisi . konumunda bulunan pamuk üretimi ve verimindeki değişimler; bu sanayi dalının üretim miktarı ve ticareti üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Pakistan, Hindistan, Çin ve Türkiye gibi pamuk üretim ve veriminde önemli paya sahip ülkelerin, aynı zamanda tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimi içinde de etkin bir rol üstlendiği görülmektedir.

1980 yılından itibaren dünya ticareti içindeki payı artan tekstil ve konfeksiyon sanayii; 1997 yılında en yüksek değere ulaşmış, ancak yaşanan Asya Krizi sonucu;1999 yılından sonra, dünya fiyatlarındaki düşüşünde etkisiyle, bir gerileme yaşamıştır.

Ekonomik kalkınma sürecinde, emek-yoğun tekniğinin kullanılmasından dolayı, gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan tekstil ve konfeksiyon sanayii; teknolojik gelişmeyle birlikte farklı üretim tekniklerinin oluşmasını da olanak sağlamıştır. Özellikle işgücü maliyetinin yüksek olduğu sanayileşmiş ülkeler, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde fason üretime geçerek, daha düşük işçilik ücretlerinin bulunduğu gelişmekte olan ülkelere üretimlerini yönlendirmiştir.

GATT anlaşması çerçevesinde dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik çabalar sürerken, tekstil ve konfeksiyon sanayii ticareti sürekli olarak kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Bu kısıtlamalara rağmen; tekstil ve konfeksiyon sanayii gelişmiş be gelişmekte olan ülkelerin dünya ticareti ile önemli bir bağına oluşturmaya devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN GENEL YAPISI, REKABET GÜCÜ VE TEMEL SORUNLARI

Tekstil ve konfeksiyon sanayii, tekstil, deri ve plastik ürünleri olarak, gerek giyim gerekse kullanım amacına yönelik çeşitli hazır eşyaların yapımını konu alan geniş bir sanayi dalıdır. Diğer yandan gerek uluslararası ticarete gerekse çeşitli ülkelerin kalkınma planlaması çalışmaları çerçevesinde tüm tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri üretim ve pazarlama etkinlikleri dokuma-giyim sektörü başlığı altında incelenmektedir. Bunun bir nedeni bu sanayi dalının emek yoğun olması ve bu nedenle çok sayıda işçi çalıştırması, diğer nedeni tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin az ya da orta derecede dayanıklı günlük tüketim malları oluşlarıdır. Diğer yandan tekstil ve konfeksiyon sanayii işletmelerinin büyük işletmeler olduğu söylenemez. 3-4 kişinin çalıştığı küçük atölyeler yanında işçi sayısı 2500'ü geçen büyük işletmeler de vardır.

Konfeksiyon üretiminin özellikleri;

- a) Üretim özellikleri,
- b) Ürün tipi,
- c) Ürünün kullanım alanı,
- d) Ürünün yapımında kullanılan malzeme cinsi,
- e) Teknoloji,
- f) İşçinin çalışma biçimi,
- g) Üretimin organizasyonu,
- h) Stoklama ve dağıtım tipi,
- i) Pazarlama biçimi,

olarak sıralayabileceğimiz çeşitli yönleriyle incelenerek belirlenebilir.

Bu özelliklerden hareket ederek bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlara varılabilir.

- a) Konfeksiyon üretimi bir parça üretimidir.
- b) Ürün bir tekstil ya da deri eşya, ya da giysidir.

- c) Ürünün kullanım alanına göre nitelikleri değişir.
- d) Kullanılan malzeme, deri, yünlü, pamuklu, ipekli, rayon kumaş ya da dokuma ve örme kumaş gibi çeşitli kategorilerde ele alınabilir.
- e) Teknoloji konfeksiyon üretiminin çeşitli aşamalarını içeren temel işlemlerle bu işlemlerin uygulanmasında kullanılan makine araç ve tesis özelliklerinden oluşur.

Dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii ticareti içinde Türkiye'nin yerinin belirlenmeye çalışıldığı birinci bölümden sonra, bu bölümde; Türkiye'de tekstil ve konfeksiyon sanayiinin genel yapısı, maliyet unsurları, uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve bu sanayi dalının temel sorunları değerlendirilecektir.

I- TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ

Tekstil sanayiinin temel işlevi konfeksiyon ve hazır giyim sanayiinin hammaddesini oluşturan kumaş üretiminde yoğunlaşmaktadır. Geniş anlamda ise, büro ve konutlarda iç döşemelerde kullanılan kumaş ile endüstriyel kumaşlar anlaşılır. Bunun yanı sıra dikiş iplikleri ve kablolar ile bunların hammaddesi durumundaki liflerin üretimi de, tekstil sanayiinin konuları arasında yer almaktadır⁶².

Geniş bir tarihi geçmişe sahip bulunan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ilk kez Anadolu topraklarına gelişi, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra pamuklu dokumacılık şeklinde olmuştur. Anadolu pamuklu dokuma ürünlerinin en büyük iki pazarı, Anadolu'da yaşayan halk ve Anadolu'dan geçen ticaret kervanları olmuştur⁶³.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde sermaye birikiminin sanayileşme sürecine zemin hazırlayacak bir düzeye ulaşamaması, teknik bilgi düzeyinin

⁶²Aslıhan ÖZGÜN, **Tekstil ve Konfeksiyon İhtisas Merkezi Fizibilite Etüdü**, KOSGEB, İzmir, 1994, s.1.

⁶³Ertuğ TAŞAR, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii**, İTKİB, İstanbul, 1994, s.38.

sınırlı olması, Osmanlı' da Sanayileşmenin Devlet öncülüğünde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Sarayın ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak Devlet tarafından kurulan ve özellikle dokuma ve deri sektörlerinde yoğunlaşan Feshane (Defterdar), Basmahane (Bakırköy), Hereke ve Beykoz Fabrikaları doğrudan doğruya birer Kamu İşletmesi olarak faaliyet göstermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sanayi kollarından biri olan dokumacılığın durumu, 1915 yılında gerçekleştirilen sanayi sayımı ile belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Tablo-17 'de görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu, 1915 yılında, kendi iç tüketiminin yalnızca % 9,5'ini ulusal üretim ile karşılayabilmekte, geriye kalan % 90,5'lik iç talep ise ithalat ile karşılayabilmektedir.

Tablo-17 : Yerli Dokuma Üretiminin Toplam Tüketim İçindeki Payı (1915)

ÜRÜN	% PAY
Yün İpliği	82,5
Yünlü Dokuma	41,3
Pamuk İpliği	20,6
Pamuklu Dokuma	9,5

Kaynak : Ertuğ TAŞAR, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi, İTKİB, İstanbul, 1994, s.44

1922 yılında ülkedeki toplam 32.721 işyerinin, % 62,3'ü dokumacılık üzerine çalışıyordu. Bu işyerlerinde çalıştırılan toplam 75.411 işçinin ise 35.316'sı yani % 46,83'ü dokumacılık alanında istihdam ediliyordu. İşyeri başına düşen işçi sayısı ise yalnızca 1,76 idi. Dokumacılık 1920'li yıllarda küçük üretim birimlerinde yürütülüyordu. Türkiye bu yılların başında, kendi pamuklu dokuma gereksiniminin yalnızca % 10'unu karşılayabiliyordu. Bu yıllarda kurulu iğ kapasitesinin toplam 82.044 adet olduğu bilinmektedir. Bu kapasitenin ancak % 83'ü çalışır durumdaydı. Cumhuriyetin ilk döneminde genç Türk Devleti, beş tanesi yabancılara ve azınlıklara ait olmak üzere,

toplam sekiz pamuk ipliği ve pamuklu dokuma fabrikası devraldı. Bu fabrikalar Türkiye’de Pamuk ipliği ve Pamuklu Mensucat Sanayi Odaları Birliğinin 1958 yılındaki kayıtlarına göre Mavroti, Tirpani, Milli Mensucat, Rasim Bey, İzmir Pamuk imalatı, Bakırköy Bez Fabrikası ve Yedikule İplik Fabrikası idi.

Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye’de dokumacılığın desteklenmesi 1923 İzmir İktisat Kongresi’ne kadar uzanmaktadır. Ancak, o dönemde üretim ve kapasite yetersizliği nedeniyle, pamuk ihraç edilip, tekstil ürünleri ithalatı yapılmaktaydı. İlk defa 1930’ larda kendi iç tüketimimizi kendi üretimimiz ile karşılayabilmek amacıyla, Sümerbank öncülüğünde el dokumacılığının geliştiği Kayseri, Malatya ve Nazilli yörelerinde dokuma fabrikaları kurulmuştur⁶⁴.

1945 yılına kadar özel sanayi tarafından dokuma sanayiinde büyük ölçekli fabrika kurulamamıştır. 1950’li yıllardan sonra özel sanayiinin teşvik edilmesiyle özellikle Çukurova’da çok sayıda fabrika faaliyete başlamıştır. 1952 yılında özel sanayiinin pamuklu dokuma kapasitesi kurulu kapasitenin % 38’ine ulaşmış, 1953 yılında ise, özel sanayiinin imalatı ilk defa Sümerbank’ın imalatını geçmiştir. Yünlü dokumada ise, üretim değerleri bakımından iplikte 1952’ de, dokumada 1958’ de özel sanayi Sümerbank’ın üretimin aşmıştır⁶⁵.

Ülkemizin ilk kurulan sanayi kollarından biri olan tekstil ve konfeksiyon sanayi özellikle 1967 yılından sonra uygulamaya konulan teşvik politikalarının etkisiyle önemli gelişmeler kaydetmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tekstil ve konfeksiyon sanayiinde ithalatçı konumundaki ülkemiz, 1950 yılı itibariyle tekstil sanayiinde, 1970 yılından sonrada konfeksiyon sanayiinde ihracatçı konumuna gelmiştir. 1980 yılına kadar öncelikle iç pazar ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak gelişen sanayi; 1980’den sonra uygulanan ihracata yönelik büyüme politikalarının ve ihracat teşviklerinin de etkisi ile

⁶⁴ Çiğdem KILIÇKAYA, “Tekstil Sanayiinin Yapısı ve Türkiye’de Tekstil Sanayii” , Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 16, Mart 1993, s.62.

⁶⁵ DPT, Türkiye-AET Arasındaki Dış Ticaret İlişkileri Çerçevesinde Tekstil Ticareti ve Bu Sanayide AET ile Ortaya Çıkan Sorunlar, Yayın No: 1869, Ankara, 1983, s. 44-46.

önemli gelişmeler göstermiş ve dış pazara yönelmiştir. Özellikle 1995 yılından itibaren bu sanayiine yönelik yatırımlarda önemli artışlar kaydedilmiştir. 1995-1997 yıllarında Türkiye, tekstil sanayiine en fazla yatırım yapan ülkeler arasında ilk sırada yer almıştır. Bunun sonucunda, sanayide yoğun modernizasyon ve yeni yatırımlar gerçekleşmiş ve kapasitede önemli gelişmeler sağlanmıştır.

A- TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜRETİMİNİN ÖNEMİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii, yarattığı katma değer, ihracat ve yatırımlarda sergilediği olumlu performans, yarattığı istihdam ile ülke ekonomisine katkıda bulunan önemli sanayi dalıdır. Türkiye ekonomisinin köklü yapısal değişimleri gerçekleştirdiği 1980 yılından günümüze kadar çok hızlı bir gelişme göstererek; ülkenin en önemli sanayi dalı konumuna gelen tekstil ve konfeksiyon sanayii, ürün tasarımı ve geliştirme işletmelerinin dışında, fason üretimin de yoğunlaştığı bir yapı ortaya koymaktadır⁶⁶. Türkiye'nin iç ve dış ticaretinde lokomotif sanayi konumuna gelen tekstil ve konfeksiyon sanayiinde üretim; pamuk, pamuk ipliği, yün, tiftik, dokuma ve konfeksiyon üretimi olmak üzere incelenebilir.

1- Pamuk Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticareti

Tekstil ve konfeksiyon sanayii üretiminin temel kaynağını pamuk üretimi oluşturmaktadır. Dünya pamuk üretiminin % 82'sini Türkiye, ABD, Çin, Özbekistan, Hindistan, Pakistan ve Brezilya karşılamaktadır. Türkiye'nin son yıllarda pamuk üretimini verimliliğindeki artış dünya ortalamasının üzerindedir.

Ülkemizin elverişli iklime sahip olması, pamuk üretiminin önemini ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye'de pamuk ekim alanları uzun dönemde çok az büyüme göstermiştir. Pamuk ekimi yapılan alanların diğer sulu tarıma yönelik ürünlerin üretimi içinde elverişli olması, pamukta rekoltenin iklim

⁶⁶ Türker ARSLAN, " Türk Hazır Giyim Sanayi", Tekstil İşveren, Sayı: 184, Şubat 1995, s.12.

koşullarına bağlılığı ve belirlenen kütlü pamuk fiyatlarının düşük olarak gerçekleştiği yıllarda ekim alanlarının daralması, Türkiye’de pamuk üretiminin yıldan yıla farklılık göstermesine neden olmaktadır⁶⁷. Dünya pamuk ekim alanlarının %1.8’i Türkiye’de bulunmaktadır. Türkiye, yaklaşık ortalama 700 bin hektar ekim alanında, yıllık olarak 650 bin ton prese pamuk üretiminde bulunmakta, ayrıca İzmir yöresinde dünyanın en nitelikli pamukları da yetişmektedir. Bu üretim potansiyeli ile Türkiye, Akdeniz ülkeleri içinde AB’nin pamuk üreticisi ülkesi Yunanistan’dan dört kat daha fazla üretimiyle Avrupa’da birinci sırada yer almaktadır⁶⁸.

Tablo- 18 : Türkiye’de Pamuk Üretimi ve Verimi (Hektar)

YIL	EKİLİ ALAN (Hektar)	ÜRETİM (Ton)	VERİM (Kg/Hektar)
1987	585.800	536.786	916
1988	740.000	650.000	878
1989	725.000	617.000	851
1990	641.253	654.600	1.021
1991	598.620	559.426	935
1992	637.478	573.706	900
1993	567.852	602.238	1.061
1994	581.491	628.286	1.080
1995	756.694	851.487	1.125
1996	706.293	784.047	1.054
1997	719.100	837.915	1.165
1998	755.600	881.859	1.165
1999	719.000	864.600	1.100
2000	654.000	719.298	1.345
2001*	689.000	879.940	1.308

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası, 1998, 1999, 2000, 2001 yılları İktisadi Raporlarından düzenlenmiştir. (* Tahmini rakamlardır.)

Türkiye pamuk üretimi ekim alanlarının 2000 yılı rakamları dikkate alınarak bölgelere göre dağılımına bakıldığında , toplam 654 bin hektarlık alanın %17’sinin Çukurova Bölgesi, %49’unun Güneydoğu Anadolu Bölgesi, %32’sinin Ege Bölgesi, %2’sinin ise Antalya Bölgesi tarafından paylaşıldığı

⁶⁷ Hülya ÖZDEMİR, GATT Sistemi Kapsamında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi, İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 31, İzmir, 1997. s.50.

⁶⁸ İzmir Ticaret Borsası ,2001 İktisadi Raporu, Yayın No: 75, İzmir, 2002, s.33,

görülmektedir. Yine 2000 yılının rakamlarına göre toplam 719.300 tonluk üretimin %17'sini Çukurova Bölgesi, %51'ini Güneydoğu Anadolu Bölgesi, %31'ini Ege Bölgesi ve %1'ini ise Antalya Bölgesi karşılamaktadır.

Tablo- 19: Türkiye Pamuk Üretimine Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	1997		1998		1999		2000	
	1000 Ha	1000 Ton	1000 Ha	1000 Ton	1000 Ha	1000 Ton	1000 Ha	1000 Ton
Çukurova	171.4	201.4	177.6	197.6	130.6	143.0	115.7	152.9
G. Doğu	266.6	309.1	309.1	367.8	331.5	415.0	326.2	442.3
Ege	263.7	307.3	251.8	285.2	245.2	284.0	212.4	267.0
Antalya	17.0	20.0	17.0	20.2	19.0	22.6	12.7	14.0
TOPLAM	719.1	837.9	755.6	881.8	719.0	864.6	654.0	719.3

Kaynak :TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, **Türkiye'de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler**, İstanbul, Ağustos 2001, s.13.

GAP, yaklaşık 3.2 milyon hektarlık tarıma elverişli alanı kaplamakta ve Dünyada sayılı entegre bölgesel kalkınma projeleri arasında yer almaktadır. GAP'ın tamamlanması ile 1.7 milyon hektar alan DSİ tarafından sulamaya açıldığında, Türkiye'nin tarımsal üretiminde nicelik ve nitelik olarak büyük katkılarda bulunacak bu projenin, Bölgeye ve Ülkeye olan katkısının önceden tahmin edilmesi önem taşımaktadır.

GAP Bölgesi Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık dörtte birini karşılamakta iken sulamaların başladığı 1995 ve takip eden yıllarda pamuk ekim alanlarında ve üretimde önemli bir artış meydana gelmiştir. 1996 yılında GAP, Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık üçte birini karşılamıştır.

1992 yılında GAP Bölgesi'nde yaptırılan "Tarım Ürünleri Pazarlaması ve Bitki Deseni Planlaması Çalışması" çerçevesinde 2010 yılında Bölgede 1.7 milyon hektar alanın aşamalı olarak sulamaya açıldığında; Bölgede üretilecek pamuk miktarı yaklaşık 400.000 ton (1.180.300 ton kütlü) olarak tahmin edilmektedir. Bu durumda Türkiye genelinde üretilecek pamuğun üçte biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden sağlanacağı, Türkiye ve GAP Bölgesinde

toplam üretilmesi tahmin edilen 1.100.000 ton (3.220.100 ton kütlü) pamuğun yaklaşık 250.000 (700.000 ton kütlü) tonu da ihraç edileceği beklenmektedir⁶⁹.

Diğer taraftan GAP kapsamındaki Şanlıurfa T-1 tüneline 11 Nisan 1995 tarihinde Harran Ovasına su verilmesiyle 30.000 hektarlık bir tarım alanının sulamaya açılması ve sulama ve enerji amaçlı 13 projenin tamamlanarak uygulamaya geçirilmesi sonucu 2005-2010 yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 3.178.853 hektarlık ekili alanının yaklaşık % 53'ü sulama olanağına kavuşmuştur.

Tablo- 20: GAP'ın Devreye Girmesiyle Türkiye Pamuk Üretim Tahmini

BÖLGELER	1994			2005		
	1000 Ha	1000 Ton	Verim(Kg/Ha)	1000 Ha	1000 Ton	Verim(Kg/Ha)
Çukurova	169.8	178.5	1.053	180	170	944
G. Doğu	160.4	168.6	1.051	470	493	1049
Ege	235.3	265.2	1.127	260	283	1088
Antalya	16.0	19.7	1.231	25	28	1120
TOPLAM	581.5	876.4	1.087	935	974	1042

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası, **1995 YILI İktisadi Raporu**, Yayın No:59, İzmir, 1996, s.4.

Türkiye'de pamuk üretim maliyeti, emek yoğun üretim yapan Meksika ve Pakistan'ın üretim maliyetine yakın düzeyde olmakla beraber, ABD'den yaklaşık %45 oranında yüksektir. Aynı zamanda zirai mücadele ilaçlarının yoğun kullanımı da tabloda açıklıkla gözlenebilmektedir. Maliyet farkında göze çarpan bir diğer unsur işçilik ücretleri olup, ABD işçilik ücretlerinden on kat yüksektir.

Pamuk maliyetleri, pamuk yetiştiriciliğinin yaygın olduğu illerden alınan tahmini pamuk maliyetlerine ilişkin bölgesel verilerin değerlendirilmesiyle hesaplanmaktadır. Bu hesaplamada;

⁶⁹ D.İ.E, **GAP İl İstatistikleri**, 1950-1996, Ankara, 1996, s. 12.

- *Tarla kirası,
- * Girdi bedelleri (gübre, tohum, su, ilaç.....vb),
- *Toprak işleme (sonbahar, kış, ilkbahar, çapalamalar ve seyreltmeler.....vb.),
- * İşçilik ücretleri(ekim, çapalama, ark açma, sulama, gübreleme, mücadele, hasat, çuvallama, taşıma....vb.),
- * Pazara taşıma ve pazarlama giderleri,
- * Genel idare giderleri (toplam giderlerin %3'ü),
- * Masrafların normal faizi gibi unsurlar değerlendirilmeye alınmaktadır.

Tablo- 21: Türkiye ve Bazı Ülkelerde Pamuk Üretim Maliyetleri (US/da)

HARCAMA KALEMLERİ	Meksika	Pakistan	Peru	ABD	Türkiye
İşçilik (ekim, bakım, hasat)	24,5	16,1	25,6	3,1	29,2
Makine, Enerji, Ekipman	7,2	-	-	-	2,5
Tohumluk	1,8	0,7	0,9	1,6	1,2
Gübre	4,6	8,3	7,6	6,8	8,5
Mücadele İlaçları	4,9	18,1	2,6	7,6	11,6
Sulama	5,8	1,0	3,3	0,2	2,3
Çırçır, balya, nakil	8,3	5,3	6,7	8,2	8,0
Kira	3,9	7,7	0,6	7,5	2,3
Vergi ve Gümrük	4,7	12,0	-	1,2	-
Diğer masraflar	4,7	12,7	10,1	22,6	4,2
Toplam Masraf	70,4	81,9	57,4	58,8	74,1

Kaynak: TMMOB/TZMO Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildirisi, 2000.

Ülkemiz son yıllarda özellikle iplik, dokuma ve konfeksiyon sanayiinde gerçekleştirdiği yatırım hamlesi sonucunda dünya pamuk üretim ve dış ticaretinden aldığı pay itibari ile ilk sıralarda yer almaya başlamıştır. Artan yatırım ve ihracata bağlı olarak 1980 yılında 293 bin ton olan toplam tüketimin 2000 sezonu sonuna kadar geçen süre içerisinde % 392 artarak 1150 bin tona yükselmiştir. Türkiye pamuk tüketiminde dikkat çeken önemli bir konu

tüketim artışının, dönem sonu stok artışından fazla olması nedeni ile stok/tüketim oranının yıllar itibari ile bir azalış göstermesidir⁷⁰.

Tablo 22 : Türkiye Pamuk Tüketim Durumu(LİF)

DÖNEMLER	TÜKETİM (Ton)
1997	1,150,000
1998	1,000,000
1999	1,231,000
2000	1,150,000
2001 *	1,230,000

Kaynak: Pamuk Danışma Kurulu Toplantı Raporu
(* Tahmin

1980 yılından sonra tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ihracata yönelmesi pamuğa olan talebi artırmıştır. Pamuk üretiminin yurtiçi talebi karşılamaya yetmemesi nedeniyle 1993 yılından sonra ihracat önemli ölçüde düşüş kaydetmiştir. 1993 yılında 108 bin ton olarak gerçekleşen pamuk ihracatı, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle bin tona kadar gerilemiş, daha sonraki yıllarda ihracat ortalama 40 bin ton civarında gerçekleşmiştir.

⁷⁰ <http://www.sanayi.gov.tr>, Pamuk Raporu, 2002.

Tablo- 23: Türkiye Pamuk İhracatı ve İthalatı

YILLAR	İHRACAT (Ton)	DEĞİŞİM (%)	İTHALAT (Ton)	DEĞİŞİM (%)
1991	4.096	-	92	-
1992	58.099	1318,4	234	154,3
1993	108.678	87,1	118	-49,6
1994	999	-99,1	236	100,0
1995	58.465	5752,4	113	-52,1
1996	42.084	-28	332	193,8
1997	22.659	-46,2	399	20,2
1998	85.534	277,5	238	-40,4
1999	44.408	-48,1	525	120,6
2000	21.000	52,7	320	-39,0
2001	22.000	4,8	461	44,1

Kaynak : Pamuk Danışma Grubu Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları.

- Pamuk Danışma Grubu Toplantı Tutanaqları

- İzmir Ticaret Borsası 2001 İktisadi Raporu, Yayın No: 75, İzmir, 2002, s.34-35.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türkiye pamuk ithalatı 1992 yılından itibaren hızla artmaya başlamıştır. Türkiye pamuk ithalatındaki artışın nedenleri:

- Dünya pamuk fiyatlarındaki düşüş,
- Yurtiçi pamuk talebinin karşılanamaması,
- ABD'den uzun vadeli ve düşük faizli krediler karşılığında pamuk ithal etme imkanının bulunması,

şeklinde sıralanabilir.

Türkiye pamuk ithalatı, ülkeler itibariyle incelendiğinde toplam ithalatın % 41'inin ABD'ye yapıldığı görülmektedir. ABD'den sonra en fazla pamuk ithalatı Yunanistan'dan yapılmaktadır. 2001 yılı itibariyle toplam pamuk ithalatımız içinde Yunanistan'ın payı % 25.8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo- 24: Ülkeler İtibariyle Türkiye Pamuk İthalatı (000 Ton)

ÜLKELER	2001			
	Miktar (Ton)	Değer (000\$)	PAY (%)	Sıralama
ABD	186,412	206,090	41,0	1
Yunanistan	117,210	109,938	25,8	2
Suriye	36,631	36,930	8,1	3
Türkmenistan	33,006	38,335	7,3	4
Azerbaycan	10,430	10,148	2,3	5
Brezilya	8,769	10,540	1,9	6
Benin	8,504	11,448	1,9	7
Mısır	6,331	15,398	1,4	8
Pakistan	6,221	7,178	1,4	9
Arjantin	5,023	6,216	1,1	10
İsrail	3,892	5,954	0,9	11
Paraguay	3,562	4,639	0,8	12
Fildişi Sahili	2,851	3,728	0,6	13
Diğer	25,317	30,759	5,6	14
TOPLAM	454,159	497,301	100	

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Ticaret borsalarında pamuk fiyatları, arz-talep dengesi dikkate alınarak, hazır peşin işlemlere göre oluşmaktadır. Borsalarda genel olarak Lif Pamuk (1 Kg lif pamuk = 2,64 Kg kütlü pamuk) işlem görmektedir. Fiyat farklılıkları dış borsa fiyatlarının takip edilmesi ve döviz kurlarındaki değişimlerin yansımalarıyla meydana gelmektedir. Ancak son dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerin ve üretimi ve ticareti elinde bulunduran ülkelerin üretim miktarı ve stok miktarındaki artışa rağmen ithalat ve ihracatın azalması iç ve dış borsa fiyatlarında dalgalamalara neden olmuştur.

Ege Bölgesi ve Antalya yöresi pamukları yoğun olarak İzmir Ticaret Borsası, Güneydoğu Anadolu ve Çukurova Bölgesi pamukları yoğun olarak Adana Borsasında işlem görmektedir. Aynı zamanda, İzmir Standart-I Beyaz ve Adana Standart-I Beyaz pamuğu Liverpool Borsasında işlem görmektedir.

Tablo 25 : Türkiye'de Pamuğun Yurtiçi Borsa Fiyatları (TL/Kg)

TARİH	İZMİR BORSASI EGE ST-I	ADANA BORSASI ÇUKUROVA ST-I	ADANA BORSASI Ege Tipi B. ST-I
1997			
Ocak	215 866	191 110	*
Mayıs	261 521	227 549	248 000
Eylül	318 935	269 976	*
Aralık	345 788	291 992	*
1998			
Ocak	371 216	323 000	*
Mayıs	443 239	349 634	*
Eylül	510 738	356 583	*
Aralık	398 130	320 000	*
2000			
Kasım	1 028 810	870 000	*
2001			
Kasım	1 529 122	1 085 233	1 400 000

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası ve Adana Ticaret Borsası Aylık Bültenleri (1997-2001)

(*) Peşin İşlem gerçekleşmediği için bu konuda veri bulunmamaktadır.

İç fiyatlarda gözlenen mevsimsel dalgalanmalar önceki yıllarda dünya fiyatları ile uyum içinde bulunmaktaydı. Yakın dönemde iç pazar pamuk fiyatlarının dünya fiyatları seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Ülkemizde hızla gelişen tekstil ve konfeksiyon sanayiine paralel olarak tüketimin hızla artması, üretimin artırılmasının zorunlu olmasını ortaya koymuş ve pamuk 1998 yılından itibaren kilogram başına verilen primle desteklenmeye başlanmıştır. Ancak 1998 yılında 195.000 TL + 10 cent/kg olarak belirlenen prim miktarı yıldan yıla azaltılarak 2002 yılında 85.000 TL/Kg olarak verilmiştir⁷¹.

1999 yılında prim sistemime devam edilmiştir. Ege ve Akdeniz pamuğu için 230.000 TL , Çukurova pamuğunda ise 205.000 TL alım fiyatı açıklanmış ayrıca kilogram başına 12 cent prim ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Tariş ortaklarına, Tariş'e teslim edilen pamuk için, kiloda 20.000 TL ek

⁷¹ www.tzob.org.tr , Pamuk Çalışma Grubu Raporu , Ağustos, 2003.

fiyat vermiştir. 2000 yılında da prim sistemi uygulanmış, kilogram başına 9 cent prim ödemesi yapılmıştır. Birlikler pamuk alım fiyatlarını kendileri belirlemiştir. Ege Pamuğu için kilogram başına Tariş 400.000 TL., Antbirlik Antalya pamuğu için 390.000 TL., Çukobirlik ise Çukurova pamuğu için 400.000 TL alım fiyatı belirlemiştir. 2001 yılında da kilogram başına 70,000 TL prim ödemesi yapılmıştır. Birlikler pamuk alım fiyatlarını kendileri belirlemiştir. Ege Pamuğu için kilogram başına Tariş 680,000 TL., Antbirlik Antalya pamuğu için 680,000 TL., Çukobirlik ise Çukurova pamuğu için 565.000 TL alım fiyatı belirlemiştir.

Prim sistemi; üretimin yönlendirilmesi, üreticilerin gelir seviyelerinin korunması, tarımsal üretimde sürekliliğinin sağlanması, sanayici ve ihracatçıya dünya fiyatlarından mal temini ve rekabet şansı kazandırılması, sağlıklı bir piyasa oluşumu sağlanabilmesi, spekülasyon hareketlerinin önlenmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için yeterli prim miktarları ile ve genişletilerek sürekli olarak uygulanmalıdır. Son iki yıldır prim miktarlarının belirlenmesinde izlenen yol prim uygulamasını amacından uzaktır. Primin bütçeye konulan kaynağın dağıtımı şeklinde değil, üretimi yönlendirmesi ve üretici gelirlerinin korunması için belirlenen miktarların üreticiye ödenmesi şeklinde olmalıdır.

Tablo - 26: Türkiye’de Pamuk Destekleme Alım Fiyatları (TL/ Kg)

YILLAR	Ege / Antalya	Çukurova
1991	3,500	3,350
1992	5,600	5,350
1993	5,750	5,350
1994	25,000	19,000
1995	40,000	34,000
1996	70,000	60,000
1997	140,000	120,000
1998	195,000	160,000
1999	230,000	205,000
2000	400,000	400,000
2001	680,000	565,000

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası 2001 İktisadi Raporu, Yayın No: 75, İzmir, 2002, s.41,

Üretimde kaydedilen artışa rağmen, pamuk üretim maliyetlerinin yüksek olması üreticiyi ve dolayısıyla tüketiciyi de mağdur durumda bırakmaktadır. Mevcut üretim tekniği yerine gerek üretim, gerek hasat, gerekse ilk işleme aşamalarında modern teknolojinin kullanımının sağlanması ekonomik kayıpları önleyecektir. Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gündeme geldiği günümüzde, maliyetlerin yüksek olması, pamukta rekabeti önleyen bir handicap oluşturmaktadır. Reform kapsamında yeni uygulamaların etkinliği, destek mekanizmaların oluşumu ile yakından ilgilidir. Bu tanımla; iklim, çevre ve bakım faktörleri nedeniyle tarımsal üretim genelde risk unsuru taşımakta, bu riski yüklenecek bir birimin oluşturulması zorunluluk göstermektedir. Tarımda sigorta uygulamasına ilişkin yasal sürecin öncelikli olarak tamamlanması gerekmektedir. Özellikle pamuğun üretim aşamasında bu faktörlere duyarlılığı dikkate alındığında konunun önemi açıklık kazanmaktadır.

2- Sentetik ve Akrilik Elyaf Üretimi

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel hammaddelerinden olan pamuk dışında, elde edilen sentetik ve akrilik elyaf ile yün de önemle bir girdi kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu girdiler içinde pamuktan sonra sentetik elyaf en yüksek paya sahiptir. Toplam elyaf üretiminin yaklaşık %34'ü sentetik elyaf üretiminden oluşmaktadır⁷².

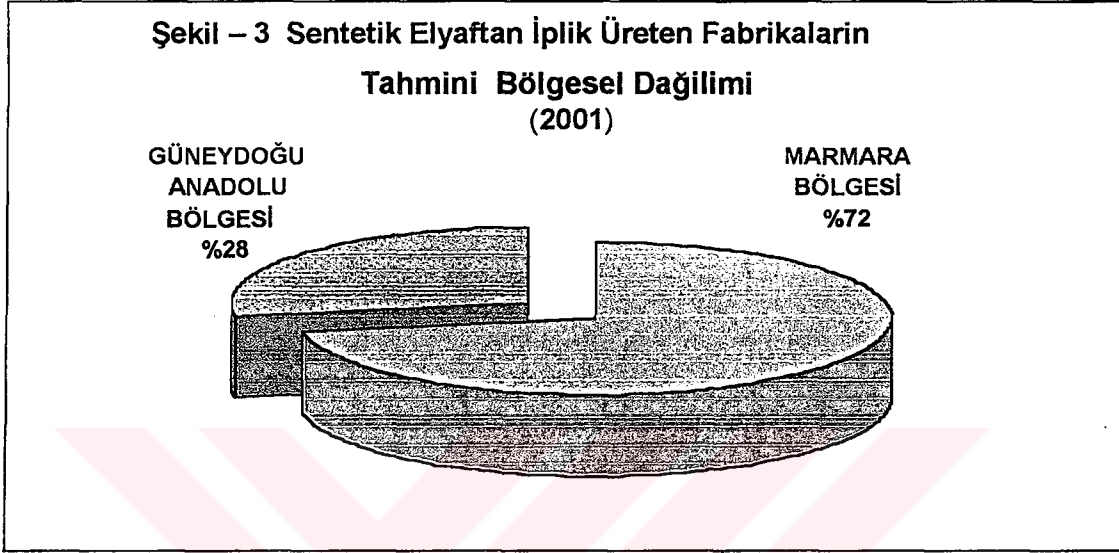
Tablo- 27: Türkiye'de Toplam Elyaf Üretimi (Ton)

	1997	1998	1999	2000
Pamuk	838.000	871.000	864.000	876.000
Sentetik Elyaf	530.000	540.000	527.000	580.000
Akrilik Elyaf	200.000	210.000	185.000	200.000
Yün	42.000	44.000	41.000	38.000
TOPLAM	1.610.500	1.665.000	1.617.000	1.694.000

Kaynak : TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, **Türkiye'de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler**, İstanbul, Ağustos 2001, s.3.

⁷² TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, **Türkiye'de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler**, İstanbul, Ağustos 2001, s.3.

Türkiye'de sentetik elyaftan iplik üretebilen fabrika sayısı 51 olarak tespit edilebilmiştir. 51 fabrikadan 37'si Marmara Bölgesi'nde , 14'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kuruludur.

Kaynak: İTKİB Ar & Ge Ve Mevzuat Şubesi, Türkiye'de İplik Üretim Kapasitesi Ve Makina Parkı Üzerine Genel Bilgiler , İstanbul, 2003, s. 36.

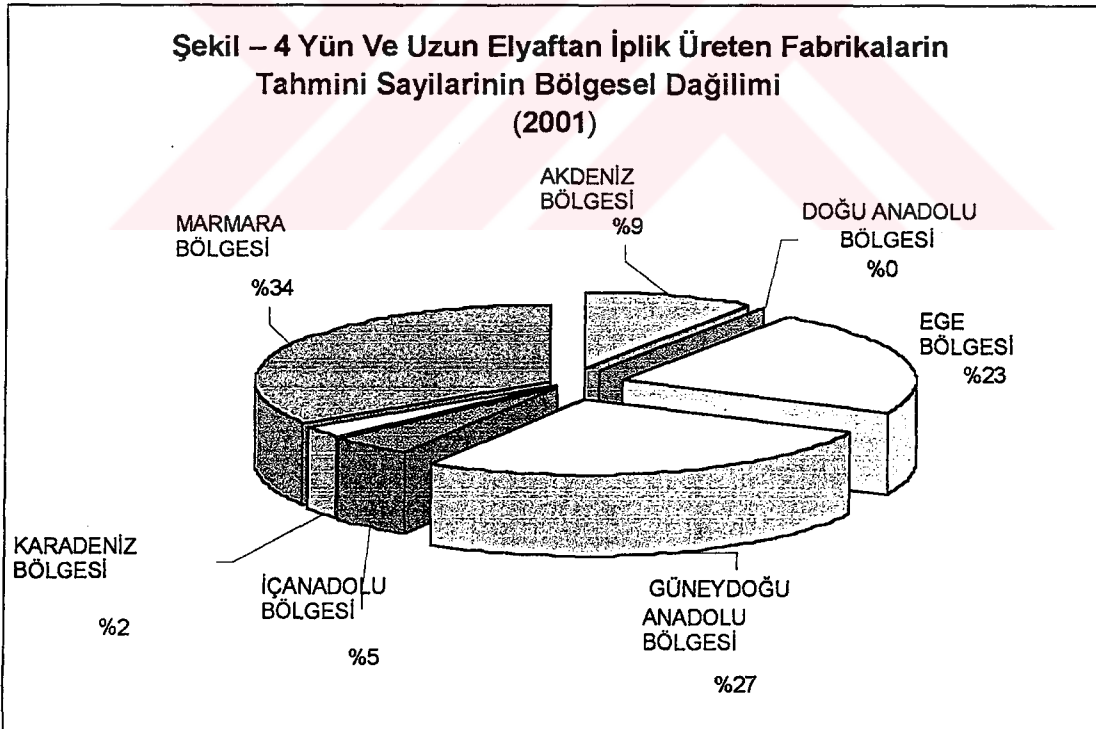
Toplam elyaf tüketimi 1998 yılına kadar artış gösterirken , 1999 yılında büyük bir gerileme yaşamış, ancak 2000 yılında yeniden elyaf tüketimi artış göstermiştir. Toplam tüketimdeki bu değişme kişi başına elyaf tüketimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Toplam iplik üretim kapasitesi içerisinde sentetik elyaftan iplik üretim kapasitesinin %18 olduğu hesaplanmıştır. Sentetik elyaftan iplik üreten 52 fabrikada yılda toplam 500 bin tonun üzerinde iplik üretim kapasitesi olduğu tahmin edilmektedir. Bu kapasitenin de %70 civarında bir bölümüne Marmara Bölgesi'ndeki fabrikalar, %30 civarında bir bölümüne ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki fabrikalar sahiptirler. Kesiksiz sentetik elyaftan iplik üretebilen tesisler Bursa, Gaziantep, İstanbul ve Tekirdağ illerinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Tablo- 28: Türkiye'de Toplam Elyaf Tüketimi ve Kullanımı (Ton)

YILLAR	Elyaf Üretimi	Elyaf Tüketimi	Elyaf Kullanımı (Ülke İçi)	Elyaf Kullanımı (Kişi Başına Kg/Kişi)
1997	1.610.500	2.062.087	1.562.114	24.0
1998	1.665.000	2.192.511	1.516.164	23.3
1999	1.617.000	1.911.316	1.163.935	17.9
2000	1.694.000	2.401.720	1.646.740	24.6

Kaynak : TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, Türkiye'de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler, İstanbul, Ağustos 2001, s.3.

Türkiye'de 160 kadar fabrikanın yün ve benzeri uzun elyaftan iplik üretimi yapabilir şekilde makine parkına sahip olduğu tahmin edilmektedir. 160 fabrikanın 55'i Marmara Bölgesi'nde, 43'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve 36'sı Ege Bölgesi'nde bulunmaktadır. Yün ve yün benzeri uzun elyaftan iplik üretim kapasitesi yıllık 350 bin tonun üzerinde tahmin edilmektedir.

Kaynak: İTKİB Ar & Ge ve Mevzuat Şubesi, Türkiye'de İplik Üretim Kapasitesi Ve Makina Parkı Üzerine Genel Bilgiler , İstanbul, 2003, s. 36.

Üretim kapasitesi bakımından önde gelen bölgeler sırasıyla Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Ege Bölgeleri'dir. Marmara Bölgesi'ndeki üretim kapasitesi toplamda %34 kadar bir pay almaktadır Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki fabrikalarda üretim kapasitesi toplam kapasite içerisinde %27 civarında bir paya sahip gözükmektedir⁷³.

Uzun dönemde, dünyada pamuklu tekstil üretiminin pamuk üreticisi ülkelere kaymakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda, pazarlama ve üretime yönelik yabancı sermaye yatırımlarındaki artış beklentisi, Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayiinin büyümesinin devam edeceğinin bir göstergesidir. Ayrıca GATT sisteminin gümrük tarife oranlarında indirimle giderek uluslararası ticaretin önünü açması sanayiinin büyümesinde etkili olacaktır.

3- Pamuk İpliği Üretimi, Tüketimi ve Dış Ticareti

1970'li yıllarda devletin sağladığı teşviklerle Türkiye'nin iplik üretim kapasitesi önemli ölçüde arttığından, Türkiye dünyanın en büyük iplik üreticileri arasında yer almıştır. Ülkemizde her türlü iplik üretimi yapılmakla birlikte bunlar arasındaki en büyük pay pamuk ipliğindedir⁷⁴.

1995-1998 döneminde yapılan büyük yatırımlar sonucu, 1997 yılında itibaren artan oranda doğrudan iplik ihracatına yönelmesine rağmen, rekabet gücü yüksek yeni makinelerin tam kapasitede kullanılması mümkün olmamıştır. 1999 yılında pamuklu sanayide iplik üretimi, pamuk ağırlıklı iplik ihracatının tarihi zirvesine (128.400 ton) çıkması sonucu 913.000 tona yükselmiştir. 1999 yılında üretimin artması sonucu kapasite kullanma oranı %65,4'e çıkmıştır.

⁷³ İTKİB Ar & Ge Ve Mevzuat Şubesi, **Türkiye'de İplik Üretim Kapasitesi Ve Makina Parkı Üzerine Genel Bilgiler**, İstanbul, 2003, s. 36-39.

⁷⁴ Ertuğ YAŞAR, Evrensel ERDOĞAN, **Türk Pamuk İpliği Sanayiinin Güncel Durumu**, İTKİB, İstanbul, 1995. s.3.

1999 yılında ring ipliği üretimi, bir önceki yıla oranla, %3,8 artarak 526.000 tona çıkarken, open-end iplik üretimi %1,2 gerileyerek 387.000 tona düşmüştür. Böylece yakın geçmişte open-end ipliğin toplam iplik üretimi içinde sürekli artmakta olan payı, 1997 yılında itibaren ring yatırımlarına ağırlık verilmesi sonucu, 1998 yılında düşmeye başlamış ve 1999 yılında %42'ye gerilemiştir.

Tablo- 29: Türkiye İplik Üretimi (Ton)

YILLAR	ÜRETİM MİKTARI
1984	375.595
1985	362.000
1986	382.000
1987	450.000
1988	479.000
1989	525.000
1990	495.000
1991	520.000
1992	512.000
1993	516.000
1994	555.000
1995	630.000
1996	764.000
1997	870.000
1998	898.000
1999	913.000
2000	1.168.000
2001	1.188.670

Kaynak : *Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sanayii Raporu**, TSKB, Temmuz 1995,s.18.
* DİE, **İmalat Sanayi Rakamları**, Ankara, 2002, s.22.

Türkiye'de iplik üretiminin bölgelerarasındaki dağılımına bakıldığında en önemli payın Ringde % 29.6 ile GAP Bölgesine ait olduğu görülmektedir. Bu bölgeyi % 25.3 ile Marmara Bölgesi, % 17.1 ile İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. Open-end'de en büyük pay yine % 55 ile GAP Bölgesine aittir. Marmara Bölgesi % 17, İç Anadolu Bölgesi % 9.4 ile GAP Bölgesini izlemektedir.

Tablo- 30 : Türkiye'de İplik Üretimine Bölgelere Göre Dağılımı 1999

Bölgeler	Ton			Dağılım (%)		
	Ring	Open-end	Toplam	Ring	Open-end	Toplam
GAP	157.406	212.923	370.330	29,6	55,0	40,6
Marmara	133.153	65.946	199.099	25,3	17,0	21,8
İç Anadolu	89.763	36.438	126.201	17,1	9,4	13,8
Akdeniz	88.256	25.745	114.001	16,8	6,7	12,5
Ege	51.484	28.792	80.276	9,8	7,4	8,8
Diğer	3.259	17.204	20.462	0,6	4,4	2,2
Bilinmeyen	2.451	0	2.451	0,5	0,0	0,3
Toplam	525.773	387.048	912.821	100,0	100,0	100,0

Kaynak : Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayii Raporu, TSKB, 1999,s.18.

Pamuklu iplik sanayiinde kapasite kullanım oranı 1980'li yıllarda %90 seviyesinde iken, globalleşmenin hızla gelişim gösterdiği 1990'lı yılların başlarından itibaren, dünyadaki gelişmeler sonucu yeni makinelerle rekabet edemeyen eski makinelerin artan oranda üretim dışı kalmasıyla, pamuklu iplik sanayiinde kapasite kullanım oranı %60'lara gerilemiştir.

Tablo- 31: Pamuklu Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranları

YILLAR	Kapasite Kullanım Oranları (%)
1990	79,7
1991	66,6
1992	67,1
1993	63,1
1994	65,6
1995	62,4
1996	63,9
1997	64,4
1998	62,4
1999	65,4
2000	72,8
2001	69,4

Kaynak : Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayii Raporu, TSKB, Temmuz 2001,s.18.

* DİE, İmalat Sanayi Rakamları, Ankara, 2002, s.22.

Pamuk ipliği sanayiinde, 1999 yılı sonu itibaren 270 firma vardır. 1995-1998 döneminde yapılan yoğun yatırımlar, büyük ölçüde yeni firmalar tarafından gerçekleştirildiğinden iplik alt sanayiindeki firma sayısı hızla

artmıştır. Önceleri özellikle küçük boyutlu open-end iplik üreticilerinin sayısı hızla artarken, 1997 yılında yatırımların ring ipliğe yönelmesi sonucu, yalnız ring üreticisi olan firmaların durağan seyreden sayısı önemli oranda artmıştır. 1999 yılında yatırımların durma noktasına yaklaşmasına ve eski makinelerin bir kısmının kapasiteden çıkarılması sebebiyle firma sayısı durağanlaşmıştır⁷⁵.

Tablo-32: Türkiye’de İplik Makinelerine Göre Firmaların Dağılımı

Firma Tipi	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Yalnız Ring	46	42	48	51	70	79	83
Yalnız Open-end	21	31	45	98	107	117	117
Ring ve Open-end	36	40	46	51	62	69	66
Toplam	103	113	139	200	239	265	266

Kaynak : DIE Yıllık İstatistiklerinden derlenmiştir.

1999 yılında, Uzakdoğu krizi sebebiyle, Türkiye’de pamuk ipliği kapasitesi ringde %3,8 azalarak 5.464.707 iğe (812.125 ton/yıl), open-end de %0,8 azalarak 414.944 rotora (583.376), toplamda da ağırlık olarak %3 oranında azalarak 1.395.501 ton/yıla gerilemiştir.

Toplam 1.395.501 ton/yıl olan pamuklu iplik kapasitesinin %63,7’si (889.084 ton/yıl) üretimi 1990’lı yıllara ait makinelerden oluşmaktadır. Makinelerin üretkenliği dikkate alındığında toplam kapasitenin %68,3’ü 9 yaşından eski olamayan makinelere aittir.

Türkiye’de iplik makineleri GAP ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmıştır. GAP; gerek ring, gerek open-end iplikte en fazla kapasiteye sahip bölgelerdir. İplik makinelerinin % 38,2 ‘si GAP bölgesinde, % 21,8 ‘i Marmara bölgesindedir.

⁷⁵ Ertuğ YAŞAR, Evrensel ERDOĞAN, **Türk Pamuk İpliği Sanayiinin Güncel Durumu**, a.g.e., s.45

Tablo- 33: Türkiye’de İplik Makinelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (1999)

BÖLGELER	Ring+Open-end (ton)	Dağılım (Ton %)
GAP	532.776	38,2
Marmara	304.276	21,8
Akdeniz	195.522	14,0
İç Anadolu	167.623	12,0
Ege	149.491	10,7
Karadeniz	29.843	2,1
Diğer	1.963	0,1
Bilinmeyen	14.008	1,0
Toplam	1.395.501	100,0

Kaynak : Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu, TSKB, Temmuz 1999, s.20

Türkiye’de pamuklu iplik üretiminin büyük bölümü oldukça modern makinelerde gerçekleştirilmektedir. 1999 yılında üretimin en az ring ipliğinde %64’ü, open-end ipliğinde %87’si toplamda %74’ü 1990’lı yılların makineleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu da, globalleşme sürecinde çok önemli bir rekabet avantajı olarak nitelenebilir.

Tablo- 34: Türkiye’de İplik Makinelerinin Yaşlarına Göre Üretimi (1999)

Model	Ring			Open-end			Toplam		
	Üretim Ton	KKO %	Pay %	Üretim Ton	KKO %	Pay %	Üretim Ton	KKO %	Pay %
1999	9.095	49	2	650	29	0	9.745	47	1
1995-98	212.741	78	42	234.923	77	61	447.664	77	50
1990-94	115.492	84	64	101.821	67	87	212.314	75	74
1980-89	76.198	65	79	49.451	42	100	125.619	53	88
1970-79	92.969	47	96	202	4	100	93.172	46	98
Diğer	19.307	28	100	0	0	100	19.307	28	100
Toplam	525.773	65		387.048	66		912.821	65	

Kaynak : Azmi Özer, Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu, TSKB, Temmuz 1999, s.20.

Türkiye’nin pamuk ipliği ihracatı içinde en yüksek pay 2001 yılı verileri dikkate alındığında; 19,881 ton ile İtalya’ya aittir. İtalya’yı 14,630 tonla

Portekiz, 8,930 tonla Belçika izlemektedir. Seçilmiş ülkelere göre Türkiye pamuk ihracatı tablo – 35’de gösterilmiştir.

Toplam pamuk ipliği ihracatımız 1999 yılına kadar artış göstermekle birlikte, 2000 yılında % 35 oranında azalmıştır. Pamuk ipliği ihracatımızda meydana gelen bu azalışın en önemli nedenleri; 2000 yılında tekstil ve konfeksiyon sanayiinde başlayan daralma ve aynı dönemde Türkiye’yi etkisi altına alan ekonomik krizdir.

Türkiye’nin pamuk ipliği ihracatı 2001 yılında % 18’lik bir artış ile 6,056 tona ulaşmıştır.

Tablo- 35: Seçilmiş Ünelere Göre Türkiye Pamuk İpliği İhracatı

ÜLKELER	PAMUK İPLİĞİ İHRACATI (Ton)					
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
İtalya	11.438	21.371	24.683	27.072	16.822	19.881
Belçika	3.222	3.917	3.978	3.464	1.339	8.930
Yunanistan	87	2.384	8.186	5.395	9.190	8.041
Portekiz	13	1.526	12.122	10.031	5.216	14.630
İspanya	1.056	1.403	1.780	3.125	2.381	3.239
Macaristan	1.200	1.361	1.599	1.044	2.290	2.629
İngiltere	1.957	1.349	1.514	2.636	2.708	2.768
Almanya	498	1.188	1.816	2.949	3.369	2.155
Diğer	*	*	15.685	26.397	10.125	8.980
TOPLAM	*	*	72.356	88.675	57.700	68.056

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası 1996,1997,1998,1999,2000 ve 2001 Yıllık Raporlarından derlenmiştir.

* Dönem verilerine ulaşılammıştır.

Türkiye’nin pamuk ipliği ithalatı sürekli dalgalanma gösteren bir yapıya sahiptir. 1998 yılında toplam 24.309 ton olarak gerçekleşen pamuk ipliği ithalatı, 1999 yılında 18.697 tona gerilerken , 2000 yılında tekrar 27.670 tona yükselmiştir.

Tablo- 36 'da seçilmiş ülkelere göre; Türkiye'nin pamuk ipliği ithalatı 2001 yılı verileri dikkate alınarak incelendiğinde, ilk sırada 8.544 ton ile Pakistan'ın yer aldığı görülmektedir. Pakistan'ı 6.399 ton ile Türkmenistan izlemektedir.

Pamuk ipliği ithalatının özellikle son dönemlerde dalgalı bir seyir izlemesi temel olarak, tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimindeki dalgalanmaların, tekstil hammaddelerine de yansımalarının bir sonucudur.

Tablo- 36: Seçilmiş Ülkelere Göre Türkiye Pamuk İpliği İthalatı

PAMUK İPLİĞİ İTHALATI (Ton)						
ÜLKELER	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Pakistan	8,194	6,665	7,328	2,333	8,759	8,544
Hindistan	2,063	4,692	4,182	1,531	2,981	286
Türkmenistan	1,701	4,002	3,992	8,678	8,678	6,399
Özbekistan	643	1,219	1,021	789	1,329	675
Azerbaycan	2,162	1,024	205	16	*	*
Sudan	841	701	96	0	*	*
Almanya	114	504	64	146	84	91
Fransa	174	283	54	3	83	78
Mısır	93	67	2	330	328	526
Diğer	*	*	6,665	18,697	5,235	2,032
TOPLAM	*	*	24,309	18,697	27,670	18,808

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası 1996,1997,1998,1999,2000 ve 2001 Yıllık Raporlarından derlenmiştir

* Dönem verilerine ulaşılamamıştır.

4- Diğer Tekstil Hammaddeleri Üretimi (Tiftik ve Yapağı)

Ülkemizin tiftik üretimi sürekli dalgalanma gösteren bir yapıya sahiptir. 1981 – 2002 yılları arasında üretimin ortalama bir değere sahip olmadığı görülmektedir. 1980'li yıllarda en yüksek değere 39.095 kg ile 1982 yılında ulaşan tiftik üretimi; 1984 yılında 1.931 kg ile en düşük üretim değerini gerçekleştirmiştir.

1990 yılından itibaren düşüş gösteren tiftik üretimi, 1992 yılında 31 kg ile son 22 yılın en düşük değerine ulaşmıştır. 1998 yılında 19.258 kg ile 1990'lı yılların en yüksek değerine ulaşan tiftik üretimi, 1999 yılında yeniden düşmüştür. Tiftik üretiminde son 22 yılın en yüksek değerine 2001 yılında 401.503 kg ile ulaşılmakla beraber; 2002 yılında 12.266 kg'a gerileme kaydedilmiştir.

Benzer bir yapı yapağı üretiminde de görülmektedir. 1981 - 2002 yılları arasında yapağı üretiminde en düşük değer 1981 yılında 199.281 kg ile gerçekleşirken ; en yüksek değere 2.583.131 kg ile 1997 yılında ulaşılmıştır.

**Tablo 37 : Diğer Tekstil Hammaddeleri Üretimi (Tiftik, Yapağı)
(1981 – 2002)**

YILLAR	TİFTİK (KG)	YAPAĞI (KG)
1981	3.010	199.281
1982	39.095	328.254
1983	2.664	360.223
1984	1.931	314.633
1985	2.052	358.452
1986	2.026	354.986
1987	3.679	401.370
1988	2.585	371.672
1989	2.443	1.107.525
1990	846	1.072.837
1991	1.106	467.475
1992	31	142.617
1993	3.979	186.973
1994	8.446	864.083
1995	7.074	184.245
1996	7.238	1.200.204
1997	1.695	2.583.131
1998	19.258	734.872
1999	9.397	506.587
2000	31.903	331.268
2001	401.503	2.304.709
2002	12.266	2.435.791

Kaynak : İzmir Ticaret Borsası ve Konya Ticaret Borsası Yıllık İstatistiklerinden derlenmiştir.

Tiftik ve yapağı üretimde istikrara kavuşulamaması, hayvancılık üretimindeki desteklemelerin yetersizliği, tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimindeki yaşanan ekonomik krize bağlı dalgalanmalar, ülkemizde 2000 yılından itibaren tekstil ve konfeksiyon sanayii hammaddeleri içinde ithal yün payının artmasına neden olmuştur. 2000 yılında 226.163 kg olarak gerçekleşen ithal yün talebi, 2001 yılında 667.979 kg'a, 2002 yılında da 1.856.948 kg ile en yüksek değerine ulaşmıştır.

5- Dokuma Üretimi

İplik üretiminde meydana gelen artışa bağlı olarak, dokuma üretiminde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye dokuma sanayi iplik türlerine göre pamuklu ve yünlü dokuma olmak üzere ele alınır. 24 Ocak 1980 istikrar kararlarıyla yapısal değişim geçiren Türkiye'de öncü sanayi konumuna gelen Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin bağlantılı dallarından biri olan dokuma üretiminin 2000'li yıllarda 1.700 milyon metre düzeyine kadar artması bu sanayi dalının etkinliğini daha da yükseltmektedir.

1950 yılı baz alınarak hazırlanan tablo – 38'de pamuklu ve yünlü dokuma üretiminin, üretim ve endeks değerleri oluşturulmuştur. 1950 yılında yaklaşık 130 milyon metre olan pamuklu dokuma; 1980 yılından itibaren ihracata yönelik sanayileşme politikasının da etkisiyle hızlı bir artış trendi yakalamıştır. 1999 yılında 1.400 milyon metre düzeyine gerileme gösteren pamuklu dokuma üretimi, 2000 yılından itibaren yeniden yükselerek, 2001 yılında 1.700 milyon metreye ulaşmıştır.

1950 – 1960 yılları arasında % 204, 1960 – 1970 yılları arasında da % 15 oranında artış gösteren pamuklu dokuma üretimi; 1980-2001 yılları arasında % 112 oranında artmıştır.

Tablo- 38: Türkiye’de Dokuma Üretimi

YILLAR	PAMUKLU DOKUMA		YÜNLÜ DOKUMA	
	ÜRETİM (000 m)	ENDEKS	ÜRETİM (000 m)	ENDEKS
1950	130.416	100	5.928	100
1960	527.106	204	19.598	331
1970	610.000	468	26.500	447
1980	784.872	568	40.990	798
1983	924.080	709	49.400	833
1984	940.000	721	50.100	845
1985	960.000	736	52.000	877
1986	980.000	751	54.000	911
1987	1.017.207	790	54.856	925
1988	1.085.144	794	55.925	946
1989	1.100.000	843	58.500	967
1990	1.061.000	814	60.500	1.021
1991	1.097.000	841	62.500	1.054
1992	1.100.300	844	64.300	1.085
1993	1.150.000	882	65.500	1.105
1994	1.180.000	905	66.000	1.113
1995	1.210.000	926	69.500	1.172
1996	1.296.000	994	68.000	1.147
1997	1.386.000	1.043	68.000	1.198
1998	1.487.000	1.068	70.000	1.214
1999	1.401.000	1.074	72.700	1.226
2000	1.664.700	1.276	80.700	1.361
2001	1.700.500	1.304	80.100	1.041

Kaynak : İzmir Ticaret Odası, **80’li Yıllardan Günümüze Temel Ekonomik Göstergeler**, Yayın No:81, İzmir, 2000, s.12-13.

* <http://www.die.gov.tr/> İstatistik yıllıklarından derlenmiştir.

Aynı dönemlerde yünlü dokuma üretimindeki artış; pamuklu dokuma üretimine oranla daha düşüktür. 1980 yılından itibaren ortalama % 2 oranında artış kaydeden yünlü dokuma üretimi, 1996-1997 yıllarında 68 milyon metreye gerilemiştir. 1998 yılından itibaren yeniden artmaya başlayan yünlü dokuma üretimi, 2001 yılında 80 milyon metreye ulaşmıştır.

Dokuma üretimindeki bu gelişmeler kapasite kullanım oranına da yansımış, 1980 yılında % 56.9 olan kapasite kullanım oranı 1985 yılında % 76, 1990 yılında % 82.1, 1993 yılında ise %91.4 oranına kadar yükselmiş daha sonra ise düşüğe geçmiştir. 1999 yılında dokuma sanayiinin kapasite kullanma oranı % 73.7 olarak gerçekleşmiştir. 1988 yılına kadar toplam kapasite kullanım oranı içinde kamunun payı yüksek iken, bu dönemden sonra ise özel sanayiinin payı artmıştır.

Tablo- 39 : Dokuma Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranları

YILLAR	KAMU SANAYİ	ÖZEL SANAYİ	TOPLAM
1978	75.3	61.6	62.2
1979	70.7	57.7	58.5
1980	59.3	52.9	59.9
1981	63.2	59.9	59.8
1982	71.7	63.5	64.0
1983	70.3	64.3	64.8
1984	80.3	75.8	76.3
1985	74.2	76.1	76.0
1986	75.4	75.4	75.4
1987	84.5	82.3	82.5
1988	83.0	82.3	82.4
1989	76.1	82.7	81.9
1990	78.5	82.5	82.1
1991	66.4	76.6	75.4
1992	74.6	79.5	79.0
1993	76.0	81.9	81.4
1994	62.2	80.1	78.5
1995	63.3	83.5	82.6
1996	60.8	83.7	82.3
1997	58.7	83.3	82.3
1998	57.6	81.6	77.2
1999	57.2	80.4	73.7
2000	37.5	80.2	76.7
2001	41.9	76.7	76.3

Kaynak : İzmir Ticaret Odası, 80'li Yıllardan Günümüze Temel Ekonomik Göstergeler, Yayın No:81, İzmir, 2000, s.12-13.

* <http://www.die.gov.tr/> İstatistik yıllıklarından derlenmiştir.

1990'lı yıllarda, pamuklu sanayiinde, dokuma üretimi yurtiçi paralel bir seyir izlemiştir. 1991-93 ve 1995-97 dönemlerinde, bavul ticareti ve sınır ticaretindeki hızlı artışın da etkisiyle dokuma üretimi önemli ölçüde artmıştır.

İpliğe oranla daha fazla iç piyasaya yönelik çalışan dokuma sanayiinde, ihracat artışı yurtiçi tüketimdeki büyük düşüşleri telafi edecek boyutta olmadığından, üretim kriz dönemlerinde gerilemektedir. Nitekim 1994 yılında olduğu gibi 1998 ve 1999 yıllarında, global krizin etkisiyle yurtiçi nihai tüketimdeki büyük (1998 yılı için %18,9 ve 1999 yılı için %10,4) gerileme pamuklu sanayiinde dokuma üretiminin düşmesine neden olmuştur. Ancak ihracatın üretim içindeki payının önemli boyutlara erişmesi, üretimdeki düşüşün sınırlı kalmasını sağlamıştır.

1995-1997 döneminde yapılan yoğun yatırımlar, doğrudan ithalatı engelleyici etki yaratmasına rağmen, özellikle 1997 yılından itibaren kapasitenin talepten daha hızlı artmasına yol açmış, bu da kapasite kullanma oranının gerilemesine sebep olmuştur. 1998 yılından itibaren, yatırımların önemli ölçüde azalmasına rağmen, yurtiçi talepteki gerileme, dokumada kapasite kullanma oranının 1998 ve 1999 yıllarında dikkat çekici oranlarda gerileyerek %73,7 olmuştur.

6- Konfeksiyon Üretimi

Türkiye konfeksiyon sanayii, 1980 yılından bugüne çok hızlı bir gelişme göstererek ülkenin en önemli sanayi haline gelmiştir. Söz konusu sanayi, endüstriyel organizasyon olarak ürün tasarım, geliştirme, pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren ve giderek artan oranda Bilgisayar Destekli Tasarımın (CAD)⁷⁶ yaygınlaştığı işletmeler ile fason üretim yapan küçük ve

⁷⁶ CAD, üretim planlama doğrultusunda üretim dokümantasyonundan elde edilen bilginin çok amaçlı kullanımını mümkün kılar. CAD sistemlerinin yapısı gereği; veri bankası uzun dönemli olarak kaydedilen veri kayıtlarını ve veri yönetim fonksiyonlarını kapsar. Fonksiyonel modüller ve ara yüzler kullanarak CAD sistemleri iki farklı metoda göre tasarlanabilirler. CAD sistemlerinin merkezi elemanı, ortak veri dosyasına erişim sağlayan standardize tekniklere sahip olan bağlantılı bir merkezi sistem, ya da farklı yapıdaki sistem bilgisinin ortak bir yapıda dosyalanması için bağlantılı bir veri dosyalama sistemi olabilir. Bir merkezden idare edilemeyen veri ihtiyaçları ve artan CAD sistemleri ile ilgili program ve veri hacimleri, işlemleri birden fazla bilgisayara

orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır⁷⁷.

Tablo- 40: Türkiye’de Konfeksiyon Üretimi Değerleri ve Kapasite Kullanım Oranları

YILLAR	Üretim Değeri (Milyon TL)	Kapasite Kullanım Oranı
1985	2,207,130	74.6
1986	2,513,176	73.6
1987	3,145,982	80.2
1988	3,617,248	78.1
1989	4,461,065	79.1
1990	4,431,764	78.6
1991	4,911,200	76.7
1992	5,368,600	79.0
1993	5,941,400	85.1
1994	6,302,000	84.9
1995	7,212,250	86.8
1996	8,256,300	79.8
1997	8,341,000	78.7
1998	9,520,000	77.4
1999	9,895,250	73.9
2000	10,682,862	79.5
2001	10,185,672	75.8
2002	11,099,426	82.6

Kaynak : İzmir Ticaret Odası, 80’li Yıllardan Günümüze Temel Ekonomik Göstergeler, Yayın No:81, İzmir, 2000, s.13-14.

DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2003), Ankara, 2004, s.16.

Konfeksiyon sanayiinde en yüksek katma değer, CAD (Bilgisayar Destekli Tasarım) ve CAM tasarım pazarlamadadır. AB’ deki büyük konfeksiyon işletmeleri tasarımı kendileri yaptıktan sonra, el emeğinin ucuz olduğu ülkelerde diktirtmekte ve ortaya çıkan ürünü kendi markalarıyla pazarlamaktadır. Türkiye’deki konfeksiyon üretimi bu şekildeki dikim işletmelerinden oluşmaktadır⁷⁸.

paylaşılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu paylaşım, optimum noktayı yakalayabilmek için bilgisayarların kapasitelerine göre yapılır.

⁷⁷ Türker ARSLAN, “Türk Hazır Giyim Sanayi”, Tekstil İşveren, Sayı:184, Şubat 1995, s.12.

⁷⁸ Işık TARAKÇIOĞLU, “AB ile Gümrük Birliği’ne Gidilmesinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiine Olası Etkileri”, İzmir Ticaret Odası Bilim Kurulu Toplantısı’na sunulan bildiri, İzmir, 1995, s.4.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiine ait üretim endeksleri incelendiğinde, bu sanayiinin, Türkiye imalat sanayi ile tekstilde ekonomik krizin başladığı 1989 yılına kadar paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak 1990'lı yılların başında, hükümetin sıcak para politikası izlemesiyle ihracatın azalması ve ithalatın artması, özellikle Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayi üretimini krize sokmuştur. Ayrıca 1981 yılından beri baskı altında tutulan işgücü maliyetlerinin 1990 yılından itibaren normal düzeyde artmaya başlaması, söz konusu sanayiinin rekabet gücünü azaltmıştır. Bütün bunlara bir de AB'nin Türkiye pamuk ipliklerine anti-damping vergisi uygulaması eklenince Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayii ağır bir darbe yemiştir. Bu gelişmeler, 1989' dan bu yana Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayi üretim endeksinin, imalat sanayi üretim endeksinin gerisinde kalmasına neden olmuştur⁷⁹.

1980'li yıllarda özellikle konfeksiyon sanayii ürünlerindeki ihracat artışına paralel olarak makine sanayiinde de canlılık gözlenmektedir. Dikiş makinalarına 7 milyon doların ödendiği 1993 Ocak-Mayıs döneminde, Türkiye'ye 115.800 adet dikiş makinesi ithalatı gerçekleştirilmiştir. Ancak, ithal edilen makinalarda artışın belirlenmesine karşın, bu makinalar kullanılmış ve eski olduklarından teknolojik gelişmeye katkı sağlamamaktadır⁸⁰. Türkiye konfeksiyon sanayiinde makine parkı içinde 10 yaşın altında bulunan makinaların oranı ancak % 15'tir. Bu oran Almanya'da % 77, İtalya'da % 67 ve Fransa'da % 59'dur. Türkiye konfeksiyon sanayii teknoloji bakımından rakipleri arasında ancak Endonezya ve Tayland'ın önündedir.

B- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN İSTİHDAM HACMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii istihdam yaratma kapasitesi açısından da ülkenin en önde gelen sanayi dallarından biridir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde çalışanların sayısı üretimde meydana gelen değişmelerle aynı yönde olmuştur. 1992 yılı baz alınarak hazırlanan endekse göre çalışanların

⁷⁹ Yusuf ULCAIY, "Türkiye' de Tekstil Sektörünün Durumu", Bakış, Sayı.: 50, Mart 1995, s.30.

⁸⁰ İlkay DİLBER, **Konfeksiyon Sektöründe Teknoloji Yenileme**, İzmir Ticaret Odası, İzmir, Temmuz 1994, s.15-16.

sayısında 1995 yılında hızlı bir artış kaydedilmesine karşın bu artış 1996 ve 1997 yıllarında daha düşük oranlarda gerçekleşmiş ve ekonomideki durgunluğa bağlı olarak 1998 yılında % 3,4 oranında gerilemiştir.

Tablo- 41: Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Üretiminde Çalışanlar Endeksi (1992 Baz Yıl)

YILLAR	TEKSTİL		KONFEKSİYON	
	ENDEKS	DEĞİŞME (%)	ENDEKS	DEĞİŞME (%)
1993	100.2	0.2	95.1	-4.9
1994	101.1	0.9	121.1	27.3
1995	109.3	8.1	137.3	13.4
1996	114.6	4.8	154.6	12.6
1997	121.8	6.3	168.3	8.9
1998	117.7	-3.4	168.3	-
1999	101.3	-13.9	147.9	-12
2000	100.1	-1	143.2	-3
2001	92.8	-7.3	136.7	-5

Kaynak : * Dünya Gazetesi, 19 Nisan 1999, s.19.

* DİE, Aylık İstatistik Bülteni, Ağustos 2002, s.43.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin üretiminde çalışma endeksinin, kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı tablo – 42’de gösterilmiştir. 1998 yılında tekstil sanayiinde çalışanların sayısının kamu sektöründe % 32,6 , özel sektörde ise % 0,9 oranında azaldığı görülmektedir. Kamu sektöründe çalışan işgücü miktarında meydana gelen bu azalmanın en önemli nedeni; 11 Temmuz 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2262 sayılı kanunla kurulmuş olan Sümerbank’ ın, 28 Mayıs 1986 tarih ve 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi hakkındaki Kanun gereğince özelleştirme kapsamına alınmasıdır.⁸¹ Tekstil sanayiinde özel sektörde çalışanların payı

⁸¹ Sümerbank; 1987 yıl sonu itibariyle 42 Müessese, Bağlı Ortaklık ve Fabrika, 465 Satış Mağazası, 35 Bölge Müdürlüğü, 44 Banka Şubesi ve 39.000 çalışanı ile karlı bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürürken, özelleştirme kapsamına alındığı 1987 yılından itibaren, özkaynak yetersizliği ve yüksek maliyetli aşırı borçlanma sonucu zarara geçmiş ve mali bünyesi giderek kötüleşmiştir. Özelleştirme çalışmaları halen, 4046 sayılı Kanun ve 12.1.1995 tarih, 95/3 sayılı, 1.3.1996 tarih, 96/12 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararları doğrultusunda, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. 1993-1996 yıllarında yurt çapına yayılmış toplam 433 mağazasından; 1993 yılında 291 mağaza, 1995 yılında 88 mağaza ve 1996 yılında da 11 mağaza olmak üzere toplam 390 mağaza çalışanlarına bayilik verilmek suretiyle özelleştirilmiştir. Holding işletmelerinden; 1996 yılında 7 işletme, 1997 yılında 4 işletme ve 1998 yılında ise 3

1999 yılında % 14,3 oranında azalış göstererek, istihdam hacminde en yüksek düşüşü değerine ulaşmıştır. 1999 yılından itibaren tekstil ve konfeksiyon sanayiinde meydana gelen daralma bu oranın yüksek oluşmasının temel nedenidir. 2000 yılında tekstil sanayiinde, kamu ve özel sektörde çalışanlar endeksindeki değişim en düşük değerine ulaşmasına karşılık; 2001 yılında tekrar artış kaydetmiştir.

**Tablo- 42: Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Çalışanlar Endeksi
(Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)**

YILLAR	TEKSTİL			KONFEKSİYON		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
1998	-32.6	-0.9	-3.4	-9.2	-1.3	-1.6
1999	-14.1	-14.3	-14.3	-4.8	-10.8	-10.7
2000	-13.8	-0.7	-1.3	-6.6	-2.8	-3.0
2001	-18.4	-7	-8	0.4	-4.7	-4.6

Kaynak : DİE, Aylık İstatistik Bülteni, Ağustos 2002, s.136.

Konfeksiyon sanayii açısından da benzer bir durum geçerlidir. 1998 yılında kamu sektöründe çalışanların %9,2, özel sektörde çalışanların ise %1,3 oranında azaldığı görülmektedir. Konfeksiyon sanayiinde özel sektör çalışanlarındaki en yüksek azalma % 10,8 ile 1999 yılında yaşanmıştır. 2000 yılında konfeksiyon sanayiinde, özel sektörde çalışanlar endeksindeki değişim en düşük değerine ulaşmasına karşılık; 2001 yılında tekrar artış kaydetmiştir. Kamu sektöründe ise 2000 yılında azalış devam ederken, 2001 yılında çalışanlar endeksi değeri % 0,4 oranında artış göstermiştir.

işletme olmak üzere toplam 14 işletme satılmak suretiyle özelleştirilerek Holding bünyesinden ayrılmıştır. ([http// sanayi.gov.tr](http://sanayi.gov.tr))

C- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN DIŞ TİCARET İÇİNDEKİ PAYI

Bir ülkenin sattığı veya satın aldığı malların fiyatlarındaki değişimler sonucu, dış ticaretten kazançlı veya zararlı çıkıp çıkmadığını gösteren kavram dış ticaret hadleridir. Dış ticaret hadleri; net değişim ticaret hadleri, gayri safi değişim ticaret hadleri, gelir ticaret hadleri, faktör ticaret hadleri olarak tanımlanabilir.

Dış ticaret hadlerini ifade etmek amacıyla en çok kullanılan tanımlama ihracat fiyat indeksinin, ithalat fiyat indeksine oranı olarak belirtilen Net Değişim Ticaret Hadleridir.

İthalat fiyatları sabitken, ihracat fiyatlarının düşmesi veya ihracat fiyatlarında bir değişim olmaksızın ithalat fiyatlarının yükselmesi gibi durumlarda net değişim ticaret hadleri bir birim ithal malı karşılığı verilecek ihracat malı miktarını yansıtır. Net değişim ticaret hadleri; $\frac{P_x}{P_m}$ olarak yazılabilir.

P_x = İhracat fiyatları indeksi

P_m = İthalat fiyat indeksidir.

Net değişim ticaret hadleri tanımlarında dış ticaret hacmine yer verilmez. Bir ülkenin elde ettiği toplam kazanç veya zarar dış ticaret hacmindeki değişmeye bağlıdır. Gelir ticaret hadleri, bir ülkenin ihracattan kaynaklanan ithalat kapasitesindeki değişimleri gösterir.

$$\text{Gelir Ticaret Hadleri (I)} = \frac{P_x}{P_m} Q_x \quad (Q_x = \text{İhracat miktar indeksi})$$

Bir ülkenin sahip olduğu üretim faktörleri miktarını esas alınarak, dış ticarete amacıyla üretiminde yoğunlaşacağı mal gruplarını belirlemek mümkündür. Bu çerçevede, ülkeler emek-zengini ve sermaye-zengini, mallar

ise emek-yoğun ve sermaye-yoğun biçiminde ayrıştırılırken ülkelerin, faktör donatımları ve malların, faktör yoğunlukları bakımından farklılaştığı düşünülmektedir⁸². Üretim miktarlarından emeğin yoğun olarak bulunduğu ülkemizde emek-yoğun üretim tekniğine bağlı olarak tekstil ve konfeksiyon sanayii önemli gelişmeler gerçekleştiren sanayi dalı olmuştur.

Ülkemizin uzun yıllardır üretim, ihracat ve istihdamda lokomotif sanayi olan tekstil ve konfeksiyon sanayii, özellikle 1997 yılından bu tarafa, önceki konumuna oranla sıkıntılı dönemler geçirmiş, bu sıkıntılar Türkiye'nin genel ekonomik tablosuna yansımıştır.

Dünyanın küçülmesi, uluslararası pazarların yerel pazarlara oranla çekim hızını yükseltmesi, Türkiye'nin stratejik sanayi dalı olan tekstil ve konfeksiyon sanayiini de bu pazarlara yoğun olarak kaydırmıştır. Globalleşmeyle birlikte açılan pazarlar, fırsat ve imkanlar getirdiği gibi, risk ve krizleri de bünyesinde taşımaktadır. 1997-98 yıllarında dünyada yaşanan krizler önemli oranda tekstil ve konfeksiyon sanayiini de etkilemiştir⁸³.

80'li yıllardan itibaren bir büyüme içerisine giren tekstil ve konfeksiyon sanayii, 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren bir daralma ve küçülme sürecine girmiştir. İhracattaki genel daralma ve ithalattaki artış tekstil ve konfeksiyon sanayiine de yansımıştır. Uzun yıllardan beri dış ticaretimizde "stratejik" bir sanayi olma durumunu koruyan tekstil ve konfeksiyon sanayimizin; toplam üretim içerisindeki payı (GSMH) % 10,4, sanayi üretimi içindeki payı % 39, imalat sanayi üretimi içindeki payı % 47,5, istihdam içerisindeki payı % 28, toplam ihracat içerisindeki payı % 38 ve toplam ithalat içerisindeki payı % 8,2 olmasına rağmen; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sorunlarına ulusal ve uluslararası ölçekte gereken ilgi gösterilememiştir.

⁸² B. Ohlin, **International and Interregional Trade**, Harvard University Press, 1933, s: 7-8.

⁸³ TOBB, **Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Raporu**, İstanbul, Ocak 2001, s.18.

1- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İthalat Hacmi

1980 yılına kadar izlenen ithal ikamesi politikası sonucu tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ithalatımız önemsiz sayılabilecek düzeyde kalmıştır. Ancak 1980'li yıllarda ihracata yönelik büyüme politikasının etkisiyle ve 1989 yılında kur makasındaki genişleme nedeniyle, 1990 yılında tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatında önemli sıçramalar yaşanmıştır. Yıllar itibariyle tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payı tablo – 43'de gösterilmiştir.

1980'li yılların sonlarında yaşanan bu dönüşümün iki temel nedeni vardır. Birincisi GATT ilkeleri çerçevesinde dış ticaretin serbestleştirilmesi ve gümrük vergilerinin azaltılması, ikincisi ise; ihracatı hızla artan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ucuz hammaddeye olan gereksinimidir⁸⁴.

1991 yılında konfeksiyon sanayii ithalatında artış meydana gelirken, tekstil sanayii ithalatı azalmıştır. Daha sonraki yıllarda artış eğilimini devam ettiren tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatı 1999 yılında tekrar azalmıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu toplam talepte meydana gelen daralma ve yapılan devalüasyonların etkisi ile tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatı 2000 yılına göre azalarak 3 milyar dolar düzeylerinde gerçekleşmiştir.

⁸⁴ Ertuğ YAŞAR, *Türk Tekstil Sektörü*, a.g.e., s.25.

Tablo – 43 : Yıllar İtibariyle Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii İthalatının Türkiye Toplam İthalatındaki Payı

YIL	Toplam İthalat (1000 \$)	Konfeksiyon İthalat (1000 \$)	Konfeksiyon Sanayiinin Payı %	Tekstil İthalat (1000 \$)	Tekstil Sanayiinin Payı %	Tekstil + Konfeksiyon İthalat (1000 \$)	Tekstil + Konfeks. İthalat Payı %
1985	11.343.000	1.467	0,01	287.839	2,54	289.306	2,55
1986	11.105.000	2.136	0,02	334.484	3,01	336.620	3,03
1987	14.158.000	2.309	0,02	548.491	3,87	550.800	3,89
1988	14.335.000	3.050	0,02	521.338	3,64	524.388	3,66
1989	15.762.573	6.617	0,04	624.280	3,96	630.897	4,00
1990	22.302.000	17.984	0,08	1.049.012	4,70	1.066.996	4,78
1991	21.047.000	26.516	0,13	872.912	4,15	899.428	4,27
1992	22.871.000	35.067	0,15	1.189.310	5,20	1.224.377	5,35
1993	29.429.000	47.473	0,16	1.591.948	5,41	1.639.421	5,57
1994	23.270.000	36.586	0,16	1.600.698	6,88	1.637.284	7,04
1995	35.709.011	59.279	0,17	2.621.797	7,34	2.681.076	7,51
1996	43.626.642	169.658	0,39	2.812.620	6,45	2.982.278	6,84
1997	48.558.721	230.545	0,47	3.379.316	6,96	3.609.861	7,43
1998	45.921.392	230.893	0,50	3.305.229	7,20	3.536.122	7,70
1999	40.691.529	199.636	0,49	2.573.359	6,32	2.772.995	6,81
2000	54.502.821	256.327	0,47	3.197.751	5,87	3.454.078	6,34
2001	41.399.085	222.996	0,54	2.745.768	6,63	2.968.764	7,17

Kaynak: DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü / Mayıs 2002 DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

Ürün gruplarına göre tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatı incelendiğinde en önemli payın pamuk ipliğine ait olduğu görülmektedir. 1994 yılında 53,3 bin ton olarak gerçekleşen pamuk ipliği ithalatı, 1995 yılında da 58,8 bin tona yükseldikten sonra, yurtiçinde yapılan büyük yatırımların etkisiyle gerilemeye başlamıştır. 1999 yılında yurtiçi nihai tüketimdeki büyük düşüşün de etkisiyle iplik bazındaki ithalat düşüşü hızlanmıştır.

Tablo- 44: Ürün Gruplarına Göre Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İthalatı (Bin Ton)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	98/99 Değ.(%)
Pamuk İpliği	53,3	58,8	42,9	41,2	35,3	29,1	-17,6
Pamuklu Dokuma	29,8	48,5	35,5	39,1	37,0	34,8	-5,9
Örme Kumaş	15,4	8,3	11,8	14,1	12,2	8,3	-31,8
Konfeksiyon	2,6	3,1	6,6	8,4	6,9	8,0	25,9
Örme Giyim Eşyası	1,0	0,7	1,9	2,7	2,3	2,5	9,9
Dokuma Giy.Eşya.	0,7	1,1	2,7	3,4	2,5	2,7	9,5
Hazır Ürün	0,9	1,3	2,1	2,3	2,2	2,8	29,0
Diğer	47,8	83,9	82,5	82,4	79,8	64,6	-19,1
İplik	18,1	35,6	36,4	37,3	39,8	29,1	-26,9
Dokuma	29,8	48,3	46,1	45,1	41,6	35,4	-14,8
Toplam	148,9	202,7	179,3	185,2	170,7	144,8	-15,2

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

1994 yılında pamuk ipliğinden sonra ikinci sırada yer alan pamuklu dokuma ithalatı, 1995 yılında 48,5 bin tona yükselmiştir. 1998 yılında 37 bin ton olarak gerçekleşen pamuk ipliği ithalatı 1999 yılında % 5,9 oranında azalmıştır.

Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayiinde birim ithal fiyatları açısından yapılan değerlendirmeye göre; birim ithal fiyatı en yüksek ürünün dokuma giyim eşyası olduğu görülmektedir. Bunu örme giyim eşyası ve konfeksiyon izlemektedir. 1999 yılında \$/kg cinsinden ortalama birim ithal fiyatı konfeksiyonda % 37,5, dokumada % 27,9 ve pamuk ipliğinde % 11,5 oranlarında önemli sayılabilecek düzeyde gerilemiş, örme kumaşta %5 oranında artış kaydetmiştir.

Tablo- 45: Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Birim İthal Fiyatları (\$/Kg)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Değ.(%)
Pamuk İpliği	3,14	3,77	3,49	3,33	3,28	2,90	-11,5
Pamuklu Dokuma	4,77	5,79	7,55	7,05	7,32	6,70	-8,5
Örme Kumaş	5,88	7,70	8,86	7,70	8,69	9,12	4,9
Konfeksiyon	12,68	17,35	24,08	26,97	33,38	21,35	-37,5
Örme Giyim Eşyası	9,65	19,53	29,29	27,87	38,46	21,53	-44,0
Dokuma Giy.Eşya.	26,88	25,10	32,41	37,75	49,54	35,72	-27,9
Hazır Ürün	4,65	9,62	8,48	9,77	9,42	7,19	-23,7
Diğer	4,14	4,60	4,98	4,81	4,57	4,17	-8,8
İplik	2,60	3,08	3,01	2,59	2,35	2,36	0,4
Dokuma	5,07	5,71	6,54	6,65	6,52	5,66	-13,2

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

1999 yılında tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatı miktar olarak %25,9 artarak 8.017 tona çıkarken, değer olarak %21,3 azalarak 199.6 milyon dolara düşmüştür. Örme giyim eşyası ithalatının %60'ı başta İtalya, Almanya, İspanya, İngiltere ve Fransa, dokuma giyim eşyası ithalatının %51,9'u İtalya, Almanya, İngiltere, Fransa ve İspanya, hazır ürün ithalatının %43,4'ü İspanya, Almanya ve İtalya olmak üzere AB üyesi ülkelerden yapılmıştır. Toplam tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatının içinde AB'nin payı miktar olarak %51,5, değer olarak %82,2'dir.

1999 yılında başta Çin ve Güney Kore olmak üzere Uzakdoğu Asya ülkelerinden yapılan tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatı hızla artarak toplam içindeki payı miktar cinsinden %34,4, değer cinsinden %22,7'ye ulaşmıştır.

2001 yılında ülke gruplarına göre tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatımız içinde en önemli pay İtalya'nındır. İtalya'yı sırasıyla Almanya, ABD ve Güney Kore izlemektedir.

Tablo- 46: En Fazla Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii Ürünü İthalatı Yapılan Ülkeler

	1999		2000		2001	
	Miktar(Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
İtalya	52.708.711	346.699.203	64.199.924	389.040.720	66.561.476	391.104.082
Almanya	70.301.939	369.671.010	69.372.616	340.323.325	58.544.531	286.109.524
ABD	49.667.191	144.287.194	221.214.017	319.968.097	202.901.587	282.821.734
Güney Kore	55.207.516	171.680.754	51.690.240	198.306.433	45.518.607	170.230.373
Çin Halk Cum.	44.060.298	162.357.987	57.818.962	225.328.714	38.006.739	165.253.376
Hindistan	48.544.833	85.516.011	88.578.609	162.560.868	58.605.792	127.264.342
Yunanistan	106.048.830	128.038.303	132.271.051	160.504.033	120.196.487	122.278.596
İngiltere	19.855.645	118.965.942	20.851.036	131.035.289	16.315.780	109.809.552
Fransa	14.416.365	118.559.336	18.949.049	123.373.268	13.901.669	101.703.468
Hollanda	9.479.551	89.721.685	9.553.275	95.209.289	9.009.087	87.791.744
Pakistan	6.350.698	18.701.751	31.742.459	69.052.522	31.151.318	79.517.160
Endonezya	19.910.806	38.737.268	32.065.557	70.050.727	34.664.656	69.078.427
Türkmenistan	34.314.729	54.529.329	67.180.898	93.538.430	43.636.165	61.352.556
Avusturya	21.855.882	55.947.101	20.697.751	54.478.523	23.679.246	60.566.247
İspanya	4.588.230	43.121.826	7.173.904	55.063.729	11.788.981	59.572.366
Diğer Ülkeler	365.871.541	826.433.098	471.976.817	982.510.038	356.220.848	794.310.311
Toplam	923.182.765	2.772.967.798	1.365.336.165	3.470.344.005	1.130.702.969	2.968.763.858

Kaynak: DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü / Mayıs 2002
DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

2- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Makinaları İthalatı

Tekstil ve konfeksiyon sanayii makinaları ithalatı 1989 yılında 408 milyon \$ iken, 1993 yılında TL'nin reel olarak değer kazanması ve iç piyasaya yönelik hızlı büyüme ile yaratılan fonların yatırım teşvikleri ile desteklenmesi sonucu 1.12 milyon \$'a yükselmiştir⁸⁵. 1995 yılı Ocak-Ağustos döneminde toplam sanayi yatırımlarının % 23'ünü gerçekleştiren tekstil ve konfeksiyon sanayi ilk sırayı almıştır⁸⁶.

⁸⁵ Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sektör Raporu**, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., (TSKB), Haziran 1999, s:16-23.

⁸⁶ Ali DOĞAN, **Avrupa-Türk Hazır Giyim Sanayileri ve Gümrük Birliği**, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, İstanbul, Kasım 1995, s.6.

Tablo- 47: Türkiye'nin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Makinaları İthalatı (Milyon \$)

Yıllar	İplik	Dokuma	Örme	Boya-Apre	Konfeksiyon	Toplam
1989	124	92	41	52	49	408
1990	266	161	114	125	95	867
1991	202	55	105	104	67	627
1992	281	80	166	119	68	830
1993	400	120	182	168	98	1.093
1994	199	59	114	109	58	635
1995	535	257	232	189	149	1.513
1996	811	351	405	404	171	2.405
1997	697	215	308	356	152	2.041
1998	383	134	262	233	99	1.375
1999	120	47	62	97	60	541
Değişim99/98 (%)	-68,5	-65,0	-76,4	-58,3	-40,1	-60,4

Kaynak : TOBB, Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Raporu, İstanbul, Ocak 2001, s.23.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin makine ithalatının 1996 yılında 2.362 milyon dolar ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Bu ithalat miktarının 811 milyon doları iplik, 405 milyon doları örme, 404 milyon doları boya-apre, 351 milyon doları dokuma ve 171 milyon doları da konfeksiyon makinalarına yapılmıştır. 1996 yılında tekstil ve konfeksiyon sanayii makine ve ekipmanları için gerçekleştirilen toplam yatırım tutarı yaklaşık 5 milyar dolar civarındadır.

1999 yılında bir önceki yıla oranla tekstil ve konfeksiyon sanayii makine ithalatı % 60,4 oranında azalarak 532 milyon dolara gerilemiştir. Aynı dönemde toplam yatırım tutarı da 2,5 milyar dolardan 952 milyon dolara gerilemiştir.

Tablo- 48: Türkiye'nin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Makine ve Ekipman İthalatı, İhracatı ve Yatırım Tutarı (Milyon\$)

YIL	İTHALAT (\$)	İHRACAT (\$)	DENGE (\$)	TOPLAM YATIRIM TUTARI (\$)
1980	67.389.068	708.539	66.680.529	133.361.058
1981	146.235.047	944.566	145.290.481	290.580.962
1982	122.386.806	667.066	121.719.740	243.439.480
1983	161.717.991	939.730	160.778.261	321.556.522
1984	237.737.608	3.609.766	234.127.842	468.255.684
1985	257.741.344	87.086.936	170.654.408	341.308.816
1986	348.799.038	26.194.508	322.604.530	645.209.060
1987	358.560.906	56.000.000	302.560.906	605.121.812
1988	362.698.607	87.496.344	275.202.263	550.404.526
1989	407.687.507	4.464.035	403.223.472	806.446.944
1990	866.585.348	9.288.704	857.296.644	1.714.593.288
1991	626.804.264	16.327.599	610.476.665	1.220.953.330
1992	829.934.083	18.937.811	810.996.272	1.621.992.544
1993	1.093.167.673	23.187.508	1.069.980.165	2.139.960.330
1994	634.600.070	31.369.348	603.230.722	1.206.461.444
1995	1.512.991.419	38.275.002	1.474.716.417	2.949.432.834
1996	2.405.427.223	40.490.280	2.364.936.943	4.729.873.886
1997	2.041.330.257	68.552.811	1.972.777.446	3.945.554.892
1998	1.374.720.479	63.426.995	1.311.293.484	2.622.586.968
1999	541.459.059	65.364.355	476.094.704	952.189.408
TOPLAM	14.397.973.797	643.331.903	13.754.641.894	27.509.283.788

Kaynak: DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü / Mayıs 2002
DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii makine ithalatına bağlı olarak yatırım tutarlarından 5 yıllık dönemlerde % 20 normal amortisman yöntemi ile ayrılan amortisman miktarlarının ilgili yıllara ait yükünün, yatırım tutarlarının değişimi gözönüne alındığında, 1998-2002 yılları arasında düşük olduğu gözlenmektedir. Bunu nedeni ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılındaki yatırım tutarlarının düşük olmasıdır.

Aynı dönemlerdeki toplam işçi saati dikkate alınarak, işçi saati başına amortismanın 1989 yılından itibaren artış kaydettiği gözlenmektedir.

Tablo – 49: Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Makine İthalatına Bağlı Yatırım Tutarı ve Amortisman Yükü

YILLAR	Aynı Yıl Gerçekleşen Tekstil Makinaları İthalatına Bağlı Yatırım Tutarı (\$)	Beş Yıllık Doğrusal Amortisman	Etkilediği Yıllar	İlgili Yıla Ait Amortisman Yükü	İlgili Yıldaki Toplam İşçi-Saat	İşçi-Saati Başına Amortisman	YILLAR
1980	133.361.058	26.672.212	1983/1984/1985/1986/1987				
1981	290.580.962	58.116.192	1984/1985/1986/1987/1988				
1982	243.439.480	48.687.896	1985/1986/1987/1988/1989	403.953.912	421.305.370	0,96	1989
1983	321.556.522	64.311.304	1986/1987/1988/1989/1990	476.290.379	421.677.540	1,13	1990
1984	468.255.684	93.651.137	1987/1988/1989/1990/1991	522.059.980	356.841.483	1,46	1991
1985	341.308.816	68.261.763	1988/1989/1990/1991/1992	589.698.232	341.625.245	1,73	1992
1986	645.209.060	129.041.812	1989/1990/1991/1992/1993	864.355.126	331.670.797	2,61	1993
1987	605.121.812	121.024.362	1990/1991/1992/1993/1994	979.503.980	350.495.758	2,79	1994
1988	550.404.526	110.080.905	1991/1992/1993/1994/1995	1.182.878.126	396.162.553	2,99	1995
1989	806.446.944	161.289.389	1992/1993/1994/1995/1996	1.500.789.287	431.160.571	3,48	1996
1990	1.714.593.288	342.918.658	1993/1994/1995/1996/1997	1.580.792.187	462.627.288	3,42	1997
1991	1.220.953.330	244.190.666	1994/1995/1996/1997/1998	1.827.760.096	466.715.767	3,92	1998
1992	1.621.992.544	324.398.509	1995/1996/1997/1998/1999	2.529.544.208			
1993	2.139.960.330	427.992.066	1996/1997/1998/1999/2000	2.994.256.677			
1994	1.206.461.444	241.292.289	1997/1998/1999/2000/2001	3.090.782.005			
1995	2.949.432.834	589.886.567	1998/1999/2000/2001/2002	2.849.489.716			
1996	4.729.873.886	945.974.777	1999/2000/2001/2002/2003				
1997	3.945.554.892	789.110.978	2000/2001/2002/2003/2004				
1998	2.622.586.968	524.517.394	2001/2002/2003/2004/2005				
1999	952.189.408	190.437.882	2002/2003/2004/2005/2006				

Kaynak: DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü / Mayıs 2002
DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Göstergelerinden derlenmiştir.

3- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İhracat Hacmi

Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ihracata yönelik gelişmeleri 1970'li yıllarda başlamıştır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin en önemli hammaddesi olan pamuğun, Türkiye'de bol ve kaliteli olması, emek-yoğun üretimi benimsemiş sanayiinin gelişmesinin temelini oluşturmuştur. Serbest dış ticaret, ihracatçı sanayiinin yoğun kullandığı (ülkede bol olan) faktörün yararınadır. Ülkede bol olan üretim faktörünü kullandığı sektörün dış ticaretten geliri artarken miktarı kıt olan faktörün geliri azalır⁸⁷.

Endüstri-içi ve ülkeler arası ticaretin büyük bölümü farklılaştırılmış mallara (differentiated product) göre yapılmaktadır. Artan verim koşullarına tabii malların üretim miktarının artması, yüksek başlangıç maliyetleri, fabrika ve makine gibi bazı girdiler sabit kalsa bile, sanayi dalının ortalama birim maliyetlerin düşmesine yol açar. Bu noktada uluslararası ticaret birtakım fırsatlar sunmaktadır: İlk olarak piyasayı genişletmekte, daha etkin firmaların daha fazla ölçek ekonomisinden yararlanmasına imkan vermektedir. İkincisi, global piyasa, rekabeti artırmakta ve her yerde fiyatları aşağıya çekmektedir. Ticaret öncesine göre firma sayısı azalırken üretim, ortalama birim maliyet ve fiyat düşmektedir⁸⁸.

1980'li yıllarda ihracata yönelik büyüme politikasının izlenmesiyle, Türkiye'nin ihracat yapısında katma değeri düşük tekstil sanayii ürünleri yerine, katma değeri yüksek konfeksiyon sanayii ürünleri yönünde bir değişim yaşanmıştır. Yıllar itibariyle Türkiye tekstil ve konfeksiyon ihracatı tablo – 50'de gösterilmiştir. 1986 yılına kadar tekstil sanayii ürünleri ihracatının, konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatından fazla olduğu görülmektedir. 1986 yılından itibaren önce başabaş, daha sonraki yıllarda ise artan oranlarda konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatı gelişim göstermiştir.

⁸⁷ W. F. Stolper, P. Samuelson, **Readings in the Theory of International Trade**, George Allen and Unwin, London, 1941, s. 344-346.

⁸⁸ P. Krugman, "Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade". *American Economic Review*, Vol:70, 1980, s. 950-959.

2001 yılında Türkiye'nin konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatı 7.3 milyar dolar ile toplam ihracatın %23,4'ünü oluştururken, tekstil sanayii ürünleri 3 milyar dolarlık ihracatı ile toplam ihracat içinden % 9,8 oranında pay almıştır. Tekstil ve konfeksiyon sanayii bir bütün olarak toplam ihracatın % 33,2'sini karşılamaktadır.

Tablo- 50: Yıllar İtibariyle Türkiye Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii İhracatı (Bin \$)

YIL	Toplam İhracat (1000 \$)	Konfeksiyon İhracatı (1000 \$)	Konfeksiyon Sanayiinin Payı %	Tekstil İhracatı (1000 \$)	Tekstil Sanayiinin Payı %	Tekstil + Konfeksiyon İhracatı (1000 \$)	Tekstil + Konfeks. İhracatı Payı %
1980	2.910.000	106.000	3,6	671.000	23,1	777.000	26,7
1981	4.703.000	302.000	6,4	915.000	19,5	1.217.000	25,9
1982	5.746.000	367.000	6,4	1.069.000	18,6	1.436.000	25,0
1983	5.728.000	544.000	9,5	1.055.000	18,4	1.599.000	27,9
1984	7.134.000	989.000	13,9	1.181.000	16,6	2.170.000	30,4
1985	7.958.000	936.000	11,8	1.151.000	14,5	2.087.000	26,2
1986	7.457.000	1.069.000	14,3	1.043.000	14,0	2.112.000	28,3
1987	10.190.000	1.728.000	17,0	1.133.000	11,1	2.861.000	28,1
1988	11.662.000	2.127.000	18,2	1.334.000	11,4	3.461.000	29,7
1989	11.625.000	2.448.000	21,1	1.338.000	11,5	3.786.000	32,6
1990	12.959.289	2.898.349	22,4	1.424.249	11,0	4.322.598	33,4
1991	13.593.539	3.219.350	23,7	1.374.357	10,1	4.593.707	33,8
1992	14.365.414	4.009.615	27,9	1.369.322	9,5	5.378.937	37,4
1993	15.345.000	4.157.997	27,1	1.457.490	9,5	5.615.487	36,6
1994	18.107.000	4.490.043	24,8	1.944.818	10,7	6.434.861	35,5
1995	21.637.041	6.188.502	28,6	2.130.665	9,8	8.319.167	38,4
1996	23.224.465	6.344.252	27,3	2.352.142	10,1	8.696.394	37,4
1997	26.261.072	7.088.669	27,0	2.730.421	10,4	9.819.090	37,4
1998	26.973.952	7.644.051	28,3	2.811.763	10,4	10.455.814	38,8
1999	26.588.264	7.145.053	26,9	2.733.641	10,3	9.878.694	37,2
2000	27.774.906	7.194.609	25,9	2.818.768	10,1	10.013.377	36,1
2001	31.339.991	7.335.856	23,4	3.060.947	9,8	10.396.803	33,2

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

1988 yılında pamuklu sanayiinde iplik bazında 160.000 ton ile 1980'li yılların en yüksek seviyesine çıkan tekstil ihracatı, 1990'lı yılların başlarında gerilemeye başlamış ve 1993 yılında 106.000 tona düşmüştür. 1994 yılında yurtdışında yaşanan ekonomik krize karşılık, dünya pazarlarındaki olumlu gelişmeler doğrudan tekstil ihracatının 223.300 tona yükselmesini sağlamıştır. Ancak 1994 yılında doğrudan tekstil ihracatındaki artışın %49'u Türkiye'deki serbest bölgelerden kaynaklanmıştır. Doğrudan tekstil ihracatı 1995 yılında 150.400 tona düştükten sonra, kapasitede yaratılan büyük artışların kullanılabilmesi amacıyla, sürekli artmaya başlamış ve bu artış özellikle 1997 yılının Mart ayından itibaren, AB'nin Türkiye'den ithal ettiği pamuk ipliğinde uyguladığı anti-damping vergisini kaldırmasının da etkisiyle hızlanmıştır. İplik bazında tekstil ihracatı, 1999 yılında, iplik ihracatındaki büyük artışın katkısıyla, %6,4 artarak 293.600 tona yükselmiştir.

Tablo- 51: Ürün Gruplarına Göre Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İhracatı (Bin Ton)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Değ.(%)
Pamuk İpliği	86,9	39,7	44,5	69,9	99,2	128,4	29,5
Pamuklu Dokuma	62,7	50,9	54,4	60,7	86,9	67,3	-22,6
Örme Kumaş	25,8	13,1	19,4	31,0	31,4	40,5	29,1
Konfeksiyon	268,3	301,8	343,5	417,8	454,7	480,7	5,7
Örme Giyim Eşyası	146,2	158,0	182,0	217,0	234,3	236,6	1,0
Dokuma Giy.Eşya.	83,1	98,5	104,1	118,6	125,6	133,2	6,1
Hazır Ürün	38,9	45,3	57,5	82,2	94,7	110,8	17,0
Diğer	41,2	41,2	43,3	54,9	49,4	49,6	0,4
İplik	14,4	10,9	11,5	12,8	13,4	17,2	28,2
Dokuma	26,8	30,3	31,8	42,0	36,0	32,4	-10,0

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

Son yıllarda hızla artmakta olan pamuk ipliği ihracatı 1999 yılında %29,5 artarak 128.446 tona yükselmiş, böylece 1998 yılındaki 107.400 ton olan tarihi rekorunu kırmıştır. AB'ye ihracat %24,4 artarak 89.502 tona, ABD'ye %286 artarak 10.577 tona çıkmıştır. 1999 yılında pamuk ipliği ihracatının %69,7'si başta %28,3 ile İtalya, %11 ile Yunanistan, %10,8 ile Portekiz, %5 ile Belçika olmak üzere AB'ye, %10,3'ü ABD'ye, %6,3'ü serbest bölgelere, %5,8'i başta Macaristan Romanya ve Bulgaristan olmak üzere

Doğu Avrupa ülkelerine, %3,2'si İsrail'e yapılmıştır. Pamuklu sistemde üretilen suni ve sentetik ağırlıklı iplik ihracatı %28,2 artarak 17.170 tona çıkmıştır. 1999 yılında bu tür iplik ihracatının %66,2'si başta Almanya, İtalya ve Yunanistan olmak üzere AB'ye, %10,6'sı Suriye'ye, %8,8'i İsrail'e yapılmıştır.

1999 yılında pamuklu dokuma ihracatı %22,6 azalarak 67.283 tona gerilemiştir. Pamuklu dokuma ihracatı AB'ye %2,2, ABD'ye %29,4 artmış, Kanada'ya %97,4 azalmıştır. 1999 yılında miktar cinsinden pamuklu dokuma ihracatının %43,7'si başta %16,1 ile İtalya, %7,8 ile İngiltere ve %7,7 ile Belçika olmak üzere AB'ye, %19,3'ü ABD'ye, %8,8'i serbest bölgelere, %4,7'si Makedonya'ya yapılmıştır.

Örme kumaş ihracatı 1999 yılında %29,1 artarak 40.519 tona yükselmiştir. İhracatın %52,7'si başta %32,1 ile İtalya, %4,8 ile Fransa, İngiltere ve Almanya olmak üzere AB'ye, %21'i başta %6,3 ile Bulgaristan, %3,3 ile Makedonya ve Ukrayna olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerine, %11,5'i de İsrail'e yapılmıştır.

En fazla ihracat yapılan alt sanayi olan örme giyim eşyasında, ihracat artış hızı 1999 yılında gerilemesine devam ederek %1'e düşmüş, ihracat miktarı 236.603 tona yükselmiştir. İhracat AB'ye %5,1 artarak 175.539 tona, ABD'ye %15,3 artarak 32.176 tona yükselirken, Rusya'ya %60,3 düşerek 3.544 tona gerilemiştir. İhracat yapılan önemli ülkeler %41 ile Almanya, %13,6 ile ABD, %8,5 ile İngiltere, %8,1 ile Fransa, %5,2 ile Hollanda, %3 ile Belçika, %2,2 Polonya, %2,2 ile İtalya, Avusturya, Rusya, Danimarka, İsveç, Macaristan ve İsviçre'dir

1999 yılında dokumadan giyim eşyası ihracatı %%6,1 artarak 133.246 tona yükselmiştir. İhracat AB'ye %7 artarak 80.048 tona, ABD'ye %15,8 artarak 20.039 tona çıkmış, Rusya'ya %41,5 azalarak 3.034 tona gerilemiştir. İhracatın %60,1'i başta %28,4 ile Almanya, %11,2 ile İngiltere, %5,8 ile Hollanda, %4 ile Fransa ve %3,3 ile Belçika olmak üzere AB'ye, %15'i

ABD'ye, %4,2'si Mısır'a yapılmıştır. Tunus, Libya, Rusya ve S. Arabistan ihracat yapılan diğer önemli ülkelerdir.

Hazır ürün 1996 yılından itibaren ihracatı en fazla artan konfeksiyon alt sanayidir. 1999 yılında hazır ürün ihracatı %17 artarak 110.807 tona yükselmiştir. İhracat AB'ye %16,8, ABD'ye %52,2 artmış, Rusya'ya %62,4 azalmıştır. 1999 yılında hazır ürün ihracatının %62,6'sı başta %27,4 ile Almanya, %13 ile İngiltere, %8,1 ile Fransa ve %3,4 ile Hollanda olmak üzere AB'ye %15,7'si ABD'ye %3,2'si S. Arabistan'a ve %2,1'i Rusya'ya yapılmıştır.

1995 yılında tüm alt sanayilerde önemli ölçüde yükseldikten sonra, 1996 yılında itibaren gerileme eğilimine giren \$/kg cinsinden ortalama ihraç fiyatları 1999 yılında hızlanarak düşmeye devam etmiştir. Ortalama fiyatlardaki düşüş pamuk ağırlıklı iplikte %17, suni ve sentetik ağırlıklı ipliklerde %19, konfeksiyonda %11, örme kumaş ile suni ve sentetik ağırlıklı dokumada %10 civarında gerçekleşmiştir. Ürün olarak dokumadan giyim eşyası, büyük pazar olarak ABD ihraç fiyatlarının en az gerilediği alanlardır. Hammadde fiyatlarındaki önemli düşüş, Amerikan Dolarının Alman Markı karşısında %5 civarındaki değer kazanması ve sanayideki aşırı rekabet ortamı 1999 yılında ortalama ihraç fiyatlarının düşmesinde etkin olan faktörlerdir.

Tablo- 52: Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii İhracatının Birim İhraç Fiyatı (\$/Kg)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Değ.(%)
Pamuk İpliği	2,88	3,47	3,13	3,21	2,95	2,44	-17,3
Pamuklu Dokuma	4,78	6,50	6,37	5,89	4,55	5,18	14,0
Örme Kumaş	5,44	6,43	6,36	5,91	6,10	5,51	-9,7
Konfeksiyon	16,45	20,10	18,07	16,58	16,37	14,51	-11,4
Örme Giyim Eşyası	17,65	21,80	19,61	18,26	18,03	16,01	-11,2
Dokuma Giy.Eşya.	18,37	22,36	20,70	19,57	19,65	18,11	-7,8
Hazır Ürün	7,85	9,29	8,42	7,83	7,91	6,99	-11,6
Diğer	7,35	9,79	9,99	9,46	9,64	8,05	-16,5
İplik	4,36	5,33	5,21	4,98	4,69	3,82	-18,6
Dokuma	8,95	11,39	11,72	10,83	11,48	10,29	-10,4

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ihracatının ülkeler göre dağılımı incelendiğinde 2001 yılı verilerine göre en yüksek payı 2,8 milyar dolar ile Almanya almaktadır. Almanya'yı, 1,5 milyar dolar ile ABD, 1,2 milyar dolarla da İngiltere izlemektedir.

Tablo- 53: En Fazla Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii Ürünü İhracatı Yapılan Ülkeler

ÜLKELER	1999		2000		2001	
	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
Almanya	108.357.189	2.932.977.970	121.299.685	2.865.648.166	122.648.910	2.759.471.529
ABD	84.188.280	1.150.199.055	94.226.206	1.475.287.002	93.015.236	1.427.439.104
İngiltere	83.304.036	901.181.422	93.648.333	1.094.895.426	95.195.939	1.235.822.797
Fransa	49.580.740	639.258.950	50.693.226	623.475.480	54.697.269	677.848.300
İtalya	147.419.849	501.826.199	144.908.241	508.782.542	157.345.778	564.144.735
Hollanda	20.091.020	423.601.055	24.866.857	422.236.289	22.364.223	424.296.386
Belçika-Lük.	31.951.181	288.018.775	28.353.174	273.270.903	27.496.054	267.974.599
İstanbul Ser. Böl.	11.904.167	129.855.827	13.473.577	152.697.043	15.831.924	217.582.410
İspanya	55.370.606	151.233.031	59.536.248	171.042.316	66.402.511	188.397.561
Danimarka	4.932.043	119.705.638	6.588.606	127.913.482	8.023.176	159.928.973
İsrail	23.815.314	122.804.156	22.179.792	143.413.235	25.778.155	152.434.436
Rusya	16.777.630	168.431.294	16.175.188	152.696.975	21.754.682	137.445.955
İsveç	4.570.757	102.734.235	5.058.536	14.046.305	6.813.662	123.605.741
Sud. Arabistan	22.037.469	116.985.147	27.312.969	121.950.519	32.306.704	115.992.656
Romanya	19.943.468	80.778.483	25.242.149	84.824.979	31.152.399	101.072.659
Diğer Ülkeler	399.866.899	2.049.117.018	378.546.792	1.869.460.613	449.939.248	1.843.345.528

Kaynak: DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü / Mayıs 2002 DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Rapor Göstergelerinden derlenmiştir.

D- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNDE YATIRIMLAR VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii Türkiye'de son 10 yılda girişimciler için çok cazip bir sanayi dalı konumuna gelmiştir. İmalat sanayiinde yatırım yapmak isteyen girişimcilerin tercihi bu sanayi olmuştur.

Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayii yatırımları 1970'li yıllardan beri devlet tarafından desteklenmiştir. Bunun nedeni, hammaddenin ülke içinde bol olması, işgücünün göreceli olarak ucuz olması ve Türkiye'nin büyük tekstil tüketim pazarlarına coğrafi olarak yakın olmasıdır.

1995-98 döneminde yapılan yoğun yatırımlar sonucunda ortaya çıkan aşırı rekabet ortamı, karlılığın büyük ölçüde düşmesine sebep olmuş, bu da 1998 yılı sonlarına doğru yatırımları durma noktasına getirmiştir⁸⁹.

1995 yılında tekstil ve konfeksiyon sanayiinin toplam teşvikler içindeki payı %72 iken, bu oran 1998' de % 14.5 'e düşmüştür. Bu gerileme belge sayısı ve istihdam açısından da görülmektedir. 1995 yılında yatırım tutarı 2 katrilyon 42 trilyon TL. olan 2360 proje teşvik kapsamına alınmıştır. 1996 yılında yatırım tutarı yaklaşık 683 trilyon TL. olan 1124 proje teşvik kapsamına alınırken, 1997 yılında toplam 768.2 trilyon TL'lik ve 1998'de de 582.3 trilyon TL'lik yatırım tutarına sahip projeler teşviklerinden yararlandırılmıştır⁹⁰.

⁸⁹ Ali DOĞAN, *Avrupa-Türk Hazır Giyim Sanayileri ve Gümrük Birliği*, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, İstanbul, Kasım 1995, s.6.

⁹⁰ Azmi ÖZER, *Pamuklu Tekstil Sektör Raporu*, Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, İstanbul, Haziran 1995, s.35.

Tablo- 54 : Yıllar İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiine Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı

YILLAR	BELGE SAYISI	TOPLAM YATIRIM(Milyon TL)
1980	32	4,735
1981	95	185,400
1982	106	95,414
1983	102	203,605
1984	166	498,052
1985	303	573,806
1986	356	921,640
1987	370	1,595,054
1988	345	3,461,253
1989	501	8,233,293
1990	325	24,425,856
1991	253	15,474,893
1992	337	45,487,581
1993	742	177,561,214
1994	343	86,330,939
1995	2.360	2,042,199,163
1996	1.124	683,261,000
1997	1.214	768,255,482
1998	794	582,299,477
1999	242	211,660,051
2000	515	627,600,000
2001	370	1,092,700,000
2002*	303	1,028,000,000
TOPLAM	11,268	7,401,619,160

Kaynak :1995-1996, 1996-1997 ve 1997-1998 Yıllarında Teşvikli Yatırımlarda Sabit Yatırım İstihdam İlişkisi, **Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü**, 1999, s.2-3.

* 1999-2002 yılları arası Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

* 2002 yılı verileri ilk dört ay içindir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki teşvik belgesi kapsamında yatırım tutarı (cari fiyatlarla) 2000 yılında 627,6 trilyon TL iken 2001 yılında 1 katrilyon TL seviyesine yükselmiştir. 2001 yılının ilk dört aylık bölümünde 360 trilyon TL yatırım tutarı gerçekleşirken, bu miktar 2002 yılının aynı dönemi için 1,028 trilyon düzeyine ulaşmıştır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiine 2001 yılında toplam 844 milyon \$ döviz tahsisi yapılmıştır. 2002 yılının ilk dört aylık diliminde ayrılan döviz tahsisi ise 618 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında 370 belge karşılığında 21,066 kişi için istihdam olanağı yaratılmış olup bu oran, 2002 yılının ilk dört ayında 15,696 kişi olarak gerçekleşmiştir.

II- TÜRKİYE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN REKABET GÜCÜ VE TEMEL SORUNLARI

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) 1986-1994 yılları arasında yapılan Uruguay görüşmelerinde; 2005 yılında tüm kotaların kalkması öngörülmüştür. Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde atılan bu önemli adım, aynı zamanda dış ticarete rekabet sürecini de hızlandıracaktır. Globalleşmenin dünya ekonomisinde ön plana çıktığı günümüzde; dış piyasalardaki pazar paylarının korunması ve artırılması, dünya ekonomisi ile bütünleşmenin sağlanarak rekabet edilebilirlik gücünün yükseltilmesi, tüm ülkelerin temel hedefleri veya amaçları olmuştur.

A- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNİN REKABET GÜCÜ

Globalleşme eğilimlerinin hızla arttığı dünya ekonomisi içinde Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayininin rekabet gücü AB, ABD ve Çin ile ilişkiler olarak farklı açılardan ele alınmalıdır.

1- AB Sürecinde Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii ve Rekabet Edebilirliği

1 Mayıs 2004'te tarihindeki en büyük genişlemeyi yaşayacak olan AB ,2005 yılı başından itibaren de kotaların kalkması olayı ile karşı karşıya kalacaktır. Her iki olay da AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii'ni ciddi bir şekilde etkileyeceğinden, AB Komisyonu, "Genişlemiş Bir Avrupa'da Tekstil ve

Konfeksiyon Sanayii'nin Geleceği" başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor 29 Ekim 2003 tarihinde kabul etmiştir.

AB'de, emek-yoğun konfeksiyon sanayii ile sermaye yoğun tekstil sanayiinin durumları büyük farklılık göstermektedir. Konfeksiyon sanayii dış ticaretinin 2002 yılında 34,1 milyar Euro açık vermesine karşılık, tekstil sanayii dış ticareti 7,9 milyar Euro fazlalık sağlamıştır. AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, kota uygulamasına son verilecek kategorilerde sadece katma değeri yüksek ürünlerde iddialı olup, diğer alt dallara ait ürünleri ya ithalat etmekte ya da hariçte işleme ticareti yoluyla sağlamaktadır. Dolayısıyla kotaların kalkması AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii'ni fazla etkilemeyecektir. Asıl etkilenecek olanlar, AB'ne kendi başlarına veya hariçte işleme ticareti kapsamında ürettikleri ürünleri ihraç eden ülkeler olacaktır. Bu ülkeleri ise 2 ana gruba ayırarak değerlendirmek gerekmektedir⁹¹:

a - Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Fas, Tunus... gibi özel statüleri (Aday, Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Anlaşması...gibi) veya Bangladeş, Sahra-altı Afrika ülkeleri gibi çok fakir olmaları nedeniyle, şu anda da kota uygulanmayan ve gümrük ödemeyen ülkeler.

b - Başta Çin, Hindistan, Pakistan olmak üzere diğer büyük ve küçük tekstil ve konfeksiyon sanayii üreticisi ülkeler.

Tüm kategorilerde kota uygulanmasına son verilmesi, bu iki grup ülke üzerinde birbirinden çok farklı bir etki yaratacaktır. Tüm ülkeler kotasız ihracat yapabilecekleri için, kota uygulamasından muaf olmanın artık herhangi bir avantajı kalmayacağından ve büyük rakiplere karşı korumasız kalacaklarından, özel statülü ve çok fakir ülkeler olumsuz etkileneceklerken; hiçbir kısıtlama olmadan istediği kadar malı AB'ne ihraç edebilecek büyük üretici ülkeler ise, olumlu etkileneceklerdir.

⁹¹ Işık TARAKÇIOĞLU, "Avrupa Birliği Türk Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii'ni Harcıyor Mu?" , Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Dergisi, Mart 2007, Sayı 100

Kota uygulamalarının kaldırılması Türkiye'yi ilk tahminlerden daha fazla etkileyecektir. Türkiye AB ile birlikte Dünyanın en düşük gümrük tarifelerini uygulamaktadır ve yarın ikili görüşmelerde AB Çin'e karşı uygulayacağı gümrük tarifelerini daha da düşürür veya kaldırır, bu aynen Türkiye için de geçerli olacaktır.

Kota ve gümrük koruması kalmayınca, Çin mallarının önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Eğer fiyatlarının çok düşük olması veya Çin'den yapılan ithalatın çok aşırı artması gibi nedenlerle Türkiye önleyici önlemler almaya kalkarsa, bu hem zor olacaktır, hem de mallar serbest dolaşım çerçevesinde diğer AB ülkeleri üzerinden yine kolaylıkla Türkiye'ye girecektir. AB'nin Çin'den sonraki 2.büyük tekstil ve konfeksiyon sanayii tedarikçisi Türkiye'dir. Çin AB'ne yaptığı ihracatın yarısını, Türkiye ise daha fazlasını, 2005 yılbaşında kota uygulaması kaldırılacak olan kategorilerde gerçekleştirmektedir. 2005 yılbaşında kota uygulaması kalktığında, Türkiye'nin Gümrük Birliği üyesi olarak Çin'e karşı tek avantajı % 9'luk gümrük vergisi olacaktır.

Bunun yanında dünya ekonomisi ile hem de Avrupa Birliği ile uyum sağlayıcı yasaları düzenlemesi gerekmektedir. Türkiye'nin AB süreci içinde yer alması, sadece Türkiye'nin çıkarına bir durum değildir. Avrupa Birliği'nin de bizim ürettiğimiz nitelikli ürünlere ve yarattığımız rekabet ortamına ihtiyacı vardır. Çünkü Türkiye'nin en güçlü olduğu sanayi dalı tekstil ve konfeksiyon sanayiidir. Güçlü ortaklıklar, üyelerinin farklı alanlardaki güçlü katılımlarıyla oluşur. Bu nedenle Avrupa Birliği ilişkilerinde, Gümrük Birliği sürecinde, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, gerek kısıtlama ve gerekse kota konularında, kesinlikle taviz verilmemeli ve bu alan pazarlık konusu yapılmamalıdır⁹².

⁹² Ali DOĞAN, *Avrupa-Türk Hazır Giyim Sanayileri ve Gümrük Birliği*, a.g.e.. s.8

Türkiye'nin uluslararası pazarlarda bir taşeron ülke görünümü vermeden rekabet etmesi için bazı önlemleri alması gerekir. Bu önlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bugün için Almanya'nın Türkiye'den ithal ettiği konfeksiyon ürünlerinin %10'u fason imalat sınıfındadır⁹³. Bu alanda Hong Kong'un, Çin ve Vietnam ile yaptığı gibi sanayide yüksek katma değerli ürünler üzerinde yoğunlaşılmalı ve katma değerde önemli payı oluşturan tasarım, biçki, tanıtım ve pazarlama işi İstanbul'da, dikiş ve diğer işlemler de işçiliğin uygun ve ucuz olduğu ülkelerde tamamlanmalıdır⁹⁴.
- Tüketici talepleri ve üretim sorunlarının alternatif çözüm yolları belirlenmelidir.
- Dış ticaretin uygulama düzeni ve rekabet süreci ile ilgili hükümet politikaları ve yasal sınırlandırmalar düzene sokulmalıdır.
- Yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki istikrarsızlık giderilmelidir.
- Makroekonomik dengesizlikler ve yapısal sorunlar çözümlenmelidir. Bu sorunlar sanayide yeni teknolojilerin kullanımını ve yeni kapasite yaratacak yatırımları önemli ölçüde engellemektedir.
- Teknolojik yenilikleri destekleyen, araştırma ve geliştirmeyi teşvik eden kurumsal yapıları oluşturacak yasal düzenlemelerin ve uygulamaların eksikliği giderilerek, sanayide teknolojik gelişme sağlanmalıdır.
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarına yönelik rekabet ortamı düzenlenmelidir.

Türkiye, Gümrük Birliği anlaşması sonucu Avrupa pazarına rakiplerine göre 10 yıl önce girecektir. Türk tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin AB'ye ihraç edilenlerinden %55'inin kotaya tabi olduğu dikkate alınır, Gümrük Birliği'nin ve ticarete liberasyonun sanayi üzerindeki önemini daha iyi

⁹³ Işık TARAKÇIOĞLU, "AB ile Gümrük Birliği'ne Gidilmesinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiine Olası Etkileri", İzmir Ticaret Odası Bilim Kurulu Toplantısı'na sunulan bildiri, İzmir, 1995, s.6.

⁹⁴ TOBB, **Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Raporu**, İstanbul, Ocak 2001, s.24.

görebiliriz. Bu durum GATT anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye rakiplerinin önüne geçme fırsatını yaratacaktır⁹⁵.

AB pazarı Türkiye için büyük önemini korumaktadır. Türkiye için çok önemli olan bu pazarda Türkiye Doğu Asya'lı üreticilerin ciddi rekabetiyle karşılaşacaktır. AB pazarında en azından mevcut payı korumak ve yavaş yavaş artırmak hedef alınmalıdır. Gümrük Birliği bu anlamda tahmin edilemeyecek derecede bir fırsat yaratmaktadır.

Dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii pazarının durumu ülkemizi yakından ilgilendirmektedir. Ancak, Türkiye'yi çok daha yakından ilgilendiren, Avrupa pazarının etrafındaki üretici rekabet ve bu rekabet ortamı içinde ülkemizin durumudur. Dünya, globalleşmekle birlikte, bazı merkezler çekim alanı olma özelliklerini korumaktadırlar. Örneğin konfeksiyon pazarında AB, ABD ve Japonya en önemli üç ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği %36'lık bir payla birinci sırada yer alırken, onu %30'luk bir pay ile ABD izlemektedir, %24'lük payıyla Japonya bu pazarlar sıralamasında üçüncü durumdadır. Bu sıralamada %36'lık oranıyla en geniş pazar durumunda olan Avrupa Birliği, ülkemizi diğerlerinden daha fazla yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği'ne öncelik vermekte yarar vardır. Çünkü bu pazar aynı zamanda dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii üreticisi tüm ülkelerin gün geçtikçe daha çok ilgisini çekmektedir.

Türkiye, 1980'in ilk yarısındaki ihracat atağı ile dünyanın önde gelen tekstil ve konfeksiyon sanayii üreticisi ve ihracatçısı ülkeler arasına girmiştir. Örneğin Türkiye, Çin'den sonra AB pazarına mal satan ikinci büyük ülkedir. Çin, 4 milyar 221.9 milyon dolarla ilk sırada yer alırken, Türkiye 3 milyar 296 milyon dolarla ikinci sıradadır. Türkiye'nin AB tekstil ve konfeksiyon pazarındaki payı %8 civarındadır⁹⁶.

Bir başka önemli rekabet alanı ise Avrupa Birliği ülkelerinin kendi üretken potansiyelidir, İtalya bu pazarda %25 ile en büyük paya sahiptir.

⁹⁵ İzmir Ticaret Odası, **AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü**, a.g.e., s.30.

⁹⁶ İzmir Ticaret Odası, **AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü**, a.g.e., s.32.

Ardında Almanya %15.9 ile ikinci sırada yer almaktadır. Dünyanın en büyük tüketicisi olan Avrupa Birliği'nde Türkiye ve Portekiz aynı oranda, yani %10.9 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye, çeşitli kota kısıtlamaları ve engellemelere rağmen, Avrupa Birliği'nin Fransa ve Benelux devletleri gibi önde gelen üreticilerini geride bırakmıştır. Bu da Türkiye'nin AB pazarında son derece önemli bir yere sahip olduğunu gösteriyor. Türkiye özellikle son yıllarda üretim teknolojisini yenileyerek modern bir alt yapıya kavuşmuştur. Ayrıca, uluslararası pazarlama kuruluşlarıyla kurduğu ortaklıklar sonucu, son derece önemli pazarlama tecrübesi edinmiştir. Bütün bu oluşumlar sonucunda Türkiye, kaliteyle modayı birleştirir bir duruma gelmiştir.

Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin en büyük rakibi Çin'dir. Diğer önemli rakip ise Hong-Kong'tur. Fas, Tunus, Mısır, Cezayir ve İsrail ise yine Avrupa Birliği'nin ayrıcalıklı ticaret ortaklarıdır. Hindistan da son yıllarda bu alanda başarılıdır.

Hong-Kong'un katma değeri yüksek ürünlerde kaliteli mal ve ürün geliştirmede çok başarılı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca konfeksiyon sanayi devlet tarafından önemle desteklenmektedir⁹⁷. 1992 yılından sonra bu alanda istikrarlı bir gelişme gösteren, Türkiye'nin önemli rakiplerinden birisidir, işgücü maliyeti son derece düşük, hatta bu oran, yaklaşık olarak Türkiye maliyetlerinin yarısına eşittir.

2- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Türkiye – ABD İlişkileri

Türkiye'nin ikinci büyük pazarı olan ABD'ye yönelik ihracatta ilk kez 1985 yılında başlayan ve halen 21'i tekstil, 21'i konfeksiyon olmak üzere toplam 42 kategoride devam etmekte olan miktar kısıtlamaları, ABD ile olan tekstil ve konfeksiyon sanayii ticaretimizdeki gelişmenin seyrini belirleyen ve Türkiye'nin bu pazardaki payını artmasını engelleyen en önemli unsurdur.

⁹⁷ Işık TARAKÇIOĞLU, "AB ile Gümrük Birliği'ne Gidilmesinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiine Olası Etkileri", İzmir Ticaret Odası Bilim Kurulu Toplantısı'na sunulan bildiri, İzmir, 1995, s.12.

Miktar kısıtlamalarının 42 kategori ürünü kapsamından dolayı ihracatçıların kota ihtiyacı, mevcut esneklik hakları da kullanılmasına rağmen, karşılanamamaktadır.

ABD tarafından Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayii ihraç ürünlerine 42 kategoride miktar kısıtlaması uygulanmasına karşın, Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayii ihracatın % 50'sinden daha büyük bir kısmını 5-6 ürün kategorisinden oluşturmaktadır. Özellikle bu kategorilerde ihracatçıların kota ihtiyacı mevcut esneklik hakları da kullanılmasına rağmen karşılanamamaktadır. İhracatında sıkışıklık yaşanan ürün kategorileri sırasıyla örme tişört, bluzlar, pantolon, şortlar, bornozlar, bayan gecelik ve pijamaları ile pamuklu çarşaftan oluşmaktadır⁹⁸.

İki ülke arasında yaşanan kota sorunlarını aşmak amacıyla, ilki 1995 yılı Temmuz ayında Cenevre'de, ikincisi 1998 Nisan ayında yine Cenevre'de ve üçüncüsü de 1999 Eylül'ünde Washington'da olmak üzere yapılan görüşmeler sonrasında, üç anlaşma imzalanmıştır. Ancak, tüm bu anlaşmalar sonucu sağlanan ilave esnekliklerin 2000 yılında son bulması ihracatta yeniden sıkıntı yaşanmasına neden olmuştur.

ABD'nin tekstil ve konfeksiyon sanayiinin dış rekabete daha fazla açma eğilimi içerisinde olduğu bir dönemde, tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatımıza uygulanan miktar kısıtlamalarında esneklik sağlanmaması konusundaki katı tutumu, iki ülke arasındaki stratejik işbirliği anlayışına uymayan bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisinde açıkladığımız gibi; ABD tekstil ve konfeksiyon sanayiine uyguladığı miktar kısıtlamaları sonucu ülke içindeki malın fiyatı artarken, emek faktörünün ücret düzeyindeki artış, fiyat artışından daha fazla olmaktadır. Böylece ABD bu alandaki üretim miktarını uyguladığı bu kısıtlama ile arttırmaktadır.

⁹⁸ TBMM .Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Komisyon Raporu, Mayıs,2002,s.95.

1985 yılında ABD ile İsrail arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması da İsrail'in ABD'ye ihraç ettiği endüstriyel ürünlerin çoğuna gümrük muafiyeti tanınabilmesine imkan sağlamıştır. ABD'den İsrail'e ihraç edilen ürünler de benzer şekilde gümrük muafiyetlerinden faydalanmaktadırlar.

ABD'nin benzer şekilde hazırlayabileceği bir tercihli ticaret anlaşması Türkiye ile ABD arasındaki ticareti zenginleştirme imkanı sağlayacaktır. Belli oranda, hammaddenin ABD'den ithal zorunluluğu ile ABD'nin pamuk, iplik, kumaş, makine, ambalaj ve benzeri ürünleri Türk ihracatçıları tarafından satın alınarak yeni ihraç ürünleri üretilecek ve bu ürünlerin ABD'ye gümrüksüz olarak ihracatı mümkün olabilecektir. Böyle bir tercihli ticaret anlaşması ABD'nin tarımsal ve endüstriyel ihracatını artırırken Türkiye'nin ihracatına da kota ve gümrük vergisi ile ilgili sorunları azaltması ve rekabet gücünü artırması yoluyla katkıda bulunacaktır.

ABD piyasasında da Türkiye, pazar payını en hızlı arttıran ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'nin ABD'ye yaptığı tekstil ve konfeksiyon sanayii ihracatı 1991 yılında yaklaşık 300 milyon, 1992 yılında 400-500 milyon dolar seviyesinde iken, bu rakam 1993 yılında 600 milyon dolara yaklaşmıştır. 1994 yılı sonunda ise Türkiye'nin bu ülkeye tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünleri ihracatı 700 milyon dolar sınırını zorlamıştır. Türkiye, bu hızlı ihracat artışı ile yakın gelecekte ABD pazarındaki payını artıracaktır⁹⁹.

Türkiye'nin dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii pazarındaki en büyük rakipleri Uzakdoğu ülkeleridir. Dünyanın iki büyük alıcısı ve dev pazarı olan AB ülkeleri ve ABD'de Türkiye, Uzakdoğu ülkeleri ile zorlu bir rekabet ortamı içindedir. Türkiye, coğrafi yakınlığın verdiği avantajı da iyi kullanarak, AB ülkeleri pazarında Uzakdoğu ülkelerine fark atmaya başlamıştır. Çin dışındaki Uzakdoğu ülkeleri, Türkiye'nin rekabet gücü karşısında gerilemeye başlamıştır. ABD ise çok farklı bir pazardır. Türkiye'nin bu pazardaki payı,

⁹⁹ Ali DOĞAN, *Avrupa-Türk Hazır Giyim Sanayileri ve Gümrük Birliği*, a.g.e., s.15.

yüksek oranlı yıllık artışlarla yükselmekte, Uzakdoğulu rakipleri karşısında giderek güçlenmektedir.

3- Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Çin Halk Cumhuriyeti İle Rekabet Gücü

Çin Halk Cumhuriyeti 11 Aralık 2001 tarihi itibarıyla WTO'ya üye olmuştur. Çin'in, WTO'nun "Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması"na tabi olması ve bunun sonucunda da Anlaşma uyarınca; 2005 yılında kotaların kaldırılmasından ve WTO üyelerine uygulanan tarifelerden yararlanması, dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii pazarlarında daha çetin bir rekabet yaşanacağı anlamına gelmektedir.

Öte yandan, Çin'in WTO'ya Katılım Protokolü uyarınca, 2008 yılı sonuna kadar, Çin'in tekstil ve konfeksiyon sanayii ithalatındaki artışın pazar bozucu bir etkisi olması durumunda, Çin'e kota uygulamakta olan tüm ülkeler tarafından korunma önlemlerine başvurulabilecektir. Bu korunma önlemi 2008 yılı sonuna kadar Çin'i ABD ve AB pazarlarında bir ölçüde kontrol altına alabilecek bir mekanizma olarak görülmektedir.

Çin, tekstil ve hazır giyim sanayii konusunda dünyanın en büyük ihracatçısı konumundadır. Hazır giyim emek yoğun bir üretimi gerektirmesi ve Çin'in bol ve düşük maliyetli iş gücü açısından sahip olduğu avantaj, bu sanayiinin de büyüme potansiyelinin yüksek olmasını sağlamaktadır. Çin kaynaklı konfeksiyon ürünlerinin büyük çoğunluğu düşük ve orta kaliteli ürünler olmasına rağmen Çin hazır giyim sanayii, özellikle Hong Kong'daki üreticilerin girişim ve faaliyetleri ile yüksek katma değerli ve kaliteli üretime doğru yönelmektedir.

Çin'de saat başına işçilik ücreti 1996'daki 0,58 \$ seviyesinden, 1998 yılında, 0,62 \$'a çıkmasına rağmen Çin, bugün de dünyadaki en düşük işçilik maliyetinin söz konusu olduğu ülkelerden biridir. Fakat özellikle tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki firmaların çoğunun devlet mülkiyetinde olmasının bir sonucu olarak işgücü verimliliğinin düşük olması, maliyet avantajını

kısıtlamaktadır. Türkiye ve Çin'in tekstil ve konfeksiyon sanayiinde üretim maliyetleri karşılaştırması tablo – 55'de belirtilmiştir. Çin'in tekstil ve konfeksiyon sanayii üretiminde başta işgücü maliyeti olmak üzere, elektrik, arsa ve inşaat giderlerinin çok düşük olması, toplam maliyetinin Türkiye'ye oranla yaklaşık % 40 oranında düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durum Çin ile rekabet sürecinde ülkemiz için sıkıntı doğuracak en önemli faktördür.

Tablo - 55: Türkiye ve Çin'de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Üretim Maliyetlerinin Karşılaştırılması

MALİYET ÖĞELERİ	Arsa Fiyatı Dolar/m2	İnşaat maliyeti Dolar/m2	Elektrik Cent/kwh	Su Cent/m3	Nakliye Dolar/ton	İşçi Ücreti Dolar/saat	Maliyet ABD=100
TÜRKİYE	30	500	3.8	95	1600	2.14	51-53
ÇİN	5	300-400	2.1	45	2200	0.61	33-35

Kaynak : Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, **Türk Hazır Giyim Sektörü Ufuk 2010 Yol Haritası Global Hedefler Ve Politikalar**, Ocak-2004 , s:20-21.

Türkiye'de tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt yapısı çok kuvvetlidir. Üretimde kullanılan ipliğin ve elde edilen dokuma ürünlerinin kaliteli ve kullanılan teknoloji seviyesinin yüksek olması, Türkiye'nin Çin ile rekabetinde kalite açısından yararlanacağı avantajlardır.

Çin tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt yapısının ve dokuma kalitesi Türkiye ile aynı özellikleri göstermekle birlikte, iplik kalitesinin ve teknoloji seviyesinin ülkemize göre göreceli düşüklüğü, düşük işgücü maliyeti ile yakaladığı avantajını biraz olsun azaltmaktadır. Türkiye ve Çin'in tekstil ve konfeksiyon sanayii alt yapısının karşılaştırmalı incelemesi tablo – 56'da belirtilmiştir.

Tablo - 56: Türkiye ve Çin'de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Alt Yapısının Karşılaştırmalı İncelemesi

	Tekstil sektörü ile işbirliği ve alt yapısı	İplik Kalitesi	Dokuma Kalitesi	Teknoloji Seviyesi	Fabrika Ölçeği
TÜRKİYE	Çok kuvvetli	iyi	70-80	80-90	Orta ekonomik ölçek
ÇİN	Kuvvetli	Orta/iyi	70-80	60-70	Orta ekonomik ölçek

Kaynak : Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, **Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayi Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2004, s.13-14.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin pazarlama süreci kriterleri dikkate alındığında ülkemiz, pazarlamadaki güçlü yapısı ile mal teslimlerini % 90 başarıyla, 3-4 hafta içerisinde gerçekleştirmektedir. Ülkemizde perakendecilik ve mağazacılığın artış göstermektedir.

Çin'in teslimat süresinin daha gecikmeli olması ve perakendeciliğin çok yeni gelişmesi, mağazacılık anlayışının bulunmaması, ülkemizin rekabet sürecinde avantaj elde etmesine yardımcı olmaktadır. Tablo – 57' de Türkiye ve Çin'in pazarlama süreci kriterleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir

Tablo - 57: Türkiye ve Çin'de Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Pazarlama Süreci Kriterleri

	Pazarlama	Teslim zamanı	Teslimat başarıları	Koleksiyon başarıları	Perakendeciye doğrudan satış	Mağazacılık
TÜRKİYE	güçlü	3-4 hafta	% 90	Çıkış trendi içinde	artıyor	artıyor
ÇİN	güçlü	3-5 hafta	% 70	Çıkış trendi içinde	Çok yeni	yok

Kaynak : Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, **Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayi Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2004, s.13-14.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinde AB pazarında uzun yıllardan beri ülkemizin en önemli rakiplerinden biri olan Çin'e karşı 1996 yılında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile önemli bir avantaj kazanılmış ve 1996'dan önce AB pazarındaki payı Çin'den daha düşük olmasına karşın, bu tarihten itibaren 2000 yılına kadar Çin'nin önüne geçmiştir. Ancak, 2000 yılı verilerine göre, AB'nin hem tekstil ürünleri, hem de hazır giyim ithalatında Çin birinci sıraya yükselmiştir. 2000 yılında ülkemiz, AB'nin tekstil sanayii ürünleri ithalatında Çin ve ABD'den sonra üçüncü sırada, hazır giyim sanayii ithalatında ise, Çin'den sonra ikinci sırada yer almıştır.

1998 - 2000 döneminde, Çin ve ülkemizin AB'nin toplam tekstil sanayii ithalatı içindeki payları karşılaştırıldığında, ülkemizin payının % 7.4'ten % 8'e , Çin'nin payının ise, % 6.7'den % 9'a yükseldiği görülmektedir.

Aynı dönem itibariyle AB'nin konfeksiyon sanayii ürünleri ithalatında Çin'nin, payı % 13.8'den % 15.9'a yükselmiş, Türkiye'nin payı ise, % 12'den % 11.7'ye gerilemiştir. Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinde AB pazarında miktar kısıtlamalarına tabi olan Çin'nin bu piyasadaki payını ülkemize kıyasla çok daha fazla artırması, ülkemizin bu sanayi dalında AB pazarında kotaların mevcudiyetine rağmen Çin ile rekabette ciddi sıkıntılar yaşadığını göstermektedir

ABD, dünyanın en büyük ve en etkin tekstil sanayilerinden birine sahiptir. Son on yıl içerisinde firmalar yoğun teknoloji yatırımları gerçekleştirerek üretimi ve kapasiteyi artırmak suretiyle yeniden yapılanmaktadır. Sektör, büyük miktarlarda ticari malların üretiminde ve baskı, boyama ve tamamlama işlemlerinde yüksek verimlilik düzeylerine ulaşmıştır. Tekstil atölyeleri de konfeksiyon sanayiinin ihtiyaçlarına paralel olarak üretimde esnekliği geliştirme amaçlı teknoloji yatırımlarını gerçekleştirmektedirler.

NAFTA Anlaşması'nın 1994 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, ABD'nin NAFTA ülkelerinden (Meksika ve Kanada) ithalatı geleneksel tedarikçiler aleyhine bir artış göstermiştir. Nitekim bu iki ülke, ABD'nin başlıca tedarikçileri durumundadır. ABD'nin NAFTA ve İsrail ile mevcut Serbest Ticaret Anlaşmaları haricinde de tekstil ve konfeksiyon sektörü ticaretini yakından ilgilendiren iki farklı tercihlî düzenlemesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Özel Statüyü Haiz Sanayi Bölgesi (QIZ) modeli, ikincisi ise "2000 Yılı Ticaret Yasası" adıyla bilinen tercihlî ticaret düzenlemesidir. Bahse konu düzenlemeler ile yaratılan kotasız ve gümrük vergisiz ithalat ve fason işleme avantajları sonucu anılan ülkelerden yapılan ithalatta artış yaşanmıştır.

Çin'nin WTO'ya katılmasıyla ABD'nin bu ülkeye yönelik kotaları kaldırması durumunda, Çin'nin pazar payını artırması ve ülkemiz gibi herhangi bir tercihlî düzenlemeden yararlanmayan diğer önemli tedarikçilerin pazar paylarında da Çin'ne karşı bir gerileme olması beklenmesi gereken bir olasılıktır.

2005 yılında tüm WTO üyelerine yönelik kotaların kalkması ile beraber, dünya tekstil ticaretinde ortaya çıkacak serbestleşmenin yaratacağı rekabet ortamında, ülkemiz önemli avantajlara sahip olduğu AB pazarında büyük bir rekabetle karşılaşacaktır. Aynı şekilde, ABD pazarında ülkemizin tabii olduğu kotaların kaldırılması, bu pazara daha fazla ihracat yapmamızın önündeki engellerin aşılmasına hizmet edeceği değerlendirilmekle birlikte, kotaların pazardaki rakiplerimiz bakımından da kaldırılacağı dikkate alındığında, kotaların rekabet güçlerini kullanmalarını engellemesi nedeniyle yeteri kadar pazar paylarını artıramayan Çin gibi rekabet gücü yüksek ülkeler gerek AB gerekse de ABD pazarında ülkemiz için ciddi bir tehlike durumuna geleceklerdir.

Çin başta olmak üzere, iş gücü maliyeti çok düşük uzak doğu ülkelerinin düşük kaliteli ve ucuz mamüllerde sahip olacağı üstünlük dikkate alınarak, ülkemizin uluslararası piyasalarda tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki payının ve rekabet gücünün korunabilmesi için, sanayi dalının yeniden yapılandırılması ve ağırlıklı olarak moda-marka ve kaliteyi ön plana alan bir yaklaşım çerçevesinde yönlendirilmesi ve dünya ile rekabet edebilecek şekle dönüştürülmesi yönündeki çabalara yeni bir ivme kazandırılması zorunluluktur.

B - TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN TEMEL SORUNLARI

Türkiye'de tekstil ve konfeksiyon sanayii; üretim, istihdam ve dış ticaret içinde önemli bir paya sahip olmakla birlikte; tam kapasite ile çalışmamaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin tam kapasite ile çalışmamasının nedenleri;

- Hammadde yetersizliği,
- İşçiler ile ilgili sorunlar,
- Mali imkansızlıklar,
- Talep yetersizliği,
- Enerji yetersizliği,

şeklinde sıralanabilir. Tablo – 58’de tekstil ve konfeksiyon sanayiinin tam kapasite ile çalışmama nedenleri gösterilmiştir.

Özellikle üretim maliyetleri dikkate alındığında, 2000 yılı verilerine göre; tam kapasite ile çalışmayı engelleyen koşulların başında % 4,7 ile işgücü maliyeti gelmektedir. Bunu % 3,3 ile enerji yetersizliği, % 2,4 ile yerli malların üretimi için hammadde yetersizliği izlemektedir.

Tablo- 58: Tam Kapasite İle Çalışmama Nedenlerine İlişkin Kalitatif Bilgiler (%) (Üretim Değeri Ağırlıklı)
T= TOPLAM D= DEVLET Ö= ÖZEL

			TEKSTİL			KONFEKSİYON		
			1998	1999	2000	1998	1999	2000
Hammadde Yetersizliği	Yerli Mallar	D	0,9	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
		Ö	2,6	1,8	2,5	3,8	2,4	4,7
		T	2,7	1,7	2,4	3,4	2,1	4,6
	İthal Mallar	D	0,05	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		Ö	0,8	0,93	1,4	4,5	2,3	4,9
		T	0,8	0,9	1,4	3,9	2,1	5,4
İşçilerle İlgili Meseleler		D	22,6	21,0	16,6	98,7	98,7	46,2
		Ö	5,4	3,9	4,4	9,3	6,7	11,2
		T	5,8	4,4	4,7	20,0	17,7	12,2
Mali İmkansızlıklar		D	21,4	12	9,6	0,0	0,0	0,0
		Ö	6,4	8,5	7,7	8,7	11,3	11,7
		T	6,8	8,6	7,8	7,7	10,0	11,3
Talep Yetersizliği	İç Pazar	D	42,4	52,8	60,5	1,3	1,3	32,9
		Ö	45,6	43,6	41,8	31,8	35,9	26,2
		T	45,5	43,8	42,2	28,2	31,8	26,5
	Dış Pazar	D	8,7	9,9	12,6	0,0	0,0	0,0
		Ö	23,2	24,4	24,4	29,7	33,2	30,0
		T	22,8	24,0	24,2	26,2	29,3	28,1
Enerji Yetersizliği		D	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		Ö	2,4	2,2	3,8	1,2	1,4	1,6
		T	2,3	2,2	3,3	1,1	1,2	1,6
Diğer Nedenler		D	4,0	8,6	0,0	0,0	0,0	0,0
		Ö	13,8	14,8	14,4	11,0	6,9	10,7
		T	13,5	14,5	14,1	9,6	6,0	10,4

Kaynak : DİE ve DPT Yıllık Ekonomik Göstergelerinden derlenmiştir.

Üretim maliyetleri içindeki payları gözönüne alınarak, hammadde yetersizliği, işgücü maliyeti ve enerji maliyetleri öncelikli olarak değerlendirilecek; tam kapasite ile çalışmamanın diğer nedenleri tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sorunları incelenirken açıklanacaktır.

2005 sonrasında artan uluslararası rekabet ortamında firmaların veya genelde ülkelerin rekabet üstünlükleri olarak öne çıkacak unsurların başında, kaliteli, sürekli ve ucuz üretim girdisi temin etmek gelmektedir. Bu nedenle, tekstil ve konfeksiyon sanayimizin geleceğini kaliteli, sürekli ve ucuz üretim girdisi sağlanılabilişine bağlıdır.

İşçilik maliyetlerindeki yüksek kamu payı ile istihdam üzerinde devlet katkısının olmayışı, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel hammaddesi olan pamuğa ilişkin geliştirilmiş bir "ulusal pamuk politikası"nın bulunmayışı, enerji ve finansman maliyetlerinin yüksekliği ile sanayiinin yeteri kadar kredi kullanamıyor olması, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel girdilerinde karşılaşılan sorunları olarak öne çıkmıştır.

1- Tekstil Hammaddelerinde Yaşanan Sorunlar

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ülkemizdeki gelişimini destekleyen temel unsur, ülkemizin kaliteli ve verimli pamuk üretimine sahip olmasıdır. Verimlilik bakımından dünyada dördüncü sırada bulunan ülkemizde pamuk üretimi, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin gelişimine bağlı olarak artmıştır. Ancak tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki hızlı gelişim sonucunda toplam pamuk talebi, üretim miktarını aşmış ve ülkemiz 1992 yılında pamuk ithal eden ülke konumuna gelmiştir. Ülkemizin toplam pamuk üretimi 1998/99 sezonunda en yüksek düzeyine ulaşmış, ancak dünya pamuk fiyatlarındaki sürekli düşüş ve süreklilik arz etmeyen destekleme politikalarından dolayı pamuk üretimi gerilemiştir. Yükselen toplam pamuk ihtiyacımız artan ithalatta karşılanmış ve toplam pamuk ithalatımız 540 bin ton ve değer olarak da 660 milyon dolara yükselmiştir.

Başta poliester olmak üzere, sentetik elyaf ve ipliklerin rekabeti nedeniyle pamuk fiyatları düşük seyretmekte olup, Türk çiftçisinin pamuk satış fiyatları genellikle maliyetinin altında kalabilmektedir. Ancak mali güçsüzlükleri nedeniyle iplikçiler pamuklarını Eylül-Aralık aylarında pamuk ucuz iken satın alamadıklarından, pamuk, çiftçinin elinden çıkıp birliklerin ve spekülâtörlerin eline geçtikten sonra, ilkbahar-yaz aylarında sık sık Türk pamuğunu Dünya piyasalarındaki fiyatların çok üstündeki fiyatlara satın alma durumunda kalmaktadırlar.

1993/94 sezonunun başında, Türk ve özellikle kıymetli Ege Pamuğu düşük fiyatlarla (15.000 TL./kg) ihraç edildikten sonra, 1994 ilkbaharında yüksek ölçekli bir devalüasyon yaşanmış, Türk tekstil ve konfeksiyon sanayii kalitesi belirsiz pamuğu 55.000-70.000 TL. fiyatlarla ithal etmek zorunda kalmıştır.

Pamuk ithalat ve ihracatını sınırlayan her hangi bir dış ticaret önlemi bulunmadığı için, tekstil ve konfeksiyon sanayicileri dünya fiyatından hammadde sağlayabilme olanağına sahiptirler. Bu nedenle, hammadde sağlamada tekstil ve konfeksiyon sanayiinin herhangi bir kısıtlama ve zorlukla karşı karşıya olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan, artan pamuk ithalatı ülkemizi dünya pamuk ticaretinde pamuk fiyatının oluşumunu etkileyebilecek önemli ithalatçı ülkelerden biri haline getirmiştir.

Türkiye'de pamuk üretiminin ve verimliliğinin artırılması ve maliyetlerin düşürülmesi gibi sorunlar önemli olmakla birlikte, en önemli sorun pamuk kalitesinin iyileştirilmesidir. Bu nedenle; bilinçli bir şekilde gübrelenme ve ilaçlanma yapılması, ürünün elle temiz bir şekilde toplanması çırçırlanması ve taşınması sırasında yabancı madde karışmasının önlemesini teşvik edecek sistemlerin geliştirilmesi son derece önemlidir¹⁰⁰.

Başta poliester olmak üzere sentetik elyaf ve ipliklerin rekabeti nedeniyle dünyada pamuk fiyatları düşük seyretmekte olup, Türk çiftçisinin

¹⁰⁰ TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, *Türkiye'de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler*, İstanbul, Ağustos 2001, s.16.

pamuk satış fiyatları genellikle maliyetinin altında kalabilmektedir. İplik üreticileri, finansal desteğin yetersiz olmasından dolayı, pamuklarını Eylül-Aralık aylarında pamuk ucuz iken satın alamamaktadırlar. İlkbahar-Yaz aylarında ise; pamuğunu dünya piyasalarındaki fiyatların çok üstündeki fiyatlardan satın alma durumunda kalmaktadırlar.

Pamuk üretiminde sahip olduğumuz geliştirilebilir ekolojik avantajlar ve GAP projesinin devreye girmesi ile üretimi artırmak ve dolayısıyla ithalatı azaltmak mümkün olsa da, "Ulusal Pamuk Politikası" olarak ifade edilen olgu, pamuk üretiminde kalite artışı sağlayacak politika araçlarından fazlasını içinde barındırmaktadır.

Ulusal Pamuk Politikasının unsurları olarak ortaya konulan, pamuk vadeli işlemler borsasına işlerlik kazandırılması, pamuk üretiminin prim sistemiyle desteklenmesi, pamuk kontrolünde tek balya sistemine geçilmesi, pamuk AR-GE çalışmalarına daha fazla kaynak ayrılması ve sanayi dalında kurumsal yapının gelişmesine katkı sağlayacak bir "Ulusal Pamuk Konseyinin" kurulmasında ve kanunla kurulmuş olan "Pamuk Danışma Kurulu"na daha fazla etkinlik kazandırılmasında yarar vardır.

Bununla birlikte sorunun sadece organizasyon yapısından kaynaklandığını düşünmek isabetli bir yaklaşım olmayacaktır. Belirlenecek politikaların uygulanması ve oluşturulacak kurulların çalışmasında yeterli kaynak tahsisinin yanı sıra , ilgili kesimlerin kısa vadeli çözüm arayışlarından uzaklaşarak, uzun vadeli çözümleri tercih edecek yaklaşımları da benimsemesi gerekmektedir.

Özetle, pamuk üretimini kayıt altına almak, kalite ve verimi artırmak, pamuk ticaretinde tüm kesimler lehine olumlu gelişmelere ulaşmak amacıyla geliştirilecek pamuk AR-GE çalışmalarını desteklemek, pamukta vadeli işlemler borsasının, pamuk kontrolünde tek balya sisteminin, değişken prim sisteminin oluşumunu hızlandırmak gerekmektedir.

2- İşgücü Maliyetlerini Yükselten Kamusal Düzenlemeler ve Kayıtdışı İşgücü Sorunu

Emek-yoğun üretimin gerçekleştirildiği tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, işgücü maliyeti, üretim maliyeti içinde en yüksek paya sahip kalemdir. Tekstil sanayii işgücü maliyetlerinin ülkeler arasındaki karşılaştırması tablo – 59 'da gösterilmiştir. 1990 yılında tekstil sanayiinde işgücü maliyetinin en düşük olduğu ülkeler sırasıyla Endonezya, Çin Halk Cumhuriyeti, Pakistan, Mısır ve Hindistan'dır.

Aynı dönemde AB üyesi ülkelerde en yüksek işçilik maliyeti Danimarka'dadır. Bu ülkeyi Belçika, Hollanda ve Almanya izlemektedir. Tüm ülkelerin tekstil sanayii işgücü maliyetleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde; en yüksek işgücü maliyetinin İsviçre'de olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'nin işgücü maliyeti ise bir saat üzerinden değerlendirildiğinde 1,82 dolardır.

1998 yılında, 1990 yılı işgücü maliyet verileriyle karşılaştırıldığında, tekstil sanayii işgücü maliyetlerinin Hindistan'da % 16,2 ve Endonezya'da %4 oranında azaldığı görülmektedir. Buna karşılık en yüksek işgücü maliyeti artışı ise; 1990 yılında 1,42 dolar/saat olan işgücü maliyetinin, 1998 yılında % 243,7 oranında bir artışla 4,88 dolar/saat olarak gerçekleşen Arjantin'de olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'nin işgücü maliyeti %36,3 oranındaki bir artışla 2,48 dolar/saat yükselmiştir.

Özellikle AB pazarı içinde Türkiye'nin en önemli rakibi olan Çin ve Hindistan'ın tekstil sanayii işgücü maliyetlerinin ülkemize oranla son derece düşük olarak gerçekleşmesi, rekabet gücümüzü kısıtlayacak en önemli unsurlar arasında ilk sırada yer almaktadır.

Tablo - 59 : Tekstil Sanayiinde İşgücü Maliyetlerinin Karşılaştırılması

ÜLKE	Saatteki Toplam Maliyetler (USD)			İndeks (A.B.D. = 100)	
	1998	1990	1998/1990 (%)	1998	1990
Belçika	21,7	17,85	21,6	167	178
Danimarka	23,1	18,35	25,9	178	183
Almanya	21,48	16,46	30,5	166	164
Yunanistan	7,99	5,85	36,6	62	58
İspanya	8,49	7,69	10,4	65	77
Fransa	14,16	12,74	11,1	109	127
İrlanda	10,76	9,15	17,6	83	91
İtalya	15,81	16,13	-2	122	161
Hollanda	19,88	17,84	11,4	153	178
Avusturya	18,13	15,7	15,5	140	157
Portekiz	4,51	2,75	64	35	27
Finlandiya	15,69	14,44	8,7	121	144
İsveç	19,41	18,7	3,8	150	187
İngiltere	13,58	10,2	33,1	105	102
A.B.D.	12,97	10,02	29,4	100	100
Kanada	13,93	12,83	8,6	107	128
Japonya	20,7	13,96	48,3	160	139
İsviçre	24,08	19,23	25,2	186	192
Macaristan	2,98	1,24	140,3	23	12
Türkiye	2,48	1,82	36,3	19	18
Fas	1,89	1,28	47,7	15	13
Mısır	0,91	0,45	102,2	7	4
İsrail	6,98	6,59	5,9	54	86
Çin Halk Cumhuriyeti	0,62	0,37	67,6	5	4
Güney Kore	3,63	3,22	12,7	28	32
Hindistan	0,6	0,72	-16,7	5	7
Endonezya	0,24	0,25	-4	2	2
Pakistan	0,4	0,39	2,6	3	4
Tayvan	5,85	4,56	28,3	45	46
Arjantin	4,88	1,42	243,7	38	14
Brezilya	4,05	1,97	105,6	31	20
Peru	2,09	1,23	69,9	16	12

Kaynak :Yavuz EGE, " Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999, s.29.

* Werner International, işgücü maliyeti verilerinden derlenmiştir.

Konfeksiyon sanayiinde işgücü maliyetleri karşılaştırıldığında, tekstil sanayii ile benzer bir durum ortaya çıkmaktadır.1998 yılı itibariyle konfeksiyon sanayiinde en yüksek işgücü maliyetlerinin AB üyesi ülkelerden Danimarka, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda ve Avusturya gerçekleştiği görülmektedir. AB içinde en düşük konfeksiyon sanayii işgücü maliyeti ise Portekiz'dedir.

Tüm dünya ekonomileri dikkate alındığında en düşük konfeksiyon sanayii işgücü maliyetlerinin gerçekleştiği ülkeler; Çin Halk Cumhuriyeti, Fas ve Romanya'dır. Aynı dönemde Türkiye'nin konfeksiyon sanayii işgücü maliyetinin 1,84 dolar/saat olduğu görülmektedir.

Konfeksiyon sanayiinde sıra malı üreten ülkelerin rekabet etme şansının bulunmadığı bir dönemde, katma değeri yüksek, moda ve markalı ürünler üretip, yüksek gelir grubunda yer alan gelişmiş ülkelerdeki pazar payımızı artırabilmek için nitelikli işgücüne sahip olmak bir zorunluluktur.

Tablo – 60 : Konfeksiyon Sanayiinde İşgücü Maliyetlerinin Karşılaştırılması

ÜLKE	Saatteki Toplam Maliyetler (USD)			İndeks (A.B.D. = 100)	
	1998	1990	1998/1990 (%)	1998	1990
Belçika	16,49	12,92	28	163	197
Danimarka	18,71	15,93	17	185	243
Almanya	18,04	7,23	150	178	110
Yunanistan	6,55	4,33	51	65	66
İspanya	6,79	7,08	-4	67	108
Fransa	13,03	12,52	4	129	191
İrlanda	8,72	7,5	16	86	114
İtalya	13,6	12,5	9	134	190
Hollanda	14,71	14,71	0	145	224
Avusturya	14,32	9,96	44	142	152
Portekiz	3,7	2,3	61	37	35
Finlandiya	13,96	14,16	-1	138	216
İsveç	16,3	17,78	-8	161	271
İngiltere	10,86	8,02	35	107	122
A.B.D.	10,12	6,56	54	100	100
Kanada	9,89	8,76	13	98	133
Japonya	13,55	6,34	114	134	97
İsviçre	17,58	14,19	24	174	216
Polonya	2,77	0,5	454	27	8
Macaristan	2,12	0,92	130	21	14
Çek Cumhuriyeti	1,85	2,79	-34	18	42
Romanya	1,04	1,73	-40	10	26
Türkiye	1,84	1,35	36	18	20
Fas	1,36	0,92	48	13	14
İsrail	5,37	5,17	4	53	79
Çin Halk Cumhuriyeti	0,43	0,26	65	4	4
Güney Kore	2,69	2,46	9	27	37
Tayvan	4,68	3,41	37	46	52
Arjantin	3,66	1,07	242	3	16
Brezilya	2,03	0,98	107	2	15
Peru	1,46	0,86	70	1	13

Kaynak : Werner International, işgücü maliyeti verilerinden derlenmiştir.

(1990 = yaz, 1998 = ilkbahar)

*İzmir Ticaret Odası, Kurumsallaşma Sürecinde Tekstil Konfeksiyon ve Deri Konfeksiyon Sanayilerindeki Firmaların Yapısı, Yayın No:68, İzmir, 2000, s.12.

Ülkemizde; tekstil ve konfeksiyon sanayiinde yüksek oranda kayıtdışı işçi çalıştırılması, kayıtlı işçi çalıştıran işletmelerle, kaçak işçi çalıştıran işletmeler arasında haksız rekabet oluşmasına sebep olmakta, kayıtlı işçi çalıştıran ve kayıt altında kalmak isteyen işletmeleri de kayıt dışına yöneltmeye zorlamaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde rastlanan kayıtdışı işgücü sorunları ;

- Ücretlerin eksik gösterilmesi,
- Gün sayısının eksik gösterilmesi,
- Kaçak işçi çalıştırılması,
- Yabancı kaçak işçi çalıştırılması,

şeklinde sıralamıştır.

Her bir sigortalı işçi için işverenden, sigorta primine esas kazanç sınırları içinde % 14 sigortalı, %19.5 ile % 25 arasında işveren payı olmak üzere toplam % 33.5 ile % 39 oranında sigorta primi kesilmekte, dolayısıyla SSK primleri işgücü maliyetlerine yansımaktadır¹⁰¹. Sanayii dalı ayrımı gözetmeksizin, her sanayii dalı için eşit ağırlıkta bir maliyet kalemi oluşturan sigorta primleri, vergi ve diğer kesintilere ek olarak, 01.04.2001 tarihinde yürürlüğe giren ve taban sigorta primine esas meblağı 210 milyon liraya yükseltilmesini öngören karar sonrasında, işverene getirdiği 23.5 milyon TL. ek ödeme, işverenler tarafından tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, kayıtlı işçi çalıştırılmasını engelleyecek bir karar olarak değerlendirilmelidir.

Sosyal güvenlik hizmetlerinden hak etmeyenlerin yararlandığı, tüm çalışanların kayıt altına alınmasını sağlayacak uygulama ve denetim eksikliğinin bulunduğu bir ortamda, getirilen ek yüklerin sadece tekstil ve konfeksiyon sanayiini değil, bütünüyle her sektörü olumsuz etkileyecek bir düzenleme olarak değerlendirilmiştir.

¹⁰¹ Yavuz EGE, "Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar", Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999,s.25.

İşverenin, ödemek zorunda olduğu sigorta primleri, diğer vergi ve kesintilerin gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir. Sigorta primlerinde, OECD ülkelerinde olduğu gibi, belirli oranda devlet katkısının olmalıdır. Böylece işçi ve işveren üzerindeki yük azaltılacak, tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki kayıt dışı ekonomi kayıt altına girecek ve firmalar arasındaki haksız rekabet önlenecektir.

Reel (cari) işgücü ve işgücüne bağlı diğer maliyet kalemlerinin batı bölgelerimize göre oldukça ucuz olduğu doğu ve güneydoğu yörelerimizde konfeksiyon üretiminin yapılması, tekstil ve konfeksiyon sanayiine işgücü maliyetleri açısından bir avantaj sağlarken, bu yörelerin sosyo-ekonomik kalkınmasının hızlandırılması da sağlanmış olacaktır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde bu yönde oluşan eğilim devlet politikaları ile desteklenmelidir.

Belirlenecek politikalar sadece vergi veya finansal teşvik unsurlarından oluşmamalı, bunlardan önce, istihdam, eğitim, ulaşım, enerji ve diğer konularda olabilecek sorunları, başlangıçta çözecek politikalar belirlenerek alt yapının hazırlanmasına önem verilmelidir.

3 - Finansman Sorunu ve Eximbank Kredileri

İşletme ve öz sermaye yetersizliği, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ihracat performansını sınırlayan bir faktör olmanın ötesinde, ekonominin daraldığı dönemlerde işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerini etkileyebilecek boyutlarda sorunlar yaratabilmektedirler.

Eximbank'ın özel sektöre daha fazla kredi kullandırması ve aktarılan bütçe kaynaklarının artırılması, sektörün öncelikli talebidir. Eximbank iki tür kısa vadeli ihracat kredisi kullandırmaktadır: Aracı bankalar kanalıyla Sevk Öncesi İhracat Kredileri ile doğrudan teminat karşılığında firmaların ihracat performansına dayalı ihracat kredileri. Kısa vadeli ihracat kredi programları çerçevesinde, 2000 yılında 3.3 milyar dolarlık kredi kullandırılmış ve

kullandırılan kredilerin % 51'nin tekstil ve konfeksiyon sanayiinde faaliyet gösteren firmalara verilmiştir¹⁰².

Banka, 2000 yılında ihracat sektörüne 3,5 milyar dolar nakdi kredi desteği ve 3 milyar dolar tutarında sigorta/garanti imkanı sağlayarak toplam 6,5 milyar dolar seviyesinde bir destek vermiştir. Bu tutar Türkiye ihracatının %24'üne denk düşmektedir. Aynı dönemde kısa vadeli kredi programlarından yararlanan 3781 firmanın %65'i küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) niteliğindedir.

Kısa vadeli ihracat kredi programları, firmaların ihracata hazırlık aşamasında, finansman ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamakta olup, bu programlardan, ihracatçılar, imalatçılar veya imalatçı-ihracatçı olan firmalar, malların serbest dövizle, kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığında yararlanmaktadırlar. Kısa vadeli kredi programları, aracı banka aracılığıyla yada direkt olarak yürütülmektedir. Aracı banka vasıtasıyla kullandırılan krediler;

- Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi (SÖİK-TL) ve
- Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK-DÖVİZ) dir.

Eximbank tarafından verilen kısa vadeli kredileri tablo – 61'de gösterilmiştir. Kısa vadeli kredilerin sektörel dağılımı içinde, 2001 yılı itibariyle, en önemli pay % 46 ile tekstil ve konfeksiyon sanayiine aittir. Bunu sırasıyla makine ve elektrik cihazları sanayii ile gıda, tarım ve hayvancılık sanayi izlemektedir.

¹⁰² İzmir Ticaret Odası, **Avrupa Birliği Türkiye ve Ege Bölgesi'nde Yatırım Teşvikleri**", Yayın No:25, İzmir, 1996, s.14.

Tablo - 61: Eximbank'ın Kısa Vadeli Kredilerinin Sektörel Dağılımı (%)

SEKTÖRLER	1997	1998	1999	2000	2001
Deri/Tekstil/Hazır Giyim	49	49	51	51	46
Makine/Elektrikli Cihazlar	11	9	7	12	11
Demir-Çelik	9	7	6	7	7
Gıda/Tarım/Hayvancılık	10	11	11	9	10
Diğer	21	24	25	21	26
TOPLAM	100	100	100	100	100

Kaynak: Eximbank verilerinden derlenmiştir.

Bankaca, direkt olarak teminat karşılığında kullanılan krediler ise; geçmiş takvim yılı itibariyle FOB/DAB bazında en az 1.000.000 ABD \$'ı tutarında ihracat yapılmış olması şartıyla kullanılan Performans TL ve Performans Döviz İhracat Kredileri ile Dış Ticaret Şirketleri-TL Döviz Kredileri'dir

Tablo - 62: Eximbank Kredilerinden Alınan Payın Genel İhracat Payına Oranı

	1997	1998	1999	2000	2001
Deri/Tekstil/Hazır Giyim	1.27	1.24	1.35	1.37	1.35
Makine ve ulaşım araçları	0.86	0.59	0.37	0.58	0.48
Gıda/Tarım/Hayvancılık	0.48	0.59	0.66	0.65	0.72
Demir-Çelik	1.05	1.03	0.91	1.04	0.88

Kaynak: Eximbank verilerinden derlenmiştir.

Eximbank kredilerinden alınan payın genel ihracat payına oranı tablo – 62'de belirtilmiştir. Buna göre ; 2001 yılı itibariyle, en önemli pay 1,35 ile tekstil ve konfeksiyon sanayiine aittir. Gıda, tarım ve hayvancılık sanayi 0,72, Makine ve elektrik cihazları sanayi 0,48 oranında aldıkları paylar ile tekstil ve konfeksiyon sanayiini izlemektedir.

Söz konusu kredilerde kredi miktarı, taahhüt edilen FOB ihracat tutarı üzerinden (%100 oranında) belirlenmekte olup, kredi vadesi; TL kredilerde 180 gün, döviz kredilerinde ise 90-180 gündür. Kısa Vadeli İhracat Kredilerinde uygulanan faiz oranları, firmanın toplam riskine göre kademeli olarak belirlenmektedir. 19 Mart 2001 tarihinden itibaren kredilerin faiz oranları TL cinsinden kredilerde %52-56, döviz cinsinden kredilerde ise Libor+ %3,5 ila Libor+ %4 seviyelerine çekilmiştir. Türk Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası yaptıran firmalar için, TL Kredileri faiz oranlarında 4 puan, döviz kredilerinde ise 0.5 puan indirim uygulanmaktadır.

Eximbank bir ihtisas bankası olarak çok şubeli bir yapıda değildir. Aracı banka modeli, çok sayıda firmaya yönelik kredi işleminin az sayıda personelle yürütülmesine, ticari bankaların ülke çapında yaygın şube ağlarından yararlanarak geniş bir ihracatçı kesime hizmet verebilmesine imkan tanımaktadır.

Ayrıca, söz konusu kredilerde firma ve ihracat riski aracı banka tarafından üstlenilmektedir. Bu durum, kredi geri dönüşlerinin yeni kredilerin kaynağını oluşturması nedeniyle Eximbank faaliyetlerinin sorunsuz devam edebilmesi için çok büyük bir öneme sahiptir. İhracatçıların geniş ölçüde benimsediği bir finansman modeli olma özelliğine sahip olan bu krediler, 1989 yılından bu yana yoğun olarak kullanılmaktadır.

2000 yılında kullanılan kısa vadeli kredilerin %65'i aracı bankalar vasıtasıyla kullanılmıştır. İhracatçıların zaman zaman aracı banka vasıtasıyla kullanılan kredi ağırlığının direkt kredilere yönlendirilmesi talep edildiği, ancak bu uygulama, Eximbank kaynaklarının, kredibilitesi ve ihracat performansı yüksek büyük şirketlere kaymasına neden olabileceği gibi,

Eximbank'ın üstlendiği riski de arttıracığı, oysa ki Eximbank'ın güçlü mali yapısının muhafaza edilmesi yine ihracat sektörü için önemli bir güvence teşkil etmekte olduğu ifade edilmiştir.

Aracı bankalar, Eximbank tarafından firmalara tahsis edilen krediyi aynı gün firma hesabına aktarmak zorundadır. Aracı banka hesabına aktarılan fonun usulsüz olarak bankada alıkonulması olasılığına karşın, kredi tahsisi konusunda aynı gün Eximbank tarafından firmaya da faksla bilgi verilmekte, firmalardan kredinin tam olarak gününde kendilerine ödendiğini/ödenmediğini beyan eden teyit yazısı alınmaktadır. Kredi tahsisinin açıklandığı şekilde yapılmaması, bankaların Eximbank'a verdikleri Aracı Banka Taahhütnamesi'ne aykırılık teşkil edeceğinden kredi, tahakkuk ettirilen cezai faizi ve vergileri ile birlikte bankadan tahsil edilmektedir¹⁰³.

Bütçeden aktarılan kaynakların yanı sıra iç ve dış mali piyasalardan sürekli borçlanarak sektörün finansman ihtiyacını sağlamaya çalışan bankaca bir taraftan yurtiçi ve yurtdışı borç geri ödemeleri aksatılmaksızın yapılırken, diğer taraftan da günlük olarak kredi ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Gerek bankacılık sisteminin ihracatçıya yeterince destek olmaması, gerekse söz konusu banka tarafından uygulanan faiz oranlarının alternatiflerine göre daha düşük olması nedeniyle firmaların bankaya olan talepleri yoğunlaşmakta, her geçen gün ilgili banka nezdinde kredi kullanan firma sayısı hızla artmaktadır.

4- Kaliteli ve Ucuz Enerji Sağlanması

Bugün Türkiye'de sanayide uygulanmakta olan elektrik enerjisi satış fiyatlarının, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında pahalı olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, elektrik enerjisi satış tarifelerinin içerisinde pek çok vergi ve fonların bulunmasıdır. Bütün bu fon ve paylar, devletin enerjiden dolayı olarak vergi topladığını ve hatta TRT gibi bir sanayiinin elektrik enerjisi

¹⁰³ İzmir Ticaret Odası, *Avrupa Birliği Türkiye ve Ege Bölgesi'nde Yatırım Teşvikleri*", Yayın No:25, İzmir, 1996, s.16.

fiyatları ile finanse edildiğini göstermektedir¹⁰⁴. Tablo- 63 'de açık bir şekilde görüldüğü gibi "satın alma gücü paritesine" göre hesaplanan elektrik fiyatları Türkiye'de çok yüksektir.

Tablo – 63 : Sanayii İçin Elektrik Fiyatları (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

ÜLKELER	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Çek Cumhuriyeti	489,3	600,7	610,3	654,3	705,4	689,5	601,6	601,6	587,2
Macaristan	730,6	697,7	614,9	537,7	523,6	560,1	632,5	649,5	680,3
Güney Kore	796,3	795,0	783,5	775,0	842,8	826,8	726,4	553,0	638,9
Meksika	636,0	634,6	629,7	541,1	357,1	437,2	557,3	531,9	569,8
Polonya	375,9	401,8	384,0	411,3	460,3	465,4	420,8	430,9	436,0
Portekiz	1489,3	1682,9	1411,7	1350,2	1416,0	1303,5	1133,6	1089,6	989,1
İspanya	1194,1	1218,3	984,8	911,6	941,4	926,0	749,8	684,0	---
İtalya	1217,1	1309,1	1057,0	1063,3	1077,8	1179,4	1093,8	---	---
Türkiye	964,1	1069,7	1099,4	892,3	887,0	992,0	898,3	876,9	881,3
OECD - Avrupa	857,0	929,2	837,8	824,7	893,2	864,2	759,7	---	---
OECD	809,7	846,0	843,2	845,7	917,6	859,9	790,5	---	---

Kaynak : TİSK-OECD, Energy Prices and Taxes, 1 st Quarter ,1998, verilerinden derlenmiştir.

* 1999 yılı ikinci dönem fiyatları geçicidir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde enerji fiyatları, özellikle elektrik enerjisi fiyatları, çok yüksektir. Türkiye genelinde kullanılan elektriğin yaklaşık %75'inin dağıtımını üstlenen TEDAŞ, Ana Statüsünün ilgili maddeleri ve Elektrik Tarifeleri Yönetmeliğinin ilgili hükümleri doğrultusunda abonelerine elektrik enerjisi satışını yapmaktadır.

Kanun ve Kararnameler ile oranları belirlenmiş yaklaşık %13'ler oranında fon ve payları (%8 oranında Hazine payı, %1 oranında Enerji Fonu ve %3,5 oranında TRT payı) toplamakta Teşekkül aracı olmakta ve ilgili mercilere aktarmaktadır. (Bu fon ve paylardan Hazine Payı uygulamasına 1 Ocak 2001 tarihinden itibaren son verilmiştir.) Ayrıca daha sonra faturaya, belediye sınırları içindeki sanayi abonelerine %1, diğer abonelere %5

¹⁰⁴ TBMM ,Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Komisyon Raporu, Mayıs,2002.s.75.

oranında uygulanan Belediye Tüketim Vergisi ve %18 oranında da KDV yansıtılmaktadır.

Bunun yanı sıra bilindiği gibi, enerji fiyatları, sadece piyasa güçlerinin belirlediği bir değişken olmayıp, aynı zamanda kamu gücünün istediği ekonomik sonuçlara ulaşmak için kullandığı bir araçtır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde de kullanılan enerjinin kesintisiz ve gerilimi düşük olmadan gelmesi çok önemlidir. Gerilim düşümünün 3 ana nedeni bulunmaktadır. Bunlar;

- Güç yetersizliği,
- Hatların yetersizliği,
- Bakımların zamanında yapılmamasıdır.

Güç yetersizliğinin giderilmesi için mevcut trafoların büyütülmesi gerekmektedir ki bunun en kısa sürede gerçekleşmesi için yatırım programına konulması ve ödenek ayrılması gerekmektedir.

Türkiye'de de tekstil ve konfeksiyon sanayiinin hiç olmazsa bu kriz döneminde çalışma saatlerini değiştirerek, hem elektriği daha ucuz fiyatlarla alınmalarının, hem de puant saatlerindeki elektrik tüketiminin azaltılmasının sağlanmasında büyük yarar vardır. Birçok AB ülkesinde elektriğin en fazla kullanıldığı saatlerindeki elektrik tüketimini azaltmak için, elektrik tüketiminin normal hafta içi günlere nazaran daha düşük olduğu Cumartesi-Pazar günleri, tüm gün boyunca gece tarifesi uygulanmakta ve puant saatlerinde normal saatlerdekinin % 10'undan fazla elektrik almamayı taahhüt eden işletmelere, gündüz saatlerinde de ucuz bir tarifeye elektrik verilmektedir.

Türkiye'de tüketilen elektriğin % 8'inden fazlasını tekstil ve konfeksiyon sanayiinde tüketilmektedir. Dolayısıyla bu sanayide enerji tasarrufunun ve enerjinin bilinçli kullanımının sağlanması ile oto-produksiyonun artırılması hususları, ülkemizde söz konusu olan kurulu elektrik üretim kapasitesinin puant saatlerinde (17.00-22.00 arasında) yetersiz kalması sorununun hafifletilmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Tablo -64 : Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayiinde Enerji Maliyetleri

Yıl	Yıl Sonunda Kurulu Toplam Çevirici Güç Kapasitesi	Tam Kapasitede(Kcal) Enerji Sarfıyatı	Kullanılan Kapasitede(Kcal) Enerji Sarfıyatı (Kcal)	İlgili Yılda Enerji Fiyatı (Usd/Toe)	İşçi-Saattteki Enerji Maliyeti (\$)
1989	1.364.437	7.558.860.363.769	6.190.706.637.927	959,2	1,41
1990	1.333.769	7.388.962.354.820	6.066.338.093.308	959,2	1,38
1991	1.332.784	7.383.505.541.894	5.559.779.673.046	964,1	1,50
1992	1.581.629	8.762.084.843.996	6.632.898.226.905	1.069,7	2,08
1993	1.619.477	8.971.759.418.233	7.303.012.166.442	1.099,4	2,42
1994	1.690.589	9.365.713.611.932	7.642.422.307.337	892,3	1,95
1995	1.786.605	9.897.633.764.118	7.749.847.237.304	887,0	1,74
1996	2.116.967	11.727.810.040.117	9.722.354.523.257	992,0	2,24
1997	2.200.000	12.187.805.520.000	10.054.939.554.000	898,3	1,95
1998	2.200.000	12.187.805.520.000	9.421.173.666.960	876,9	1,77

Kaynak : Uluslararası Enerji Ajansı verilerinden derlenmiştir.

5- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin KDV Uygulamasında Karşılaştığı Sorunlar

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, KDV konusundaki temel sorunu, sanayiinin ana girdisi sayılan iplik ve kumaşın, 15.05.2001 tarihinden itibaren %18 oranında KDV'ye tabi tutulmasından kaynaklanmaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayii üretiminde kullanılan girdiler üzerinden alınacak KDV oranının düşük tutulması gerekmektedir.

Ayrıca, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ihraç ettiği mallar dolayısıyla, KDV Kanunu uyarınca yapılması gereken (nakden ve mahsuben) KDV iadelerinin zamanında yerine getirilmemesi önemli bir sorundur. KDV'nin mevcut oran rejimi içinde tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel maddesi olan pamuğun vergi oranı % 1'dir. Bunun dışında girdi olarak kullanılan iplik ve kumaş ise % 18 oranında KDV'ye tabi tutulmaktadır.

Elyaftan giysiye kadar olan tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimi bir bütün kabul edildiğinde, ara mal niteliği taşıyan "iplik" ve "kumaş" için KDV oranının % 18 olması, sektördeki kayıt dışı işlem hacminin temel nedeni olarak gösterilmektedir.

Sektörde finansman sıkıntısı da yaratan bu durum, temelde hayali ihracat ve sahte fatura kullanımının yaygınlığının olumsuzluklarını, başka bir deyişle kamunun tahsil etmediği vergilerin iadesini önlemeyi amaçlayan "gümrük beyannamelerinin teyidi" ve "müteselsil sorumluluk" gibi uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

III- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları sonrası ihracata yönelik büyüme stratejisinin benimsenmesiyle birlikte, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında önemli sanayi dalı olarak kabul edilen tekstil ve konfeksiyon sanayii, hem dış ticaret hem de üretimdeki payını hızla arttırmaktadır.

Özellikle ihracat içindeki payı ile dış ticaretin en önemli sanayi dalı konumunda bulunan tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimi, yaşanan ekonomik krizler ile zaman zaman istikrarsızlıklar göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel girdisi olan pamuk üretimi ve veriminde dünya piyasasında önemli bir paya sahip olan Türkiye, pamuk verimindeki artışa rağmen iç piyasadaki talebi karşılayamadığı için, pamuk ithalatçısı konumuna gelmiştir.

Türkiye'de tekstil ve konfeksiyon sanayii üretim, istihdam ve dış ticaret içinde önemli bir paya sahip olmakla birlikte, tam kapasite ile çalışmamaktadır. Hammadde yetersizliği, birim işgücü maliyetinin yüksekliği, nitelikli işgücünün yetersizliği, satın alma gücü paritesine göre elektrik fiyatlarının yüksek olması, tekstil ve konfeksiyon sanayiine yönelik teşvik ve kredilerin yetersizliği tam kapasite ile çalışmamanın temel nedenleridir.

Bunun yanında Türkiye'nin hem dünya ekonomisi ile hem de Avrupa Birliği ile uyum sağlayıcı yasaları düzenlemesi gerekmektedir. Türkiye'nin en güçlü olduğu sanayi dalı tekstil ve konfeksiyon sanayiidir. Bu nedenle Avrupa Birliği ilişkilerinde, Gümrük Birliği sürecinde, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, gerek kısıtlama ve gerekse kota konularında, kesinlikle taviz verilmemeli ve bu alan pazarlık konusu yapılmamalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN ENDÜSTRİLERARASI BAĞIMLILIK DERECESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

GİRİŞ

Gelişmekte olan her ülkede olduğu gibi ülkemizde de tekstil ve konfeksiyon sanayii, ihracata yönelik büyüme stratejisine bağlı olarak kurulan ilk sanayi dallarından biridir. Emek gücünün bol olduğu ülkemizde, bu bol emeğin dünyanın en kaliteli pamuk üretiminde istihdamı, emek-yoğun üretim teknolojisinin kullanıldığı en önemli döviz kazancı sağlayan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, 1980'den sonra hızla gelişmesine olanak sağlamıştır.

Ekonomik yapı içinde pek çok sanayi dalı ile çok yoğun girdi-çıkıtı ilişkisi içinde olan tekstil ve konfeksiyon sanayii, uluslararası düzenlemeler ve Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlediği serbest dış ticaret kurallarına bağlı olarak uygulanan kısıtlayıcı önlemlere karşılık, önemini hala korumaktadır. Bu nedenle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin önsel ve gerisel bağlılığının ve ekonomi üzerindeki etkisinin belirlenmesi, büyük önem arz etmektedir. Bunun için girdi-çıkıtı analizi en uygun araç olarak seçilmiştir.

Model uygulamalarında; önce tekstil ve konfeksiyon sanayiinin yer aldığı imalat sanayiinin Türkiye ekonomisi içindeki yeri, daha sonra da, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin imalat sanayi içindeki payı, 1990 ve 1996 yılı girdi-çıkıtı tabloları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Her sektör belirli bir mal üretmektedir. Bu üretim için gerekli faktörlerin hepsine kısaca "girdi" denir. Bir sektör başka sektörden üretim için girdi alır ve gerekirse kendi üretiminin bir kısmını da tekrar üretim için kullanır. Girdi-çıkıtı tabloları, bir sektörün hangi sektörlerden hangi girdileri ne miktarlarda aldığını, ne

kadar mal ürettiğini ve üretilen bu malların ne kadarının başka sektörler devredildiğini açıklayan bir araçtır¹⁰⁵.

Girdi-çıkıtı tablosu matrisinin her elemanın değeri, yani satır ve sütunların kesişme oranı, sektörler arasındaki teknik ilişkileri gösterir. Bu teknik ilişkilerdeki değışmeler, bir üretim sektörünün hem kendi iç gelişmesini, hem de diğer sektörlerle olan bağımlılığı aracılığı ile ekonominin tümü açısından nasıl geliştiğini açıklar. Türkiye ekonomisi açısından pek çok bakımdan önemini koruyan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin bu teknik ilişkilere göre gelişimi, çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaca dönük olarak çalışmamızın bu bölümünde; önce tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sektörel bağımlılığı ele alınmış daha sonra da bu sektörün nihai taleple ilişkisi incelenmiştir.

Bir dönem itibariyle gelişmenin nasıl ve ne yönde gerçekleştiğini ortaya koymak için, bazı teknik zorluklar nedeniyle, 1990 ve 1996 yılları esas alınmıştır. Çünkü bu iki yıl için hazırlanan girdi-çıkıtı tabloları, hemen hemen tek kaynak niteliğindedir. Buna göre bu bölümün ana planı iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda 1990 ve 1996 yılları girdi-çıkıtı tablolarına dayanarak sektör bağımlılığı; ikinci kısımda, aynı yıllar itibariyle sektörün nihai talep ile olan ilişkisi ele alınmıştır.

I- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN SEKTÖREL BAĞIMLILIĞI

Girdi-çıkıtı tablosu yardımıyla tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayılarını ve endüstrilerarası ekonomik etkilerini açıklayabilmek amacıyla, 1990 ve 1996 yıllarında çıkartılan Türkiye Ekonomisi Girdi-Çıkıtı Tabloları kullanılmıştır. Böylece tekstil ve konfeksiyon sanayiinin imalat sanayi içindeki önemi ve bu sanayiinin alt dalları ile olan üretim ilişkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

¹⁰⁵ DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1996), Ankara, 2001, s.2.

A-TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN SEKTÖREL BAĞIMLILIĞININ 1990 YILI GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Girdi katsayılarının yorumlamasını tekstil ve konfeksiyon sanayi açısından değerlendirmeden önce; imalat sanayi açısından gözden geçirmekte yarar vardır. Çünkü günümüzdeki göreceli önemi ve GSMH içindeki payının artması, değerlendirmelerin başlangıç noktasında önceliğin imalat sanayine verilmesine neden olmaktadır.

1 – 1990 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri

Bir sanayi dalının ekonominin bütünü içindeki yerinin değerlendirilmesinin en anlamlı aracı, girdi-çıktı tablosunda yer alan sektörün “ teknik katsayısı”dır.Bu oran sektörün hem geriye, hem de ileriye doğru bağlantısını açıklamaya yarar. Bu husus göz önünde tutularak, bu kısımda imalat sanayiinin ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları hesaplanarak değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmelerin ayrıca imalat sanayiinin aynı yıl itibariyle katma değerinde değerlendirilmesiyle tamamlanması yerinde olur.

a - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Geriye Doğru Bağlantısı

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin içinde yer aldığı imalat sanayi, kullandığı girdi, endüstrilerarası bağıllık ve yarattığı katma değer açısından önemlidir. İmalat sanayiinin girdi katsayıları oranı aynı zamanda geriye doğru bağlantı etkisini de bize gösterecektir. Geriye doğru bağlantı etkisi ; bir sektörün başka bir sektörden üretim için ne oranda girdi aldığını belirler.

Bir sektörün geriye doğru bağlantı etkisi

$$B_g = \frac{x_{ij}}{x_j}$$

formülü ile ifade edilir. Burada X_{ij} , sektörün toplam girdi miktarını, X_j ise sektörün üretim miktarını göstermektedir. Uygulamada sayısal değerler milyar TL. olarak ifade edilmiştir.

İmalat sanayiine formül uygulandığında girdi katsayıları oranı;

$$B_G = \frac{156.317 \text{ (Milyar TL)}}{260.015 \text{ (Milyar TL)}} = 0,64 \quad (0,64 / 1)$$

olarak bulunur. Bulunan bu katsayı imalat sanayiinde 1 birimlik hasıla (üretim) artışı sağlamak için, 0,64 birimlik sermayeye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle; imalat sanayiinde sermaye-hasıla oranı 0,64'tür.

Bilindiği gibi verimliliğin yüksek olabilmesi için sermaye-hasıla oranının düşük olması gerekir. Sermaye-hasıla oranının tersi (Y/K) , sermayenin verimliliğini gösterir. İmalat sanayiinde; 0,64 birim sermaye kullanarak 1 birimlik üretim artışı sağlanabilmektedir. Bu da imalat sanayiinde sermayenin marjinal verimliliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Girdi katsayıları oranının aynı zamanda geriye doğru bağlantı katsayılarını da gösterdiğini belirtmiştik. Buradan hareket ederek, imalat sanayiinin diğer ana sanayi dallarından aldığı girdi miktarını, toplam girdi miktarına oranlayarak, imalat sanayiinin her bir sanayi dalından aldığı girdi oranlarını bulabiliriz.

İmalat sanayiinin;

$$\text{Tarım sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{22.120 \text{ Milyar TL.}}{156.317 \text{ Milyar TL.}} = 0,14$$

(0,14/1)

$$\text{Madencilik sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{14.104 \text{ Milyar TL.}}{156.317 \text{ Milyar TL.}} = 0,09$$

(0,09/1)

$$\text{İmalat sanayiinin kendisinden aldığı girdi payı} = \frac{87.373 \text{ Milyar TL.}}{156.317 \text{ Milyar TL.}} = 0,56$$

(0,56/1)

$$\text{Hizmetler sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{32.719 \text{ Milyar TL.}}{156.317 \text{ Milyar TL.}} = 0,21$$

(0,21/1)

Bu sonuçlara göre; imalat sanayiinde 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, tarım kesiminden 0,14 birim; madencilik sanayiinden 0,09 birim, imalat sanayiinin kendisinden 0,56 birim ve hizmetler sanayiinden 0,21 birim girdi kullanması gerekmektedir. İmalat sanayiinin tarım kesiminden aldığı girdi payının düşük olması (0,14), imalat sanayiinin gıda maddeleri üretimine yönelik olmadığını, aksine ara ve yatırım malları üretimine yönelik bir gelişme gösterdiğini belirler. İmalat sanayiinin üretim için kendisinden yüksek bir oranda (0,56) girdi payı alması, yaklaşımımızın doğruluğunu yansıtmaktadır.

b - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle İleriye Doğru Bağlantısı

İmalat sanayiinin toplam ara malları talebinin, imalat sanayiinin üretim miktarına oranlanmasıyla ileri doğru bağlantı katsayıları elde edilir. Böylece, diğer sanayilerin imalat sanayiinden ne oranda ara malları talep ettiği belirlenebilir. İleriye doğru bağlantı katsayısını;

$$B_i = \frac{\sum_j^n X_{ij}}{X_i}$$

formülü ile ifade edebiliriz. Formülde X_{ij} imalat sanayiinin toplam ara malları talebini, X_i ise imalat sanayiinin üretim miktarını göstermektedir. Buna göre imalat sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_1 = \frac{151.981 \text{ Milyar TL.}}{244.015 \text{ Milyar TL.}} = 0,62 \quad (0,62/1) \text{ olarak bulunur.}$$

İleriye doğru bağlantı katsayısı bize ; imalat sanayiinin üretimindeki 1 birimlik bir artışın, diğer sanayi dallarının üretiminde 0,62 birimlik bir artış etkisi yaratacağını gösterir.

c - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Sağladığı Katma Değer

İmalat sanayiinin yarattığı katma değeri 1990 yılı girdi-çıkıtı tablolarını kullanarak işgücü ücreti karşılığında ve ücret dışı yaratılan katma değer olarak ikiye ayırıp değerlendirebiliriz. İşgücü ücreti karşılığında yaratılan katma değer hesaplanırken; üretim miktarından girdi ödemeleri, sermayenin aşınma-yıpranma payları ve ücret ödemeleri çıkarılarak, net katma değer rakamına ulaşılır. Bulunan net katma değer rakamı yapılan toplam ücret ödemelerine bölünür. İşgücü ücreti karşılığı, vergi dahil, yaratılan katma değer ;

$$\frac{\text{Net Katma Deger}}{\text{Parasal ödeme Toplamı}} = \frac{60.028}{21.863} = 2,75$$

Elde edilen bu sonuca göre; imalat sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artış, 2,75 birimlik bir katma değer artışı, yani ek gelir, yaratmaktadır.

Ücret dışı faktör gelirleri ile yaratılan katma değer ise;

$$\frac{\text{Net Katma Deger}}{\text{Faktör ödemeleri Toplamı}} = \frac{34.576}{47.315} = 0,73$$

Bu sonuca göre; imalat sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artış ücret dışı diğer üretim faktörlerinde , 0,73 birimlik bir katma değer artışı yaratmaktadır. Ücret dışı diğer faktör gelirlerindeki katma değer artışı ile ücrete bağlı katma değer artışı sonuçları değerlendirildiğinde, imalat sanayiinin henüz emek-

yoğun teknoloji uygulayan bir sektör görünümünde olduğu sonucuna varılabilir.

İmalat sanayi içindeki tüm sanayi dallarını bir bütün olarak değerlendirerek ekonominin kilit sektörlerini saptadığımızda, ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları yüksek olan sanayi dallarının kilit sektör olacağını söyleyebiliriz. Tablo - 65' de seçilmiş sanayi dallarının ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları ve toplam ileriye ve geriye etkileri belirtilmiştir. Elde edilen katsayılara göre ekonominin kilit sektörlerinin; kağıt ve kağıt ürünleri sanayi, dokuma sanayi, petrol arıtımı sanayi, kauçuk ve kauçuk ürünleri sanayi, demir-çelik sanayi ve plastik ürünleri sanayi olduğu görülmektedir. Ekonominin kilit sektörleri olarak bulunan bu sanayi dalları, ara malı ve hammadde üretiminin yapıldığı sanayi dallarıdır.

İmalat sanayi içinde dokuma sanayiinin kilit sektörler arasında yer alması, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel girdisinin, bu sanayi dalında üretilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer alt sanayi dalı olan giyim eşyası imalatı sanayiinin; geriye doğru bağlantı katsayısı yüksek iken, ileri doğru bağlantı katsayısının etkisi zayıftır. Giyim eşyası imalatı sanayiinin nihai mal üretimini gerçekleştiren bir sanayi dalı olmasının, bu sonuçların ortaya çıkmasında etkisi büyüktür.

Tablo – 65: Seçilmiş Sanayi Dallarının İleriye Ve Geriye Doğru Bağlantı Katsayıları Ve Toplam İleriye Ve Geriye Etkileri

SEKTÖRLER	Geriye doğru bağlantı katsayısı (B _g)	İleriye doğru bağlantı katsayısı (B _i)	Toplam geriye bağlantı etkileri (TB _g)	Toplam ileriye bağlantı etkileri (TB _i)
Tarım	0,26	0,46	1,436441	6,333195
Hayvancılık	0,51	0,29	1,833081	2,370904
Hampetrol Üretimi	0,15	6,10	1,269324	3,993559
Kağıt Ve Kağıt Ürünleri	0,66	0,93	2,297316	2,613707
Dokuma Sanayii	0,65	0,45	2,233149	2,216687
Giyim eşyası imalatı sanayii	0,70	0,02	2,389021	1,052940
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	0,50	1,00	1,642119	5,606444
Kauçuk ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	0,70	0,71	2,307318	1,680916
Plastik Ürünler Üretimi	0,69	0,63	2,432787	1,609936
Demir-Çelik Sanayii	0,79	1,07	2,675132	4,544104
Elektrik Üretimi	0,30	0,82	1,473442	3,622581
Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu	0,21	0,36	1,330691	5,839554
Mali Aracı Kurumlar	0,21	0,92	1,336003	3,297128

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1990) tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bu değerlendirmelere bağlı olarak, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin imalat sanayi içindeki payının belirlenerek yaratacağı katma değerin incelenmesinde yarar vardır.

İmalat sanayi içinde tekstil ve konfeksiyon sanayiinin payı hesaplanırken; tekstil ve konfeksiyon sanayi üretimi, imalat sanayi üretimine oranlanır. İmalat sanayi içinde tekstil ve konfeksiyon sanayiinin payı;

$$\frac{\text{Tekstil ve konfeksiyon sanayii üretimi}}{\text{imalat sanayii üretimi}} = \frac{35.959}{246.015} = 0,15$$

olarak hesaplanmıştır. İmalat sanayi içindeki % 15'lik payı ile tekstil ve konfeksiyon sanayiinin yarattığı katma değere işgücü ödemeleri açısından baktığımızda;

$$\frac{\text{Net Katma Deger}}{\text{Parasal ödeme Toplamı}} = \frac{8.639}{2.953} = 2,9$$

ücret dışı faktör gelirleri açısından yaratılan katma değer olarak incelediğimizde ;

$$\frac{\text{Ücret hariç Net Katma Deger}}{\text{Faktör ödemeleri Toplamı}} = \frac{3.581}{8.011} = 0,45$$

sonuçlarına ulaşmaktayız.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik üretim artışı, işgücü ücret ödemeleri açısından 2,9 birim , ücret dışı diğer üretim faktörleri açısından 0,45 birim, katma değer yaratmaktadır. Elde edilen bu sonuçlara göre, katma değer dikkate alındığında, Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin de emek-yoğun bir üretim yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2 – 1990 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Alt Sanayi Dalları İle İlişkisi

Tekstil ve konfeksiyon sanayiini alt sanayi dalları ile ilişkisinin belirlenebilmesi için, bu sanayi dalının sektörel katsayılarının yorumlanması gerekmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları ve sonuçlarının değerlendirilmesi şu şekildedir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{\text{Tekstil ve konfek. sanayiinin girdi miktarı}}{\text{Tekstil ve konfek. sanayiinin üretim miktarı}} = \frac{23.839}{35.959} = 0.66$$

(0,66 / 1)

olarak hesaplanmıştır. Bulunan bu katsayı, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde 1 birimlik hasıla artışı sağlamak için, 0,66 birimlik girdiye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Buna göre, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde sermaye veremliliğinin yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı ise;

$$B_i = \frac{\text{Tekstil ve konfek. sanayiinin toplam ara talep miktarı}}{\text{Tekstil ve konfek. sanayiinin üretim miktarı}} = 0,32$$

(0,32 / 1)

bulunmuştur. İleriye doğru bağlantı katsayısı, tekstil ve konfeksiyon sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artışın, diğer sanayi dallarının üretiminde 0,32 birimlik bir artış etkisi yaratacağını göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ekonomi üzerindeki etkinliğinin belirlenebilmesi için, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin tüm alt dallarını dikkate alarak, sektörel bağlantı katsayılarının ayrı ayrı incelenmesinde yarar vardır. Tekstil ve konfeksiyon sanayi 1990 yılı girdi-çıkıtı tablosunda iki alt sanayi dalına ayrılarak değerlendirilmiştir. Bunlar;

- Dokuma sanayi,
- Giyim eşyası imalatı sanayidir.

a – Dokuma Sanayi

Dokuma sanayiinin ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları şu şekilde değerlendirilebilir.

Dokuma sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{\text{dokuma sanayiinin girdi toplamı}}{\text{dokuma sanayiinin üretim miktarı}} = \frac{16.432}{25.196} = 0,65 \quad (0,65 / 1)$$

Dokuma sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{\text{dokuma sanayiinin toplam ara talebi}}{\text{dokuma sanayiinin üretim miktarı}} = \frac{11.420}{24.196} = 0,45 \quad (0,45 / 1)$$

Bu sonuçlara göre; geriye doğru bağlantı katsayısı, dokuma sanayiinde 1 birimlik hasıla artışı sağlamak için, 0,65 birimlik sermaye veya girdiye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. İleriye doğru bağlantı katsayısı ise , dokuma sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artışın, diğer sanayi dallarının üretiminde 0,45 oranında bir artış etkisi yaratacağını belirlemektedir.

Dokuma sanayiinin kullandığı girdilerin, tekstil ve konfeksiyon sanayi içindeki dağılımına baktığımızda;

Dokuma sanayiinin kendisinden aldığı girdi payı ;

$$\frac{\text{dokuma san. ald. girdi}}{\text{Toplam girdi}} = \frac{6.715}{16.342} = 0,41 \quad (0,41 / 1)$$

Giyim eşyası imalatı sanayiinden aldığı girdi payı ;

$$\frac{\text{Giyim esyası imalatı sanayiinden ald. girdi toplamı}}{\text{Toplam girdi}} = \frac{1}{16.342} =$$

0,00006

Alt sanayi dallarının kullandığı girdi payları hesaplamaları, bu alt sanayi dallarının verimliliklerini gösterir. Verimlilik değerleri girdi-çıktı ters matrisi katsayılarından hareketle hesaplandığı için, pay 1 olarak alınır. Sermaye-hasıla katsayılarında ise payda değeri 1 olarak değerlendirilir. Bu husus dikkate alındığında; dokuma sanayiinde 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, bu sanayii dalının kendisinden 0,41 birim, giyim eşyası imalatı sanayiinden 0,00006 birim girdi kullanması gerekmektedir. Giyim eşyası imalatı sanayi nihai mal üretimini gerçekleştiren bir sanayi dalı olduğu için, dokuma sanayi üretimi içindeki girdi payı sor derece düşüktür.

b - Giyim Eşyası İmalatı Sanayi

Giyim eşyası imalatı alt sanayi dalının ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları aşağıda belirtilmiştir. Buna göre giyim eşyası imalatı sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{\text{Giyim esyası imalatı sanayiinin girdi toplamı}}{\text{Giyim esyası imalatı sanayiinin üretim miktarı}} = \frac{7.497}{10.763} = 0,70$$

(0,70/1)

İleriye doğru bağlantı katsayısı ise;

$$B_i = \frac{\text{Giyim esyası imalatı sanayiinin ara talep toplamı}}{\text{Giyim esyası imalatı sanayiinin üretim miktarı}} = \frac{181}{10.763} = 0,02$$

(0,02/1)

Bu katsayılar göre; giyim eşyası imalatı sanayiinden 1 birimlik hasıla artışı sağlamak için, 0,70 birimlik sermaye veya girdiye olmaktadır.

Giyim eşyası imalatı sanayiinin sermaye-hasıla oranı, dokuma sanayiinin sermaye-hasıla oranına oranla daha yüksektir. Nihai mal üretimi yapan giyim eşyası imalatı sanayiinde, sermayenin marjinal verimliliğinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç bizlere, tekstil ve konfeksiyon sanayi içinde, dokuma sanayiinin önemini göstermektedir.

İleriye doğru bağlantı katsayılarında giyim eşyası imalatı sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artış, diğer sanayi dallarının üretiminde 0,02 birimlik bir artış etkisi yaratacaktır.

Giyim eşyası imalatı sanayiinin kendisinden ve dokuma sanayiinden aldığı girdi kullanım payları ise şöyledir:

Dokuma sanayiinden aldığı girdi payı ;

$$\frac{\text{dokuma san. ald. girdi}}{\text{Toplam girdi}} = \frac{3.716}{7.497} = 0,50 \quad (0,50 / 1)$$

Giyim eşyası imalatı sanayiinden aldığı girdi payı ;

$$\frac{\text{Giyim esyası imalatı san. ald. pay}}{\text{Toplam girdi}} = \frac{1}{7.497} = 0,0001 \quad (0,0001 / 1)$$

olarak hesaplanmıştır.

Temel hammaddesinin önemli bir bölümünü dokuma sanayiinden karşılayan giyim eşyası imalatı sanayiinde, 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, bu sanayii dalının kendisinden 0,0001 birim, dokuma sanayiinden 0,50 birim girdi kullanması gerekmektedir.

c – Talep Değişmelerinin Geriye Ve İleriye Doğru Bağlantı Katsayıları İle Yorumlanması

İleriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları, talep değişmelerinin yaratacağı dolaysız etkiyi gösterir. Talep değişmelerinin yaratacağı dolaylı etkiler ise, ters matris ile hesaplanmaktadır. Ters matris satırları toplamı bir sektörün, toplam ileriye doğru etkisini, sütunları toplamı ise toplam geriye doğru etki katsayılarını açıklar. Tablo- 66 'da bu etkiler gösterilmiştir.

Tablo – 66: Talep Değişmelerinin Yaratacağı Dolaysız Ve Dolaylı Etkiler

	DOLAYSIZ ETKİLER		DOLAYLI ETKİLER	
	İleriye doğru bağlantı katsayısı (B _i)	geriye doğru bağlantı katsayısı (B _g)	Toplam ileriye bağlantı etkileri (TB _i)	Toplam geriye bağlantı etkileri (TB _g)
Dokuma Sanayi	0,45	0,65	2,216687	2,233149
Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	0,02	0,70	1,052940	2,389021

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin İnter-Output Yapısı 1990, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo-66'ya göre ; dokuma sanayiinin dolaysız talep değişmelerinin yaratacağı etkileri açıklayan, ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları yüksektir. Talep değişmelerinin dolaylı etkilerini açıklayacak olan toplam ileriye ve geriye bağlantı etkileri dokuma sanayiinde yüksek, buna karşılık giyim eşyası imalatı sanayiinin ise toplam ileriye doğru bağlantı etkisi düşüktür. Bunun temel nedeni giyim eşyası imalatı sanayiinin nihai ürün için kullanacağı girdi talebinin yüksek olmasıdır.

Sektörler arası değerlendirmede, ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları yüksek olan sektör, kilit sektör olarak tanımlanır. Buna göre, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin kilit sektörü, dokuma sanayidir.

Dokuma sanayi, 1 birimlik üretim için 0,65 birim girdiyi kendisinden ve ilişkili olduğu diğer ana sektörlerden almaktadır. Buna karşılık, diğer sektörlerin kullandıkları girdiler içinde dokuma sanayiinin katkısı 2,23'tür. Bu değerden (2,23) , kendi üretimi için aldığı girdi oranını (0,65) çıkardığımızda;

$$2,23 - 0,65 = 1,58$$

bulunur.

Bu sonuç, yalnızca dokuma sanayiinin talebinde meydana gelecek bir değişimin yaratacağı dolaylı etkiyi gösterir. Dokuma sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik talep artışı, diğer sektörlerde 1,58 birimlik bir üretim artışı yaratacaktır.

Giyim eşyası imalatı sanayi için benzer bir değerlendirme yapılırsa; giyim eşyası imalatı sanayi , 1 birimlik üretim için 0,70 birim girdiyi kendisinden ve ilişkili olduğu diğer ana sektörlerden almaktadır. Buna karşılık, diğer sektörlerin kullandıkları girdiler içinde dokuma sanayiinin katkısı 2,39'tür. Bu değerden (2,39) , kendi üretimi için aldığı girdi oranını (0,70) çıkardığımızda;

$$2,39 - 0,70 = 1,69$$

bulunur.

Bu sonuç, yalnızca giyim eşyası imalatı sanayiinin talebinde meydana gelecek bir değişimin yaratacağı dolaylı etkiyi gösterir. Giyim eşyası imalatı sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik talep artışı, diğer sektörlerde 1,69 birimlik bir üretim artışı yaratacaktır.

Toplam ileriye doğru bağlantı katsayısı açısından yapılacak bir değerlendirme, dokuma sanayiinin ilişkili olduğu diğer sektörlerdeki 1 birimlik üretim artışı için, dokuma sanayi 0,45 birim girdi sağlamaktadır. Diğer sektörlerin üretimindeki artışa karşılık yaratılan toplam ileriye bağlantı etkisi

ise dokuma sanayi için 2,22 'dir. Bulunan bu sonuçtan (2,22), 1 birimlik üretim artışı için dokuma sanayiinin sağladığı girdi miktarı (0,45) çıkarıldığında;

$$2,22 - 0,45 = 1,77$$

bulunur.

Bu değer, dokuma sanayiinin, diğer ilişkili olduğu sektörlerdeki 1 birimlik talep artışı karşısında gerçekleştireceği üretim artışını göstermektedir.

Giyim eşyası imalatı sanayi için toplam ileriye doğru bağlantı katsayısı açısından yapılacak bir değerlendirme, giyim eşyası imalatı sanayiinin ilişkili olduğu diğer sektörlerdeki 1 birimlik üretim artışı için, giyim eşyası imalatı sanayi 0,02 birim girdi sağlamaktadır. Diğer sektörlerin üretimindeki artışa karşılık yaratılan toplam ileriye bağlantı etkisi ise, giyim eşyası imalatı sanayi için 1,05 'dir. Bulunan bu sonuçtan (1,05), 1 birimlik üretim artışı için giyim eşyası imalatı sanayiinin sağladığı girdi miktarı (0,02) çıkarıldığında;

$$1,05 - 0,02 = 1,03$$

bulunur.

Hesaplanan bu değer, giyim eşyası imalatı sanayiinin, diğer ilişkili olduğu sektörlerdeki 1 birimlik talep artışı karşısında gerçekleştireceği üretim artışını vermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin üretim tekniği ve ihracat yoğunluğunun belirlenmesini sağlamak amacıyla işgücü ve sermaye yoğunluklarını değerlendirilebilir. İşgücü yoğunluğunu; işgücüne yapılan ödeme miktarının, bu sanayi dalının üretim miktarına oranıyla bulunur. Hesaplamalarda kullanılacak değerler milyar TL. olarak alınmıştır. Buna göre;

$$\text{İşgücü Payı} = \frac{\text{Parasal ödeme Toplamı}}{\text{Gayri safi Katma Değer}} = \frac{2.953}{12.120} = 0,24 \quad (0,24/1)$$

$$\text{İşgücü yoğunluğu} = \frac{\text{Parasal ödeme Toplamı}}{\text{Üretim Miktarı}} = \frac{2.953}{35.959} = 0,08 \text{ (0,08/ 1)}$$

olarak gerçekleşmektedir.

Sektörlerin sermaye yoğunlukları ise, sermaye tüketiminin üretim miktarına oranı ile değerlendirilir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sermaye yoğunluğu hesaplandığında;

$$\text{Sermaye yoğunluğu} = \frac{\text{sermaye tüketimi}}{\text{üretim miktarı}} = \frac{528}{35.959} = 0,02 \text{ (0,02 / 1)}$$

sonucuna ulaşılır.

Sermaye payı gayri safi katma değer üzerinden hesaplandığında;

$$\text{Sermaye payı} = \frac{\text{Sermaye Tüketimi}}{\text{Gayri safi Katma Deger}} = \frac{528}{12.120} = 0,04 \text{ (0,04 / 1)}$$

bulunur.

Bulunan bu oranlar dikkate alındığında, emeğe yapılan ödemelerin hem üretim hem de gayrisafi katma değer içindeki payının sermayeye oranla yüksek olması, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde emek-yoğun üretim tekniğinin kullanıldığı bir göstergesidir. Aynı zamanda elde edilen bu sonuç, faktör yoğunluğu teorisinin de belirttiği gibi, emek zengini ülkelerin, emek-yoğun malların üretiminde uzmanlaşarak bu mallar ile ihracata girmeleri gerektiği yaklaşımını, Türkiye açısından da doğrulamaktadır.

d - 1990 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İthalat Yapısı

Ters matrisin uygulanması; bir nihai talep ögesinin her sektörün üretim düzeyi üzerindeki etkisini bulmaya olanak verir. Her sektörün her bir nihai talep unsurunu karşılayan üretim düzeyinin bulunması, bunların gerektirdiği üretim faktörleri gereğinin bilinmesine olanak sağlar. Nihai talep unsurlarını karşılayan üretim düzeyleri bilindikten sonra bunun gerektirdiği doğrudan ve dolaylı ithalat gereklerini de, ithalat katsayılarını kullanarak hesaplamak mümkündür. İthalat katsayıları, ilgili sanayi dalının ithalat miktarının, üretim miktarına oranı ile bulunur.

$$m_i = \frac{M_i (\text{i malı ithalat})}{X_i (\text{i malı üretimi})}$$

şeklinde tanımlarsak, tüketim, yatırım ve ihracat olarak üçe ayrılan nihai talep unsurlarına yönelik sektör üretimleri için gerekli doğrudan ve dolaylı ithalat miktarları;

$$\begin{aligned} m_i (1 - A)^{-1} C_i \\ m_i (1 - A)^{-1} I_i \\ m_i (1 - A)^{-1} E_i \end{aligned}$$

olacaktır.

İthalat katsayılarını tekstil ve konfeksiyon sanayi alt dalları için ayrı ayrı yorumlarsak, dokuma sanayi için ithalat katsayısı;

$$m = M_i / X_i = 1733/25196 = 0,07 \text{ bulunur.}$$

Buna göre dokuma sanayiinde, tüketim için gerekli ithalat miktarı;
 $m_i (1 - A)^{-1} C_i = 0,07 \times 1,895 \times 9709 = 1287,9$ milyon TL

Yatırım için gerekli ithalat miktarı;

$$m_i (1 - A)^{-1} I_i = 11,7 \text{ milyon TL.}$$

İhracat için gerekli ithalat miktarı;

$$m_i (1 - A)^{-1} E_i = 785,5 \text{ milyon TL olarak bulunmaktadır.}$$

Elde edilen bu sonuçlara göre dokuma sanayiinde ithalatın tüketim için yapıldığı görülmektedir. İç piyasada talep fazlasının bulunması, tekstil ürünlerinin zorunlu mal niteliğinde olması ve yurtiçi üretimin yetersiz kalması ithalatın yapılmasının başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Tekstil hammaddeleri ithalatına bağlı olarak, ihracat amacıyla ithalatın arttığı da görülmektedir. Dünyanın en büyük pamuk üreticilerinden biri olan Türkiye'nin aynı zamanda pamuk ithalatında önemli bir paya sahip olduğu dikkate alındığında, üretim artışının hammadde yetersizliği sorununu ortaya çıkardığı görülmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayi alt dallarından giyim eşyası imalatı sanayi için ithalat katsayısı hesaplandığında;

$$m_i = \frac{M_i (\text{i malı ithalat})}{X_i (\text{i malı üretimi})} = \frac{576}{10763} = 0,05 \text{ olarak bulunur.}$$

Bulunan ithalat katsayısı yardımıyla, Tüketim için gerekli ithalat:

$$m_i (1 - A)^{-1} C_i = 284,96 \text{ milyon TL}$$

Yatırım için gerekli ithalat:

$$m_i (1 - A)^{-1} I_i = 0,45 \text{ milyon TL.}$$

İhracat için gerekli ithalat :

$$m_i (1 - A)^{-1} E_i = 240,8 \text{ milyon TL olarak bulunmaktadır.}$$

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinde yapılan ithalatın önemli bir bölümünün, hem dokuma hem de giyim eşyası imalatı sanayiinde , tüketim ve ihracat amacıyla yapıldığı görülmektedir. Tüketicinin daha ağırlıklı bir pay alması, özellikle tekstil ve konfeksiyon sanayininin, ihracata yönelik büyüme

politikası uygulamaları sonucu, dış ticaretin öncü sektörü konumuna gelmesiyle birlikte, ihracat için üretim yapması sonucu iç piyasadaki talebi karşılama yetersiz kaldığının bir göstergesidir.

B- TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN SEKTÖREL BAĞIMLILIĞININ 1996 YILI GİRDİ - ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

1996 yılı girdi-çıkıtı tablosu yardımıyla yapılacak inceleme, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sektörel bağımlılığının değerlendirilmesinde bize, 1990 yılı girdi-çıkıtı tablosu ile karşılaştırma olanağını sağlayacaktır. Bunun için 1990 yılı için izlenen yöntem, 1996 yılı içinde aynen uygulanacaktır.

1 – 1996 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri

1996 yılı girdi-çıkıtı tablosundan hareketle hesaplanacak olan imalat sanayiinin girdi katsayıları oranı, aynı zamanda imalat sanayiinin geriye ve ileriye doğru bağlantı etkilerini gösterecektir.

a – İmalat Sanayiinin 1996 Yılı İtibariyle Geriye Doğru Bağlantısı

Daha öncede açıklandığı gibi 1996 yılı itibariyle imalat sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_G = \frac{x_{ij}}{x_j}$$

oranı ile hesaplanacaktır. Buna göre imalat sanayiinin girdi katsayıları oranı;

$$B_G = \frac{5.731.267 \text{ (Milyar TL)}}{10.009.761 \text{ (Milyar TL)}} = 0,57 \quad (0,57 / 1)$$

olarak bulunur. Bulunan bu katsayı imalat sanayiinde, 1 birimlik hasıla artışı sağlamak için, 0,57 birimlik sermaye malına ihtiyaç duyulduğunu

göstermektedir. Başka bir ifadeyle 0,57 birim sermaye kullanarak 1 birimlik üretim artışı sağlanabilmektedir. Bu da sermayenin marjinal verimliliğini göstermektedir.

Girdi katsayıları oranının aynı zamanda geriye doğru bağlantı katsayılarını da gösterdiğini belirtmiştik. Buradan hareket ederek imalat sanayiinin diğer ana sanayi dallarından aldığı girdi payları aşağıda hesaplanmıştır.

İmalat sanayiinin;

$$\text{Tarım sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{705.746 \text{ Milyar TL.}}{5.731.267 \text{ Milyar TL.}} = 0,12$$

(0,12 / 1)

$$\text{Madencilik sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{474.228 \text{ Milyar TL.}}{5.731.267 \text{ Milyar TL.}} = 0,08$$

(0,08/1)

$$\text{İmalat sanayiinin kendisinden aldığı girdi payı} = \frac{3.257.982 \text{ Milyar TL.}}{5.731.267 \text{ Milyar TL.}} = 0,57/1$$

$$\text{Hizmetler sanayiinden aldığı girdi payı} = \frac{1.293.310 \text{ Milyar TL.}}{5.731.267 \text{ Milyar TL.}} = 0,23$$

(0,23/1)

olarak bulunur.

Bu sonuçlara göre imalat sanayiinde 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, bu sanayii dalının tarım kesiminden 0,12 birim, madencilik sanayiinden 0,08 birim, imalat sanayiinin kendisinden 0,57 birim ve hizmetler sanayiinden 0,23 birim girdi kullanması gerekmektedir. İmalat sanayiinin hizmetler sanayiinden aldığı payın, 1990 yılı girdi-çıkıtı tablosunda

0,21 birim olduğu dikkate alınırsa, 0,23 birime yükselmesi, imalat sanayiinde emek-yoğun üretim tekniğinin kullanıldığını göstermektedir.

b - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle İleriye Doğru Bağlantısı

İmalat sanayiinin toplam ara malları talebinin, imalat sanayiinin üretim miktarına oranlanmasıyla ileri doğru bağlantı katsayıları elde edilir. Bunun için yararlanılan oran

$$B_i = \frac{\sum_{j=1}^n X_{ij}}{X_i} \text{ dir.}$$

Buna göre imalat sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{5.777.836 \text{ Milyar TL.}}{10.009.761 \text{ Milyar TL.}} = 0,58 \quad (0,58 / 1)$$

olarak bulunur.

İleriye doğru bağlantı oranında, imalat sanayiinin üretimindeki 1 birimlik bir artış, diğer sanayi dallarının üretim miktarında 0,58 birimlik bir artış etkisi yaratacaktır.

c - İmalat Sanayiinin 1990 Yılı İtibariyle Sağladığı Katma Değer

İmalat sanayiinin yarattığı katma değer; 1996 yılı girdi-çıktı tablolarını kullanarak işgücü ücreti karşılığında ve ücret dışı yaratılan katma değer olarak ikiye ayırıp değerlendirebiliriz. İşgücü ücreti karşılığında yaratılan katma değer hesaplanırken; üretim miktarından girdi ödemeleri, sermayenin aşınma-yıpranma payları ve ücret ödemeleri çıkarılarak, net katma değer rakamına ulaşılır. Bulunan net katma değer rakamı yapılan toplam ücret ödemelerine bölünür. Parasal değerler milyar TL. olarak alınmıştır. İşgücü ücreti karşılığı, vergi dahil, yaratılan katma değer ;

$$\frac{\text{Net Katma Deger}}{\text{Parasal ödeme Toplamı}} = \frac{3.348.368}{616.932} = 5,43$$

Elde edilen bu sonuca göre; imalat sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artış, 5,43 birimlik bir katma değer artışı, yani ek gelir, yaratmaktadır.

Ücret dışı faktör gelirleri ile yaratılan katma değer ise;

$$\frac{\text{Faktör gelirleriyle Net Katma Deger}}{\text{Faktör ödemeleri Toplamı}} = \frac{1.162.822}{2.802.478} = 1,42 \text{ dir.}$$

Bu sonuca göre; imalat sanayi üretimindeki 1 birimlik bir artış ücret dışı diğer üretim faktörlerinde , 1,42 birimlik bir katma değer artışı yaratmaktadır. Ücret dışı diğer faktör gelirlerindeki katma değer artışı ile ücrete bağlı katma değer artışı sonuçları değerlendirildiğinde, imalat sanayiinin 1996 yılı itibariyle emek-yoğun bir yapıya sahip olduğu görülebilmektedir.

1996 yılı girdi-çıktı tablosu verilerine göre, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, imalat sanayi içindeki % 15'lik payında herhangi bir değişme gerçekleşmemiştir.

Sektörel işgücü yoğunluğu, girdi katsayıları ile birlikte, üretim tekniğinin bir göstergesidir. Sektörel işgücü yoğunlukları kullanılarak, ekonomik kalkınma sürecinde istihdam sorunu ile ilgili politikalar değerlendirilebilir.

İşgücü yoğunluğu, sektörün üretiminde kullanılan işgücüne yapılan parasal ödemenin üretim miktarına oranıdır. Üretim için gerekli girdiler üretim miktarından çıkarıldıktan sonra kalan gayri safi katma değere¹⁰⁶ göre işgücünü değerlendirirsek;

$$\begin{aligned} \text{Gayri safi Katma Değer} &= \text{Üretim Miktarı} - \text{Girdi Miktarı} \\ &= 1.509.515 - 978.489 \\ &= 531.026 \text{ Milyar TL. bulunur.} \end{aligned}$$

¹⁰⁶ Gayri safi katma değer içinde vergiler, sübvansiyonlar ve sermaye tüketimi de bulunmaktadır.

$$\text{İşgücü Payı} = \frac{\text{Parasal ödeme Toplamı}}{\text{Gayri safi Katma Deger}} = \frac{113.544}{531.026} = 0,24 \text{ olarak}$$

gerçekleşmektedir.

Sektörlerin sermaye yoğunlukları ise, sermaye tüketiminin üretim miktarına oranı ile değerlendirilir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sermaye yoğunluğu hesaplandığında;

$$\text{Sermaye yoğunluğu} = \frac{\text{sermaye tüketimi}}{\text{üretim miktarı}} = \frac{70.851}{1.509.515} = 0,05$$

sonucuna ulaşılır.

Sermaye yoğunluğu, gayri safi katma değer üzerinden hesaplandığında;

$$\text{Sermaye yoğunluğu} = \frac{\text{Sermaye Tüketimi}}{\text{Gayri safi Katma Deger}} = \frac{70.851}{531.024} = 0,13$$

bulunur.

Bu oranlar dikkate alındığında; emeğe yapılan ödemelerin hem üretim hem de gayri safi katma değer içindeki payı sermayeye oranla yüksek olduğunda, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, emek-yoğun üretim tekniğinin kullanıldığını saptamak mümkün olmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin yarattığı katma değeri bulmak için; üretim miktarından, girdi ödemelerini, sermayenin aşınma ve yıpranma payını ve işgücü ödemelerini çıkardıktan sonra kalan değeri, işgücü ödemelerine oranlamak gerekir. Aynı zamanda tekstil ve konfeksiyon sanayine uygulanan sübvansiyonlar ve diğer gelirler dikkate alınarak yaratılan katma değer hesaplandığında ;

$$\text{Katma Değer} = \frac{\text{net deger}}{\text{üretim miktarı}} = \frac{330.505}{113.544} = 2,9 \quad \text{bulunur.}$$

Bu sonuca göre; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin üretiminde meydana gelecek bir artışın ,parasal ücretler üzerinde yaratacağı katma değer dikkate alındığında, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin de emek-yoğun üretim gerçekleştirdiği söylenebilir.

Vergiler, diğer gelirle ve sübvansiyonları da çıkararak net yaratılacak katma değeri hesapladığımızda; 16.122 milyar TL'lik net değeri işgücü ödemelerine oranladığımızda 0,14 sonucuna ulaşılır. Bu sonuç tekstil ve konfeksiyon sanayiinin toplam yaratılan net katma değer içinde % 14'lük bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

İmalat sanayi içindeki alt sanayi dallarını bir bütün olarak değerlendirerek ekonominin kilit sektörlerini ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları yüksek olan sanayi dallarından oluşacağı daha önce açıklanmıştı. Tablo 67'de seçilmiş sanayi dallarının ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları ve toplam ileriye ve geriye etkileri belirtilmiştir. Elde edilen katsayılar göre ekonominin kilit sektörlerinin 1996 yılı itibarıyla; kağıt ve kağıt ürünleri sanayi, suni elyaf üretimi sanayi, tekstil iplikçisi, dokuması ve aprelenmesi sanayi, kauçuk ve kauçuk ürünleri sanayi, demir-çelik sanayi ve plastik ürünleri sanayi olduğu görülmektedir. Bu sanayi dallarına dikkat edilirse, bunların ara mal ve hammadde üretiminin yapıldığı sanayi dalları olduğu görülür.

Tablo – 67: Seçilmiş Sanayi Dallarının İleriye Ve Geriye Doğru Bağlantı Katsayıları Ve Toplam İleriye Ve Geriye Etkileri

SEKTÖRLER	Geriyeye doğru bağlantı katsayısı (B_g)	İleriye doğru bağlantı katsayısı (B_i)	Toplam geriyeye bağlantı etkileri (TB_g)	Toplam ileriye bağlantı etkileri (TB_i)
Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi	0,38	0,75	1,660647	5,894478
Hayvancılık	0,52	0,28	1,929448	2,527878
Hampetrol Üretimi	0,13	8,14	1,232506	4,311085
Kağıt Ve Kağıt Ürünleri	0,59	1,40	2,102235	3,409284
Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenleme	0,70	0,66	2,454315	2,963714
Kürk hariç giyim eşyası imalatı	0,61	0,03	2,367673	1,127877
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	0,42	0,97	1,547862	5,785435
Kauçuk ve Plastik Hammadde İmalatı	0,62	1,77	2,158863	4,889815
Sunî Eliyaf İmalatı	0,57	0,63	2,055341	2,185765
Plastik Ürünler Üretimi	0,65	0,40	2,313400	1,638398
Demir-Çelik Sanayii	0,68	1,08	2,255003	4,614231
Elektrik Üretimi	0,32	0,92	1454202	4,381258
Toplan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu	0,25	0,42	1,387422	5,872899
Posta ve Telekomünikasyon	0,22	0,78	1,380068	2,187373
Mali Aracı Kurumlar	0,30	0,89	1,483855	5,340976

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1996), tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer alt sanayi dalı olan kürk hariç giyim eşyası imalatı sanayiinin, geriye doğru bağlantı katsayısı yüksek iken ileri doğru bağlantı katsayısının etkisi zayıftır. Kürk hariç, giyim eşyası imalatı sanayiinin nihai mal üretimini gerçekleştiren bir sanayi dalı olmasının, bu sonuçların ortaya çıkmasında etkisi büyüktür.

Toplam geriye bağlantı etkileri, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dalları için ayrı ayrı değerlendirildiğinde; tekstil iplikçisi, dokuması ve aprelenmesi sanayi, 1 birimlik üretim için 0,70 birim girdiyi kendisinden ve ilişkili olduğu diğer ana sektörlerden almaktadır. Buna karşılık, diğer sektörlerin kullandıkları girdiler içinde dokuma sanayiinin katkısı 2,45'tür. Bu değerden (2,45) , kendi üretimi için aldığı girdi oranını (0,65) çıkardığımızda;

$$2,45 - 0,70 = 1,75$$

bulunur.

Bu sonuç, yalnızca dokuma sanayiinin talebinde meydana gelecek bir değişimin yaratacağı dolaylı etkiyi gösterir. Tekstil iplikçisi, dokuması ve aprelenmesi sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik talep artışı, diğer sektörlerde 1,75 birimlik bir üretim artışı yaratacaktır.

Kürk hariç,giyim eşyası imalatı sanayi için benzer bir değerlendirme yapılırsa; giyim eşyası imalatı sanayi , 1 birimlik üretim için 0,61 birim girdiyi kendisinden ve ilişkili olduğu diğer ana sektörlerden almaktadır. Buna karşılık, diğer sektörlerin kullandıkları girdiler içinde kürk hariç, giyim eşyası imalatı sanayiinin katkısı 2,37'tür. Bu değerden (2,37) , kendi üretimi için aldığı girdi oranını (0,61) çıkardığımızda;

$$2,37 - 0,61 = 1,76$$

bulunur.

Bu sonuç, kürk hariç yalnızca giyim eşyası imalatı sanayiinin talebinde meydana gelecek bir değişimin yaratacağı dolaylı etkiyi gösterir. Kürk hariç

giyim eşyası imalatı sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik talep artışı, diğer sektörlerde 1,76 birimlik bir üretim artışı yaratacaktır.

Toplam ileriye doğru bağlantı katsayısı açısından yapılacak bir değerlendirme, tekstil iplikçisi, dokuması ve aprenmesi sanayiinin ilişkili olduğu diğer sektörlerdeki 1 birimlik üretim artışı için, tekstil iplikçisi, dokuması ve aprenmesi sanayi 0,66 birim girdi sağlamaktadır. Diğer sektörlerin üretimindeki artışa karşılık yaratılan toplam ileriye bağlantı etkisi ise dokuma sanayi için 2,96 'dir. Bulunan bu sonuçtan (2,96), 1 birimlik üretim artışı için dokuma sanayiinin sağladığı girdi miktarı (0,66) çıkarıldığında;

$$2,96 - 0,66 = 2,30$$

bulunur.

Hesaplanan bu değer, dokuma sanayiinin, diğer ilişkili olduğu sektörlerdeki 1 birimlik talep artışı karşısında gerçekleştireceği üretim artışını vermektedir.

Kürk hariç,giyim eşyası imalatı sanayi için, toplam ileriye doğru bağlantı katsayısı açısından yapılacak bir değerlendirme, giyim eşyası imalatı sanayiinin ilişkili olduğu diğer sektörlerdeki 1 birimlik üretim artışı için, giyim eşyası imalatı sanayi 0,03 birim girdi sağlamaktadır. Diğer sektörlerin üretimindeki artışa karşılık yaratılan toplam ileriye bağlantı etkisi ise, giyim eşyası imalatı sanayi için 1,13 'dir. Bulunan bu sonuçtan (1,13), 1 birimlik üretim artışı için giyim eşyası imalatı sanayiinin sağladığı girdi miktarı (0,03) çıkarıldığında;

$$1,13 - 0,03 = 1,10 \quad \text{bulunur.}$$

Buna göre, giyim eşyası imalatı sanayiinin, diğer ilişkili olduğu sektörlerdeki 1 birimlik talep artışı karşısında gerçekleştireceği üretim artışı 1,10 'dur.

2 – 1996 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Alt Sanayi Dalları İle İlişkisi

İmalat sanayi içinde 1996 yılı girdi çıktı tablosu verilerine göre ; % 15 paya sahip olan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin girdi katsayısı, diğer bir ifadeyle; geriye doğru bağlantı katsayısı değerlendirildiğinde;

$$\text{Tekstil sanayiinin girdi katsayısı} = \frac{\text{Tekstil sanayiinin toplam girdi miktarı}}{\text{Tekstil sanayiinin toplam üretim miktarı}}$$

oranı bulunur.

Tekstil sanayiinin toplam üretim miktarını bulmak amacıyla tekstil iplikçiliği, dokuma ve apreleme , diğer tekstil ürünleri, trikotaj sanayi ve kürk hariç, giyim sanayi üretimlerinin toplamı dikkate alınmıştır. Toplam girdi miktarları da, aynı şekilde tekstil sanayiinin toplam girdi içindeki paylarının toplamı ile elde edilmiştir. Bulunan bu oran aynı zamanda tekstil ve konfeksiyon sanayiinin geriye doğru bağlılık oranını da göstermektedir.

$$\text{Tekstil sanayiinin girdi katsayısı} = \frac{978.489 \text{ Milyar TL}}{1.509.515 \text{ Milyar TL}} = 0,65$$

(0,65 / 1)

bulunur.

Bu katsayı tekstil ve konfeksiyon sanayiinde 1 birimlik hasıla artışı sağlamak için 0,65 birimlik sermaye veya girdiye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı değerlendirilirken tüm tekstil ve konfeksiyon sanayine yapılan ara malları talebinin toplam değerini, sanayi dalının toplam üretim miktarına oranı ile elde etmekteyiz.

$$\text{Tekstil sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı} = \frac{539.564 \text{ Milyar TL.}}{1.509.515 \text{ Milyar TL.}} =$$

0,36 dır.

İleriye doğru bağlantı katsayılarında tekstil ve konfeksiyon sanayiinin üretimindeki 1 birimlik bir artış, girdi sağladığı diğer sektörlerin üretim miktarında 0,58 birimlik bir artış etkisi yaratacaktır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ekonomik etkinliğinin belirlenebilmesi için; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin tüm alt dallarını dikkate alarak sektörel bağlantı katsayılarının ayrı ayrı incelenmesinde yarar vardır. İncelenecek olan tekstil ve konfeksiyon sanayi alt dalları;

- tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi,
- diğer tekstil ürünleri imalatı,
- trikotaj ürünleri imalatı
- kürk hariç giyim eşyası imalatı

olarak dört grupta toplanabilir.

Geriye doğru bağlantı katsayıları hesaplamaları yapılırken, bir alt sanayi dalının kullandığı girdi miktarı; ileriye doğru bağlantı katsayıları hesaplanırken de bir sanayi dalının ara talep toplamı, o sanayi dalının üretim miktarına oranlanmıştır. Değerler milyon TL. olarak ifade edilmiştir.

a - Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı Ve Aprelenmesi Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayi dalının geriye ve ileriye doğru sektörel bağlantı katsayıları aşağıda hesaplanmıştır.

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayi dalının geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{483.778.475}{688.963.736} = 0,70 \text{ dir. } (0,70/1)$$

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalının ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{452.434.823}{388.963.736} = 0,66 \text{ dir. } (0,66/1)$$

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalının temel girdiyi oluşturması, geriye doğru ve ileriye doğru bağlantı katsayılarının yüksek olması hammadde sağladığı sektörlerdeki 1 birimlik bir artışın tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalının üretiminde 0,70 oranında bir artışa neden olmaktadır. Sanayi dalının kendi üretimindeki 1 birimlik bir artış ise, bu sanayi dalından girdi sağlayan diğer sektörlerin üretim miktarında 0,66 oranında bir artış yaratmaktadır.

İleriye ve geriye doğru bağlantı katsayılarının yüksek olması; tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayinin, tekstil ve konfeksiyon sanayinin kilit sektörü olduğunu göstermektedir. Özellikle Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalının kullandığı girdilerin dağılımına baktığımızda; 1 birimlik üretim artışı için gerekli girdilerinin, 0,34'ünü kendi sanayi dalından, 0,001 'ini diğer tekstil ürünleri imalatından, 0,002 'sini trikotaj ürünleri imalatından ve 0,002 'sini de kürk hariç giyim eşyası imalatından sağladığı görülmektedir. Bu oranlar bulunurken her bir alt sanayi dalının tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayine verdiği girdi miktarı, toplam girdi miktarına oranlanarak bulunmuştur. Kullanılan sayısal değerler milyon TL. olarak alınmıştır.

- Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi

$$\text{kendisinden aldığı girdi payı} = \frac{162.184.238}{483.778.475} = 0,34$$

(0,34 / 1)

- Diğer tekstil ürünlerinden aldığı girdi payı = $\frac{581.955}{483.778.475} = 0,001$ (0,001/1)
- Trikotaj imalatından aldığı girdi payı = $\frac{1.039.932}{483.778.475} = 0,002$ (0,002/1)
- Kürk hariç giyim eşyası imalatından aldığı girdi payı = $\frac{819.600}{483.778.475} = 0,002$ (0,002/1)

Elde edilen bu sonuçlara göre; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel girdilerini, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinden sağladığı; diğer alt sanayii dalarının ise, nihai mal üretiminde buldukların için, üretimde girdi olarak kullanılmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Nihai mal üretiminin yapıldığı tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer alt dallarının daha çok pazarlama ve mağazacılık zinciri içerisinde yer almaları da, önemli bir etkendir.

b - Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları

Diğer tekstil ürünleri imalatı sanayiinin geriye ve ileriye doğru bağlantı katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Diğer tekstil ürünleri imalatı sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{86.135.528}{157.790.574} = 0,55$$

Diğer tekstil ürünleri imalatı sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{41.159.893}{157.790.574} = 0,26 \text{ dir.}$$

Diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayi dalının geriye doğru bağlantı katsayısı yüksektir. Bunun anlamı; diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayi

dalının hammadde sağladığı sektörlerin üretimindeki 1 birimlik bir artışın, diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayi dalının üretiminde 0,55 birimlik bir artışa neden olmasıdır. Diğer tekstil ürünleri imalatı sanayi dalının kendi üretimindeki 1 birimlik bir artış ise, bu sanayi dalından girdi sağlayan diğer sektörlerin üretim miktarında 0,26 birimlik bir artış yaratmaktadır.

Diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayi dalının üretiminde kullandığı girdilerin diğer alt sanayi dalları arasındaki dağılımı şu şekildedir.

- Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinden

$$\text{aldığı girdi payı} = \frac{30.185.642}{86.135.528} = 0,35 \quad (0,35/1)$$

- Trikotaj imalatından aldığı girdi payı = $\frac{985.514}{86.135.528} = 0,01$

(0,01/1)

- Kürk hariç giyim eşyası imalatından aldığı girdi

$$\text{payı} = \frac{102.415}{86.135.528} = 0,001 \quad (0,001/1)$$

- Diğer tekstil ürünleri imalatının kendisinden aldığı girdi payı

$$= \frac{1.918.026}{86.135.528} = 0,02 \quad (0,02 / 1)$$

Diğer tekstil ürünleri imalat sanayiinde 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, bu sanayii dalının, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinden 0,35 birim, trikotaj imalatı sanayiinden 0,01 birim, kürk hariç giyim eşyası imalatı sanayiinden 0,001 birim ve diğer tekstil ürünleri imalatının kendisinden 0,02 birim girdi kullanması gerekmektedir.

c - Trikotaj Ürünleri İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları

Benzer bir inceleme trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalında yapıldığında geriye ve ileriye doğru bağlantı katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanabilecektir.

Trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalının geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{74.462.011}{111.517.983} = 0,67 \text{ dir.}$$

Trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalının ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{29.163.508}{111.517.983} = 0,26 \text{ dir.}$$

Trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalının, geriye doğru bağlantı katsayısının yüksek olmasının nedeni; en önemli hammadde sağladığı alt sanayi dalının tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalı olmasıdır. Bu alt sanayi dalının talebinde meydana gelecek 1 birimlik bir artış, trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalının üretiminde 0,67 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Sanayi dalının kendi üretimindeki 1 birimlik bir artış ise, bu sanayi dalından girdi sağlayan diğer sektörlerin üretim miktarında 0,26 birimlik bir artış yaratmaktadır.

Trikotaj ürünleri imalatı alt sanayi dalının 1 birim üretim için kullandığı girdilerin dağılımına bakıldığında; 0,10'unu kendi sanayi dalından, 0,01 'ini diğer tekstil ürünleri imalatından, 0,55 'ini dalının tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalından ve 0,0003'ünü de, kürk hariç, giyim eşyası imalatından sağladığı görülür. Bu sonuçlar da şöyle hesaplanmıştır.

- Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenlenmesi alt sanayiinden

$$\text{aldığı girdi payı} = \frac{40.639.699}{74.462.011} = 0,55 \quad (0,55/1)$$

- Diğer tekstil ürünlerinden aldığı girdi

$$\text{payı} = \frac{349.724}{74.462.011} = 0,01 \quad (0,01/1)$$

- Trikotaj imalatının kendisinden aldığı girdi

$$\text{payı} = \frac{7.154.059}{74.462.011} = 0,10 \quad (0,10/1)$$

- Kürk hariç giyim eşyası imalatından aldığı girdi

$$\text{payı} = \frac{16.793}{74.462.011} = 0,0003 \quad (0,0003 / 1)$$

d - Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı Alt Sanayi Dalının Sektörel Bağlantı Katsayıları

Kürk hariç, giyim eşyası imalatının geriye ve ileriye doğru bağlantı katsayıları değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Kürk hariç, giyim eşyası imalatı sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_g = \frac{334.112.422}{551.241.678} = 0,61 \quad (0,61/1) .$$

Kürk hariç, giyim eşyası imalatı sanayiinin ileriye doğru bağlantı katsayısı;

$$B_i = \frac{16.084.832}{551.241.678} = 0,03 \quad (0,03/1)$$

Kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalının geriye doğru bağlantı katsayısının yüksek olması; hammadde sağladığı sektörlerdeki % 1'lik bir artışın diğer kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalının üretiminde 0,61

oranında bir artışa neden olmaktadır. İleriye doğru bağlantı katsayısının düşük olması nihai ürünlerin elde edildiğinin bir göstergesidir.

Kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalının üretiminde kullandığı girdilerin diğer alt sanayi dalları arasındaki dağılımı şu şekildedir :

- Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayiinden

$$\text{aldığı girdi payı} = \frac{205.730.362}{334.112.422} = 0,62 \quad (0,62/1)$$

- Trikotaj imalatından aldığı girdi payı = $\frac{19.503.217}{334.112.422} = 0,06$

(0,06/1)

- Kürk hariç giyim eşyası imalatının kendisinden aldığı girdi

$$\text{payı} = \frac{4.912.538}{334.112.422} = 0,02 \quad (0,02/1)$$

- Diğer tekstil ürünleri imalatından aldığı girdi payı

$$= \frac{10.940.043}{334.112.422} = 0,03 \quad (0,03 /1)$$

Kürk hariç giyim eşyası imalatı sanayiinde 1 birimlik üretim artışının gerçekleştirilebilmesi için, bu sanayii dalının, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayiinden 0,62 birim, trikotaj imalatı sanayiinden 0,06 birim, kendisinden 0,02 birim ve diğer tekstil ürünleri imalatının kendisinden 0,03 birim girdi kullanması gerekmektedir.

e – 1996 Yılı Verilerine Göre Talep Değişmelerinin Geriye Ve İleriye Doğru Bağlantı Katsayıları İle Yorumlanması

Daha önce de değinildiği gibi, dolaysız talep etkisi geriye ve ileriye doğru bağlantı katsayılarıyla; dolaylı talep etkileri ise, toplam ileriye ve geriye bağlantı etkileri ile açıklanmaktadır. Bir sanayi dalının toplam talebinde meydana gelecek değişmelerin bağlantılı olduğu diğer alt sanayi dallarının üretiminde meydana gelecek değişmeler toplam ileri bağlantı etkileriyle; bir sanayi dalının girdi sağladığı diğer sanayi dallarındaki nihai talep

değişmesinin etkileri ise, toplam geriye bağlantı etkileriyle açıklanır¹⁰⁷. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dalları için ayrı ayrı hesaplanan ve talep değişmelerinin dolaysız ve dolaylı etkilerini gösteren bağlantı katsayıları Tablo – 68’de gösterilmiştir.

Tablo –68: Talep Değişmelerinin Yaratacağı Dolaysız Ve Dolaylı Etkiler

	DOLAYSIZ ETKİLER		DOLAYLI ETKİLER	
	İleriye doğru bağlantı katsayısı (B _i)	geriye doğru bağlantı katsayısı (B _g)	Toplam ileriye bağlantı etkileri (TB _i)	Toplam geriye bağlantı etkileri (TB _g)
Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi	0,66	0,70	2,963714	2,454315
Diğer tekstil ürünleri imalatı	0,26	0,55	1,258919	2,132311
Trikotaj imalatı	0,26	0,67	1,128265	2,486035
Kürk hariç giyim eşyası imalatı	0,03	0,61	1,127877	2,367673

Kaynak : DIE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1996, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo – 68’de yer alan ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları dikkate alındığında, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelemesi alt sanayi dalının katsayılarının yüksek olması, tekstil ve konfeksiyon sanayi alt dalları içinde, bu alt sanayi dalının kilit konumda olduğunu göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer alt dallarına girdi vermesi, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelemesi alt sanayi dalının önemini daha da arttırmaktadır. Diğer sanayi dallarının ileriye doğru bağlantı katsayılarının, geriye doğru bağlantı katsayılarına oranla daha düşük olması da bunu doğrulamaktadır.

¹⁰⁷ Yakup KEPENEK, Türkiye İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı (1963-1973), Ankara , 1977, s:37.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt sektörlerinden en yüksek ileriye ve geriye bağlantı katsayısına sahip olan alt sanayi dalı tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelemesi alt sanayiidir. Buna karşılık en düşük ileriye ve geriye bağlantı katsayısına sahip olan alt sanayi dalı ise ;kürk hariç, hazır giyim imalatı alt sanayiidir. Bu iki alt sanayi dalının toplam ileriye ve geriye bağlantı etkileri daha önce, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin imalat sanayi içindeki yerini belirlerken incelenmiştir.

Nihai talep birimi başına sektörlerin dolaysız ve dolaylı olarak, arttırmaları gereken üretim miktarları ters matris yardımıyla da hesaplanabilir. Belli bir mala karşı talebin bütün sektörler üzerindeki etkisini anlamak için, ters matriste o malı üreten sektöre ait sütuna; nihai taleplerin bir sektör üzerindeki etkisini anlamak için de, ilgili sektörün ters matrisindeki satır değerlerine bakılır¹⁰⁸.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin girdi-çıkı ters matrisi Tablo- 69 'da tekstil iplikçiliği,dokumacılığı ve aprelenmesi; diğer tekstil ürünleri imalatı, trikotaj imalatı ve kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalları dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Tablo – 69 : Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin Girdi- Çıktı Ters Matrisi ve Nihai Talep Unsurları

	Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	Kürk hariç, Giyim Eşyası imalatı
Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	1,312	0,258	0,513	0,519
Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	0,002	1,013	0,005	0,002
Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	0,002	0,007	1,070	0,039
Kürk hariç, Giyim Eşyası İmalatı	0,003	0,002	0,002	1,010

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1996) tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

¹⁰⁸ Erden ÖNEY, İktisadi Planlama , Savaş Yayınları, 1980, s.138- 140.

Bu veriler, toplam ileriye bağlantı etkileri de dikkate alınarak incelendiğinde şu sonuçlara varılabilir: Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinin nihai talebindeki 100 birimlik bir artış ters matris ile değerlendirildiğinde, kendisinde 131,2 birim, diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayiinde 25,8 birim, trikotaj imalatı alt sanayiinde 51,3 birim ve (kürk hariç) giyim eşyası imalatı alt sanayiinde de 51,9 birimlik bir üretim artışı meydana getirecektir.

Diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayiinin nihai talebinde meydana gelecek 100 birimlik bir artış ise; tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalında 0,2 birim, alt sanayi dalının kendisinde 101 birim, trikotaj ürünleri imalatı alt sanayiinde 0,5 birim, ve kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalında da 0,2 birimlik bir üretim artışı sağlayacaktır.

Aynı inceleme trikotaj ürünleri imalatı nihai talebindeki 100 birimlik artışın sonuçları olarak değerlendirildiğinde; tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalında 0,2 birim, alt sanayi dalının kendisinde 107 birim, diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayiinde 0,7 birim, ve kürk hariç giyim eşyası imalatı alt sanayi dalında da 3,9 birimlik bir üretim artışı sağlayacağı sonucuna varılır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer bir alt sanayi olan (kürk hariç) giyim eşyası imalatı alt sanayi dalının nihai talebinde meydana gelecek 100 birimlik bir artış ; tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalında 0,3 birim, alt sanayi dalının kendisinde 101 birim, trikotaj ürünleri imalatı alt sanayiinde 0,2 birim, ve diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayiinde 0,2 birimlik bir üretim artışı sağlayacaktır.

Toplam geriye bağlantı etkileri incelendiğinde; tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi dalının girdi sağladığı diğer sanayi dallarından, diğer tekstil ürünleri imalatı alt sanayi nihai talebindeki 1000 birimlik bir artış tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayi girdi talebini 2 birim, trikotaj imalatı alt sanayi dalının girdi talebini 2 birim ve (kürk hariç) giyim eşyası ürünleri alt sanayi girdi talebini 3 de birim arttıracaktır.

Diğer tekstil ürünleri alt sanayiinin girdi sağladığı alt sanayi dallarından tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinin nihai talebindeki 1000 birimlik bir artış, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinden aldığı girdi miktarının 258 birim artması sonucunu doğurur.

Trikotaj imalatı alt sanayiinin nihai talebindeki 1000 birimlik artış ise, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinden aldığı girdi miktarının 513 birim artmasına neden olmaktadır. Özellikle tekstil hammaddesinin temelini oluşturan tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi alt sanayiinin diğer sanayi dalları içindeki önemi açıkça görülmektedir.

İmalat sanayiinin 1990 ve 1996 yılları girdi-çıkıtı tablosu yardımıyla yapılan incelemeleri sonucunda, imalat sanayiinin 1990 yılı girdi-çıkıtı tablosuna göre 0,64/1 olan sermaye-hasıla oranı, 1996 yılı girdi-çıkıtı tablosuna göre, 0,57/1 olarak gerçekleşmiştir. 1990'da imalat sanayiinde 1 birimlik üretim artışı sağlayabilmek için 0,64 birim sermayeye ihtiyaç varken, bu oran 1996 yılında 0,57/1'e düşmüştür. Yani imalat sanayiinde 1 birimlik üretim için sermaye ihtiyacı 0,64'den 0,57'ye düşmüştür. Bu değerlere göre ; imalat sanayiinde, üretim artışı için sermaye ihtiyacı azalırken, sermayenin verimliliği artmaktadır. Buradan hareketle imalat sanayiinin çok hızlı bir şekilde geliştiğini ve imalat sanayiinde artan verimliliğin geçerli olduğu sonucuna varılabilir.

İmalat sanayiinin sermaye malları girdisindeki bu gelişme, bu sanayi dalının diğer sektörlerle olan ilişkisine de yansımıştır. Şöyle ki; imalat sanayi 1990 yılında 1 birimlik üretim için tarım sanayiinden 0,14 birim girdi kullanırken, bu girdi oranı 1996 yılında 0,12 birime düşmüştür. Aynı şekilde imalat sanayiinin, madencilik sanayiinden aldığı girdi payı da aynı dönemde 0,09 birimden, 0,08 birime gerilemiştir.

Buna karşılık, imalat sanayiinin kendisinden kullandığı girdi payı 0,56 birimden 0,57 birime; hizmetler sanayiinden 0,21 birimden 0,23 birime

yükselmiştir. Bunun anlamı az da olsa (0,02) imalat sanayiinin emek-yoğun teknoloji yönünde gelişme sağladığıdır.

İmalat sanayi içinde önemli paya sahip olan tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, girdi-çıkıtı tablolarına göre imalat sanayi içindeki %15'lik payı sabit kalmıştır. Bu sanayiinin geriye doğru bağlantı katsayısı 0,66'dan 0,65 'e düşerken, ileriye doğru bağlantı katsayısı 0,32'den 0,36 'ya yükselmiştir. Bu durum, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin verimliliğinde küçük de olsa bir düşüşün gerçekleştiğini, ancak tekstil ve konfeksiyon sanayiinden girdi sağlayan sektörlerin üretiminde bir artış olduğunu göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin işgücü ve sermaye yoğunluklarına bakıldığında; işgücü yoğunluğunun her iki dönemde de 0,24 olarak gerçekleştiği, buna karşılık sermaye yoğunluğunun ise 0,02'den 0,05'e yükseldiği görülmektedir. Sermaye yoğunluğunda meydana gelen artışa rağmen, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin emek-yoğun teknolojik gelişme gerçekleştirdiği söylenebilir.

f - 1996 Yılı İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinin İthalat Yapısı

Nihai talep unsurlarını karşılayan üretim düzeyleri bilindikten sonra bunun gerektirdiği doğrudan ve dolaylı ithalat gereklerini de, ithalat katsayılarını kullanarak hesaplamak mümkündür. Sektörel ithalat katsayılarını;

$$m_i = \frac{M_i (\text{i malı ithalat})}{X_i (\text{i malı üretimi})}$$

formülü ile hesaplanabileceğini daha öce belirtmiştik.

Şeklinde tanımlarsak, tüketim, yatırım ve ihracat olarak üçe ayrılan nihai talep unsurlarına yönelen sektör üretimleri için gerekli doğrudan ve dolaylı ithalat miktarları aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanabilir.

$$m_i (1 - A)^{-1} C_i \text{ (Tüketim için gerekli ithalat)}$$

$$m_i (1 - A)^{-1} I_i \text{ (Yatırım için gerekli ithalat)}$$

$$m_i (1 - A)^{-1} E_i \text{ (İhracat için gerekli ithalat)}$$

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin sektörel ithalat katsayılarının tespit edilebilmesi için, tekstil ve konfeksiyon sanayi ile etkileşim içinde olan seçilmiş sektörlerle oluşturulan tablo Ek - l'de sunulmuştur. Buradan hareketle ters matris bulunmuştur. Böylece tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talep unsurları olan tüketim, yatırım ve ihracat için gerekli ithalat katsayılarının hesaplanması olanaklı duruma getirilmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dallarından tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve ampresi ile diğer tekstil ürünleri için, 1996 yılı girdi-çıkış tablosunda yer alan ithalat ve üretim miktarları kullanılarak sektörel ithalat katsayıları bulunmuştur.

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve ampresi için sektörel ithalat katsayısı;

$$m = \frac{M_i(\text{Tekstil iplikçiliği, dokuma ve ampresi})}{X_i \text{ Diğer tekstil ürünleri}}$$

$$m = M_i / X_i = 117658,3 / 749028,9 = 0,16$$

Diğer tekstil ürünleri için sektörel ithalat katsayısı ;

$$m = M_i / X_i = 25348 / 199949,9 = 0,13 \text{ olarak hesaplanmıştır.}$$

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve ampresi için sektörel ithalat katsayısı dikkate alınarak tüketim, yatırım ve ihracat için gerekli ithalat miktarları;

Sektörel ithalat katsayıları ile ters matrisin çarpım sonucunu tekstil iplikçiliği,dokumacılığı ve ampresi alt sanayi dalının sırasıyla tüketim, yatırım ve ihracat rakamları olan 168102 milyar TL, 157888 milyar TL. ve 88261,3 milyar TL. ile çarpımları sonucu;

- Tekstil iplikçiliği,dokumacılığı ve ampresi tüketimi için 201185,7 milyar TL.
- Tekstil iplikçiliği,dokumacılığı ve ampresi yatırımı için 188960,4 Milyar TL.
- Tekstil iplikçiliği,dokumacılığı ve ampresi ihracatı için ise 105630,8 Milyar TL.'lik

ithalatın, yapılması gerekmektedir.

Diğer tekstil ürünleri sanayi dalı için aynı uygulama yapıldığında;

- Diğer tekstil ürünleri tüketimi için 9848,9 milyar TL.
- Diğer tekstil ürünleri yatırımı için 204,2 milyar TL.
- Diğer tekstil ürünleri ihracatı için 8618,6 milyar TL'lik

İthalatın yapılması gerekmektedir. Bu sonuç bize dünyanın önemli pamuk üreticilerinden biri olan ülkemizin tekstil hammaddeleri açısından ve tekstil ve konfeksiyon sanayiinin kullandığı teknolojik donanım açısından yeterli olanaklara sahip olmadığını da göstermektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelecek bir artış için gerekli üretim artışlarının,1990 yılı girdi-çıkıtı tablosu açısından değerlendirildiğinde, %62'sinin tüketimde meydana gelen artıştan dolayı gerçekleştiği görülmektedir. Yatırım için gerekli üretim artışının % 0,6, ihracat için gerekli üretim artışının ise % 37,4 olduğu belirlenmiştir.

1996 yılı girdi-çıkıtı tablosu açısından nihai talepteki değişme karşılığı üretimi incelediğimizde ise, üretim artışının % 61'inin ihracatta meydana gelen artıştan kaynaklandığı hesaplanmıştır. Tüketim için gerekli üretim artışı%62'den % 35'e gerilerken , yatırım içi gerekli üretim artışının%0,6'dan % 4'e yükseldiği görülmektedir. Özellikle ihracata yönelik üretimin bir önceki

girdi- çıktı tablosuna göre artış göstermesi, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin Türkiye'nin ihracatında önemli bir paya sahip olduğunun da bir göstergesidir. Daha önceki dönemlerde iç tüketim amacıyla üretim artışı sağlanırken, artık dış piyasa talebinin dikkate alınarak ihracata bağlı bir üretim artışının gerçekleşmesi, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde yapısal değişimin gerçekleşmiş olduğunu da gözler önüne sermektedir.

II –NİHAİ TALEP DEĞİŞMELERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Nihai talep unsurları bilindiği gibi; yatırım, tüketim, devlet harcamaları, ihracat ve stok değişimleri şeklinde tanımlanmaktadır. Devlet harcamaları, yatırım ve tüketim rakamlarına eklenerek, devletin etkinliği girdi-çıkıtı tablosunda ayrıca gösterilmeyebilir. Bunun doğal sonucu olarak tüketim sütunu özel ve kamu tüketimini; yatırım sütunu da, özel ve kamu yatırımlarını gösterecektir. Eğer tabloda devlet başlığı altında bir sütun açılmışsa, bu sütunda sadece devletin cari harcamaları yer alacak, yatırım harcamaları yine yatırım sütununda gösterilecektir.

Girdi-çıkıtı tablosunda bir diğer nihai talep unsuru da, stok değişimleridir. Bu sütundaki pozitif değerler stok artışlarını, negatif değerler de stok azalışlarını gösterir. Yine istenirse, stok değişimleri yatırım sütunu içerisinde gösterilebilir. Böylece girdi-çıkıtı tablosunda stok değişimleri adı altında bir sütun açmaya gerek kalmayacaktır.

Bu ön bilgiye dayanarak tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talep unsurları ile olan ilişkileri çalışmamızın bu bölümünün planına uygun olarak, önce 1990 yılı Girdi-Çıkıtı Tablosu aracılığı ile; daha sonra da 1996 yılı Girdi-Çıkıtı Tablosu aracılığı ile incelenecektir.

A – NİHAİ TALEP DEĞİŞMELERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN 1990 YILI GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayii ile nihai talep arasındaki ilişkiler, girdi-çıkıtı tablosuna dayanılarak yürütülen analizlerinin genel yöntemine göre “ileriye” ve “geriye” olmak üzere iki türlü yapılabilir: Birincisi, ileriye etki olarak, sanayiinin kendi teknik yapısını belirleyen teknik katsayıdaki değişikliğin nihai talep unsurları üzerine etkisinin incelenmesi; ikincisi ise, nihai talepte ortaya çıkabilecek bir değişimin sanayiinin teknik yapısı üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Piyasa ekonomisini uygulayan ekonomilerde girdi-çıkıtı tablolarına dayanarak üretim planlamasında kalkış noktası, bilindiği gibi nihai talep ve özellikle bunun en önemli unsuru olan tüketim harcamaları tahminine göre yapılır¹⁰⁹.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dalları ile birlikte girdi – çıkıtı tablosu ters matrisi dikkate alınarak yapılan değerlendirmede; nihai talebi oluşturan unsurların her birinde meydana gelecek % 10'luk bir artışın, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dallarında ne kadarlık bir üretim artışına neden olacağı tablo – 70'de gösterilmiştir.

Tablo – 70 : Nihai Talep Değişmelerinin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii Üzerindeki Etkileri

	Dokuma Sanayi	Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	TÜKETİM (C) (Milyon TL)	YATIRIM (I) (Milyon TL)	İHRACAT (EX) (Milyon TL)	NİHAİ TALEP TOPLAMI (Y) (Milyon TL)
Dokuma Sanayi	1,380	0,515	9709 (% 62)	88 (%0,6)	5906 (%37,4)	15703
Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	0,0001	1,000	5698 (% 54,2)	9 (%0,08)	4814 (% 45,7)	10521

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1990, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

¹⁰⁹ Bu tercih Liberal ve Kollektivist sistemlerin genel iktisadi politikalarındaki hedef-tercih sıralaması arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi kollektivist sistem ve bu sisteme göre uygulanan merkezi planlamada üretim, istihdam, gelir..... gibi tercih sıralaması söz konusu iken, liberal iktisadi sistemi benimsemiş ve buna göre yol gösterici planlama uygulayan ülkelerde, toplam tüketim yani refah seviyesi, fiyat istikrarı, ekonominin genel dengesi daha sonra da buna cevap verecek üretim ve istihdam hedefleri sıralaması söz konusudur.

Ters matrisin, sektörler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde, önemini daha önceden belirtmiştik. 1990 yılı girdi-çıkı tablosu verileri ile oluşturulan ters matrise (tablo – 70) göre; dokuma sanayiinde meydana gelecek 1 birimlik nihai talep artışı, bu sanayi dalında 1,38 birim, giyim eşyası imalatı sanayiinde ise 0,51 birimlik bir üretim artışına neden olacaktır.

Buna karşılık, giyim eşyası imalatı sanayiinin nihai talebinde meydana gelecek 1 birimlik bir artış ise; bu sanayi dalında 1 birimlik üretim artışına neden olurken, dokuma sanayi üretiminde artış etkisi çok az olmaktadır. Bunun nedeni, giyim eşyası sanayi imalatı sanayiinin ileriye doğru bağlantı etkisinin düşük olmasıdır. Giyim eşyası imalatı sanayi, geriye doğru bağlantı katsayısının yüksek olmasından dolayı, daha çok dokuma sanayiinden girdi talebinde bulunmaktadır.

Ters matrise bağlı olarak yaptığımız bu değerlendirmeden sonra, nihai talep unsurlarındaki bir değişimin tekstil ve konfeksiyon alt sanayiini nasıl etkileyeceğinin değerlendirilmesinde yarar vardır.

Nihai talep unsurlarını oluşturan tüketim, yatırım ve ihracatta meydana gelecek % 10'luk bir artış sonucu oluşan yeni nihai talep unsurlarının değerleri tablo –71'de belirtilmiştir.

Tablo – 71: % 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Nihai Talep Unsurlarının Yeni Değerleri (Milyon TL)

	YENİ TÜKETİM (C + ΔC)	YATIRIM (I + ΔI)	İHRACAT (EX+ ΔEX)	NIHAI TALEP (Y + ΔY)
Dokuma Sanayi	10679,6	96,8	6496,6	17273,3
Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	6267,8	9,9	5295,4	11573,1

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin İnter-Output Yapısı 1990, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Nihai talepte meydana gelecek % 10'luk tahmini artış sonrası oluşan yeni nihai talep unsurlarının karşılanabilmesi için, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde gerekli görülecek üretim miktarları ise, tablo – 72'de belirtilmiştir.

Yeni veriler dikkate alındığında dokuma sanayi tüketiminde meydana gelen % 10'luk artış sonucu ulaşılan, 17273,3 milyon TL'lik bir nihai talep için gerekli 32732,9 milyon TL'lik üretim artışının % 62'si tüketimdeki artıştan, % 0,6'sı yatırımdaki artıştan ve % 37,4'ü ihracattaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Giyim eşyası imalatı sanayi tüketiminde meydana gelen % 10'luk artış sonucu ulaşılan, 11573,1 milyon TL'lik bir nihai talep için gerekli 11575,4 milyon TL'lik üretim artışının % 54'ü tüketimdeki artıştan, % 0,08'i yatırımdaki artıştan ve % 45,92'sinin ihracattaki artıştan dolayı oluştuğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar tablo- 72'de belirtilmiştir.

Tablo – 72: Nihai Talep Unsurlarındaki % 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Gerekli Görülecek Üretim Miktarları (Milyon TL)

	Tüketim İçin Üretim Artışı	Yatırım İçin Üretim Artışı	İhracat İçin Üretim Artışı	Nihai Talep İçin Üretim Artışı
Dokuma Sanayi	20268,6	183,5	12311,1	32732,9
Giyim Eşyası İmalatı Sanayi	6269,1	9,902	5296,5	11575,4

Kaynak: DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1990, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bu değerlendirmelere göre; dokuma sanayi üretimde meydana gelen artışların önemli bir bölümü, tüketimde meydana gelen değişimlere bağlıdır. Özellikle iç talebin karşılanmasına yönelik üretimin yapıldığı dikkati çekmektedir. İhracat için üretim artışı, tüketim için gerekli üretim artışından daha düşüktür.

Giyim eşyası imalatı sanayiinde de üretim artışının, tüketimdeki artışa bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dallarındaki üretim artışının tüketime bağlı olması, yurtiçi talebin karşılanmasında ithalatı da zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, 1990 yılı girdi-

çıktı tablosu verilerine göre ithalatının tüketimi karşılamak amacıyla yapıldığını, bir kere daha ifade edebiliriz.

B – NİHAİ TALEP DEĞİŞLERİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN 1996 YILI GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU YARDIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dalları ile birlikte girdi – çıktı tablosu ters matrisi dikkate alınarak yapılan değerlendirmede; nihai talebi oluşturan unsurların her birinde meydana gelecek % 10'luk bir artışın, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin kendi alt dallarında ne kadarlık bir üretim artışına neden olacağı, ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Düzenlenen veriler tablo – 73'de gösterilmiştir.

Tablo – 73 : Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Nihai Talep Unsurları

	Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	Kürk harığı, Giyim Eşyası İmalatı	TÜKETİM (C) (Milyon TL)	YATIRIM (I) (Milyon TL)	İHRACAT (EX) (Milyon TL)	NIHAİ TALEP TOPLAMI (Y) (Milyon TL)
Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	1,312	0,258	0,513	0,519	38505563 (%62)	3090524 (% 5)	20300088 (%33)	61896175
Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	0,002	1,013	0,005	0,002	24150481 (% 59)	369777 (% 1)	16349739 (%40)	40869997
Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	0,002	0,007	1,070	0,039	10061165 (%11)	281890 (%0,3)	85251476 (%88,9)	95594531
Kürk harığı, Giyim Eşyası İmalatı	0,003	0,002	0,002	1,010	46014626 (%36)	8068830 (%6)	72215672 (%58)	126299128

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1996) tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Elde edilen ters matrizen hareketle, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt dalları arasındaki ilişkiyi açıklayabiliriz. Şöyle ki ; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel girdisini oluşturan, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayi dalının nihai talebindeki 1 birimlik bir artış sonucu, bu alt sanayi dalının üretimi 1,312 birim artış göstermektedir.

Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi alt sanayi dalındaki 1 birimlik nihai talep artışının, diğer tekstil ürünleri imalatı üretiminde 258 birim, trikotaj ürünleri imalatı üretiminde 0,51 birim ve giyim eşyası imalatı üretiminde ise 0,51 birimlik bir artışı meydana getirdiği görülmektedir.

Bu sonuçlar; tekstil ve konfeksiyon sanayiinin alt sanayi dallarının temel girdilerini, tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi sanayiinden sağladığının bir göstergesidir.

Diğer tekstil ve konfeksiyon sanayi alt sektörlerinin ileriye doğru bağlantı katsayılarının düşük olması, bu sanayi dalında görülecek nihai talep artışının, hammadde temini dışında, diğer sanayi dallarının üretimini etkilemediği görülmektedir.

Bu değerlendirmelerin ışığı altında tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talep unsurları ile tekstil ve konfeksiyon sanayi alt dalları arasındaki ilişki, nihai talep unsurlarını oluşturan tüketim, yatırım ve ihracatta meydana gelecek % 10'luk bir artış sonucu oluşan yeni rakamlarla tablo -74'de belirtilmiştir.

Tablo – 74: % 10 'luk Tahmini Artış Sonrası Nihai Talep Unsurlarının Yeni Değerleri (Milyon TL)

	YENİ TÜKETİM YATIRIM		İHRACAT	NİHAİ TALEP
	(C + ΔC)	(I + ΔI)	(EX+ ΔEX)	(Y + ΔY)
Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	42.356.119	3.399.576	22.330.096	68.085.791
Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	26.565.529	406.755	179.847.513	206.819.797
Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	11.067.281	310.079	93.776.624	105.153.984
Kürk hariç, Giyim Eşyası İmalatı	50.616.089	8.875.713	79.437.239	138.929.041

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1996, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Yeni veriler dikkate alındığında Tekstil İplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi tüketiminde meydana gelen % 10'luk artış sonucu ulaşılan, 68.085.791 milyon TL'lik bir nihai talep için gerekli 268.736.231 milyon TL'lik üretim artışının % 35'i tüketimdeki artıştan, % 4'ü yatırımdaki artıştan ve % 61'i ihracattaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Diğer tekstil ürünleri imalatı tüketiminde meydana gelen % 10'luk artış sonucu ulaşılan, 206.819.797 milyon TL'lik bir nihai talep için gerekli 213.226.834 milyon TL'lik üretim artışının % 13'ü tüketimdeki artıştan, % 0,3'ü yatırımdaki artıştan ve % 86,97'sinin ihracattaki artıştan dolayı oluştuğu görülmektedir.

Trikotaj (örme) ürünleri imalatı tüketimindeki %10'luk değişme sonucu gerçekleştirilecek üretim artışının %12'si tüketim, % 0,06 'sı yatırım ve % 87,94'ü ihracattaki artıştan kaynaklanmaktadır.Elde edilen sonuçlar tablo-75'de belirtilmiştir.

Tablo – 75: Yeni Nihai Talep Unsurlarının Karşılanabilmesi İçin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Gerekli Görülecek Üretim Miktarları (Milyon TL)

	Tüketim İçin Üretim Artışı	Yatırım İçin Üretim Artışı	İhracat İçin Üretim Artışı	Nihai Talep İçin Üretim Artışı
Tekstil İplikçiliği, Dokumacılığı ve Aprelenmesi	94.372.400	9.330.752	165.033.079	268.736.231
Diğer Tekstil Ürünleri İmalatı	28.164.483	615.658	184.446.693	213.226.834
Trikotaj (Örne) Ürünleri İmalatı	14.086.689	687.584	104.742.633	119.516.906
Kürk hariç, Giyim Eşyası İmalatı	51.324.584	8.976.103	80.845.850	141.146.537

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1996, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Kürk hariç, giyim eşyası imalatı tüketiminde meydana gelen % 10'luk artış sonucu ulaşılan 138.929.041 milyon TL'lik nihai talep artışı için, yaratılacak 140.822.811 milyon TL'lik üretim artışının, % 36 'sı tüketim artışından, % 6'sı yatırım artışından ve % 58'i ihracat artışından dolayı meydana gelmektedir.

C-TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN NİHAİ TALEBİNDE MEYDANA GELECEK DEĞİŞMENİN DİĞER ENDÜSTRİLERİN ÜRETİM MİKTARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin diğer sanayi dalları ile arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; Türkiye Ekonomisinin 1996 yılı girdi-çıkıtı yapısını oluşturmada kullanılan 97 sanayi dalı dikkate alınmıştır. Girdi-çıkıtı ters matrisi kullanılarak oluşturulan modelde; matris katsayıları virgülden sonra üç basamak ilerletilerek belirlenmiştir. Oluşturulan ters matris tablosu Ek- 2'de gösterilmiştir. Bulunan bu ters matrisin katsayıları yardımıyla tekstil ve konfeksiyon sanayiinde meydana gelecek 100 trilyon TL'lik bir nihai talep artışının diğer sanayi dallarında meydana getireceği üretim değişimleri ile ilgili olarak bulunan sonuçlar tabloda belirtilmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebindeki değişmenin etkisi incelendiği için, diğer sanayi dallarının nihai talep artışları sıfır olarak alınmıştır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebindeki değişme toplam 69 sanayi dalı üzerinde etkili olmaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebindeki değişmenin, diğer sanayi dallarının üretimim üzerindeki etkisi Ek-3 'de gösterilmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebindeki artış sonucu en çok etkilenen sanayi dalları tablo- 76 'da belirtilmiştir.

Tablo – 76 : Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebindeki artışın Diğer Sanayi Dalları Üzerindeki Etlisi (Trilyon TL.)

SANAYİ DALI	ÜRETİMİNDEKİ ARTIŞ (Trilyon TL.)
Tarım ve Hayvancılık Sanayi	54,1
Bitkisel Ürün Üretimi	27,3
Suni ve Sentetik Elyaf Üretimi	18,4
Elektrik Üretimi, İletimi ve Dağıtımı	22
Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu	23,7
Karayolları Taşımacılığı	22
Mali ve Aracı Kuruluşlar	27
Ham Petrol ve Doğalgaz	10,4
Kimyasal Maddeler, Kauçuk ve Plastik Hammadde	24,5
Özel Amaçlı Makine İmalatı	7,5
Plastik Ürünleri İmalatı	5,2
Demir-Çelik Ana Sanayi	3,9
Motorlu Taşıt Satışı, Bakımı ve Onarımı	5,6
TEKSTİL İPLİKÇİLİĞİ, DOKUMACILIĞI VE APRELENMESİ	160,2
DİĞER TEKSTİL ÜRÜNLERİ	4,2
TRİKOTAJ ÜRÜNLERİ İMALATI	11,7
KÜRK HARİÇ GİYİM EŞYASI İMALATI	1,7

Kaynak : DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1996, tablosu verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelen artıştan, sanayi dalının kendisi dışında, öncelikli olarak etkilenen sanayi dalları sırası ile ; bitkisel ürünler, tarım ve hayvancılık, suni ve sentetik elyaf üretimi, toptan ticaret, ham petrol ve doğalgaz sanayi dallarıdır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelecek 100 trilyon TL'lik bir artış tarım ve hayvancılık sanayiinin üretimini 54 trilyon TL, bitkisel ürün üretimini 27,3 trilyon TL arttıracaktır. Bunun en önemli nedeni tekstil ve konfeksiyon sanayiinin temel hammaddesinin pamuk olmasıdır.

Bunun yanında tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelen artış; tekstil ve konfeksiyon sanayiini hammaddelerinden suni ve sentetik elyaf üretimini 18,4 trilyon TL, elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımını 22trilyon TL, topta ticaret ve ticaret komisyonculuğu sanayiinde 23,7 trilyon TL, karayolu taşımacılığında 22 trilyon TL,mali ve aracı kuruluşlar ve bunlara yardımcı faaliyetlerde 27 trilyon TL, ham petrol ve doğalgaz sanayiinin üretimini 10,4 trilyon TL, kimyasal maddeler, kauçuk ve plastik hammadde imalatını 24,5 trilyon TL. ve özel amaçlı makine imalatında da 7,5 trilyon TL'lik bir artışa neden olacaktır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelen 100 trilyon TL'lik artış; düşük oranlarda da olsa, plastik ürünleri imalatında 5,2 trilyon TL, demir- çelik ana sanayiinde 3,9 trilyon TL, özel amaçlı makine imalatında 7,5 trilyon TL., motorlu taşıtların satışı, bakımı ve onarımı; yakıtın perakende satışında 5,6 trilyon TL.'lik bir artışı da yaratmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin nihai talebinde meydana gelen 100 trilyon TL'lik artışın; balıkçılık,kum kil ve taş ocakçılığı,sebze ve meyvenin işlenmesi,alkollü içecekler, tütün ürünleri,ayakkabı imalatı, yayım,taşın işlenmesi,hava ve uzay taşıtları, süt ürünleri , fırın ürünleri, şeker üretimi, cam , seramik, ev aletleri, deniz taşıtları yapımı, inşaat, eğitim, meslek kuruluşları, konut sahipliği, sağlık ve devlet hizmetlerinde herhangi bir değişikliğe yol açmadığı görülmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayi nihai talebinde meydana gelecek 100 trilyonluk bir artışın en önemli etkisinin, bu sanayi dalının alt dalları olan tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi, diğer tekstil ürünleri imalatı, trikotaj ürünleri imalatı ve kürk hariç giyim eşyası imalatında ortaya çıktığı görülmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sanayi nihai talebinde meydana gelecek bir artış tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprenmesi üretiminde %160,2, diğer tekstil ürünleri imalatı üretiminde % 4,2 , trikotaj ürünleri imalatı üretiminde % 11,7 , kürk hariç giyim eşyası imalatı üretiminde %1,7 oranında bir artışa neden olmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii nihai talebindeki artışın etkilediği sanayi dallarının başında, hizmet ticaretine yönelik sanayi dalları gelmektedir. Emeğin bol olduğu ülkemizde; emek-yoğun sanayileşmenin anahtarı konumundaki tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, yarattığı istihdam, katma değer ve sektörler arası bağıllık hala önemini korumaktadır.

Ekonomik kalkınmanın öncü sektör kriteri ile başladığı ülkemizde, tekstil ve konfeksiyon sanayii , yarattığı dışsal ekonomiler ve yan sanayi dalları ile, ekonominin kilit sektörü olma görevini üstlenmiş durumdadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin gelişimi, diğer sektörleri de yanında sürüklemektedir. Ekonomik gelişme aşamaları dikkate alındığında, emek gücü bol olan ülkemizin, yapısal değişimi hizmetler sektörüne doğru, tekstil ve konfeksiyon sanayii aracılığıyla, yönelmiştir.

Diğer taraftan, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin en önemli girdilerinin tarım ve hayvancılık sanayiinden sağladığı görülmektedir. Özellikle pamuk, tiftik ve keten gibi endüstriyel ürünlerin, tekstil ve konfeksiyon sanayiinde önemli bir girdi unsuru olduğu açıktır.

Tarımsal hammadde dışındaki temel girdilerden olan suni ve sentetik elyaf üretimi de, tekstil ve konfeksiyon sanayiindeki gelişmeye paralel olarak, hızla artış göstermiştir.

Tüm bu incelemelerin ışığı altında; pek çok sanayi dalı ile önsel ve gerisel bağıllığın bulunduğu tekstil ve konfeksiyon sanayiinin Türkiye Ekonomisinde yaratacağı dinamizmin önemi açıkça belirgindir. Ekonomik kalkınmanın başlangıcından bu yana öncü sektör görevini üstlenmiş olan tekstil ve konfeksiyon sanayii günümüzde de ihracatta ve diğer sanayi dalları üzerinde etkinliğini korumaktadır.

Tüm bu etkinliğine rağmen tekstil ve konfeksiyon sanayiinin ucuz işgücü ve maliyet öğeleri ile karşısına çıkan rakipleri üzerinde etkinliğini sağlayabilmesi için, kalite ve modernizasyonu, teknolojik gelişmenin sağlayacağı avantajları kullanarak rekabet süreci içindeki yerini alması gerekmektedir.

III - SONUÇ VE ÖNERİLER

Tekstil ve konfeksiyon sanayii, girdisi pamuk, yünlü ve sentetik olan, hammaddeden başlayarak konfeksiyona kadar uzayan bir üretim sürecinde; Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı ve istihdama olan katkısı açısından Türkiye'nin en önemli sanayi konumundadır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii, özellikle 1980 sonrasında benimsenen dışa açık ihracata dayalı kalkınma modeliyle beraber, büyüme sürecine girmiş ve 1980'li yıllarda hem ülke ekonomisi içinde önemli bir gelişme kaydetmiş, hem de dünya tekstil ve konfeksiyon sanayi ticaretindeki artışın çok üzerinde bir ihracat performansı yakalamıştır.

Ancak, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren gerek iç gerekse dış faktörlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı, tekstil ve konfeksiyon sanayii ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Dış faktörler olarak sıralayabileceğimiz hususların başında Gümrük Birliği ile birlikte AB ülkelerine yönelik ihracatta kotaların kalkmasına karşın Gümrük vergilerinin AB ülkelerinden yapılan ithalatta sıfıra, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta ise % 6'lar seviyesine düşürülmesi, gelmektedir. Bunun yanında tekstil ve konfeksiyon sanayiinde, yapılan yatırımlar sonucu arzın artması ve beraberinde gelen rekabet ile

birim fiyatların düşmesi, 1997 yılı Asya ve 1998 yılı Rusya krizlerinin pazarı daraltıcı etkileri ve miktar kısıtlamalarının ABD gibi en büyük pazarda halen devam ediyor olması diğer dış faktörler olarak sıralanabilir.

Tekstil ve konfeksiyon sanayii üzerinde etkili olan iç faktörler ise; bu sanayi dalına yapılan yatırımların, Gümrük Birliği sonrasında, hız kazanması sonucu kapasite fazlalığının oluşması, söz konusu yatırımların kısa vadeli kredilerle finanse edilmesi, Türkiye’de finansmanın pahalı ve hacminin dar olması, enerji fiyatlarının rakip ülkelerden daha yukarıda olması, işçiliğin giderek pahalı hale gelmesi, firmaların öz sermayelerinin yetersizliği, başta pamuk olmak üzere istikrarlı hammadde fiyatlarının oluşmaması, KDV oranlarının yüksek olması nedeniyle sanayide kayıtdışı ekonominin artması ve bunun da haksız rekabete yol açması olarak değerlendirilebilir.

Herşeye karşılık ekonomik göstergeler, bu sanayiinin gözden çıkarılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, tekstil ve konfeksiyon sanayiinin yapısal problemlerinin ve içinde bulunduğu diğer sorunlarının çözülerek, gerek içeride, gerekse dışarıda istikrarlı bir büyüme sürecine girmesi bir zorunluluktur.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin, dünyadaki makro gelişmeler ve global ekonominin yeni boyutları karşısında aldığı pozisyon, ülkemiz tekstil ve konfeksiyon sanayii için acil ve uzun vadeli stratejilerin oluşturulmasını ve önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Dünya tekstil ve konfeksiyon sanayii, son yıllarda hızlı bir dönüşüm yaşamış, globalleşme sürecinden diğer sanayilere göre daha fazla etkilenmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin üretiminde kullanılan, işgücü, sermaye, üretim yeri, çevresel, siyasal ve yasal özgürlükler gibi faktör ve imkanların zenginliği, ucuzluğu, kullanılabilirliği ve verimliliği tekstil ve konfeksiyon sanayi üretimini tamamen farklı bölgelere taşımıştır.

Türk tekstil sanayiinin dış rekabet gücü hızla azalmaktadır. Dünya tekstil yatırımlarının yoğunlaştığı, Hong-Kong, Çin, Güney Kore, Tayvan dünya tekstil ihracatında ilk sıralarda yer almaktadırlar. Bu ülkelerde üretim

girdilerinin ucuzluğu yabancı yatırımları hızla kendilerine çekmiş ve kısa sürede özellikle Avrupalı girişimcilerin yatırımları sayesinde dünya tekstil ve konfeksiyon sanayi ticareti pastasının çok büyük bir kısmına sahip olmuşlardır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği ülkelerindeki hazır giyim üretici ve ihracatçıları, üretimlerini işçilik ücretlerinin ve coğrafi yakınlıklarından dolayı taşıma maliyetlerinin düşük olması sebebiyle Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'a kaydırmaktadırlar. NAFTA Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle miktar kısıtlamalarının ortadan kalkması ve gümrük vergilerinin düşmesi avantajından yararlanan Meksika, ABD'nin en büyük tedarikçi ülkesi olmuştur. Global ekonominin bu kadar ilerlediği ve böylece maliyetlerin azaldığı bir dönemde ülkemizdeki tekstil üreticileri oldukça zor durumda kalmış, maliyet artışını durduramadığı için tükenme noktasına yaklaşmıştır.

Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin bugün içinde bulunduğu sorun daha çok enerji, finansman, işçilik gibi girdi maliyetlerinin rakip ülkelere göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ortalama %22-25 arasında değişen işçi işveren sigorta kesintisi ülkemizde %37 'dir. Bu uygulama aynı zamanda sigortasız işçi çalıştırmayı da teşvik etmektedir. Sonuç olarak sigortalı işçi çalıştıranla çalıştırmayan arasında maliyet farklılığı nedeniyle haksız rekabet oluşmaktadır.

Dahilde işleme rejimine bağlı olarak, ihraç kaydıyla, ithalatına izin verilen tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinin gümrüklerdeki denetimsizlik ve takipsizlik sonucu, ihraç edilmeksizin iç piyasada tüketilmesi, yerli sanayi oldukça zor durumda bırakmakta, haksız rekabeti de yanında getirmektedir.

Gerçekçi olmayan düşük kur uygulaması, özellikle İhracata çalışan tekstil ve konfeksiyon sanayiini olumsuz etkilemektedir. ihracata çalışan sanayicilerin gelirleri, girdi maliyetlerinin gerisinde kalmış, yani reel olarak azalmıştır.

Devlet teşvik ve kredileri kontrol altına alınarak, büyük bölümü nakdi olarak değil, enerji indirimi, istihdam oranında vergi indirimi şeklinde üretimi

ve istihdamı fiilen teşvik edici şekilde uygulanması, kredi faiz oranları düşürülmesi, vadelerin uzatılması ile tekstil ve konfeksiyon sanayiinin etkililiğini arttırılabilir.

Yerli sanayimiz için, sanayideki sıkıntılardan kaynaklanan önemli bir tehlike de, yerli sanayicilerin yurtdışına kaçmalarıdır. Yani krizlerden kaynaklanan nedenlerle tekstil ve konfeksiyon sanayi, ülkemizi terk etmeye başka ülkelere kaymaya başlamıştır.

Dünya piyasasının en önemli tekstil ve konfeksiyon sanayi üreticilerinden biri olan ülkemizde ekonomik kalkınmanın hız kazanmasında etkili olan bu sanayi dalının yaratacağı katma değer dikkate alınarak desteklenmesi, hem tekstil ve konfeksiyon sanayii için hem de önsel ve gerisel bağıllık içinde bulunduğu diğer sanayi dalları açısından büyük bir öneme sahiptir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

1. Ali DOĞAN, **Avrupa-Türk Hazır Giyim Sanayileri ve Gümrük Birliği, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği**, İstanbul, Kasım 1995.
2. A.GIDDENS, **The Consequences of Modernity, Polity, Cambridge**, 1990.
3. Aslıhan ÖZGÜN, **Tekstil ve Konfeksiyon İhtisas Merkezi Fizibilite Etüdü**, KOSGEB, İzmir, 1994.
4. Azmi ÖZER, **Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu**, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul, Ağustos 1994.
5. Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu**, TSKB, Temmuz 1995.
6. Azmi Özer, **Pamuklu Tekstil Sanayi Raporu**, TSKB, Temmuz 1999.
7. B. Ohlin, **International and Interregional Trade**, Harvard University Press, 1933.
8. D.İ.E, **GAP İİ İstatistikleri, 1950-1996**, Ankara, 1996.
9. DİE, **Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1990)**, Ankara, 1994.
10. DİE, **Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı (1996)**, Ankara, 2001.
11. DPT, **Türkiye-AET Arasındaki Dış Ticaret İlişkileri Çerçevesinde Tekstil Ticareti ve Bu Sanayide AET ile Ortaya Çıkan Sorunlar**, Yayın No: 1869, Ankara, 1983.
12. DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003**.
13. Erden ÖNEY, **İktisadi Planlama**, Savaş Yayınları, Ankara, 1985, s.114.
14. Erol İYİBOZKURT, **Uluslararası İktisat Teorisi**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1989.
15. Erol İYİBOZKURT, **Uluslararası İktisat Teorisi ve Politikası**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1995.
16. Ertuğ YAŞAR, **Türkiye- AT Gümrük Birliği'nin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Üzerine Etkileri**, İTKİB, İstanbul, 1993.

17. Ertuğ YAŞAR, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi**, İTKİB, İstanbul, 1994.
18. Ertuğ YAŞAR, Evrensel ERDOĞAN, **Türk Pamuk İpliği Sanayinin Güncel Durumu**, İTKİB, İstanbul, 1995.,
19. Halil SEYİDOĞLU, **Uluslar arası İktisat**, İstanbul, 1994.
20. Halit Rifat ALTAY, **Türkiye’de Tekstil sektörünün Durumu ve Tekstil Makinalarının İmalat İmkanları**, MÜSIAD Araştırma Raporları-7, Bursa, 1994, s.103.
21. Hülya ÖZDEMİR, **GATT Sistemi Kapsamında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 31, İzmir, 1997.
22. İlkay DİLBER, **Konfeksiyon Sektöründe Teknoloji Yenileme**, İzmir Ticaret Odası, İzmir, Temmuz 1994.
23. İTKİB Ar & Ge Ve Mevzuat Şubesi, **Türkiye’de İplik Üretim Kapasitesi Ve Makina Parkı Üzerine Genel Bilgiler**, İstanbul, 2003.
24. <http://www.itkib.org.tr>, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, **Dahilde İşleme Rejimi**, , 2000
25. İzmir Ticaret Odası, **AB Yolunda Tekstil ve Hazır giyim Sektörü**, İZTO Yayın No:106, İzmir, 1996.
26. İzmir Ticaret Odası, **Avrupa Birliği Türkiye ve Ege Bölgesi’nde Yatırım Teşvikleri**, Yayın No:25, İzmir, 1996.
27. İzmir Ticaret Odası, **Kurumsallaşma Sürecinde Tekstil Konfeksiyon ve Deri Konfeksiyon Sanayilerindeki Firmaların Yapısı**, Yayın No:68, İzmir, 2000.
28. M. WATERS, **Globalization**, The Open University, New York, 1985.
29. Nur GER, **2000’li Yıllarda Dünya Hazır giyim Ticareti ve Türk Hazır Giyim Sanayine Fütüristik Bir Yaklaşım**, TGSD, İstanbul, 1995, s.17.
30. Oktay GENCER, **Genel Tarla Bitkileri**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No: 42, s. 35, Adana, 2002.
31. Paul KRUGMAN, **“Will Asia Bounce Back?”**, 1998.
www.mit.edu/~krugman/homepage

32. Robert COX, **Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe**, Cambridge University Pres, 1993.
33. Robert ROSEN, **İnsan Yönetimi**, Çev. Bulut GÜNDÜZ, Mess Yayınları No:260.
34. Rıdvan KARLUK, **Uluslararası Ekonomi**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991.
35. Rıdvan KARLUK, **Uluslararası İktisat**, Web-Ofset, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No: 612, Eskişehir, 2000.
36. Şehabettin YİĞİTBAŞI, **Mikro İktisat**, Dizgi Ofset, Konya, 2001.
37. TOBB Tekstil Sanayi Kurulu, **Türkiye’de Tekstil Sanayiinin Problemleri ve Öneriler**, İstanbul, Ağustos 2001, s.16.
38. Trevor A. FINNIE, **Textiles and Apparel in the USA**, EIU Special Report No:2632, London, July 1992
39. Uğur KORUM, **İnput-Output Analizi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s.10.
40. W. F. Stolper, P. Samuelson, **Readings in the Theory of International Trade**, George Allen and Unwin, London, 1941.
41. Yakup KEPENEK, **Türkiye İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı (1963-1973)**, Ankara , 1977.

MAKALALER

42. Ali AKDEMİR, “ **Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Sektörü Teknoloji Üretme Stratejisi**”, I. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi, İstanbul, 1993.
43. Ali Rıza OKTAY, “**Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Üzerine Bir Değerlendirme**”, Tekstil İşveren Dergisi, Sayı: 236, Ağustos 1999, s. 12.
44. CBI, “**The Role of Developing Countries in Imports of Textiles and Clothing into the Netherlands**”, CBI News Bulletin, No:231, March 1996
45. Çiğdem KILIÇKAYA, “**Tekstil Sanayiinin Yapısı ve Türkiye’de Tekstil Sanayi**”, Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 16, Mart 1993.

46. Hüseyin, ÖZTÜRK “ **Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Ticaretine Uygulanan Ticaret Politikası Önlemlerinin Dünü, Bugünü ve Geleceğinin İrdelenmesi**”, DTM Dış Ticaret Dergisi, Sayı:12,, Ocak – 1999.
- İşık TARAKÇIOĞLU, “**Avrupa Birliği Türk Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayi’ni Harcıyor Mu?**”, Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Dergisi,
48. İTKİB, “ **Türkiye’nin Petrolü Pamuk**”, Hedef, Sayı:21, Ağustos 1995
49. John COKER, “**World Textile and Clothing Consumption: Forecast to 2004**”, Textile Outlook International, London, Sept. 1995.
50. Lale DURUİZ, Eyüp İLYASOĞLU, “**Turkish Clothing Industry**” Turkish Clothing Manufactures Association, 1. Printing, İstanbul, 1991.
51. Okan OĞUZ, “**Uruguay Round’un Türk Tekstil Sektörüne Etkileri**”, GATT Uruguay Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, Tuğrul ÇUBUKÇU (der.) TUSİAV Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994.
52. Paul Krugman, “**Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade**”. American Economic Review, Vol:70, 1980, s. 950-959.
53. Türker ARSLAN, “ **Türk Hazır Giyim Sanayi**”, Tekstil İşveren, Sayı: 184, Şubat 1995
54. Yavuz EGE, “**Günümüzde ve Gelecekte Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve İzlenebilecek Yeni Politikalar**”, Tekstil İşveren Dergisi, Sayı:235, Temmuz 1999.
55. Yusuf ULCAY, “ **Türkiye’ de Tekstil Sektörünün Durumu**”, Bakış, Sayı.: 50, Mart 1995.

BİLDİRİ VE RAPORLAR

56. Cengiz SAYIN, “**Türkiye’de Pamuktan Tekstile Uzanan Süreçte İzlenen Politikalar, Dış Pazar Rekabet Olanakları Ve Ülkeye Yansımaları** “, V. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu , Diyarbakır Ticaret Borsası , Diyarbakır, 2002,s;2.
57. **Cotton World Statistics** ,1998-2001
58. **DİE, İmalat Sanayi Rakamları, Ankara, 2002.**

59. DİE, **Aylık İstatistik Bülteni**, Ağustos 2002.
60. Dünya Gazetesi, **19 Nisan 1999**.
61. **Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü** 1995-1996, 1996-1997 ve 1997-1998 Yıllarında Teşvikli Yatırımlarda Sabit Yatırım İstihdam İlişkisi, **1999**.
62. <http://www.foreigntrade.gov.tr/eacl/YAYIN/pamuk>.
63. GATT, **Overview of Developments in Trade and Trading System**, C/RM/OV/5, Geneva, 15 Dec. 1994.
64. Hong-Kong Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, **Hong-Kong Özel İdare Bölgesi Tekstil ve Konfeksiyon Bölgeleri Raporu**, Ankara, Mayıs 2002.
65. Işık TARAKÇIOĞLU , "**AB ile Gümrük Birliği'ne Gidilmesinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayine Olası Etkileri**", İzmir Ticaret Odası Bilim Kurulu Toplantısı'na sunulan bildiri, İzmir, 1995, s.6.
66. İstanbul Tekstil Ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, Dahilde İşleme Rejimi, <http://www.itkib.org.tr> , 2000.
67. İTO, **Pamuk Sektör Profil Araştırması**, İstanbul,2003.
68. İzmir Ticaret Borsası, **1995 Yılı İktisadi Raporu**
69. İzmir Ticaret Borsası, **1998 yılı İktisadi Raporu**
70. İzmir Ticaret Borsası, **1999 yılı İktisadi Raporu**
71. İzmir Ticaret Borsası **2000 yılı İktisadi Raporu**
72. İzmir Ticaret Borsası, **2001 yılı İktisadi Raporu**
73. İzmir Ticaret Odası, **80'li Yıllardan Günümüze Temel Ekonomik Göstergeler**, Yayın No:81, İzmir, 2000.
74. http://www.kofonline.com/2002_yillik.doc, **Türk Konfeksiyon Sektörü**, İstanbul, 2002
75. <http://www.sanayi.gov.tr>, Pamuk Raporu, 2002.
76. <http://www.tanis.org.tr>, Pamuk Birliği/ Pamuk Hakkında, Mayıs, 2003.
77. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, **Tekstil ve Hazırgiyim Sektör Araştırması**, Ankara, 2001.

78. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, **"V. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu"** Diyarbakır Ticaret Borsası, 28-29 Nisan 2002.
79. TBMM, **Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Komisyon Raporu**, Mayıs, 2000.
80. www.tekstilder.com/makale/ "pamuk ve yün iplik makinelerinde teknolojik yenilikler" 2004
81. TİSK-OECD, **Energy Prices and Taxes**, 1 st Quarter, 1998.
82. TMMOB/TZMO Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildirisi, 2000
83. TOBB, **Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Raporu**, İstanbul, Ocak 2001.
84. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, **2002 Yılı Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil Sanayi Değerlendirme Raporu**, İstanbul, Ocak-2003, s.9.
85. www.tzob.org.tr, Pamuk Çalışma Grubu Raporu, Ağustos, 2003.
86. Werner International, **işgücü maliyeti verileri**.
87. **World Textile Manufactures Fedaration, 1999-2000**

EK - I : Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayii İle Etkileşim İçinde Olan Seçilmiş Sektörlerin Girdi-Çıktı Tablosu İncelemesi Ve Ters Matrisin Hesaplanması

Tahil ve Birtkisel Üretim	Tahil ve Birtkisel Üretim	Hayvancılık	Ham Petrol/Dokuma Ürünleri	Teksstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	Diğer Ürünleri	Teksstil Üretimi	Kıyasal Madde Üretimi	Demir Üretimi	Çelik Üretimi	Elektrik Üretimi	Denizyolu Taşımacılığı	Diğer Sektörler Toplamı	ARA TALEP TOPLAMI (W)	TÜKETİM (C)	YATIRIM (I)	İHRACAT (E)	NİHAİ TALEP TOPLAMI (Y)	İTHALAT (M)	ÜRETİM (X)
Hayvancılık	470,6	41188,1		9347		42,3						183348	235784	478428,8	6731,8	8456	493616,6	16306,4	713094,2
Ham Petrol Çıkarımı				77,3		31				37122,2			318096,7	0	36576,4	0,07	36576,47	349149,4	43763,27
Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri				162184		30186	4,4		376,7			259684,5	452434,8	168102,8	167888,3	88261,3	414252,4	117688,3	749028,9
Diğer Teksstil Ürünleri	1986,8			582		1918	111,3	0,2			23,8	36837,8	41159,9	97128,6	2013,8	84996,6	184138	26348	199949,9
Kıyasal Madde Üretimi		202		28243,7		12042,7	38968,6	1996,6	281,7		72,2	208866,8	292754,3	46284,1	107368,8	23400,1	176043	273339	195468,3
Demir Üretimi				37,5		104,2	122	169679	163,7			598490	758686,9	511,5	24896	117786,8	143192,3	243448	668330,2
Elektrik Üretimi	2366,7	827,6	670,1	713,4	266,7	8065,7	6770,7	6328,1	58,7	6328,1	58,7	346074,3	371112	64130,8		1176,6	55306,4	1004	426414,4
Denizyolu Taşımacılığı	1672,1	723,7	399,1	2990	891	2364,8	2199,3	414,6	2918,3	414,6	2918,3	122796,1	137269	36191,5	17729,5	110840,6	163761,6	0	301030,6
Diğer Sektörler Toplamı	340056	116323,1	4763,6	278437	40663,6	52163,5	212603	83929,3	125218,8	83929,3	125218,8	9437666,2	10690802,2	10416960,6	344363,9	3144879,8	13906194,3	2566346,6	22040660

Kaynak: DİE, Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1996 , Ankara, 2001. derlenmiştir.

EK- I'in DEVAMI (TERS MATRİSİN HESAPLANMASI)

A

	Tahıl ve Bitkisel Üretim	Hayvancılık	Ham Petrol Çıkarımı	Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	Diğer Tekstil Ürünleri	Kıyasal Madde Üretimi	Demir Çelik Üretimi	Elektrik Üretimi	Denizyolu Taşımacılığı	Diğer Sektörler Toplamı
Tahıl ve Bitkisel Üretim	0,09	0,41	0	0	0	0	0	0	0	0,0226
Hayvancılık	0	0,06	0	0,01	0	0	0	0	0,01	0,0083
Ham Petrol Çıkarımı	0	0	0	0	0	0	0	0,09	0	0,0145
Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	0	0	0	0,22	0,14	2,25	0	0	0	0,0118
Diğer Tekstil Ürünleri	0	0	0	0,01	0,01	0,01	3,04	0	7,91	0,0017
Kıyasal Madde Üretimi	0	0	0	0,04	0,05	0,21	0	0	0	0,0095
Demir Çelik Üretimi	0	0	0	5	0	0,01	0,24	0	0	0,0272
Elektrik Üretimi	0,01	0,001	0,02	0,01	0	0,04	0,01	0,02	0	0,0157
Denizyolu Taşımacılığı	0,01	0,001	0,01	0,01	0	0,01	0	0,01	0,01	0,0056
Diğer Sektörler Toplamı	0,31	0,16	0,11	0,37	0,18	0,27	0,32	0,2	0,416	0,4282

[I-A]

	Tahıl ve Bitkisel Üretim	Hayvancılık	Ham Petrol Çıkarımı	Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	Diğer Tekstil Ürünleri	Kıyasal Madde Üretimi	Demir Çelik Üretimi	Elektrik Üretimi	Denizyolu Taşımacılığı	Diğer Sektörler Toplamı
Tahıl ve Bitkisel Üretim	0,91	-0,41	0	0	0	0	0	0	0	0,0226
Hayvancılık	0	0,94	0	0,01	0	0	0	0	-0,01	0,0083
Ham Petrol Çıkarımı	0	0	1	0	0	0	0	0,09	0	0,0145
Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	0	0	0	0,78	0,14	2,25	0	0	0	0,0118
Diğer Tekstil Ürünleri	0	0	0	0,01	0,99	0,01	3,04	0	-7,91	0,0017
Kıyasal Madde Üretimi	0	0	0	0,04	0,05	0,79	0	0	0	0,0095
Demir Çelik Üretimi	0	0	0	-5	0	0,01	0,76	0	0	0,0272
Elektrik Üretimi	-0,01	0,001	-0,02	0,01	0	0,04	0,01	0,98	0	0,0157
Denizyolu Taşımacılığı	-0,01	0,001	-0,01	0,01	0	0,01	0	0,01	0,99	0,0056
Diğer Sektörler Toplamı	-0,31	-0,16	-0,11	0,37	0,18	0,27	0,32	-0,2	-0,416	0,5718

[I-A]⁻¹

	Tahıl ve Bitkisel Üretim	Hayvancılık	Ham Petrol Çıkarımı	Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	Diğer Tekstil Ürünleri	Kıyasal Madde Üretimi	Demir Çelik Üretimi	Elektrik Üretimi	Denizyolu Taşımacılığı	Diğer Sektörler Toplamı
Tahıl ve Bitkisel Üretim	1,115	0,4941	0	0,06	0,01	-	-	0,01	-0,04	0,0468
Hayvancılık	0,005	1,0683	0	0,02	0	-	-	0,003	-0,007	0,0142
Ham Petrol Çıkarımı	0,01	0,0086	1	0,04	0	-	-	0,097	-0,027	0,0258
Tekstil İpliği ve Dokuma Ürünleri	-0,01	-0,011	-0,01	0,16	0,05	-	-	-	-0,424	-0,027
Diğer Tekstil Ürünleri	-0,11	-0,097	-0,04	3,63	0,08	10,5	0,46	0,07	-0,797	0
Kıyasal Madde Üretimi	-0	0	-0	0,26	0,01	0,514	-	-	-0,09	0
Demir Çelik Üretimi	-0,07	-0,055	-0,04	1,14	0,35	3,32	0,14	0,06	-2,847	0,1198
Elektrik Üretimi	0,019	0,0137	0,02	0,06	0,01	-	-	1,027	-0,062	0,0253
Denizyolu Taşımacılığı	0,014	0,0091	0,01	0,02	0	-	-	0,013	0,9953	0,0098
Diğer Sektörler Toplamı	0,541	0,511	0,17	2,09	0,27	-5,4	-0,4	0,332	-1,487	1,6243

EK - II : Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiindeki Nihai Talep Artışı Sonucu Diğer Sanayi Dallarını Üretimindeki Değişmeler

(Trilyon TL)

Tahıl ve b.y.s. Diğer Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi	27,3
Sebze,bahçe ve kültür bitkileri ile fidanlık ürünleri yetiştir.	0,3
Meyve,sert kabuklular,içecek ve baharat bitkileri.yetiştir.	0,2
Hayvancılık	4,8
Tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetler (veterinerlik hariç)	54,1
Ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri	0,4
Balıkçılık	0
Maden kömürü ve linyit çıkarımı	2,3
Ham petrol ve doğalgaz çıkarımı	10,4
Demir cevheri diğer metal cevherleri çıkarımı	0,2
Kum. Kil ve taşocakçılığı	0
B.y.s. Madencilik ve taşocakçılığı	0,8
Mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması	1,4
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	0
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	0
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	1,6
Süt ürünleri imalatı	0
Öğütülmüş tarım ve nişasta ürünleri imalatı	0,4
Hazır hayvanyemleri imalatı	0
Fırın ürünleri imalatı	0
Şeker imalatı	0,4
Kakao, çikolata, şekerleme makarna ve bys ürünleri imalatı	0,4
Alkollü içecekleri üretimi	0,8
Alkolsüz içecek imalatı, maden ve memba suları üretimi	0
Tütün ürünleri imalatı	0
Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi	260,2
Diğer tekstil ürünleri imalatı	104,2
Trikotaj (örme) ürünleri imalatı	111,7
Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	101,7
Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamulleri imalatı	0,1
Derinin tabaklanması, bavul el çantası vb. imalatı	2,2
Ayakkabı imalatı	0
Kereste ve parke sanayi	0,3
Ağaç ürünleri sanayi	0
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	5,8
Yayım	0
Basım ve hizmet faaliyetleri, plak, kaset vb. çoğaltılması	1,9
Kok fırını ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	20,8
Ana kimyasal maddeler, sentetik kauçuk ve plastik ham. İma.	24,5
Kimyasal gübre ve azotlu bileşiklerin imalatı	3
Zırai-kimyasal ürünler ile boya vernik vb maddelerin imalatı	0,8
Eczacılıkta ve tıpta kullanılan ürünlerin imalatı	1,6
Temizlik, kozmetik, bys kim. Ürünler ve suni ve sen.elyaf iml.	18,4
İç ve dış lastik imalatı; diğer kauçuk ürünleri imalatı	1,7
Plastik ürünleri imalatı	5,2
Cam ve cam ürünleri imalatı	0
Seramik ürünleri imalatı	0
Çimento, kireç ve alçı imalatı; bunlarla sert, maddelerin iml.	0,3
Taşın işlenmesi ve bys metalik olmayan ürünlerin imalatı	0
Demir çelik ana sanayisi	3,9
Demir çelik dışındaki anametal sanayi	1,3

EK - II 'NİN DEVAMI**(Trilyon TL)****Nihai Talep Artışı Sonucu Üretimdeki Değişmeler**

Döküm sanayi	0,1
Metal yapı malzemeleri,tank, sarnıç ve buhar kazanı imalatı	0,4
Diğer metal eşyalann imalatı, metal işleri ile ilgili hizmetler	3,3
Genel amaçlı makineimalatı	1
Özel amaçlı makine imalatı	7,5
Bys ev aletleri imalatı	0
Büro, muhasebe ve bilgi işlem amkineleri imalatı	0,4
Bys elektrikli makine ve cihazların imalatı	0,9
Radyo,televizyon,haberleşme teçhizatı vecihazları imalatı	0,4
Tıbbi aletler, hassas ve optik aletler ve saat imalatı	0,3
Motorlu kara taşıtı, romörk ve yan romörk imalatı	1,2
Deniz taşıtlarının yapımı ve onanımı	0
Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı	0
Hava ve uzay taşıtları imalatı	0
Bys ulaşım araçları imalatı	0
Mobilya imalatı	0
Bys diğer imalatlar	0,4
Elektrik üretimi, iletı ve dağıtımı	22
Gaz üretimi ve dağıtımı	0,9
Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması	2,9
İnşaat	0
Motorlu taşıtların satışı,bakımı ve onanımı; yakıtının par.Satışı	5,6
Toptan ticaret ve tic. Komisyonculuğu (motorlu taşıtlar hariç)	23,7
Perakende ticaret, kişisel ve ev eşyalarının tamiri	6,6
Oteller,moteller,pansiyonlar kamp.ve diğer konaklama yerleri	0,8
Lokanta,kahvehane,bar ve yeme içme yerleri	0,5
Demiryolu taşımacılığı	0,4
Karayolu taşımacılığı	22
Denizyolu taşımacılığı	4,6
Havayolu taşımacılığı	0,1
Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faal; seyahat acen. Faa.	0,7
Posta ve telekomünikasyon	3,6
Mali aracı kuruluşlar ve bunlara yardımcı faaliyetler	27
Sigortacılık	1,4
Gayri menkul faaliyetleri	1,4
Operatörsüz makine ve teç.İle kişisel eşyave ev eşyası kir.	0,2
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	0,6
Araştırma ve geliştirme hizmetleri	0,8
Diğer iş faaliyetleri	11,3
Eğitim hizmetleri	0
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	0
İş,işveren ve meslsk kuruluşlarının faaaliyetleri	0
Eğlence,dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	0,4
Diğer hizmet faaliyetleri	0
Devlet hizmetleri	0
Konut sahipliği	0

EK - III 1996 YILI GİRDİ-ÇIKTI TABLOSU TERS MATRİSİ (SEKTÖRLER)

No	1	2	3	
Tahıl ve b.y.s. Diğer Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi	1	1,107	0,026	0,007
Sebze,bahçe ve kültür bitkileri ile fidanlık ürünleri yetiştir.	2	0	1,006	0
Meyve,sert kabuklular,içecek ve baharat bitkileri.yetiştir.	3	0	0	1,034
Hayvancılık	4	0	0,045	0,007
Tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetler (veterinerlik hariç)	5	0,036	0,016	0,009
Ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri	6	0,002	0,004	0
Balıkçılık	7	0	0	0
Maden kömürü ve linyit çıkarımı	8	0,002	0,001	0
Ham petrol ve doğalgaz çıkarımı	9	0,033	0,012	0,004
Demir cevheri diğer metal cevherleri çıkarımı	10	0	0	0
Kum. Kil ve taşocakçılığı	11	0	0	0
B.y.s. Madencilik ve taşocakçılığı	12	0,004	0,003	0,001
Mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması	13	0	0	0
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	14	0	0	0
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	15	0	0	0
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	16	0	0,001	0
Süt ürünleri imalatı	17	0	0	0
Öğütülmüş tarım ve nişasta ürünleri imalatı	18	0	0,001	0
Hazır hayvanyemleri imalatı	19	0	0,003	0,001
Fırın ürünleri imalatı	20	0	0	0
Şeker imalatı	21	0	0,001	0
Kakao, çikolata, şekerleme makarna ve bys ürünleri imalatı	22	0,001	0,001	0
Alkollü içecekleri üretimi	23	0	0,001	0
Alkolsüz içecek imalatı, maden ve memba suları üretimi	24	0	0	0
Tütün ürünleri imalatı	25	0	0	0
Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi	26	0,001	0	0,001
Diğer tekstil ürünleri imalatı	27	0,002	0,001	0,002
Trikotaj (örme) ürünleri imalatı	28	0	0	0
Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	29	0	0	0
Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamulleri imalatı	30	0	0	0
Derinin tabaklanması, bavul el çantası vb. imalatı	31	0	0	0
Ayakkabı imalatı	32	0	0	0
Kereste ve parke sanayi	33	0	0	0
Ağaç ürünleri sanayi	34	0	0	0
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	35	0,007	0,005	0,004
Yayım	36	0	0	0
Basım ve hizmet faaliyetleri, plak, kaset vb. çoğaltılması	37	0,002	0,001	0,001
Kok fırını ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	38	0,073	0,019	0,008
Ana kimyasal maddeler, sentetik kauçuk ve plastik ham. İma.	39	0,021	0,017	0,005
Kimyasal gübre ve azotlu bileşiklerin imalatı	40	0,069	0,044	0,013
Zirai-kimyasal ürünler ile boya vernik vb maddelerin imalatı	41	0,008	0,033	0,004
Eczacılıkta ve tıpta kullanılan ürünlerin imalatı	42	0,001	0,002	0
Temizlik, kozmetik, bys kim. Ürünler ve suni ve sen.elyaf iml.	43	0,003	0,002	0,001
İç ve dış lastik imalatı; diğer kauçuk ürünleri imalatı	44	0,018	0,009	0,002
Plastik ürünleri imalatı	45	0,003	0,002	0,001
Cam ve cam ürünleri imalatı	46	0	0	0
Seramik ürünleri imalatı	47	0	0	0
Çimento, kireç ve alçı imalatı; bunlarla sert, maddelerin iml.	48	0	0	0
Taşın işlenmesi ve bys metalik olmayan ürünlerin imalatı	49	0	0	0
Demir çelik ana sanayisi	50	0,007	0,005	0,002
Demir çelik dışındaki anametal sanayi	51	0,002	0,002	0,001
Döküm sanayi	52	0	0	0

	53	0	0	0
	No	1	2	3
Metal yapı malzemeleri,tank, sarınc ve buhar kazanı imalatı	53	0	0	0
SEKTÖRLER				
Diğer metal eşyalann imalatı, metal işleri ile ilgili hizmetler	54	0,006	0,005	0,001
Genel amaçlı makineimalatı	55	0,009	0,006	0,002
Özel amaçlı makine imalatı	56	0,004	0,003	0,001
Bys ev aletleri imalatı	57	0	0	0
Büro, muhasebe ve bilgi işlem amkineleri imalatı	58	0	0,001	0
Bys elektrikli makine ve cihazların imalatı	59	0,002	0,001	0
Radyo,televizyon,haberleşme teçhizatı vecihazları imalatı	60	0,001	0,001	0
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ve saat imalatı	61	0	0	0
Motorlu kara taşıtı, romörk ve yan romörk imalatı	62	0,014	0,011	0,003
Deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı	63	0	0	0
Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı	64	0	0	0
Hava ve uzay taşıtları imalatı	65	0	0	0
Bys ulaşım araçları imalatı	66	0	0	0
Mobilya imalatı	67	0	0	0
Bys diğer imalatlar	68	0	0	0
Elektrik üretimi, iletı ve dağıtımı	69	0,012	0,011	0,003
Gaz üretimi ve dağıtımı	70	0	0	0
Suyun toplanması, artırılması ve dağıtılması	71	0,003	0,004	0,001
İnşaat	72	0	0	0
Motorlu taşıtların satışı;bakımı ve onarımı; yakıtının par.Satışı	73	0,026	0,01	0,004
Toptan ticaret ve tic. Komisyonculuğu (motorlu taşıtlar hariç)	74	0,021	0,019	0,01
Perakende ticaret, kişisel ve ev eşyalarının tamiri	75	0,005	0,007	0,002
Oteller,moteller,pansiyonlar kamp.ve diğer konaklama yerleri	76	0,001	0,001	0
Lokanta,kahvehane,bar ve yeme içme yerleri	77	0,001	0,001	0
Demiryolu taşımacılığı	78	0,001	0	0
Karayolu taşımacılığı	79	0,03	0,032	0,009
Denizyolu taşımacılığı	80	0,007	0,004	0,001
Havayolu taşımacılığı	81	0,001	0,001	0
Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faal; seyahat acen. Faa.	82	0	0	0
Posta ve telekomünikasyon	83	0,005	0,005	0,002
Mali aracı kuruluşlar ve bunlara yardımcı faaliyetler	84	0,091	0,095	0,041
Sigortacılık	85	0,001	0,001	0
Gayri menkul faaliyetleri	86	0,001	0,001	0,001
Operatörsüz makine ve teç.İle kişisel eşyave ev eşyası kir.	87	0,001	0,001	0
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	88	0,002	0,002	0,001
Araştırma ve geliştirme hizmetleri	89	0,001	0,001	0
Diğer iş faaliyetleri	90	0,01	0,009	0,004
Eğitim hizmetleri	91	0	0	0
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	92	0	0	0
İş,işveren ve meslek kuruluşlarının faaliyetleri	93	0	0	0
Eğlence,dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	94	0	0	0
Diğer hizmet faaliyetleri	95	0	0	0
Devlet hizmetleri	96	0	0	0
Konut sahipliği	97	0	0	0

No	4	5	6	7	8	9	10
1	0,434	0,479	0,008	0,016	0	0,001	0
2	0	0	0	0,002	0	0	0
3	0	0	0	0,002	0	0	0
4	1,05	0,007	0	0,001	0	0	0,001
5	0,015	1,054	0	0,001	0	0	0
6	0	0,002	1	0,003	0,01	0	0,007
7	0	0	0	1,007	0	0	0
8	0,001	0,004	0,001	0,001	1,003	0,002	0,007
9	0,016	0,028	0,011	0,029	0,022	1,009	0,037
10	0	0	0	0	0	0,001	1,001
11	0	0	0	0	0	0	0,003
12	0,002	0,002	0	0	0	0	0,001
13	0	0,001	0	0,002	0	0	0,001
14	0,002	0	0	0,001	0	0	0
15	0,001	0	0	0,002	0	0	0
16	0,013	0	0	0,005	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0,009	0	0,001	0,004	0	0	0
19	0,076	0,001	0,005	0,03	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0,009	0	0	0,001	0	0	0
22	0,001	0,001	0,001	0,005	0,001	0,001	0,001
23	0	0,001	0	0	0	0	0
24	0	0	0	0,002	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,007	0	0,002	0	0	0,002
27	0,001	0,003	0,001	0,004	0	0	0,001
28	0	0,001	0	0	0	0	0
29	0	0,006	0	0,002	0	0	0,002
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0,003	0	0,001	0	0	0
32	0	0	0	0,001	0	0	0,001
33	0	0	0	0,006	0	0	0
34	0	0	0	0,016	0	0	0
35	0,005	0,01	0,002	0,005	0,003	0,005	0,005
36	0	0	0	0	0	0,001	0
37	0,001	0,005	0,001	0	0,001	0,001	0,002
38	0,034	0,062	0,029	0,08	0,052	0,019	0,087
39	0,01	0,016	0,002	0,005	0,005	0,005	0,02
40	0,027	0,03	0,001	0,001	0,005	0	0,004
41	0,004	0,004	0,002	0,005	0	0,001	0,001
42	0,006	0,001	0	0,001	0	0	0,002
43	0,001	0,004	0,001	0,004	0,006	0,014	0,014
44	0,007	0,021	0,002	0,001	0,004	0,001	0,002
45	0,001	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
46	0	0	0	0	0	0	0
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0	0,005	0	0	0	0,001	0,001
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,004	0,005	0,003	0,003	0,009	0,024	0,015
51	0,001	0,005	0,001	0,001	0,004	0,003	0,004
52	0	0	0	0	0	0	0

No	4	5	6	7	8	9	10
53	0	0,001	0	0	0	0,001	0,001
54	0,004	0,004	0,003	0,003	0,004	0,002	0,007
55	0,004	0,004	0,002	0,001	0,001	0,001	0,003
56	0,003	0,003	0,004	0,002	0,009	0,001	0,027
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0	0	0	0	0	0	0,001
59	0,001	0,002	0,001	0,001	0,017	0,011	0,006
60	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0,001
61	0	0	0	0	0	0,001	0,001
62	0,006	0,007	0,003	0,001	0,001	0,002	0,014
63	0	0	0	0,001	0	0	0
64	0	0	0		0,001	0	0,005
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0	0,001	0	0,001	0	0	0
69	0,009	0,023	0,003	0,007	0,035	0,02	0,062
70	0	0,002	0	0	0	0	0,001
71	0,002	0,008	0,001	0,001	0,001	0,001	0,007
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,012	0,023	0,01	0,019	0,013	0,005	0,02
74	0,034	0,055	0,006	0,017	0,011	0,012	0,02
75	0,007	0,006	0,002	0,007	0,005	0,005	0,006
76	0,001	0,006	0,001	0	0,001	0,001	0,001
77	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
78	0	0,001	0	0	0,001	0	0,051
79	0,029	0,036	0,073	0,027	0,019	0,02	0,033
80	0,005	0,007	0,002	0,006	0,005	0,011	0,015
81	0	0,001	0,001	0,001	0	0	0
82	0	0	0	0	0	0,001	0,001
83	0,004	0,009	0,003	0,004	0,004	0,004	0,005
84	0,054	0,119	0,02	0,033	0,051	0,019	0,023
85	0,001	0,006	0,006	0,002	0,001	0,001	0,004
86	0,001	0,002	0	0,001	0,001	0,001	0,002
87	0	0	0	0	0	0	0
88	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0	0,001
89	0,001	0,001	0	0	0	0	0,019
90	0,007	0,025	0,003	0,006	0,019	0,02	0,039
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0,001	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0	0,001	0	0	0	0	0,001
95	0	0	0	0	0	0	0,001
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	11	12	13	14	15	16	17
1	0,001	0,001	0,217	0,013	0,028	0,272	0,184
2	0	0	0	0,024	0,094	0	0
3	0	0	0,002	0,019	0,205	0,011	0,001
4	0	0	0,424	0,008	0,006	0,002	0,37
5	0	0	0,009	0,002	0,013	0,043	0,006
6	0,001	0,002	0,001	0,002	0,002	0,006	0,09
7	0	0	0	0,123	0	0	0
8	0,003	0,002	0,003	0,003	0,002	0,005	0,004
9	0,038	0,017	0,019	0,016	0,015	0,026	0,017
10	0	0,001	0	0,001	0	0,001	0
11	1	0	0,005	0	0,001	0,001	0
12	0,001	1	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
13	0	0	1,08	0,008	0,001	0,002	0,001
14	0	0	0,004	1,074	0	0	0,001
15	0	0	0	0,007	1,008	0	0,002
16	0	0	0,024	0,014	0,002	1,195	0,006
17	0	0	0	0,007	0,001	0	1,015
18	0	0	0,012	0,006	0,002	0,005	0,054
19	0	0	0,089	0,006	0,001	0	0,031
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0	0	0,005	0,001	0,013	0	0,005
22	0,001	0,001	0,013	0,003	0,043	0,002	0,005
23	0	0	0,001	0	0,001	0	0
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,001	0,004	0,002	0,002	0,008	0,001
27	0	0,004	0,012	0,002	0,003	0,001	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0,001	0	0	0	0	0	0
32	0,002	0	0	0	0	0	0
33	0,001	0	0	0,001	0	0	0
34	0,002	0	0	0,002	0	0	0
35	0,003	0,005	0,018	0,029	0,042	0,014	0,013
36	0	0	0	0	0	0	0
37	0,001	0,003	0,003	0,015	0,003	0,003	0,001
38	0,101	0,043	0,044	0,037	0,032	0,054	0,035
39	0,009	0,006	0,023	0,015	0,022	0,018	0,012
40	0,001	0,002	0,015	0,003	0,011	0,018	0,012
41	0,001	0,001	0,003	0,003	0,006	0,004	0,003
42	0	0	0,004	0,001	0,001	0,001	0,002
43	0,016	0,007	0,004	0,003	0,003	0,005	0,002
44	0,004	0,01	0,005	0,002	0,003	0,007	0,005
45	0,001	0,001	0,018	0,015	0,019	0,007	0,008
46	0	0	0	0,001	0,013	0,001	0
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,006	0,007	0,009	0,016	0,008	0,034	0,005
51	0,002	0,002	0,003	0,005	0,004	0,007	0,001
52	0	0	0	0,001	0	0,001	0

No	11	12	13	14	15	16	17
53	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0
54	0,007	0,004	0,016	0,049	0,011	0,056	0,006
55	0,001	0,001	0,003	0,003	0,002	0,005	0,002
56	0,008	0,015	0,008	0,009	0,008	0,011	0,008
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,002	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
59	0,003	0,003	0,002	0,003	0,002	0,004	0,001
60	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
61	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0
62	0,009	0,008	0,005	0,003	0,004	0,006	0,006
63	0	0	0	0,001	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0	0	0,001	0,001	0,001	0	0
69	0,018	0,023	0,023	0,023	0,018	0,032	0,012
70	0	0	0,001	0,001	0,001	0	0,004
71	0,001	0,001	0,005	0,002	0,003	0,005	0,003
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,025	0,012	0,014	0,01	0,012	0,018	0,013
74	0,012	0,011	0,079	0,045	0,09	0,134	0,079
75	0,003	0,004	0,026	0,04	0,013	0,008	0,013
76	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001
77	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	0,002	0,001
78	0	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002
79	0,032	0,033	0,079	0,062	0,081	0,08	0,079
80	0,007	0,004	0,008	0,011	0,009	0,02	0,008
81	0	0	0,001	0	0	0,001	0
82	0	0,003	0,001	0,002	0,001	0,002	0
83	0,008	0,005	0,008	0,008	0,006	0,011	0,006
84	0,012	0,021	0,079	0,026	0,055	0,089	0,038
85	0,002	0,001	0,002	0,003	0,002	0,003	0,001
86	0,001	0,001	0,004	0,004	0,002	0,004	0,002
87	0	0	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
88	0	0	0,002	0,001	0,001	0,002	0,001
89	0	0	0,001	0,001	0,001	0,004	0,001
90	0,035	0,036	0,032	0,049	0,02	0,057	0,01
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0,001
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0
95	0	0	0	0	0	0,001	0,001
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	18	19	20	21	22	23	24
1	0,541	0,442	0,167	0,551	0,138	0,05	0,073
2	0	0,001	0,001	0	0,002	0,001	0,002
3	0,001	0,002	0,005	0,001	0,118	0,038	0,006
4	0,002	0,004	0,054	0,001	0,007	0,001	0,001
5	0,018	0,02	0,006	0,018	0,007	0,002	0,003
6	0,002	0,002	0,024	0,001	0,003	0,001	0,002
7	0	0,003	0	0	0	0	0
8	0,004	0,003	0,004	0,018	0,007	0,002	0,006
9	0,025	0,023	0,026	0,032	0,018	0,012	0,019
10	0	0	0	0	0	0,001	0,001
11	0	0,001	0	0,002	0	0,001	0,003
12	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001
13	0,003	0,006	0,001	0	0,001	0	0
14	0	0,021	0	0	0	0	0
15	0,001	0	0,002	0	0,012	0,005	0,028
16	0,005	0,122	0,013	0	0,009	0	0
17	0	0	0,01	0,014	0	0	0
18	1,019	0,067	0,235	0	0,028	0,005	0
19	0	1,008	0,005	0	0	0	0
20	0	0	1	0	0	0	0
21	0,001	0,011	0,021	1,026	0,053	0,004	0,134
22	0,008	0,002	0,044	0,001	1,047	0,001	0,002
23	0	0,001	0,001	0	0,007	1,039	0,001
24	0	0,003	0	0	0	0,001	1,157
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,002	0,003	0,001	0,003	0,003	0,001	0,002
27	0,006	0,007	0,002	0,006	0,003	0,001	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0	0	0	0	0	0
34	0	0	0	0	0	0	0
35	0,009	0,008	0,014	0,008	0,067	0,038	0,043
36	0	0	0	0	0	0	0,001
37	0,002	0,002	0,003	0,002	0,003	0,003	0,006
38	0,05	0,05	0,061	0,064	0,038	0,025	0,039
39	0,034	0,028	0,012	0,038	0,018	0,005	0,007
40	0,034	0,028	0,012	0,039	0,018	0,005	0,007
41	0,005	0,004	0,002	0,005	0,003	0,002	0,007
42	0,001	0,004	0,002	0,001	0,003	0,001	0,002
43	0,003	0,003	0,003	0,003	0,006	0,003	0,004
44	0,009	0,008	0,005	0,01	0,004	0,002	0,003
45	0,003	0,003	0,021	0,003	0,006	0,004	0,017
46	0	0	0	0	0,002	0,02	0,098
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0,001	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,009	0,01	0,007	0,007	0,006	0,015	0,028
51	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,004	0,009
52	0	0	0	0	0	0	0

No	18	19	20	21	22	23	24
53	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
54	0,006	0,01	0,004	0,004	0,034	0,91	0,005
55	0,006	0,005	0,003	0,005	0,002	0,002	0,005
56	0,022	0,009	0,015	0,013	0,013	0,008	0,02
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,0012	0,001	0,001	0,001	0	0,001
59	0,002	0,002	0,002	0,002	0,02	0,002	0,002
60	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
61	0	0	0	0	0,001	0	0
62	0,008	0,007	0,06	0,008	0,004	0,002	0,004
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0	0	0,001	0	0	0	0,001
69	0,029	0,023	0,025	0,031	0,027	0,018	0,031
70	0,002	0,001	0,003	0,006	0,002	0,002	0,003
71	0,004	0,003	0,009	0,018	0,007	0,006	0,007
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,017	0,017	0,018	0,019	0,012	0,008	0,017
74	0,09	0,131	0,078	0,097	0,075	0,034	0,074
75	0,007	0,011	0,032	0,006	0,025	0,015	0,061
76	0,001	0,001	0,0001	0,001	0,001	0,001	0,001
77	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002
78	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
79	0,047	0,068	0,084	0,049	0,075	0,036	0,085
80	0,008	0,016	0,015	0,008	0,009	0,007	0,012
81	0	0	0	0	0	0	0
82	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
83	0,018	0,008	0,011	0,005	0,007	0,004	0,008
84	0,059	0,067	0,035	0,063	0,043	0,17	0,036
85	0,002	0,002	0,002	0,001	0,006	0,001	0,003
86	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,001	0,003
87	0	0,001	0	0	0,001	0	0,001
88	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
89	0,001	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,002
90	0,012	0,017	0,015	0,012	0,022	0,032	0,015
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0
95	0	0	0	0	0	0	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	25	26	27	28	29	30	31
1	0,427	0,114	0,031	0,079	0,049	0,022	0,088
2	0	0,001	0,001	0,001	0	0	0
3	0	0,001	0,001	0	0	0,001	0,001
4	0,001	0,021	0,005	0,009	0,013	0,038	0,171
5	0,019	0,227	0,08	0,161	0,093	0,006	0,013
6	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,001	0,008	0,005	0,005	0,005	0,003	0,004
9	0,018	0,033	0,025	0,026	0,02	0,02	0,019
10	0,001	0	0	0,001	0,001	0	0,001
11	0	0	0	0	0	0	0,001
12	0,002	0,002	0,003	0,002	0,001	0,002	0,002
13	0	0,001	0,001	0,001	0,011	0,069	0,259
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0,001	0,007	0,003	0,003	0,003	0,002	0,007
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,004
19	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002
22	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,004
23	0,004	0,003	0,002	0,002	0,001	0,001	0,002
24	0	0	0	0	0	0	0
25	1,07	0	0	0	0	0	0
26	0,006	1,312	0,258	0,513	0,519	0,033	0,056
27	0,002	0,002	1,013	0,005	0,022	0,001	0,004
28	0	0,002	0,007	1,069	0,039	0	0
29	0,001	0,003	0,002	0,002	1,01	0	0,001
30	0	0	0	0	0,001	1,377	0,012
31	0	0,001	0,001	0	0,02	0,176	1,189
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0,001	0,001	0	0,001	0	0
34	0	0	0	0	0	0	0
35	0,018	0,012	0,013	0,017	0,016	0,01	0,014
36	0	0	0	0	0	0	0
37	0,006	0,003	0,006	0,004	0,006	0,003	0,006
38	0,039	0,068	0,051	0,048	0,041	0,045	0,041
39	0,027	0,095	0,0149	0,077	0,058	0,103	0,099
40	0,027	0,01	0,007	0,008	0,005	0,005	0,009
41	0,027	0,002	0,002	0,002	0,002	0,003	0,008
42	0,001	0,004	0,006	0,003	0,003	0,005	0,005
43	0,025	0,059	0,066	0,029	0,03	0,009	0,021
44	0,008	0,006	0,003	0,005	0,003	0,002	0,003
45	0,005	0,008	0,031	0,006	0,007	0,004	0,01
46	0	0	0	0	0	0	0
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0	0,001	0	0,001	0,001	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,005	0,008	0,008	0,014	0,009	0,006	0,008
51	0,012	0,003	0,002	0,003	0,005	0,002	0,003
52	0	0	0	0	0,001	0,001	0

No	25	26	27	28	29	30	31
53	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
54	0,007	0,007	0,007	0,008	0,011	0,009	0,011
55	0,004	0,003	0,003	0,002	0,002	0,002	0,002
56	0,007	0,022	0,013	0,017	0,023	0,011	0,01
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
59	0,001	0,003	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002
60	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
61	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0	0,001
62	0,006	0,004	0,003	0,003	0,002	0,003	0,003
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,004
69	0,014	0,074	0,048	0,052	0,046	0,029	0,037
70	0,001	0,002	0,002	0,003	0,002	0,001	0,001
71	0,003	0,008	0,007	0,008	0,006	0,004	0,007
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,013	0,019	0,013	0,013	0,011	0,012	0,012
74	0,092	0,062	0,063	0,055	0,057	0,085	0,067
75	0,006	0,011	0,027	0,019	0,009	0,103	0,039
76	0,001	0,002	0,002	0,002	0,002	0,0001	0,0001
77	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,003	0,002
78	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
79	0,043	0,057	0,061	0,055	0,047	0,087	0,063
80	0,009	0,013	0,014	0,01	0,009	0,009	0,011
81	0	0	0	0,001	0	0,001	0
82	0,001	0,001	0,003	0,001	0,002	0,001	0,001
83	0,006	0,008	0,009	0,009	0,01	0,011	0,011
84	0,052	0,082	0,039	0,079	0,07	0,073	0,046
85	0,002	0,004	0,003	0,004	0,003	0,003	0,002
86	0,002	0,003	0,002	0,005	0,004	0,004	0,003
87	0	0,001	0,001	0	0	0,001	0,001
88	0,001	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
89	0,001	0,002	0,001	0,002	0,003	0,001	0,001
90	0,008	0,03	0,03	0,025	0,028	0,016	0,019
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
95	0	0	0	0	0	0	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	32	33	34	35	36	37	38
1	0,042	0,002	0,002	0,007	0,002	0,002	0,001
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0,001	0,001	0,006	0	0	0	0
4	0,074	0	0	0,001	0	0	0,001
5	0,014	0	0	0,001	0,001	0,001	0
6	0,002	0,21	0,172	0,032	0,021	0,009	0
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,004	0,004	0,005	0,006	0,003	0,004	0,002
9	0,017	0,014	0,016	0,032	0,016	0,028	0,36
10	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0	0
11	0,001	0	0	0	0	0	0
12	0,002	0	0,001	0,002	0,001	0,001	0
13	0,11	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0,004	0	0	0,001	0,001	0,001	0
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0,002	0	0,001	0,004	0,009	0,001	0
19	0	0,001	0,001	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0,001	0	0	0,001	0	0	0
22	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,002	0,001
23	0,001	0,001	0,003	0,001	0,001	0,001	0
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,069	0,002	0,002	0,006	0,002	0,003	0,001
27	0,003	0	0,001	0	0,002	0,002	0,001
28	0,003	0	0	0	0	0	0
29	0,015	0,002	0,002	0,001	0,001	0,001	0
30	0,005	0	0	0	0	0	0
31	0,505	0	0	0	0	0	0
32	1,127	0	0	0	0	0	0
33	0,002	1,431	0,37	0,002	0,003	0,003	0
34	0,004	0,131	1,074	0,001	0,001	0,01	0
35	0,014	0,021	0,294	1,336	0,238	0,366	0,002
36	0	0	0	0,001	1,026	0,002	0,001
37	0,009	0,043	0,013	0,01	0,005	1,064	0,001
38	0,034	0,03	0,03	0,064	0,036	0,062	1,016
39	0,066	0,011	0,023	0,073	0,02	0,065	0,006
40	0,005	0,002	0,009	0,003	0,001	0,003	0
41	0,004	0,003	0,002	0,019	0,014	0,019	0,011
42	0,003	0,001	0,001	0,004	0,001	0,003	0
43	0,016	0,004	0,012	0,022	0,016	0,014	0,006
44	0,003	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,001
45	0,005	0,001	0,001	0,012	0,004	0,009	0,001
46	0	0	0	0	0	0	0
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0,001	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0,001
50	0,009	0,029	0,015	0,011	0,008	0,008	0,01
51	0,003	0,005	0,003	0,005	0,003	0,002	0,003
52	0	0,002	0,001	0	0,001	0	0,005

No	32	33	34	35	36	37	38
53	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,002
54	0,01	0,051	0,023	0,009	0,004	0,005	0,001
55	0,002	0,004	0,005	0,005	0,002	0,003	0,002
56	0,013	0,072	0,032	0,034	0,021	0,02	0,001
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,001	0,001	0,007	0,003	0,001	0
59	0,002	0,331	0,023	0,003	0,004	0,003	0,005
60	0,002	0,001	0,001	0,001	0,03	0,003	0
61	0,001	0	0	0,001	0,001	0,001	0
62	0,003	0,017	0,007	0,003	0,002	0,003	0,001
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0,001	0,002	0,001	0,008	0,008	0
68	0,002	0	0	0,001	0,001	0,001	0
69	0,042	0,029	0,04	0,06	0,028	0,048	0,015
70	0,001	0,001	0,002	0,008	0,002	0,002	0,001
71	0,008	0,004	0,005	0,007	0,007	0,008	0,001
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,01	0,012	0,009	0,014	0,009	0,014	0,004
74	0,066	0,082	0,055	0,06	0,046	0,058	0,018
75	0,045	0,015	0,017	0,035	0,025	0,032	0,003
76	0,001	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001
77	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001
78	0,001	0,004	0,003	0,001	0,001	0,001	0
79	0,06	0,079	0,065	0,067	0,068	0,084	0,013
80	0,008	0,011	0,008	0,012	0,007	0,011	0,041
81	0	0	0,001	0,003	0,001	0	0
82	0,001	0,001	0,001	0,002	0,002	0,002	0,001
83	0,013	0,011	0,011	0,008	0,014	0,021	0,002
84	0,034	0,035	0,051	0,036	0,064	0,041	0,01
85	0,002	0,003	0,003	0,003	0,003	0,004	0,001
86	0,003	0,002	0,002	0,003	0,004	0,003	0,001
87	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,002	0
88	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0
89	0,002	0,002	0,001	0,002	0,001	0,002	0,001
90	0,022	0,014	0,015	0,033	0,087	0,03	0,01
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0,001
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0	0,001	0,001	0,002	0,001	0
95	0	0,001	0,001	0	0	0,001	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	39	40	41	42	43	44	45
53	0,002	0,001	0,001	0,002	0,002	0,002	0,001
54	0,01	0,006	0,038	0,004	0,024	0,032	0,009
55	0,009	0,014	0,006	0,004	0,008	0,004	0,006
56	0,01	0,016	0,015	0,016	0,01	0,02	0,013
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,003	0,001
59	0,003	0,004	0,003	0,004	0,003	0,003	0,002
60	0,001	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
61	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
62	0,002	0,003	0,002	0,002	0,002	0,004	0,002
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0,001	0	0	0	0,001	0	0
68	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,013
69	0,078	0,065	0,029	0,025	0,043	0,046	0,071
70	0,001	0,002	0,001	0	0,002	0,001	0,001
71	0,004	0,004	0,004	0,005	0,004	0,004	0,004
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,022	0,018	0,024	0,007	0,013	0,027	0,014
74	0,082	0,071	0,052	0,07	0,065	0,055	0,072
75	0,013	0,009	0,023	0,005	0,025	0,024	0,028
76	0,002	0,001	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002
77	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002
78	0,002	0,002	0,001	0	0,001	0,002	0,001
79	0,059	0,078	0,06	0,052	0,061	0,072	0,058
80	0,026	0,023	0,02	0,004	0,019	0,019	0,025
81	0	0	0	0	0,001	0,001	0
82	0,002	0,002	0,002	0,003	0,002	0,001	0,002
83	0,007	0,014	0,009	0,012	0,01	0,011	0,009
84	0,034	0,067	0,052	0,066	0,073	0,113	0,037
85	0,004	0,002	0,003	0,005	0,003	0,003	0,003
86	0,002	0,002	0,003	0,0004	0,003	0,003	0,002
87	0	0,005	0,001	0,001	0,001	0,001	0
88	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001
89	0,003	0,001	0,006	0,007	0,003	0,002	0,004
90	0,037	0,024	0,043	0,079	0,055	0,04	0,03
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
95	0,001	0,001	0	0	0	0,001	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	46	47	48	49	50	51	52
1	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0,001	0,001	0,001
5	0	0	0	0	0	0	0,001
6	0,003	0,003	0,003	0,001	0,002	0,001	0,003
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,006	0,01	0,061	0,004	0,041	0,012	0,011
9	0,031	0,052	0,056	0,016	0,043	0,034	0,028
10	0,001	0,003	0,003	0,001	0,038	0,065	0,016
11	0,029	0,082	0,044	0,091	0,003	0,003	0,004
12	0,005	0,023	0,004	0,001	0,001	0,001	0
13	0	0	0	0	0,001	0,001	0,001
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0,001	0,001	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0,001	0	0	0	0	0	0
22	0,001	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,002
23	0,002	0,001	0	0	0	0,001	0
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002
27	0,001	0,001	0,002	0	0	0	0,002
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0,001	0,004	0,007	0,001	0	0,001	0,008
34	0,002	0,005	0,001	0,001	0	0	0,004
35	0,044	0,03	0,033	0,005	0,017	0,004	0,008
36	0	0	0	0	0	0	0
37	0,002	0,002	0,002	0,003	0,002	0,001	0,002
38	0,062	0,057	0,071	0,036	0,088	0,056	0,054
39	0,139	0,037	0,007	0,027	0,012	0,03	0,012
40	0,005	0,003	0,001	0,001	0,002	0,001	0,002
41	0,004	0,011	0,002	0	0,002	0,002	0,003
42	0,006	0,002	0	0,001	0,001	0,001	0,001
43	0,008	0,006	0,004	0,003	0,005	0,004	0,006
44	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002
45	0,005	0,004	0,003	0,001	0,001	0,001	0,001
46	1,063	0,001	0	0	0	0	0
47	0	1,013	0,001	0	0,005	0,001	0,002
48	0	0,035	1,068	0	0	0	0
49	0	0,002	0,016	1,009	0	0	0
50	0,013	0,014	0,021	0,028	1,404	0,012	0,223
51	0,02	0,006	0,005	0,004	0,019	1,475	0,235
52	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	0,007	1,012

No	46	47	48	49	50	51	52
53	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,011
54	0,007	0,007	0,007	0,006	0,017	0,003	0,01
55	0,003	0,012	0,005	0,002	0,005	0,002	0,004
56	0,03	0,027	0,03	0,077	0,033	0,009	0,044
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,024
59	0,002	0,003	0,003	0,005	0,003	0,002	0,003
60	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
61	0	0	0	0,001	0	0	0
62	0,002	0,003	0,003	0,002	0,003	0,003	0,003
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0,001	0,001	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0,025
68	0,003	0,001	0,001	0	0	0	0
69	0,06	0,069	0,132	0,031	0,12	0,099	0,077
70	0,003	0,009	0,002	0,001	0,001	0,009	0,002
71	0,004	0,003	0,003	0,004	0,003	0,003	0,006
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,017	0,014	0,018	0,01	0,023	0,014	0,014
74	0,041	0,04	0,039	0,032	0,124	0,088	0,09
75	0,019	0,016	0,014	0,015	0,008	0,005	0,032
76	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001
77	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,002
78	0,001	0,001	0,002	0,002	0,009	0,008	0,004
79	0,053	0,077	0,075	0,001	0,009	0,008	0,004
80	0,014	0,012	0,01	0,009	0,048	0,033	0,033
81	0	0	0	0	0	0	0
82	0,001	0,001	0,001	0,001	0,003	0,002	0,002
83	0,007	0,007	0,005	0,007	0,006	0,005	0,009
84	0,069	0,026	0,027	0,019	0,045	0,026	0,029
85	0,002	0,002	0,003	0,002	0,003	0,002	0,002
86	0,002	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,002
87	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
88	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0,001
89	0,002	0,004	0,001	0,001	0,002	0,003	0,003
90	0,021	0,025	0,016	0,011	0,011	0,011	0,014
91	0	0	0	0	0	0,001	0
92	0	0	0	0	0,001	0,001	0,001
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0	0	0	0	0,001
95	0	0,001	0	0	0,002	0,001	0,005
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	53	54	55	56	57	58	59
1	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0
4	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0	0,001
5	0	0	0	0	0	0	0
6	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,013	0,014	0,01	0,01	0,006	0,002	0,008
9	0,025	0,026	0,019	0,017	0,016	0,007	0,021
10	0,015	0,01	0,01	0,006	0,005	0,001	0,011
11	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
12	0,001	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0,001
13	0,001	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0	0	0	0	0	0	0
22	0,002	0,002	0,002	0,001	0,002	0,001	0,002
23	0,001	0,001	0	0	0,001	0,001	0,001
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
27	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0	0,001
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0	0,003
34	0,001	0,001	0	0,002	0	0	0,002
35	0,01	0,013	0,025	0,008	0,015	0,016	0,016
36	0	0	0	0	0	0	0
37	0,003	0,003	0,003	0,002	0,002	0,002	0,005
38	0,051	0,048	0,04	0,033	0,035	0,017	0,042
39	0,047	0,029	0,011	0,009	0,028	0,033	0,05
40	0,002	0,001	0,001	0,001	0,005	0,003	0,003
41	0,007	0,014	0,004	0,003	0,012	0,003	0,003
42	0,002	0,002	0,001	0,001	0,002	0,002	0,002
43	0,004	0,004	0,004	0,006	0,006	0,002	0,007
44	0,002	0,005	0,002	0,005	0,006	0,001	0,002
45	0,004	0,005	0,003	0,001	0,019	0,017	0,018
46	0,003	0,006	0,001	0,001	0,002	0	0,008
47	0,001	0,001	0,001	0,001	0,005	0	0,003
48	0,001	0,001	0,004	0	0	0	0,001
49	0,004	0,001	0	0	0	0	0
50	0,348	0,269	0,24	0,201	0,145	0,05	0,132
51	0,141	0,066	0,085	0,017	0,029	0,003	0,164
52	0,004	0,005	0,007	0,03	0,009	0	0,002

No	53	54	55	56	57	58	59
53	1,008	0,002	0,001	0,002	0,002	0	0,001
54	0,037	1,044	0,038	0,023	0,01	0,004	0,035
55	0,013	0,032	1,079	0,013	0,004	0,001	0,008
56	0,022	0,036	0,025	1,283	0,178	0,003	0,04
57	0,001	0	0,001	0	1,095	0	0
58	0,001	0,001	0,001	0,02	0,001	1,213	0,001
59	0,004	0,009	0,019	0,02	0,029	0,002	1,1548
60	0,001	0,002	0,002	0,003	0,002	0,001	0,004
61	0	0,001	0	0	0,009	0,001	0,002
62	0,003	0,006	0,006	0,004	0,003	0,002	0,002
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0,001	0	0	0,001	0	0	0,002
68	0	0,001	0,001	0,001	0	0	0
69	0,061	0,076	0,044	0,036	0,032	0,011	0,049
70	0,002	0,003	0,001	0,004	0,01	0	0,002
71	0,005	0,008	0,003	0,004	0,003	0	0,002
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,014	0,014	0,012	0,01	0,01	0,006	0,012
74	0,129	0,1	0,078	0,066	0,072	0,04	0,083
75	0,008	0,018	0,039	0,037	0,037	0,019	0,046
76	0,002	0,002	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002
77	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,001	0,002
78	0,004	0,003	0,003	0,002	0,002	0,002	0,001
79	0,003	0,002	0,002	0,002	0,001	0,052	0,069
80	0,038	0,029	0,027	0,021	0,021	0,007	0,025
81	0	0	0	0	0	0	0
82	0,002	0,002	0,002	0,002	0,001	0,002	0,003
83	0,011	0,017	0,013	0,008	0,008	0,006	0,011
84	0,061	0,044	0,033	0,03	0,028	0,019	0,043
85	0,003	0,004	0,002	0,002	0,002	0,001	0,003
86	0,003	0,003	0,003	0,002	0,003	0,001	0,003
87	0,002	0,002	0,002	0,001	0,002	0	0,002
88	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
89	0,002	0,002	0,002	0,004	0,01	0,001	0,004
90	0,019	0,026	0,02	0,014	0,031	0,036	0,018
91	0	0	0	0	0	0	0
92	0	0,001	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
95	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	60	61	62	63	64	65	66
1	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0,001	0	0	0	0,001
5	0	0	0	0,001	0	0	0
6	0,001	0,001	0,003	0,001	0,001	0	0,004
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,002	0,004	0,008	0,005	0,004	0,002	0,006
9	0,007	0,012	0,018	0,014	0,023	0,004	0,02
10	0,001	0,003	0,005	0,002	0,002	0	0,004
11	0	0,001	0,001	0,001	0	0	0
12	0	0,001	0,001	0	0	0	0,001
13	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0
21	0	0	0	0	0	0	0
22	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0	0,002
23	0	0,001	0,001	0	0	0	0,001
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,001	0,001	0,003	0,002	0	0,002
27	0,001	0,001	0,001	0	0	0	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,001	0,001	0,001	0,004	0,003	0	0,002
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0,002	0,001	0,002	0,001	0	0
34	0	0	0,002	0	0,003	0	0
35	0,009	0,012	0,01	0,006	0,011	0,002	0,009
36	0	0	0	0	0	0	0
37	0,002	0,003	0,003	0,001	0,003	0	0,002
38	0,014	0,025	0,036	0,027	0,056	0,003	0,036
39	0,008	0,04	0,018	0,007	0,007	0,001	0,02
40	0	0,002	0,001	0	0	0	0,001
41	0	0,002	0,001	0	0	0	0,01
42	0	0,002	0,001	0,001	0,001	0	0,001
43	0,002	0,012	0,007	0,002	0,003	0	0,01
44	0,001	0,002	0,029	0,001	0,001	0	0,046
45	0,008	0,023	0,007	0,001	0,002	0,001	0,012
46	0,039	0,001	0	0,001	0	0	0
47	0,001	0	0,001	0	0,02	0	0
48	0	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,009	0,058	0,163	0,058	0,082	0,001	0,103
51	0,011	0,029	0,023	0,006	0,01	0	0,036
52	0,001	0,001	0,005	0,001	0,001	0	0,002

No	60	61	62	63	64	65	66
53	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
54	0,005	0,017	0,134	0,044	0,095	0,001	0,007
55	0,001	0,003	0,016	0,002	0,004	0	0,007
56	0,01	0,009	0,018	0,011	0,006	0,004	0,065
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,004	0,005	0,002	0,003	0	0,002
59	0,031	0,012	0,036	0,002	0,015	0	0,003
60	1,417	0,079	0,002	0,001	0,001	0	0,002
61	0,001	1,445	0,001	0	0	0	0,001
62	0,002	0,002	1,153	0,001	0,001	0	0,003
63	0	0	0	1,057	0	0,24	0
64	0	0	0	0	1,165	0	0
65	0	0	0	0	0	1,085	0
66	0	0	0	0	0	0	1,388
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0,001	0	0	0	0	0	0
69	0,015	0,029	0,045	0,045	0,033	0,017	0,046
70	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,002	0,004
71	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,003	0,004
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,005	0,009	0,043	0,012	0,011	0,001	0,023
74	0,052	0,054	0,065	0,024	0,033	0,002	0,089
75	0,043	0,04	0,03	0,01	0,014	0,001	0,039
76	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0	0,002
77	0,002	0,002	0,002	0,001	0,001	0	0,002
78	0,002	0	0	0,002	0,001	0,016	0
79	0,043	0,05	0,073	0,03	0,036	0,003	0,087
80	0,003	0,01	0,02	0,008	0,011	0	0,015
81	0	0	0,001	0	0	0	0
82	0,003	0,002	0,002	0,001	0,001	0,001	0
83	0,009	0,011	0,018	0,013	0,013	0,011	0
84	0,022	0,022	0,071	0,017	0,017	0,216	0
85	0,002	0,002	0,003	0,006	0,006	0,002	0,002
86	0,003	0,003	0,001	0,002	0,002	0,003	0,001
87	0,001	0,001	0,001	0,003	0,003	0	0
88	0	0	0,005	0	0	0,004	0
89	0,007	0,003	0,03	0,001	0,001	0,005	0,013
90	0,043	0,023	0	0,022	0,022	0,018	0,005
91	0	0	0	0	0	0,001	0
92	0	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0	0	0,001	0,001	0,001	0
95	0	0	0,001	0	0	0,003	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	67	68	69	70	71	72	73
1	0,006	0,001	0,001	0	0	0,001	0,003
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0,001	0	0	0	0	0	0,001
4	0,001	0	0,001	0	0	0	0,002
5	0,001	0,001	0,001	0	0	0	0
6	0,051	0,005	0,002	0	0,001	0,008	0,003
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,006	0,005	0,076	0,013	0,008	0,013	0,006
9	0,027	0,016	0,117	0,555	0,016	0,027	0,01
10	0,003	0,015	0	0,001	0	0,006	0
11	0	0,001	0	0	0	0,026	0
12	0,001	0,002	0	0	0	0,001	0
13	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	0	0,001
18	0	0	0	0	0	0	0,001
19	0	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0	0,002
21	0	0	0	0	0	0	0
22	0,001	0,001	0,001	0	0,002	0,006	0,001
23	0,001	0,001	0	0	0	0,001	0,001
24	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,048	0,003	0,002	0	0,001	0,001	0
27	0,065	0,001	0	0	0,001	0,001	0
28	0,001	0	0	0	0	0	0
29	0,001	0	0,002	0	0,001	0,001	0
30	0	1	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0,264	0,02	0,001	0	0	0,022	0
34	0,125	0,002	0	0	0	0,008	0
35	0,013	0,013	0,002	0,004	0,011	0,011	0,011
36	0	0	0	0,001	0,001	0	0
37	0,011	0,004	0,001	0,001	0	0,003	0,004
38	0,032	0,03	0,065	0,018	0,016	0,057	0,022
39	0,025	0,026	0,004	0,003	0,01	0,014	0,009
40	0,002	0,001	0,001	0	0	0,001	0
41	0,013	0,003	0	0,001	0	0,012	0,001
42	0,002	0,001	0	0	0	0,001	0
43	0,012	0,006	0,003	0,008	0,001	0,006	0,019
44	0,007	0,002	0,001	0,001	0	0,002	0,001
45	0,004	0,002	0,001	0	0,001	0,007	0,006
46	0	0	0	0	0,006	0	0
47	0	0	0	0	0	0,029	0
48	0	0	0	0,001	0,001	0,096	0
49	0	0	0	0	0	0,016	0
50	0,108	0,025	0,008	0,014	0,005	0,173	0,006
51	0,006	0,356	0,003	0,002	0,002	0,018	0,002
52	0,001	0,004	0	0	0	0,001	0

No	67	68	69	70	71	72	73
53	0,001	0,001	0,006	0,001	0,001	0,007	0,001
54	0,022	0,005	0,003	0,001	0,001	0,013	0,008
55	0,003	0,002	0,001	0,001	0,001	0,012	0,001
56	0,022	0,022	0,002	0,001	0,001	0,028	0,009
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,001	0,001	0	0	0	0,002	0,001
59	0,003	0,003	0,004	0,007	0,012	0,009	0,003
60	0,002	0,001	0	0,001	0	0	0,001
61	0,001	0,001	0	0,001	0,002	0,002	0,001
62	0,005	0,002	0,001	0,001	0	0,005	0,01
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	1,008	0	0	0	0	0,002	0
68	0	1,091	0,002	0	0	0,001	0
69	0,042	0,046	1,023	0,013	0,109	0,042	0,016
70	0,001	0,002	0,001	1,002	0	0,001	0,001
71	0,005	0,004	0,001	0,006	1	0,005	0,007
72	0	0	0	0	0	1	0
73	0,01	0,008	0,015	0,005	0,003	0,017	1,008
74	0,085	0,069	0,019	0,013	0,008	0,085	0,047
75	0,011	0,009	0,003	0,004	0,004	0,012	0,007
76	0,001	0,002	0,001	0,001	0	0,001	0,006
77	0,001	0,001	0,001	0	0	0,001	0,027
78	0,002	0,002	0,002	0,001	0	0	0,002
79	0,067	0,045	0,039	0,034	0,012	0,071	0,035
80	0,014	0,018	0,005	0,008	0,002	0,02	0,003
81	0	0	0	0	0	0	0
82	0,002	0	0,002	0	0	0	0,001
83	0,012	0,012	0,011	0,003	0,004	0,002	0,009
84	0,037	0,029	0,029	0,0016	0,024	0,004	0,044
85	0,003	0,003	0,003	0,001	0,001	0,001	0,004
86	0,003	0,002	0,002	0,001	0,001	0	0,004
87	0,003	0	0,002	0,001	0	0	0,015
88	0,001	0	0,001	0	0,001	0	0,001
89	0,003	0,001	0,001	0	0	0	0,002
90	0,027	0,002	0,04	0,009	0,019	0,003	0,022
91	0	0,03	0	0	0	0	0
92	0	0	0	0	0	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,001	0,001	0,001	0	0	0	0,001
95	0,001	0,001	0,001	0	0	0	0,001
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	74	75	76	77	78	79	80
1	0,001	0,001	0,052	0,06	0,005	0,003	0,009
2	0	0	0,001	0,019	0	0	0,005
3	0	0	0,023	0,008	0,001	0,002	0,002
4	0,001	0,001	0,042	0,077	0,005	0	0,01
5	0	0	0,003	0,003	0,001	0	0,001
6	0,001	0,002	0,008	0,003	0,001	0,002	0,001
7	0	0	0,006	0,009	0	0	0,002
8	0,002	0,003	0,005	0,006	0,015	0,001	0,002
9	0,007	0,01	0,013	0,021	0,104	0,061	0,067
10	0	0	0	0	0,001	0	0,001
11	0	0	0,001	0	0,004	0	0
12	0	0	0,001	0,001	0	0	0
13	0,001	0,001	0,061	0,023	0,01	0	0,009
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0,008	0,005	0,005	0	0,002
16	0	0	0,018	0,012	0	0,003	0,001
17	0	0	0,018	0,012	0,001	0	0,003
18	0	0	0,026	0,016	0,001	0,001	0,003
19	0	0	0,007	0,007	0,001	0	0,001
20	0	0	0,003	0,006	0	0	0,001
21	0	0	0,017	0,008	0,001	0,001	0,002
22	0,001	0,024	0,016	0,016	0,01	0,017	0,01
23	0,001	0,001	0,036	0,031	0	0	0,002
24	0	0,001	0,031	0,023	0	0,001	0,002
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0	0	0,001	0,001	0,002	0	0,001
27	0	0	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0	0	0	0	0,003	0	0,002
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0	0	0	0	0	0
34	0	0	0	0	0	0	0,001
35	0,014	0,028	0,014	0,03	0,009	0,003	0,007
36	0	0	0	0,007	0	0	0
37	0,005	0,007	0,003	0,003	0,005	0,001	0,002
38	0,015	0,019	0,025	0,044	0,266	0,171	0,186
39	0,003	0,004	0,012	0,011	0,01	0,006	0,01
40	0	0	0,005	0,005	0,001	0,001	0,002
41	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0,025
42	0	0	0,001	0,001	0,014	0	0,003
43	0,002	0,003	0,021	0,007	0,027	0,004	0,006
44	0,001	0,001	0,002	0,003	0,001	0,021	0,001
45	0,001	0,001	0,004	0,006	0,002	0,001	0,002
46	0	0,004	0,004	0	0	0,001	0
47	0	0	0	0,001	0,001	0	0
48	0	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,004	0,003	0,008	0,008	0,017	0,006	0,012
51	0,001	0,002	0,003	0,003	0,005	0,001	0,006
52	0	0	0	0	0	0	0,005

53	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
No	74	75	76	77	78	79	80
	0,002	0,002	0,022	0,013	0,012	0,004	0,01
	0,001	0,001	0,002	0,002	0,03	0,009	0,019
	0,002	0,002	0,007	0,009	0,005	0,002	0,004
	0	0	0	0	0	0	0
	0,01	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0,001
	0,002	0,005	0,002	0,002	0,006	0,002	0,012
	0,003	0,002	0,005	0,001	0,0010,001	0	0,001
	0	0	0	0,001	0	0	0,001
	0,004	0,005	0,003	0,01	0,002	0,021	0,003
	0	0	0	0	0	0	0,008
	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0,004
	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0,001	0,002	0,003	0
	0,014	0,026	0,026	0,042	0,089	0,007	0,01
	0,001	0,002	0,002	0,003	0,002	0	0
	0,004	0,008	0,008	0,007	0,016	0,001	0,003
	0	0	0	0	0	0	0
	0,005	0,006	0,008	0,016	0,043	0,077	0,052
	1,038	0,02	0,057	0,057	0,027	0,013	0,024
	0,004	1,007	0,021	0,018	0,013	0,003	0,012
	0,006	0,001	1,003	0,001	0,002	0,001	0,017
	0,007	0,017	0,008	1,002	0,002	0,003	0,012
	0,001	0,001	0,001	0	1,011	0	0,001
	0,039	0,025	0,043	0,097	0,04	1,495	0,029
	0,002	0,002	0,006	0,006	0,017	0,008	1,02
	0,002	0,001	0	0,002	0,002	0	0,003
	0	0	0	0	0,001	0,001	0,051
	0,022	0,021	0,013	0,009	0,009	0,004	0,01
	0,052	0,119	0,028	0,05	0,036	0,012	0,025
	0,004	0,007	0,002	0,003	0,013	0,002	0,01
	0,01	0,01	0,006	0,011	0,004	0,001	0,002
	0,004	0,002	0	0	0	0	0
	0,001	0,003	0,001	0,001	0,001	0	0,001
	0,005	0,003	0,001	0,001	0,001	0,001	0,01
	0,028	0,021	0,024	0,026	0,013	0,006	0,017
	0	0	0	0	0	0,001	0
	0	0	0	0	0	0	0,016
	0	0	0	0	0	0	0,003
	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0
	0	0,001	0	0,001	0,154	0,003	0
	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0

No	81	82	83	84	85	86	87
1	0,005	0,033	0	0,001	0,002	0,001	0,006
2	0,001	0,006	0	0	0,001	0	0,002
3	0,002	0,014	0	0	0,001	0,001	0,005
4	0,004	0,026	0	0	0,002	0,001	0,001
5	0,001	0,002	0	0	0	0	0,001
6	0,001	0,004	0	0,001	0,002	0	0,015
7	0	0,003	0	0	0	0	0
8	0,002	0,004	0,001	0,003	0,003	0,002	0,014
9	0,08	0,024	0,006	0,009	0,011	0,018	0,036
10	0,001	0	0,001	0	0,001	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0
12	0	0	0	0	0	0	0,001
13	0,005	0,022	0	0	0,002	0,001	0,001
14	0	0	0	0	0	0	0,001
15	0,001	0,004	0	0	0	0	0,019
16	0,001	0,008	0	0	0,001	0	0,001
17	0,001	0,007	0	0	0,001	0	0
18	0,002	0,012	0	0	0,001	0,001	0,001
19	0,001	0,003	0	0	0	0	0
20	0	0,002	0	0	0	0	0
21	0,001	0,009	0	0	0,001	0	0,003
22	0,002	0,059	0,001	0,001	0,002	0,002	0,012
23	0,003	0,017	0	0	0,001	0,001	0,001
24	0,003	0,014	0	0	0,001	0,001	0
25	0	0,001	0	0	0	0	0
26	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,003
27	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0,002	0	0	0	0	0	0,004
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0	0	0	0	0	0
34	0	0	0	0	0	0	0
35	0,021	0,022	0,005	0,037	0,066	0,006	0,041
36	0	0,001	0	0,001	0	0	0
37	0,013	0,013	0,001	0,013	0,025	0,002	0,005
38	0,218	0,059	0,014	0,02	0,023	0,041	0,097
39	0,006	0,01	0,003	0,007	0,008	0,003	0,021
40	0,001	0,003	0	0	0,001	0	0,002
41	0,001	0,002	0	0,002	0,002	0,001	0,001
42	0	0,001	0	0	0,001	0,001	0,001
43	0,005	0,011	0,002	0,005	0,004	0,003	0,025
44	0,001	0,005	0,001	0,0001	0,001	0,001	0,002
45	0,001	0,003	0,002	0,001	0,002	0,001	0,024
46	0	0,002	0	0	0	0	0,001
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,005	0,009	0,006	0,003	0,011	0,006	0,004
51	0,012	0,003	0,007	0,003	0,004	0,002	0,002
52	0	0	0	0	0,001	0,001	0

No	81	82	83	84	85	86	87
53	0	0,001	0	0,02	0,002	0,001	0
54	0,003	0,012	0,002	0,002	0,004	0,003	0,003
55	0,002	0,002	0,001	0,001	0,002	0,002	0,003
56	0,003	0,006	0,003	0,005	0,053	0,024	0,005
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0	0	0	0,006	0,001	0	0
59	0,006	0,003	0,042	0,005	0,006	0,003	0,002
60	0,001	0,002	0,123	0,005	0,008	0,005	0,001
61	0	0,001	0	0,001	0,001	0	0
62	0,002	0,025	0,0003	0,002	0,002	0,001	0,002
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0,079	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0,035	0,001	0	0	0	0	0,001
69	0,012	0,023	0,005	0,023	0,026	0,013	0,011
70	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,004	0,001
71	0,002	0,005	0,001	0,005	0,007	0,02	0,005
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,054	0,022	0,004	0,006	0,007	0,009	0,018
74	0,026	0,045	0,021	0,014	0,025	0,009	0,024
75	0,007	0,015	0,016	0,006	0,012	0,004	0,014
76	0,061	0,304	0,001	0,002	0,022	0,013	0,004
77	0,003	0,174	0,001	0,001	0,12	0,001	0,001
78	0,001	0,002	0	0,001	0,001	0,045	0,003
79	0,023	0,096	0,036	0,043	0,05	0,046	0,035
80	0,013	0,009	0,002	0,004	0,005	0,003	0,007
81	1,107	0,008	0	0,005	0,004	0	0
82	0,001	1,001	0	0	0	0	0,001
83	0,007	0,016	1,034	0,037	0,064	0,041	0,008
84	0,018	0,025	0,007	1,091	0,163	0,014	0,012
85	0,007	0,003	0,001	0,002	1,007	0,052	0,005
86	0,003	0,005	0,001	0,008	0,01	1,035	0,062
87	0,001	0	0	0	0	0,001	.1
88	0	0,001	0	0,022	0,003	0	0,001
89	0,074	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0,001
90	0,011	0,03	0,006	0,068	0,058	0,021	0,013
91	0	0	0	0,003	0,001	0	0
92	0	0	0	0,001	0,001	0	0
93	0	0	0	0	0	0	0
94	0,004	0,022	0,012	0,002	0,002	0,025	0,002
95	0	0,003	0	0	0	0,007	0,001
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	88	89	90	91	92	93	94
1	0,002	0,001	0,003	0,007	0,003	0,001	0,001
2	0	0	0	0,005	0,001	0	0
3	0,001	0	0,001	0,003	0,001	0	0
4	0,001	0	0,001	0,004	0,002	0	0,001
5	0	0,001	0,001	0,001	0,001	0	0
6	0,001	0	0,003	0,002	0,002	0,004	0,001
7	0	0	0	0	0	0	0
8	0,002	0	0,005	0,003	0,003	0,001	0,004
9	0,013	0,005	0,016	0,031	0,013	0,006	0,011
10	0,001	0	0,002	0	0	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0
12	0	0	0,001	0	0	0	0
13	0,01	0	0,001	0,007	0,002	0,001	0,001
14	0	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0,01	0,001	0	0
16	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0	0
17	0	0	0	0,001	0,001	0	0
18	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0	0,001
19	0	0	0	0,001	0,001	0	0,002
20	0	0	0	0,002	0	0	0,001
21	0,001	0	0,004	0,006	0,002	0,001	0,001
22	0,002	0,003	0,004	0,006	0,002	0,001	0,001
23	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0	0
24	0,001	0	0,001	0,002	0,001	0,001	0,01
25	0	0	0	0	0	0	0
26	0,001	0,003	0,007	0,001	0,002	0,001	0,001
27	0,001	0	0,009	0,001	0,002	0,001	0,001
28	0	0	0	0	0	0	0
29	0	0	0,002	0	0,002	0	0
30	0	0	0	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	0
33	0	0	0	0	0	0,007	0
34	0	0	0	0	0	0,019	0
35	0,017	0,004	0,046	0,065	0,009	0,014	0,01
36	0	0	0,002	0,022	0	0,014	0
37	0,007	0,001	0,02	0,007	0,004	0,017	0,012
38	0,029	0,007	0,035	0,078	0,028	0,012	0,02
39	0,015	0,002	0,044	0,011	0,009	0,006	0,006
40	0,001	0	0,002	0,001	0,001	0	0
41	0,004	0	0,012	0,002	0,001	0,002	0,001
42	0,001	0	0,002	0,001	0,101	0	0
43	0,003	0,001	0,02	0,016	0,012	0,003	0,01
44	0,002	0	0,001	0,002	0,001	0,002	0
45	0,009	0,004	0,008	0,003	0,004	0,001	0,002
46	0,001	0	0,002	0,001	0,002	0	0,001
47	0	0	0	0	0	0	0
48	0	0	0	0	0	0	0
49	0	0	0	0	0	0	0
50	0,019	0,002	0,022	0,008	0,007	0,009	0,006
51	0,01	0,001	0,042	0,004	0,004	0,004	0,003
52	0	0	0,001	0	0	0	0

53	0,002	0	0,023	0,001	0,001	0,002	0,001
No	88	89	90	91	92	93	94
54	0,004	0,003	0,013	0,012	0,007	0,008	0,006
55	0,002	0	0,014	0,002	0,001	0,002	0,001
56	0,007	0,001	0,008	0,006	0,004	0,007	0,01
57	0	0	0	0	0	0	0
58	0,253	0,003	0,006	0,002	0,002	0,001	0,001
59	0,046	0,001	0,033	0,004	0,004	0,004	0,006
60	0,005	0,001	0,007	0,034	0,009	0,003	0,009
61	0,004	0	0,016	0,007	0,056	0,001	0,002
62	0,003	0	0,007	0,016	0,004	0,041	0,002
63	0	0	0	0	0	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	0	0
68	0	0	0,001	0,003	0	0	0,001
69	0,018	0,003	0,026	0,026	0,028	0,012	0,036
70	0,001	0,003	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001
71	0,021	0,005	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001
72	0	0	0	0	0	0	0
73	0,009	0,001	0,01	0,02	0,007	0,01	0,004
74	0,054	0,003	0,047	0,033	0,029	0,017	0,014
75	0,028	0,001	0,022	0,017	0,02	0,006	0,007
76	0,021	0,003	0,013	0,002	0,016	0,0007	0,005
77	0,002	0	0,003	0,01	0,013	0,001	0,004
78	0,004	0,001	0,001	0	0,001	0,001	0,001
79	0,08	0,005	0,044	0,09	0,03	0,022	0,015
80	0,005	0,001	0,011	0,012	0,004	0,003	0,003
81	0	0	0	0	0	0,001	0,005
82	0,001	0	0,001	0,001	0,001	0	0
83	0,04	0,01	0,038	0,029	0,044	0,022	0,034
84	0,018	0,003	0,018	0,017	0,015	0,068	0,007
85	0,007	0,003	0,005	0,004	0,003	0,002	0,005
86	0,086	0,024	0,011	0,003	0,009	0,002	0,013
87	0	0,004	0	0	0	0	0
88	1	0	0	0	0	0,001	0
89	0,001	1	0,001	0,001	0,002	0	0,001
90	0,073	0,019	1,025	0,03	0,032	0,065	0,037
91	0	0	0	1	0	0	0
92	0	0	0	0	1	0	0
93	0	0	0	0	0	1	0
94	0,004	0,006	0,018	0,015	0,002	0,028	1,181
95	0,001	0	0	0	0	0	0
96	0	0	0	0	0	0	0
97	0	0	0	0	0	0	0

No	95	96	97	Nihai Talep Değişmesi
1	0,002	0	0	0
2	0,001	0	0	0
3	0	0	0	0
4	0,001	0	0	0
5	0	0	0	0
6	0,003	0	0,003	0
7	0	0	0	0
8	0,012	0	0,002	0
9	0,003	0	0,001	0
10	0	0	0,001	0
11	0	0	0,005	0
12	0,002	0	0	0
13	0,001	0	0	0
14	0	0	0	0
15	0	0	0	0
16	0	0	0	0
17	0	0	0	0
18	0,002	0	0	0
19	0	0	0	0
20	0	0	0	0
21	0,001	0	0	0
22	0,001	0	0	0
23	0,001	0	0	0
24	0	0	0	0
25	0	0	0	0
26	0,002	0	0	1000
27	0,001	0	0	1000
28	0	0	0	1000
29	0	0	0	1000
30	0	0	0	0
31	0	0	0	0
32	0	0	0	0
33	0,001	0	0,005	0
34	0	0	0,005	0
35	0,009	0	0,005	0
36	0	0	0	0
37	0,011	0	0,001	0
38	0,044	0	0,01	0
39	0,031	0	0,004	0
40	0,002	0	0	0
41	0,001	0	0,012	0
42	0	0	0,001	0
43	0,139	0	0,001	0
44	0,001	0	0	0
45	0,002	0	0,001	0
46	0	0	0,002	0
47	0	0	0,009	0
48	0	0	0,013	0
49	0,001	0	0,001	0
50	0,005	0	0,015	0
51	0,005	0	0,003	0
52	0	0	0	0

No	95	96	97	Nihai Talep Değişmesi
53	0,001	0	0,001	0
54	0,008	0	0,015	0
55	0,002	0	0,008	0
56	0,009	0	0,003	0
57	0	0	0	0
58	0	0	0	0
59	0,003	0	0,001	0
60	0,003	0	0	0
61	0	0	0,001	0
62	0,001	0	0,001	0
63	0	0	0	0
64	0	0	0	0
65	0	0	0	0
66	0	0	0	0
67	0	0	0,001	0
68	0,01	0	0,001	0
69	0,045	0	0,016	0
70	0,009	0	0	0
71	0,009	0	0	0
72	0	0	0	0
73	0,008	0	0,003	0
74	0,029	0	0,015	0
75	0,017	0	0,007	0
76	0,005	0	0	0
77	0,001	0	0	0
78	0,002	0	0	0
79	0,03	0	0,015	0
80	0,005	0	0,003	0
81	0,002	0	0	0
82	0,026	0	0	0
83	0,018	0	0,003	0
84	0,005	0	0,042	0
85	0,018	0	0,001	0
86	0	0	0,001	0
87	0	0	0,001	0
88	0,001	0	0,001	0
89	0,021	0	0	0
90	0	0	0,005	0
91	0	0	0	0
92	0	0	0	0
93	0	0	0	0
94	0,001	0	0	0
95	1	0	0	0
96	0	1	0	0
97	0	0	1	0